63.7/3

BERETNING

FRA

HANDELSMINISTERIETS MÆLKEKOMMISSION AF 1949

BETÆNKNING Nr. 142
1955

A/S DET HOFFENSBERGSKE
ETABLISSEMENT · KØBENHAVN

INDHOLDSFORTEGNELSE

Side

Mælkekommissionens sammensætning m. v. 5
Tilrettelæggelsen af kommissionens arbejde 7
Det retlige grundlag for mælkehandelens rationalisering 10
I. Gennemførelsen af den storkøbenhavnske rationaliseringsordning 14
A. Engroshandelen 14
B. Detailbutikkerne 16
G. Mælkesalget fra detailvogne... 18
II. Gennemførelsen af rationaliseringsordningerne i provinsen 19
Detailhandelens forhold under mælkeordningen 32
Adgang for detailhandlerne til at være med, når der skal træffes bestemmelse i anliggender dem vedrørende 32
Mælkeudvalgenes myndighedsområde 32
Detailhandlernes adgang til at returnere mælk til mejerierne mod debitering af 10 % af indkøbsprisen 33
Adgang for detailhandlerne til at vælge mellem flere leverandører 34
Detailvognenes afskaffelse 35
Nedlæggelse af detailudsalg 37
Fri handelsret med forretningerne 38
Engrosmejerier som udlejere af butikslokaler til detailhandlere 40
To gange daglig udkørsel af mælk 41
Mejeriernes service 42
Detailforretningernes service 43
Mejeriernes størrelse og placering 43
Større varesortiment 44
Spandemælk, billigmejerier og bagerforretningers mælkesalg 46
Spandemælken 46
De såkaldte billigmejerier 47
Mælkesalg fra bagerforretninger... 48
Mælkeordningens prismæssige virkninger 49
Storkøbenhavn 49
Købstæderne 53
Bilag til redegørelse vedrørende mælkeordningens prismæssige virkninger . . . . . 56—98
Rationaliseringens indflydelse på de hygiejniske forhold 101
Mælkeforsyningen i Oslo og Stockholm 104
Mælkeordningens forhold til bestemmelserne om mælkens standardisering m. v. 108
Anledningen til mælkekommissionens nedsættelse 109
De i kommissionen fremførte principielle betragtninger for og imod mælkeordningen 110
I. Flertallets bemærkninger 110
II. Mindretalsudtalelser 114
A. Georg Jensen, A. Krell, Johs. Larsen og Anker Lau 114
B. Poul Claussen og E. Tesdorpf 118
C. Knud Tholstrup 118
D. E. Seligmann's bemærkninger til Knud Tholstrup 127
E. Særudtalelse fra A. Krell og Chr. Olsen 130
F. Særudtalelse fra Arne Pedersen 131
Lovforslag I 137
Lovforslag II 144

BILAG

Bilag		Side
1.	Lov (nr. 415 af 5. august 1940) om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde	151
2—5.	Handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. med senere ændringer	152—158
6.	Cirkulærskrivelse til kommunalbestyrelserne i de af handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. omfattede kommuner	159
7.	Prisdannelse på 1 liter sødmælk afhentet i butik før og efter mælkeordningen i Storkøbenhavn	165
8.	Skrivelse af 24. november 1949 fra Landsforeningen af Detailmælkehandlere i Danmark og Storkøbenhavns Detailmejerier.	166
9.	Skrivelse af 5. april 1950 fra Aalborg Byråd's Mælkeudvalg	169
10.	Skrivelse af 4. maj 1950 fra Det Storaarhusianske Mælkeudvalg	170
11.	Skrivelse af 20. marts 1950 fra overdyrlæge H. Hansen, København	171
12.	Skrivelse af 5. april 1950 fra stadsdyrlæge Chr. Werdelin, Gentofte	172
13.	Skrivelse af 21. marts 1950 fra stadsdyrlæge H. O. Pedersen, Frederiksberg	173
14.	Skrivelse af 30. marts 1950 fra stadsdyrlæge Svend O. Koch, Aarhus	174
15.	Skrivelse af 24. november 1949 fra overdyrlæge H. Hansen, København	176
16.	Skrivelse af 18. oktober 1949 fra stadsdyrlæge Svend O. Koch, Aarhus	179
17.	Skrivelse af 15. juli 1949 fra A/L Fellesmeieriet, Oslo	183
17a.	Skrivelse af 1. september 1949 fra Oslo Helseråd	197
18.	Skrivelse af 15. december 1949 fra MjölkcentRalen, Stockholm	211
19.	Forslag til lov om forberedelse af mælkemonopolernes afvikling	216

Mælkekommissionens sammensætning m. v.

Under 8. juni 1949 nedsatte ministeren for handel, industri og søfart en kommission med den opgave »at gennemgå de i medfør af lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde gennemførte foranstaltninger og i forbindelse hermed navnlig at overveje, hvorvidt de gældende regler er egnet til på den mest hensigtsmæssige og økonomiske måde at sikre bybefolkningens fremtidige forsyning med mælk og fløde samt, hvis det skønnes ikke at være tilfældet, at fremkomme med indstilling om, hvilke foranstaltninger der må anses egnet til at sikre dette formål.«

Til formand for kommissionen udnævntes professor, dr. jur. *Stephan Hurwitz.*

Kommissionen fik iøvrigt følgende sammensætning:

Udpeget af socialdemokratiet:
Bogholder, *Doris Christiansen,* M.L., og landsretssagfører,rådmandEdelSaunte, M.F.

Udpeget af venstre:
Forstander *Johs. Larsen,* M.F., og grosserer *Anker Lau,* M.F.

Udpeget af det konservative folkeparti:
Apoteker *Poul Claussen,* M.F., og fhv. minister, proprietær *V. Fibiger,* M.F.

Udpeget af det radikale venstre:
Sekretær *Aage Fogh,* M.F. og kontorchef, cand. polit. *Kirsten Gloerfelt-Tarp,* M.F.

Udpeget af handelsministeriet:
Kontorchef, senere rådsformand, *H. Brix* og fhv. folketingsmand, gårdejer *Johs. Kyed.*

Udpeget af landbrugsministeriet:
Kontorchef *K. Barnekow.*

Udpeget af indenrigsministeriet:
Fuldmægtig *Aage Lorentzen.*

Udpeget af Priskontrolrådet:
Direktør *E. Seligmann.*

Udpeget af Statens Husholdningsråd:
Viola Nørløv, M.F.

Udpeget af Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg:
Økonomidirektør, senere nationalbankdirektør, cand. polit. *Holger Koed* og ekspeditionssekretær, senere sekretariatschef, cand. polit. *G. Thomassen.*

Udpeget af Den danske Købstadforening:
Borgmester /. *V. Werner.*

Udpeget af Fællesorganisationen af Landkommuner med bymæssig Bebyggelse:
Fhv. proprietær *Niels Porse.*

Udpeget af Danske Husmødres Forbrugerråd:
Forbundsformand *Toni Grøn* og landsretssagfører *Erna Sørensen,* M.F.

Udpeget af Den danske Dyrlægeforening:
Stadsdyrlæge *Svend O. Koch.*

Udpeget af De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation:
Direktør *L.* P. *Frederiksen* og proprietær *S. Overgaard.*

Udpeget af Danske Konsummælkmejeriers Fællesrepræsentation:
Direktør *Arne Busk,* mejeriejer *Viggo Jensen* og direktør *Georg Pedersen.*

Udpeget af Konsummælkmejeriernes Arbejdsgiverforening:
Direktør *Arne Pedersen.*

Udpeget af De danske Handelsforeningers Fællesorganisation:
Mejeriejer *Leo Leiding* og
mejeriejer *Chr. Olsen.*

Udpeget af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd:
Direktør *Kai Nielsen.*

Udpeget af Mælkeriarbejdernes Fagforening:
Formand *Harald Nielsen.*

Udpeget af Mælkeri-Industriarbejdernes Forbund:
Forretningsfører *Niels Nielsen.*

Som kommissionens sekretær har fungeret ekspeditionssekretær i handelsministeriet, cand. jur. *K. G. Rønn,* bistået af sekretær i handelsministeriet, cand. polit. *O. Bruun-Pedersen.*

Den 12. september 1949 udnævnte ministeriet direktør, grosserer *Knud Tholstrup,* M.F., og *Petra M. Petersen,* M.F., til medlemmer af kommissionen, udpeget af henholdsvis Danmarks retsforbund og Danmarks kommunistiske parti.

Den 10. november 1950 udnævntes efter indstilling af landbrugsministeriet fuldmægtig *H. P. Toft Mikkelsen* til medlem i stedet for kontorchef K. Barnekow.

Den 4. januar 1951 udnævntes efter indstilling af Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg fhv. sognerådsformand *Ingv. Nørgaard* til medlem i stedet for nationalbankdirektør H. Koed, der var afgået ved døden, og samme dato udnævntes efter indstilling af indenrigsministeriet kontorchef *K. Aa. Bjørklund Bertelsen* til medlem i stedet for fuldmægtig Aage Lorentzen.

Den 11. oktober 1951 udnævntes hofjægermester, godsejer *E. Tesdorpf,* M.F., til medlem i stedet for fhv. minister, proprietær V. Fibiger, M.F., der havde ønsket at udtræde af kommissionen.

Den 10. juli 1952 udnævntes efter indstilling af Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg økonomidirektør *K. Dalgaard* til medlem i stedet for fhv. sognerådsformand Ingv. Nørgaard, der havde ønsket at udtræde af kommissionen.

Den 12. marts 1953 udnævntes efter indstilling af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd sekretær, cand. polit. *Ivar Nørgaard* til medlem i stedet for direktør Kai Nielsen, der havde ønsket at udtræde af kommissionen.

Den 13. maj 1953 udnævntes efter indstilling af De danske Handelsforeningers Fællesorganisation mejeriejer *A. Krell* til medlem i stedet for mejeriejer Leo Leiding, der havde ønsket at udtræde af kommissionen.

Den 20. maj 1953 udnævnte ministeriet efter indstilling fra Den danske Bagerstands Fællesorganisation bagermester *Georg Jensen* til medlem af kommissionen.

Tilrettelæggelsen af kommissionens arbejde.

Kommissionen har afholdt ialt 28 møder.

Det første møde afholdtes den 16. juni 1949. I mødet vedtoges det at nedsætte et udvalg, der skulle søge at fremskaffe materiale til belysning af de bestående forhold inden for mælkehandelen samt de fordele og ulemper, som de siden 1940 gennemførte rationaliseringsordninger havde medført. Det vedtoges endvidere at udskyde en principiel debat om mælkeordningen, indtil dette materiale var tilvejebragt og drøftet i kommissionen. Udvalget bestod foruden formanden af: H. Brix, Holger Koed, Johs. Kyed, Leo Leiding, Arne Pedersen, E. Seligmann og G. Thomassen.

Udvalget begyndte umiddelbart efter en gennemgang af spørgsmålet om, hvilket materiale der burde fremskaffes som grundlag for kommissionens arbejde, og foranledigede indsamlingen sat i gang. Det materiale, der var hurtigst tilgængeligt, vedrørte nogle af detailhandlerne fremsatte forslag til ændringer af denne branches forhold. Udvalget beskæftigede sig i en række møder derfor navnlig med disse, og der blev udarbejdet memoranda vedrørende de enkelte forslag.

Endvidere behandlede udvalget spørgsmålene om spandemælkens bortfald og nedlæggelsen af de såkaldte billigmejerier, hvilke to spørgsmål ofte var blevet nævnt i forbindelse med kritik af mælkeordningen. Også herom udarbejdedes der memoranda.

Jævnsides hermed beskæftigede udvalget sig med spørgsmålet om mælkeordningernes prismæssige fordele for forbrugerne.

Til belysning af ordningernes betydning i hygiejnisk henseende indhentedes udtalelser om forholdene i Storkøbenhavn og provinsen. Endelig tilvejebragte udvalget oplysninger om mælkeforsyningen i Oslo og Stockholm. Ovennævnte materiale blev efterhånden, som det var indsamlet og bearbejdet af udvalget, tilsendt kommissionens medlemmer og drøftet i kommissionens møder. Endvidere tilvejebragte udvalget oplysninger, som medlemmer af kommissionen havde ønsket fremskaffet.

Efter at der på dette grundlag i kommissionen havde fundet drøftelser sted til belysning af mælkehandelens forhold, indledtes i mødet den 23. januar 1951 en principiel debat, der afsluttedes i mødet den 22. maj 1951. Efter forslag fra formanden vedtoges det her at nedsætte et arbejdsudvalg til at forberede kommissionens videre arbejde.

Arbejdsudvalget bestod af:

Formanden,
H. Brix,
L. P. Frederiksen,
Johs. Kyed,
Anker Lau,
Leo Leiding,
Harald Nielsen,
Arne Pedersen,
Edel Saunte,
E. Seligmann,
G. Thomassen og
/. V. Werner.

Arbejdsudvalget tilrettelagde på grundlag af den i kommissionen stedfundne principielle debat sit arbejde ud fra den forudsætning, at en del af kommissionens medlemmer ville gå ind for en bevarelse af mælkeordningen under en eller anden form, medens andre af kommissionens medlemmer måtte formodes at ville tilslutte sig et forslag om en afvikling af ordningen. Udvalget valgte derfor at udarbejde 2 lovforslag, hvoraf det ene forudsatte, at hovedlinierne i den nuværende lovgivning på dette område bevaredes, medes det andet forudsatte en afvikling af denne lovgivning.

Efter en lang række møder i arbejdsudvalget udsendtes til kommissionens medlemmer 2 lovforslag med tilhørende bemærkninger, nemlig et lovforslag I, som forudsatte mælkeordningens bevarelse, og et lovforslag II, som forudsatte en afvikling af mælkeordningen. Disse forslag blev herefter forelagt den samlede kommission i et møde den 4. februar 1953 og blev indgående drøftet i en række plenarmøder. Da det blev klart, at forslagene for at vinde fornøden tilslutning måtte omarbejdes noget, nedsatte man i kommissionens møde den 3. juni 1953 et redaktionsudvalg til fortsat behandling af lovforslag I bestående af:

Formanden,
H. Brix,
Svend O. Koch,
Harald Nielsen,
Chr. Olsen,
Edel Saunte,
E. Seligmann,
G. Thomassen,
I. V. Werner samt enten
Johs. Kyed eller *Arne Busk.*

I kommissionens møde den 8. juni 1953 nedsatte man på samme måde et redaktionsudvalg til fortsat gennemgang af lovforslag II bestående af:

Formanden,
H. Brix,
Poul Claussen,
L. P. Frederiksen,
Georg Jensen,
Svend O. Koch,
A. Kr ell,
Johs. Larsen,
Anker Lau og
E. Seligmann.

Efter afslutningen af disse redaktionsudvalgs arbejde blev de 2 lovforslag i den herefter foreliggende skikkelse påny forelagt plenarforsamlingen i et møde den 15. januar 1954. Efter at forslagene var gennemgået i en række plenarmøder, foretoges der i kommissionens møde den 11. marts 1954 en afstemning, der viste, at 26 medlemmer stemte for lovforslag I, altså for bevarelsen af en mælkeordning i lighed med den nuværende, 9 medlemmer stemte for lovforslag II, altså for mælkeordningens afvikling. *Arne Pedersen* har ikke kunnet stemme hverken for lovforslag I eller II.

For lovforslag I (mælkeordningens bevarelse) stemte følgende 26 medlemmer:

Formanden,
Björklund Bertelsen,
H. Brix,
Arne Busk,
Doris Christiansen,
K. Dalgaard,
Aage Fogh,
Kirsten Gloerfelt-Tarp,
Toni Grøn,
Viggo Jensen,
Svend O. Koch,
Johs. Kyed,
H. P. Toft Mikkelsen,
Harald Nielsen,
Niels Nielsen,
Ivar Nørgaard,
Viola Nørløv,
Chr. Olsen,
Georg Pedersen,
Petra M. Petersen,
Niels Porse,
Edel Saunte,
E. Seligmann,
Erna Sørensen,
G. Thomassen og
/. V. Werner.

For lovforslag II (mælkeordningens afvikling) stemte følgende 9 medlemmer:

Poul Claussen,
L. P. Frederiksen,
Georg Jensen,
A.Krell,
Johs. Larsen,
Anker Lau,
S. Overgaard,
E. Tesdorpf og
Knud Tholstrup.

Det retlige grundlag for mælkehandelens rationalisering.

Den første mælkekommission, der nedsattes i 1939, havde til opgave at fremsætte forslag til en nyordning, der ville kunne nedbringe den daværende store forskel mellem leverandørprisen på produktionsstedet og detailprisen i byerne. Der var enighed inden for erhvervet og efterhånden også i vide politiske kredse om, at uheldige konkurrenceforhold i løbet af 1930erne havde ført til uholdbare tilstande. Resultatet af den af kommissionen til handelsministeren afgivne beretning blev lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde (bilag 1, side 151). Denne lov, der blev vedtaget af samtlige partier på rigsdagen, bemyndigede handelsministeren til efter forhandling med landbrugsministeren at træffe foranstaltninger til sikring af bybefolkningens forsyning med mælk og fløde til den billigst mulige pris. Ministeren kunne herunder pålægge kommunalbestyrelserne i København, købstæderne og de købstadmæssigt bebyggede distrikter at iværksætte forholdsregler til rationalisering af handelen med og fordelingen af mælk og fløde, ligesom ministeren kunne fastsætte, at sådan handel eller fordeling fremtidig kun kunne udøves i henhold til særlig tilladelse fra vedkommende kommunalbestyrelse.

På grundlag af denne lov udfærdigedes handelsministeriets bekendtgørelse nr. 443 af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v., som indeholdt de nærmere bestemmelser om mælkeordningen (bilag 2, side 152) *). Bekendtgørelsen omfattede Storkøbenhavn og købstæderne, men ikke landdistrikterne. For så vidt angår landdistrikter med bymæssig bebyggelse kunne vedkommende kommunalbestyrelse indstille til handelsministeren, at bestemmelserne i bekendtgørelsen kom til anvendelse i vedkommende kommune eller dele af samme,og en række kommuner har gjort brug af denne adgang til at komme ind under bekendtgørelsens regler.

Bekendtgørelsen overlod til kommunalbestyrelserne at administrere de nye bestemmelser. Den pålagde kommunalbestyrelserne hver indenfor sit område at træffe foranstaltninger til sikring af, at handel med og fordeling af mælk og fløde foregik på en så rationel måde, at de dermed forbundne omkostninger blev de mindst mulige. For så vidt muligt at tilvejebringe ensartethed indenfor det storkøbenhavnske område nedsattes et udvalg på 8 medlemmer, bestående af 3 repræsentanter for Københavns magistrat, 2 for Frederiksberg kommunalbestyrelse, 1 for Gentofte og 2 for de øvrige kommunalbestyrelser inden for Storkøbenhavns område.

Systemet i bekendtgørelsen var iøvrigt det, at den dels i afsnit II indeholdt bestemmelser, som straks trådte i kraft med henblik på tilvejebringelse af en øjeblikkelig nedsættelse af prisen på mælk, dels i afsnit III indeholdt bestemmelser om tilvejebringelse af yderligere prisnedsættelse ved gennemførelse af egentlige dertil sigtende rationaliseringsforanstaltninger. For så vidt angår disse sidstnævnte foranstaltninger var der altså tale om egentlige strukturændringer i behandlings- og distributionsapparatet. Forhandlinger om og gennemførelse af sådanne ændringer måtte nødvendigvis tage tid.

I bekendtgørelsens afsnit II, der som nævnt skulle sikre en øjeblikkelig prisnedsættelse, bestemtes i § 4, at fra og

*) Bekendtgørelsen er senere ændret ved bekendtgørelserne nr. 315 af 15. juli 1942, nr. 41 af 6. februar 1946 og nr. 342 af 26. juni 1946 (bilag 3—5, side 156—158).

med den 1. september 1940 måtte salg af mælk og fløde til detaillister, hvad enten de havde fast udsalgssted eller vogn, til bagere og konditorer, til beværtere og gæstgivere, marketenderier, pensionater, klinikker, kuranstalter og sanatorier samt hospitaler og offentlige institutioner inden for kommunens område, kun finde sted fra sådanne virksomheder, som forhandlede alle i området almindeligt solgte mælkesorter til videresalg. Bestemmelserne omfattede dog ikke sådanne virksomheder, der udelukkende forhandlede børnemælk, ligesom bestemmelserne ej heller kom til anvendelse på levering fra mælkeproducenter, mejerier m. v. til konsummælkmejerier og lignende.

Disse bestemmelser tog sigte på at fritage de virksomheder, der var indstillet på *til stadighed* at forsyne byerne med *alle* mælke- og flødesorter, for forbigående konkurrence fra virksomheder, som lejlighedsvis søgte afsætning for en del af deres produktion i byerne eller søgte at udnytte særlig let tilgængelige salgsmuligheder for enkelte mælke- og flødesorter. Eksempelvis kan anføres, at bestemmelserne ville udelukke en virksomhed fra kun at sælge fløde i en by, men overlade den øvrige i almindelighed mindre indbringende forsyning af byens beboere til andre virksomheder.

Bekendtgørelsens afsnit II bestemte endvidere i § 5, at salg fra butik eller andet fast udsalgssted af mælk og fløde kun måtte finde sted fra sådanne udsalgssteder, der havde åbent alle ugens dage, og som foruden mælk og fløde kun forhandlede: Brød, kager, is, iscreme, mel, gryn, smør, margarine, fedt og æg, sodavand, øl og frugtsaft på flaske, honning og marmelade i glas, tør chokolade og andre sukkervarer, for så vidt disse opbevaredes i lukkede beholdere, smørrebrødspapir, ikke gærede, friske oste (flødeost og lignende) samt ost pakket i staniol i lukket karton, forudsat at dette salg fandt sted fra lukket skab og i ubrudt originalpakning.

Næringsdrivende, som fra butik forhandlede mælk og fløde sammen med andre end de ovennævnte varer, skulle senest den 1. september 1940 til den stedlige politimyndighed meddele, om de ønskede at fortsætte forhandlingen af mælk og fløde. I bekræftende fald skulle politiet give de pågældende en frist på indtil 3 uger, inden hvilken deres virksomhed skulle være bragt i overensstemmelse med bekendtgørelsens regler.

Ved disse bestemmelser tilsigtedes at forhindre sådanne forretninger, for hvilke det hverken var hygiejnisk forsvarligt eller handelsmæssigt naturligt at forhandle mælk og fløde, i at føre disse varer. Kaffeforretninger, kolonialforretninger og osteforretninger måtte opgive at forhandle mælk og fløde på grund af disse bestemmelser. Bagerier og smørforretninger ville også kunne blive nødt til at opgive forhandlingen af mælk og fløde, for så vidt de ikke havde åbent på søn- og helligdage. Bestemmelsen om, at forretninger, som ikke havde åbent på alle ugens dage, ikke måtte forhandle mælk og fløde, begrundedes ved, at disse forretninger ikke deltog i dækningen af de særlige udgifter, som er forbundet med mælkens udbringning om søndagen, således at de kun deltog i den del af forsyningen, som kunne gennemføres med forholdsvis lave omkostninger, medens den mere bekostelige del af ugens forsyning blev overladt til de egentlige mælkeforretninger.

Det er umiddelbart indlysende, at den bortskæring af mælkesalget i visse forretninger, som disse bestemmelser bevirkede, gavnede de egentlige mælkeudsalg ved at tilføre disse en øget omsætning. Bestemmelserne medvirkede altså til en koncentrering af detailsalget af mælk og fløde på egentlige specialforretninger, som i almindelighed måtte anses som bedst egnede til denne distribution, og som, når deres omsætning forøgedes, kunne nøjes med en mindre avance end tidligere.

Bekendtgørelsens afsnit II om de øjeblikkelige foranstaltninger fastsatte videre i § 6, at oprettelse af mælkevognsruter, udsalgssteder for mælk og fløde eller engrosmejerier kun kunne ske med kommunalbestyrelsens tilladelse. Salg og omlægning af mælkevognsruter samt salg og flytning af udsalgssteder for mælk og fløde og af engrosmejerier kunne kun

ske efter godkendelse af kommunalbestyrelsen.

Disse bestemmelser tog sigte på en egentlig rationalisering af behandlings- og distributionsapparatet, men — i modsætning til de i bekendtgørelsens afsnit III omtalte foranstaltninger — en rationalisering, som skete gradvis, nemlig efterhånden som spørgsmålet om oprettelse af nye virksomheder eller salg og flytning af bestående meldte sig i praksis. Bestemmelserne tilsigtede at beskytte en by, der i forvejen var tilstrækkeligt forsynet med mejerier og udsalg, mod, at der oprettedes endnu flere, således at de allerede eksisterende måtte afgive omsætning og køre med ikke fuldt udnyttede anlæg.

Endelig foreskrev bekendtgørelsens afsnit II i § 7, at mælk og fløde, der var udleveret til private forbrugere, ikke måtte tages tilbage. Baggrunden for denne bestemmelse var, at det visse steder, særlig i enkelte kvarterer af Storkøbenhavn, hvor der førtes en betydelig konkurrence om kunderne, var blevet almindeligt, at mælk, som forbrugerne ikke fandt anvendelse for i dagens løb, blev taget tilbage. Man anså det for et rimeligt krav til forbrugerne, at de af en let fordærvelig vare som mælk og fløde ikke bestilte større kvantiteter, end de fik brug for, og at de selv bar tabet ved eventuelle fejldispositioner.

Bekendtgørelsens § 7 fastsatte videre, at mælk og fløde, der var udleveret til detaillister, bagere, beværtere m. v., kun måtte tages tilbage i ubrudt originalemballage og til en pris, der lå mindst 10 % under den pågældende aftagers indkøbspris.

Baggrunden for denne bestemmelse var, at konkurrencen mellem engrosmejerierne havde medført, at de måtte tage betydelige bestilte kvanta mælk og fløde tilbage til fuld leveringspris. Denne fremgangsmåde bevirkede, at aftagerne ikke var særlig interesseret i at disponere efter en nøjagtig bedømmelse af deres salgsmuligheder, men tværtimod ofte af hensyn til mulige svingninger i salget foretog alt for rigelige bestillinger. Da der ved returmælk påførtes engrosmejerierne betydelige tab ved forgæves afholdte behandlings- og distributionsomkostninger og ved varens værdiforringelse, anså man det for rimeligt og samfundsøkonomisk rigtigt, at en del af den økonomiske risiko ved aftagernes fejldispositioner blev båret af disse selv.

Endelig fastsatte § 7, at de til detaillister, bagere, beværtere m. v. udleverede mælke- og flødeflasker skulle debiteres til deres fulde værdi og tages tilbage til det debiterede beløb. Bestemmelsen tog sigte på at forhindre, at vederlagsfri levering af flasker eller levering af flasker til nedsat pris anvendtes i mejeriernes indbyrdes konkurrence, da dette ligesom andre vederlagsfri ydelser var medvirkende til at forhøje branchens omkostninger som helhed og dermed detailpriserne for mælk og fløde.

Endvidere skulle kommunalbestyrelsen snarest efter forhandling med de interesserede parter fastsætte de højeste priser, hvortil mælk og fløde måtte sælges en detail i vedkommende kommune, og i forbindelse hermed fastsætte de højeste rabatter, som ville kunne ydes til de forskellige kategorier af aftagere.

De besparelser, som skønnedes at kunne opnås gennem de pågældende foranstaltninger, skulle i første række anvendes til nedsættelse af prisen på varmebehandlet sødmælk af bedste kvalitet i løssalg afhentet af forbrugerne fra faste udsalgssteder (spandemælk). Prisen for sådan mælk måtte højst fastsættes til mejeriernes indkøbspris med tillæg af indtil halvdelen af forskellen mellem den godkendte pris for sødmælk på flaske udbragt til forbrugerne og indkøbsprisen. Da man lagde vægt på omgående, og endnu inden egentlige rationaliseringsforanstaltninger kunne gennemføres, at skaffe bybefolkningen adgang til at købe mælk til en væsentlig billigere pris end hidtil, pålagde man kommunalbestyrelsen at drage omsorg for, at der fra et passende antal hensigtsmæssigt beliggende udsalgssteder i kommunen fandt forhandling af spandemælk sted i det til dækning af behovet herfor nødvendige omfang. Antallet af sådanne udsalgssteder skulle, med mindre der gjordes undtagelse herfra, udgøre mindst et for hver

5.000 indbyggere i kommunen. Om spandemælken henvises iøvrigt til side 46.

Allerede gennem disse bestemmelser, der som nævnt straks trådte i kraft, skabtes der grundlag for en billiggørelse af mælken varierende fra sted til sted efter det omfang, hvori de pågældende bestemmelser havde praktisk betydning på stedet. Når man, således som det undertiden er sket, sammenligner mælkepriserne i byer, der har gennemført en egentlig rationaliseringsordning med nedlæggelse af overflødige virksomheder, med priserne i byer, som ikke har gennemført en sådan rationaliseringsordning, må det erindres, at disse sidstnævnte byer formentlig har opnået besparelser allerede ved hjælp af de ovenfor nævnte bestemmelser, som straks trådte i kraft.

I bekendtgørelsens afsnit III blev det fastsat, at udover gennemførelsen af de ovenfor nævnte foranstaltninger til opnåelse af en øjeblikkelig nedsættelse af prisen på mælk, påhvilede det kommunalbestyrelsen at optage forhandlinger med de interesserede parter om de foranstaltninger, der ville være at træffe for at gennemføre en rationalisering af mælkehandelen i kommunen med henblik på tilvejebringelse af en yderligere prisnedsættelse. Disse foranstaltninger tog sigte på en ændring af mælkehandelens struktur i vedkommende kommune gennem nedlæggelse af overflødige virksomheder, deling af salgsområdet m.v. Sådanne planer krævede grundig forberedelse og langvarige forhandlinger. De rationaliseringsordninger, som er gennemført, er derfor, som det fremgår af afsnittet om gennemførelsen af rationaliseringsordningerne i provinsen (side 19 ff), gennemført til vidt forskellige tidspunkter.

Såfremt kommunalbestyrelsen anså det for påkrævet for at gennemføre en forsvarlig rationaliseringsordning, at virksomhed med handel med og fordeling af mælk i kommunen fremtidig var betinget af kommunalbestyrelsens tilladelse, kunne handelsministeren efter indstilling fra kommunalbestyrelsen meddele denne en sådan bemyndigelse. Denne bemyndigelse har flertallet af de kommuner, hvori en rationaliseringsordning er gennemført, søgt og opnået.

For de på grundlag af disse bestemmelser gennemførte mælkeordninger redegøres der nærmere i næste afsnit, som først indeholder en gennemgang af den storkøbenhavnske mælkeordning og derefter en kortfattet fortegnelse over de i provinsen gennemførte ordninger.

I. Gennemførelsen af den storkøbenhavnske rationaliseringsordning.

A. Engroshandelen.

Opgaven med at gennemføre en egentlig rationalisering af mælkehandelen blev ved handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 for Storkøbenhavns vedkommende overdraget til et udvalg bestående af repræsentanter for kommunalbestyrelserne og benævnt Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg. Dettes område blev København, Frederiksberg, Gentofte, Rødovre, Hvidovre, Glostrup, Herlev, Gladsaxe, Lyngby - Taarbæk, Taarnby, St. Magleby og Dragør kommuner. Hertil kom kort tid efter Søllerød kommune, som ansøgte handelsministeriet om at komme ind under bekendtgørelsens bestemmelser.

Da man tog fat på rationaliseringsforhandlingerne, fandtes der i Storkøbenhavn 108 mejerier. Mælkeudvalget forsøgte at fremkalde et rationaliseringsforslag fra mejerierne, men det viste sig hurtigt, at der ikke kunne opnås enighed mellem mejerierne om noget forslag. Mælkeudvalget udarbejdede herefter selv et forslag efter de retningslinier, der var givet i den første mælkekommissions beretning og i handelsministeriets cirkulære af 30. september 1940 (bilag 6, side 159). Mælkeudvalget nåede til et forslag, som var baseret på at opretholde 8 engrosmejerier i Storkøbenhavn. Det viste sig imidlertid ikke muligt at opnå tilslutning fra alle de interesserede kommuner til dette forslag. Efter en række forhandlinger, der afsluttedes i handelsministeriet, blev resultatet en ordning, der i hovedtrækkene fulgte mælkeudvalgets forslag, men opretholdt 16 mejerier. Denne ordning trådte i kraft den 1. december 1941.

Valby mejeri sluttedes senere sammen med Trifolium og nedlagdes i februar 1944.

Ved udgangen af 1948 nedlagdes Aashøj mejeri. Dette mejeri befandt sig i lejede lokaler og skulle fraflytte disse. Et planlagt projekt om flytning af mejeriet til Amager kunne ikke gennemføres, hvorfor mejeriet nedlagdes mod erstatning.

I 1951 nedlagdes mejeriet Granly. Mejeriets indehaver ønskede at sælge mejeriet for at rejse til udlandet. Mejeriet blev opkøbt af de øvrige storkøbenhavnske mejerier og nedlagt. Der findes således i dag 13 mejerier indenfor det storkøbenhavnske område.

Da mælkeordningen gennemførtes, nedlagdes 92 mejerier i Storkøbenhavn. Forud herfor var hvert enkelt mejeri blevet gennemgået af et sagkyndigt udvalg, idet man udvalgte de mejerier, der skulle opretholdes, under hensyn til størrelse, beliggenhed samt den bygnings- og maskinmæssige indretning. Man opnåede herved at få behandlingen af mælk koncentreret på 16 teknisk veludrustede virksomheder, som derved opnåede at få deres anlæg udnyttet fuldt ud, hvilket medførte lavere behandlingsomkostninger pr. enhed. I sammenhæng hermed kunne der gennemføres en gennemgribende simplificering af hele fordelingssystemet. I stedet for at have 108 mejerier, hvis vogne kørte over hele området, undertiden halvtomme, og som betjente de samme gader, undertiden endog de samme butikker — i en enkelt gade på Vesterbro kørte således 19 forskellige mejeriers vogne — inddelte man nu området i rayoner. Hvert mejeri fik sit område at betjene og kunne herefter plan-

lægge vognenes kørsel, således at vognene kunne udnyttes fuldt ud. Herved kunne antallet af vogne radikalt nedskæres.

Endvidere bortfaldt de konkurrenceomkostninger, som i de sidste år, inden mælkeordningen gennemførtes, tyngede mejerierne så stærkt. I kampagnen om at få leverancer til detailbutikker for ikke at tabe omsætning konkurrerede mejerierne bl. a. med tilbud om kredit. Dette bortfaldt ved ordningens gennemførelse, hvorved mejerierne undgik tabet på usolide debitorer og omkostningerne ved at have store udestående fordringer. Også de øvrige konkurrenceomkostninger — såsom tilbud om isskabe, gratis is, skilte m. v. — bortfaldt. Allerede ved bekendtgørelsen af 19. august 1940 var det blevet fastsat, at de til detaillister m. v. udleverede mælke- og flødeflasker skulle debiteres til deres fulde værdi og tages tilbage til det debiterede beløb, hvorved mejerierne sparedes for det tidligere meget kostbare flasketab.

De opretholdte 16 mejerier fik koncession på indførsel, behandling og forhandling af mælk gældende for en periode af 5 år, hvilken koncession senere er forlænget. Med koncessionen fulgte eneret på indførsel og engrossalg af mælk.

Der blev dog gjort en undtagelse med hensyn til industrivirksomheder, såsom eksportflødefabriker og iscremefabriker, som tidligere selv havde indført den mælk, de brugte. Disse virksomheder fik lov til at fortsætte med at indføre mælk til industrielt brug, og der blev givet mulighed for, at også nye virksomheder kunne få en sådan indførselstilladelse.

Ved den således gennemførte centralisering og den samtidig indførte avancebegrænsning i forbindelse med de nedenfor omtalte foranstaltninger vedrørende detailhandelen tilvej ebragtes mulighed for en øjeblikkelig væsentlig prisnedsættelse på sødmælk (flaskemælk), jfr. bilag 7, side 165. Den 7. juli 1940 var forskellen mellem prisen til landmændene og butiksprisen for sødmælk i 1/1 liter flasker 100 %, medens den den 20. april 1945 kun androg 48 %. Vedrørende mælkeordningens prismæssige virkninger for det storkøbenhavnske område henvises nærmere til side 149 ff.

Til indehaverne af de nedlagte mejerier blev der udbetalt erstatning for good will. Indehaverne kunne desuden kræve deres ejendomme, maskiner og inventar overtaget efter vurdering, hvorefter disse aktiver måtte likvideres. Erstatningen for good will, der måtte opfattes som et vederlag for forretningens indtjeningsevne, blev fastsat til 5 øre pr. liter solgt mælk beregnet efter gennemsnittet af 4 års salg i tiden før mælkeordningen. I good will til 92 nedlagte mejerier blev der betalt 3,1 mill. kr.

Med hensyn til bygninger, maskiner og inventar fastsattes erstatningen af en særlig vurderingskommission. Erstatningen blev fastsat til værdien af aktiverne til brug ved mejeridrift. Den samlede erstatning for bygninger, maskiner og inventar blev af vurderingskommissionen fastsat til 4.730.000 kr. Herudover overtog man fra de nedlagte mejerier spande, kasser, flasker og isskabe for ialt 430.000 kr. Erstatningsbeløbet kom herved op på ca. 5 1/4 mill. kr. Yderligere blev der til 8 mejerier, der fik adgang til at fortsætte som suppleringsmejerier udbetalt 172.000 kr. som erstatning for den forringelse af anlægets værdi, der var en følge af, at visse dele deraf efter overgangen til suppleringsmejeri ikke længere var nødvendig for driften. Den samlede erstatning til mejerier, incl. renter, beløb sig således til ca. 8½ mill. kr.

De funktionærer og arbejdere fra de nedlagte mejerier, som ikke inden 2 måneder efter udløbet af deres opsigelsesvarsel havde fået arbejde på et af de opretholdte mejerier, fik erstatning efter nærmere regler. Den højeste erstatning, der efter disse regler kunne tildeles en funktionær eller arbejder, var 10.000 kr. Disse erstatningsregler har i vidt omfang måttet suppleres eller tilpasses efter de enkelte tilfældes særlige behov. Til 481 afskedigede arbejdere og funktionærer udbetaltes 2.365.000 kr. Herudover udbetaltes 116.000 kr. som forskelserstatninger til personer, der som led i ordningen blev sat til lavere lønnet arbejde, ialt ca. 2½ mill. kr.

Til varetagelse af disse arbejder, herunder realisationen af de overtagne aktiver, stiftedes af de opretholdte meje-

rier interessentskabet Storkøbenhavnske Mejeriers Likvidationsselskab. Interessenterne indbetalte en kapital på 100.000 kr. De ovenfor nævnte erstatningsbeløb er tilvejebragt gennem en afgift på 1 øre pr. liter af mælkeforbruget. Da erstatningerne jo skulle udbetales hurtigst muligt, medens dækningen gennem 1-øresafgiften først ville fremkomme over et længere åremål, gennemførtes erstatningsudbetalingerne derved, at det lykkedes med sikkerhed i 1-øresafgiften at opnå de nødvendige kassekreditter i 2 københavnske banker til en meget lav rente.

Forbrugerne i det storkøbenhavnske område har således selv gennem 1-øresafgiften betalt omkostningerne ved at gennemføre den rationalisering, som nedbragte mælkehandelens omkostninger. Så snart de nævnte kassekreditter var tilbagebetalt, bortfaldt 1-øresafgiften, hvilket kom forbrugerne tilgode i form af yderligere prisnedsættelse. Dette skete 20. april 1945. Udover 1-øresafgiften bidrog også særlige afgifter på fløde i krigsårene til afvikling af erstatningsbeløbene. Disse afgifter gennemførtes på grundlag af et cirkulære fra handelsministeriet og var begrundet i, at en nedsættelse af flødepriserne under de da herskende forhold ikke ansås for ønskelig.

B. Detailbutikkerne.

Ifølge handelsministeriets cirkulære af 30. september 1940 (bilag 6 side 159) skulle Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg optage forhandlinger med de interesserede foreninger om de foranstaltninger, der skulle træffes, og der skulle gives foreningerne en frist på 1 måned til at fremkomme med forslag i så henseende. Et sådant forslag fremkom imidlertid ikke fra detailhandlernes organisationer, og mælkeudvalget måtte derfor selv udarbejde forslag til rationalisering af detailhandelen. I handelsministeriets nævnte cirkulære af 30. september 1940 udtaltes bl. a., at ordningen skulle gennemføres så lempeligt som muligt, og at det kunne overvejes, om en afvikling af bestående virksomheder, udsalgssteder og vognruter muligt kunne gennemføres gradvis. Under henvisning til disse ord henstillede de 3 københavnske detailmejeriorganisationer indtrængende til mælkeudvalget, at man fulgte den fremgangsmåde, der var peget på i cirkulæret, således at ingen butik blev tvangsnedlagt ved ordningens gennemførelse. Resultatet af forhandlingerne blev, at man for mælkeudsalgenes vedkommende fulgte en fremgangsmåde lige modsat den, der var fulgt for engrosmejeriernes vedkommende. Med hensyn til engrosmejerierne fandt der som ovenfor anført en tvangsmæssig nedlæggelse mod erstatning sted af 92 mejerier. For detailudsalgenes vedkommende fik alle bestående udsalg, der opfyldte betingelserne i § 5 i bekendtgørelsen af 19. august 1940, lov til at fortsætte deres mælkesalg.

Den 1. september 1940, altså før rationaliseringsordningens ikrafttræden, solgtes der i Storkøbenhavns kommuner mælk fra ca. 3.000—3.500 butikker. Dette antal var alt for stort, hvilket også detailhandelens repræsentanter var enige i. Man måtte altså søge antallet nedbragt.

Bestemmelsen i handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940, § 5, hvorefter salg af mælk og fløde forbeholdtes butikker, der havde åbent alle ugens dage, og som ikke førte andre varer end de i denne paragraf opregnede, førte til ophør af salget af mælk fra et stort antal butikker. Det drejede sig her navnlig om de såkaldte blandede forretninger, som foruden mælk førte en lang række kolonialvarer, og ofte brugte mælken som en billig reklameartikel.

Desuden indeholdt den storkøbenhavnske mælkeordning, der trådte i kraft den 1. december 1941, bestemmelser om, at indehavere af detailudsalg med mindre end 100 liters dagligt salg frivilligt kunne ophøre med salget af mælk mod en erstatning, der fastsattes til 15 % af deres årlige salg af mælk og fløde. De pågældende butiksindehavere kunne selvfølgelig fortsætte den øvrige del af deres forretning og eventuelt udvide denne

med andre varer. 302 detailhandlere med et ringe dagligt salg af mælk og fløde opgav frivilligt deres mælke- og fløde-salg efter disse regler, og der er til dem i erstatning udbetalt 356.657,35 kr.

Endelig var det som nævnt hensigten at opnå en yderligere reduktion af butikkernes antal ved nedlæggelse af mælkesalget, når udsalgene skiftede indehaver. Dette skulle ske ved benyttelse af § 6 i bekendtgørelsen af 19. august 1940, hvorefter et mælkeudsalg kun kunne skifte ejer, når kommunalbestyrelsens samtykke forelå.

Som grundlag herfor er der foretaget en gennemgang af de enkelte udsalg til afgørelse af, om disse i givet fald bør tillades overdraget til ny indehaver, eller om mælkesalget ved ejerskifte bør inddrages. Bestemmelser herom blev optaget i den reviderede storkøbenhavnske mælkeordning af 13. december 1948, som trådte i kraft den 31. december 1948. Ved gennemgangen af samtlige mælkeudsalg skulle der ved bedømmelsen af, om et mælkeudsalg fremtidig burde opretholdes, tages hensyn til størrelsen af udsalgets omsætning af mælk og fløde, udsalgets indretning fra et sundhedsmæssigt synspunkt, udsalgets beliggenhed, herunder afstanden til andet mælkeudsalg, samt det pågældende bykvarters sandsynlige fremtidige udvikling.

Samtidig hermed blev der givet regler om en ny erstatningsordning, idet det blev fastsat, at indehavere af sådanne den 1. januar 1945 bestående mejeriudsalg, som efter den nævnte gennemgang af samtlige udsalg ikke kunne forvente til sin tid, når spørgsmålet måtte blive aktuelt, at få tilladelse til overdragelse af deres forretning, kunne anmelde, at de ville ophøre med salg af mælk og fløde, og derefter få udbetalt en erstatning, når salget af mælk og fløde ophørte senest den 1. oktober 1952. Denne erstatningsordning af 1948 har medført, at der til 170 indehavere af mejeriudsalg er udbetalt et erstatningsbeløb på ialt 552.163,13 kr.

Hvad specielt mælkesalg i bagerforretninger angår fik dette salg lov til at fortsætte på lige fod med salget fra andre detailbutikker. Det var dog hensigten for at medvirke til den koncentration af detailsalget i de specialbutikker, som mælkeudsalg fremtidig skulle være, og derved tilføre disse øget omsætning, at der som almindelig regel ikke ved ejerskifte skulle gives køberen af en bagerforretning tilladelse til at overtage retten til salg af mælk. På denne måde er ved ejerskifte mælkesalget efterhånden inddraget i 4-500 bagerforretninger i Storkøbenhavn. Om mælkesalg fra bagerforretninger henvises iøvrigt til side 48.

Medens der som nævnt 1. september 1940 i Storkøbenhavns kommuner solgtes mælk fra ca. 3.000—3.500 butikker, var dette tal den 1. januar 1953 nedbragt til 1.628, nemlig 1.217 mælkeudsalg og 411 bagerier. Desuden fandtes der 1. januar 1953 i Storkøbenhavn 445 bagerier, som solgte fløde, men ikke mælk. Der er herved tilført detailudsalgene en meget betydelig omsætningsforøgelse. Som følge af omsætningsstigningen har det været muligt at nedsætte detailavancen, hvilket er et led i den stedfundne billiggørelse af mælken.

Endelig kom man bort fra de før mælkeordningen rådende tilstande, hvor entreprenante personer oprettede mælkebutikker i stort antal og indsatte indehavere, som økonomisk ganske var afhængige af dem. Også mejerierne søgte undertiden at skaffe sig øget omsætning ved at oprette mælkebutikker og herigennem sikre sig leverancen til disse. Før mælkeordningen var det desuden almindeligt, at personer, der var slået ud af deres erhverv, startede et mælkeudsalg, ofte uden kapital og uden kendskab til branchen. Også dette forhold med de ofte uheldige følger — ikke mindst for de pågældende selv — ophørte ved ordningens gennemførelse.

C. Mælkesalget fra detailvogne.

De såkaldte selvstændige, kørende mælkehandlere, som solgte mælk fra vogn som selvstændige næringsdrivende, måtte ophøre med deres virksomhed ved mælkeordningens gennemførelse. Der blev udbetalt dem dels en erstatning på 20 % af deres årlige salg, dels en erstatning for deres materiel (vogne, cykler og lignende) efter vurdering af vurderingskommissionen. Til 59 selvstændige, kørende mælkehandlere blev der ialt udbetalt 338.000 kr.

Antallet af detailvogne, som udsendes af mejerierne, blev ved mælkeordningens gennemførelse i 1941 reduceret fra ca. 350 til 155, og der er senere sket yderligere reduktion til ca. 125. Der kører nu kun 1 detailvogn i hver gade. Den storkøbenhavnske mælkeordning siger om detailvognene, at det påhviler de koncessionerede mejerier at opretholde salg af mælk og fløde med detailvogn i det omfang, Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg efter forhandling med de interesserede organisationer skønner det fornødent under hensyn til forbrugernes forsyning. Om salget fra detailvogne henvises nærmere til side 35.

II. Gennemførelsen af rationaliseringsordningerne i provinsen.

I provinsen er der gennemført egentlige rationaliseringsordninger i 46 byer.

Det må fremhæves, at de enkelte kommunalbestyrelser selv har afgjort, om man i kommunen kunne og ønskede at gennemføre en rationaliseringsordning. Flere byer har, som det fremgår af nedenstående oversigt, tøvet adskillige år, og andre har meddelt, at man ikke ønskede eller ikke fandt grundlag for at gennemføre en rationalisering, hvilket i så fald er taget til efterretning.

Medens man i Storkøbenhavn som ovenfor anført med hensyn til mælkeudsalgene besluttede sig til at gennemføre en gradvis nedsættelse af disses antal, har man i provinsen som alt overvejende hovedregel straks ved de gennemførte ordningers ikrafttræden nedlagt både de mejerier og de detailsalgsenheder, som skønnedes overflødige.

I provinsen har man desuden som hovedregel bragt salget af mælk fra bagerforretninger til ophør på grundlag af bestemmelsen i § 5 i handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940, hvorefter mælk og fløde kun må forhandles fra udsalg, der har åbent alle ugens dage, idet bagerforretningerne i regelen lukkede 1, undertiden 2 dage om ugen og således ikke opfyldte bekendtgørelsens krav. De problemer, der knytter sig til, at nogle bagerforretninger må forhandle mælk, men andre ikke, og at retten til mælkesalg i regelen inddrages, når bagerforretningen skifter ejer, er derfor specielt storkøbenhavnske problemer.

Med hensyn til rationaliseringens gennemførelse i de enkelte byer henvises til nedenstående af Danske Konsummælkmejeriers Fællesrepræsentation udarbejdede oversigt:

Redegørelse for konsummælkhandelens udvikling i de enkelte provinsbyer efter ikrafttræden af lov af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde.

(Redegørelsen er fra januar 1951 med en senere å jour-føring af juni 1955).

Hvor der i denne redegørelse tales om, at en *»rationalisering«* er gennemført, menes der hermed, at et større eller mindre antal engros- eller detailvirksomheder har måttet ophøre med konsummælkhandelen i medfør af pågældende kommunalbestyrelses beføjelse til at gøre handel med og fordeling af mælk m. v. i kommunen betinget af kommunalbestyrelsens tilladelse (jfr. § 9 i handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 (se bilag 2, side 152).

Aabenraa (ca. 13.000 indb.)

I Aabenraa er sket en *rationalisering* af mælkehandelen. Før denne blev byen forsynet fra 5 mejerier, der handlede fra 44 mælkebutikker og 25 detailvogne. Desuden solgte 3 børnemælksgårde mælk fra vogn, og der blev solgt mælk fra stalddør fra yderligere tre-fire koholdere.

Fra 1940 gennemførtes en rationalisering, hvorved detailsalgsenhederne blev reduceret til 10 mælkebutikker og 10 detailvogne. To børnemælksgårde fik tilladelse til at køre med egne produkter, og koholdere boende i byen fik som hidtil lov at sælge mælk fra stalddør og udbringe på bestilling. Der skete ingen indskrænkning i mejeriernes antal.

1 1948 skete en yderligere rationalisering, hvorved 2 mejerier fik koncession

på mælkehandelen i kommunen med forpligtelse til senere at samle driften på eet mejeri. Distributionen skete herefter fra 6 store butikker med udbringning, 6 små butikker og 4 detailvogne (+ 1 vogn, der kører uden for byen). Gårdene ophørte med salget. — Fra 1950 er driften samlet på eet mejeri.

Aakirkeby (ca. 1.500 indb.)

Der er i denne by ikke fundet mulighed for at foretage en rationalisering af mælkehandelen, der — foruden fra nogle avisbrugere — foregår fra eet mejeri, der har eet udsalgssted og een detailvogn.

Aalborg (ca. 80.000 indb.)

Her er mælkehandelen *rationaliseret*, dog først fra 1948. Et af mejerierne i 1940 fremsat forslag til rationalisering blev forkastet af byrådet, der nægtede at meddele koncession og godkende erstatningsudbetalinger til nedlagte virksomheder.

I 1942—43 blev forhandlingerne genoptaget, og der blev faktisk opnået enighed om en mælkeordning for Stor-Aalborg. Forslaget blev dog i sidste øjeblik nedstemt i en forstadskommune (Hasseris), og den fælles ordning blev ikke gennemført.

Først i 1946 gav de meget høje detailpriser anledning til at tage rationaliseringsspørgsmålet op. Det var først og fremmest de meget høje detailavancer — 16-17 øre pr. liter mælk — der virkede fordyrende. Fra 1. januar 1948 trådte en mælkeordning i kraft for Aalborg og Nr. Tranders kommuner, og 4 mejerier fik koncession på mælkehandelen. Detailsalgsenhedernes antal blev ved denne lejlighed reduceret fra 292 butikker og 68 detailvogne til 92 butikker og 21 detailvogne. (Nørre Tranders kommune er senere — nemlig den 1. april 1950 — blevet indlemmet i Aalborg kommune).

Aarhus (ca. 151.000 indb.)

Rationaliseringen i Aarhus blev gennemført fra 1. maj 1941. I første omgang for selve Aarhus kommune. Mælkehandelen var hidtil foregået fra 17 mejerier, der forsynede 433 mælkeudsalg og 84 detailvogne.

Mælkebehandlingen samledes på 8 mejerier — senere 7 — og detailsalgsenhedernes antal blev reduceret til 191 mælkebutikker og 6 detailvogne. Man valgte her at forsyne den indre by udelukkende fra butikker.

Senere blev ordningen udvidet til at omfatte hele Stor-Aarhus, og de samme 7 mejerier fik koncessionen. Området, der omfatter 7 kommuner, forsynedes herefter af 217 mælkebutikker og 36 detailvogne.

Allinge-Sandvig (ca. 2.000 indb.)

I dette område er der ikke rationaliseret, der handler stadig som i 1940 2 mejerier, eet der forsyner 3 mælkeudsalg og 2 detailvogne, og eet der forsyner 1 mælkeudsalg og 1 detailvogn.

Assens (ca. 5.000 indb.)

Byen forsynes af 2 mejerier. Der blev forhandlet om rationalisering i 1941, men på grund af den ringe besparelse, man mente at kunne opnå ved en rationalisering inden for området, fandtes der ikke anledning til at ændre på de bestående forhold. Mejerierne har dog på egen hånd indskrænket detailsalgsenhedernes antal.

Bogense (ca. 3.000 indb.)

I Bogense, der i 1940 blev forsynet af 2 mejerier med tilsammen 8 detailsalgsenheder, er ikke sket nogen rationalisering med byrådets medvirken; men der er ved frivillig overenskomst truffet en ordning, hvorefter byen forsynedes af 1 mejeri med 3 mælkebutikker og 3 detailvogne.

Brønderslev (ca. 7.000 indb.)

Brønderslev byråd meddelte i februar 1942, at der ikke ville blive gennemført nogen mælkeordning i byen. Et af de i byen handlende 3 mejerier — et omegns-mejeri — ophørte dog kort tid efter med mælkehandelen, uden at der iøvrigt skete indskrænkninger i detailsalgsenhedernes antal, 4 mælkebutikker og 8 detailvogne. I 1947 blev der efter forhandling med kommunen truffet en ordning, hvorved hele mælkehandelen blev overtaget af eet mejeri, og der blev opretholdt 4 mælkebutikker og 7 detailvogne.

Ebeltoft (ca. 2.500 indb.)

I Ebeltoft blev der foretaget en *rationalisering* fra maj 1941. Af de i 1941 handlende 2 mejerier, 8 mælkebutikker og 4 detailvogne blev opretholdt eet mejeri, 3 mælkebutikker og 3 detailvogne.

Esbjerg (ca. 50.000 indb.)

Pr. 1. oktober 1940 handlede i Esbjerg 6 mejerier, der tilsammen forsynede 121 mælkebutikker og 28 detailvogne. Med den anledning handelsministeriets cirkulære af 30. september 1940 (bilag 6, side 159) gav, blev der på foranledning af byrådet udarbejdet en rationaliseringplan, der anviste betydelige besparelser. Det lykkedes ikke indenfor hverken byråd eller kredsen af mejerier at opnå enighed om planens udførelse.

Der er dog gennemført en vis rationalisering ad frivillig vej. Ifølge en opgørelse fra januar 1951 var således eet mejeri nedlagt, og de 121 mælkebutikker var nedbragt til 70, hvorhos de 28 detailvogne var nedbragt til 18.

Faaborg (ca. 5.300 indb.)

Her gennemførtes en *rationalisering* fra 1. juli 1941. 2 mejerivirksomheder af 4 blev opretholdt, samtlige butikker •— 4 i tallet — blev opretholdt, og detailvognenes antal blev reduceret fra 6 til 4.

I 1949 opsagde et af mejerierne rationaliseringsoverenskomsten med byen, da virksomheden ikke fandt, at mælkehandel efter den bestående ordning kunne drives på sund forretningsmæssig basis. Virksomheden agtede herefter at anvende mælken til produktionsformål.

Byrådet indbød i den anledning til en forhandling om ændring af den bestående overenskomst, og der opnåedes enighed om at rationalisere mælkehandelen yderligere.

Den pågældende virksomhed opkøbte det andet mejeri og har herefter kunnet nedsætte detailpriserne i byen. Een mælkebutik blev nedlagt ved omordningen af detaildistributionen.

Fredericia (ca. 26.000 **indb.)**

Fredericia byråds flertal opretholdt gennem flere år det standpunkt, at den nedsættelse af priserne, der kunne opnås ved en mælkeordning, var for ringe i forhold til omkostningerne derved. Dette uagtet at 6 af de i byen handlende 8 mejerier i 1941 fremsatte et forslag om rationalisering til 2 mejerier med tilbud om en prisnedsættelse på 4 øre pr. 1. sødmælk.

Først i 1948 gennemførtes en *rationalisering,* hvorefter der i forhold til de i 1941 handlende 8 mejerier, 31 mælkebutikker og 29 detailvogne blev opretholdt 2 mejerier, 21 butikker og 10 detailvogne.

Frederikshavn (ca. 18.000 indb.)

I denne by er de hidtidige forhandlinger om rationalisering endt med negativt resultat. Der handlede i 1941 5 mejerier, der forsynede godt 30 detailsalgsenheder. To mejerier, der tilsammen forsynede 60 % af byen, fremsatte i 1941 et forslag baseret på 2 mejerier, 9 mælkebutikker og 9 detailvogne og anviste på grundlag af forslaget en besparelse på 3 øre pr. 1. sødmælk; men byrådet ønskede ingen mælkeordning.

Spørgsmålet blev fremdraget i 1947/48 igen på grund af de store stigninger i detailpriserne, som udviklingen nødvendiggjorde. Der fremsattes derfor i 1948 et forslag gående ud på at reducere mejerierne antal fra 5 til 2, mælkebutikkernes antal fra 16 til 10 og detailvognenes antal fra 18 til 8. Der anvistes en besparelse på 3—4 øre pr. 1 sødmælk. Forhandlingerne om forslaget endte resultatløse.

I 1950 er et af mejerierne opkøbt af en af de andre virksomheder. Der er ved denne lejlighed nedlagt 1 detailvogn.

Frederikssund (ca. 5.600 indb.)

I 1941 blev der i Frederikssund gennemført en »ordning«, hvorefter 1 af byens 3 mejerier og 2 af byens 11 detailsalgsenheder blev nedlagt. Senere er der genoprettet en butik, men fra januar 1951 er der yderligere *rationaliseret,* hvorefter eet mejeri fik koncession og handlede fra 5 mælkebutikker og 5 detailvogne.

Frederiksværk (ca. 4.000 indb.)

I denne by er ikke foretaget nogen rationalisering. Ifølge en opgørelse fra

januar 1951 handlede i byen 2 mejerier fra ialt 2 mælkebutikker og 6 detailvogne, medens et tredie mejeri handler fra vogne i byens udkanter.

Grenaa (ca. 8.000 indb.)

Forhandlingerne om en mælkeordning 1 Grenaa i 1940—41 mellem byrådet og byens tre mejerier resulterede i, at et mindre mejeri blev opkøbt af det største mejeri, men da de fortsatte forhandlinger ikke førte til noget resultat, blev byen i næste 10 år forsynet af 2 mejerier, og der handledes fra 15 mælkebutikker og 8 detailvogne.

I 1950—51 forhandledes der om et rationaliseringsforslag gående ud på opretholdelse af begge mejerier og nedlæggelse af 8 af de 23 detailsalgsenheder. Dette forslag har ikke nydt fremme, og spørgsmålet om rationalisering i Grenaa må anses at være henlagt på ubestemt tid.

Haderslev (ca. 18.000 indb.)

En opgørelse foretaget i 1939 viste, at der i Haderslev blev handlet med mælk fra 5 mejerier, 2 mælkehandlere, der selvstændigt indkøbte mælken, 5 større landbrug med direkte salg af mælk, samt forskellige mindre avisbrugere, derunder 2 gårde, fra hvilke der forhandledes børnemælk.

Detaildistributionen foregik fra 31 mælkebutikker, 41 detailvogne samt fra stalddør.

Længe før mælkeloven kom, var man klar over det uholdbare i disse forhold, og parterne havde i slutningen af trediverne ved byrådets mellemkomst ført en række forhandlinger om en ændring.

Først i 1942 førte forhandlingerne om rationalisering til et resultat, idet der med det største mejeri som kærne dannedes en mælkecentral med tilslutning fra en del af de tidligere i byen handlende mejerier og gårdbrug. Mælkecentralen opkøbte de resterende engrosforretninger og rationaliserede detailhandelen, så der herefter fandtes 13 mælkebutikker og 14 detailvogne.

Der er indgået en rationaliseringsoverenskomst mellem mælkecentralen og byrådet, men sagen er fra byrådets side lagt op som en frivillig ordning uden forbindelse med mælkeloven, og der har derfor ikke været tale om nogen godkendelse fra handelsministeriets side.

Hasle (ca. 1.600 indb.)

I Hasle er der rationaliseret for så vidt, som der er truffet en aftale mellem de to mejerier, der handler i byen, om antallet af udsalg, om priser og rabatter, og i forbindelse med aftalen er der nedlagt 6 mindre mælkebutikker.

Der er dog ikke gennemført nogen egentlig mælkeordning, og den trufne aftale har ikke været forelagt handelsministeriet til godkendelse.

Detaildistributionen foregik efter den nævnte aftale fra 2 mælkebutikker og 2 detailvogne.

Helsingør (ca. 21.000 indb.)

Pr. 15. februar 1941 blev der gennemført en *rationalisering* af mælkehandelen i Helsingør, hvorved 6 af byens 8 mejerier blev nedlagt, medens 2 fik koncession på mælkehandelen. Antallet af mælkebutikker blev reduceret fra 49 til 20 og antallet af detailvogne fra 27 til 6.

Koncessionen til de to mejerier blev fornyet i 1948, idet der fra juni 1948 trådte en ændret rationaliseringsoverenskomst i kraft. Detailsalgsenhedernes antal var herefter 22 mælkebutikker og 4 detailvogne.

Mælkeordningen omfatter ikke de med Helsingør sammenbyggede bymæssigt bebyggede områder af Tikøb kommune.

Herning (ca. 19.000 indb.)

Rationaliseringen i Herning blev gennemført fra april 1941. Af 5 mejerier blev opretholdt 2, af 34 mælkebutikker blev opretholdt 11 og af 18 detailvogne blev opretholdt 10. Senere er under hensyn til byens vækst oprettet nogle nye mælkebutikker.

Hillerød (ca. 14.000 indb.)

Årsagen til, at der ikke er gennemført en rationalisering af mælkehandelen i Hillerød, må væsentligst søges i, at byen består af 2 kommuner — Hillerød kommune og Frederiksborg Slotssogn — der

ikke har kunnet opnå enighed om at gennemføre de fremsatte forslag.

Hillerød byråd tiltrådte i november 1940 et forslag fra mejeriernes side, hvorved der kunne opnås en besparelse på 4 øre pr. 1 sødmælk. I stedet for at tiltræde ordningen traf slotssognet aftale med et mejeri, der havde givet tilsagn om at ophøre med handelen, om etablering af en særordning med yderligere een øres nedsættelse. Denne yderligere reduktion måtte ses på baggrund af det større flødesalg i denne kommune, og Hillerød mejerierne måtte herefter, når ordningen for Hillerød ikke kunne omfatte slotssognet, ændre tilbudet om nedsættelse fra 4 øre til 1 øre pr. 1 sødmælk.

Handelsministeriet nægtede herefter godkendelse af særordningen for Frederiksborg Slotssogn og pålagde de to kommuner at tilendebringe forhandlingerne om en fællesordning. De fortsatte forhandlinger endte dog resultatløse.

I 1946 fremsattes påny et rationaliseringsforslag indeholdende to alternativer, begge baseret på at nedbringe detailsalgsenhedernes antal fra 44 til 18. Ifølge alternativ I skulle eet udenbys mejeri ophøre med mælkehandelen, og der anvistes en besparelse på 3 øre pr. 1 sødmælk og 10 øre pr. 1 fløde. Ifølge alternativ II skulle 2 udenbys mejerier ophøre med handelen, og der anvistes en besparelse på 5 øre pr. 1 sødmælk og 10 øre pr. 1 fløde.

Hillerød byråd vedtog at tiltræde rationaliseringen, medens Frederiksborg Slotssogn forkastede de stillede forslag med een stemmes overvægt. Ordningen blev derfor heller ikke denne gang gennemført.

I september 1952 blev fremsat et nyt rationaliseringsforslag, der imidlertid ikke kunne vinde fuld tilslutning i begge kommuner, og mejerierne blev derfor i 1953 fra Hillerød byråds side opfordret til at søge gennemført en frivillig rationalisering. Forhandlinger herom har ikke ført til noget resultat.

Hjørring (ca. 14.000 indb.)

Ifølge en opgørelse foretaget i 1940 handlede i Hjørring 6 koholdere og 5 mejerier, der forsynede 29 mælkeudsalg og 19 detailvogne.

I 1942 gennemførtes en *rationalisering* baseret på 2 mejerier, og ordningen blev 1 1943 udvidet til at omfatte de bymæssigt bebyggede dele af Skt. Hans — Skt. Olai kommuner.

Ifølge en opgørelse fra januar 1951 handledes der fra 8 mælkebutikker og 14 detailvogne, altså var detailsalgsenhederne nedbragt fra 48 til 22.

Hobro (ca. 8.000 indb.)

I Hobro gennemførtes en *rationalisering* fra januar 1941. Der blev opretholdt 2 mejerier, medens een mejerivirksomhed blev nedlagt. Der blev opretholdt 6 mælkebutikker og 6 detailvogne, medens 2 detailvogne blev nedlagt, og een avlsbruger ophørte med direkte mælkehandel.

Holbæk (ca. 14.000 indb.)

Fra januar 1942 blev mælkehandelen *rationaliseret* i Holbæk. Af 7 mejerier, 16 mælkebutikker og 19 detailvogne blev opretholdt 3 mejerier, 8 mælkebutikker og 10 detailvogne.

Ordningen er i 1950 fornyet for en årrække.

Holstebro (ca. 15.000 indb.)

Fra begyndelsen af året 1941 gennemførtes en *rationalisering* i Holstebro. Alle byens 3 mejerier blev opretholdt, af 21 mælkebutikker blev opretholdt 15, og af 14 detailvogne blev opretholdt 10. Der er dog senere oprettet 3 nye mælkebutikker.

Horsens (ca. 37.000 indb.)

I Horsens handlede pr. 1. oktober 1940 9 mejerier, der forsynede 96 mælkebutikker og 138 detailvogne. Desuden havde 6 koholdere direkte salg.

En *rationalisering* blev dog først gennemført fra 1. januar 1944. Ordningen kom til at omfatte Horsens købstad og villakvarteret Torsvang i Torsted sogn.

Der blev opretholdt 3 mejerier, 21 mælkebutikker og 20 detailvogne.

Kalundborg (ca. 8.000 indb.)

I Kalundborg handlede pr. 1. oktober

1940 5 mejerier, der forsynede 4 mælkebutikker og 15 detailvogne. 2 mejerier og disses 4 detailvogne er senere ophørt med mælkehandelen.

Der har i 1950 været forhandlet om en rationalisering, hvorefter 1 mejeri og 6 detailvogne skal ophøre. Disse forhandlinger førte ikke til noget resultat.

Kerteminde (ca. 4.000 indb.)

Uden at der har fundet nogen egentlig rationalisering sted, er antallet af mejerier og detailsalgsenheder dog væsentligt nedbragt. Af de 6 mejerier, der handlede i byen i 1940, har 3 meldt fra frivilligt, eet af hensyn til mejeriets dispositioner med hensyn til Odense-ordningen og 2 fordi de ikke ville gå ind på de i medfør af sundhedsvedtægten stillede kontrolkrav.

De 3 resterende mejerier sluttede i 1942 en aftale med kommunen om detaildistributionen, hvorefter der af de 7 mælkebutikker og 7 detailvogne, der hidtil havde handlet, blev opretholdt 4 butikker og 4 vogne.

Senere er endnu 1 mejeri opkøbt, og der handler nu 2 mejerier i området.

Kolding (ca. 31.000 indb.)

I Kolding gennemførtes *rationaliseringen* fra 1941. Af de 8 i byen handlende mejerier opretholdtes 2 mejerier. To af de omegnsmejerier, der måtte ophøre med mælkehandelen, er dog interesseret i det ene af de bestående mejerier.

Af 62 mælkebutikker blev opretholdt 20, og af 38 detailvogne blev opretholdt 24, og dette antal er senere reduceret til 22.

Korsør (ca. 12.000 indb.)

Den 1. november 1941 blev mælkehandelen *rationaliseret* i Korsør. Af de 4 mejerier måtte 2 ophøre med mælkehandelen. Af 11 mælkebutikker blev opretholdt 6, og af 14 detailvogne blev opretholdt 8.

Køge (ca. 10.500 indb.)

Den 1. januar 1941 blev mælkehandelen *rationaliseret* i Køge. Af de 6 mejerier måtte 3 ophøre med mælkehandelen. Mælkebutikkernes antal blev reduceret fra 31 til 11, og detailvognenes antal blev reduceret fra 10 til 7.

I 1947 blev der foretaget en yderligere rationalisering, idet eet mejeri og de dertil hørende 3 detailsalgsenheder blev nedlagt. Der handlede herefter i Køge 2 mejerier, 10 mælkebutikker og 5 detailvogne.

Lemvig (ca. 5.400 indb.)

Mælkehandelen i Lemvig er ikke rationaliseret, idet man ikke har ment at kunne opnå nogen fordel derved. Ifølge en opgørelse fra januar 1951 handlede i byen 5 mejerier, 6 mælkebutikker og 7 detailvogne.

Løgstør (ca. 3.000 indb.)

Da der ikke viste sig mulighed for at opnå enighed om en rationalisering i Løgstør, godkendte handelsministeriet i 1942, at forhandlingerne herom blev opgivet. Der handlede på daværende tidspunkt 2 mejerier og en del koholdere. Senere har eet mejeri — en udenbys virksomhed — ophørt at sælge mælk i Løgstør, og det tilbageværende mejeri handlede fra 6 mælkebutikker og 4 detailvogne.

Mariager (ca. 1.500 indb.)

I denne by har der ikke kunnet gennemføres nogen omkostningsbesparende rationalisering. Der handler eet mejeri, der forsyner een mælkebutik og een detailvogn.

Maribo (ca. 5.000 indb.)

I Maribo er der *rationaliseret* ved, at een mejerivirksomhed har fået koncession på mælkehandelen, der før var fordelt på 5 mejerier. Af 6 mælkebutikker blev opretholdt 4, og af 11 detailvogne blev ligeledes opretholdt 4.

Marstal (ca. 3.000 indb.)

I denne by er ikke rationaliseret. Ifølge en opgørelse fra januar 1951 handlede der eet mejeri og 2—3 koholdere. Disse er senere ophørt mod erstatning. Detaildistributionen foregår fra een mælkebutik og 4 detailvogne.

Middelfart (ca. 9.000 indb.)

Der er ikke, siden mælkeloven kom, sket nogen egentlig rationalisering af mælkehandelen i Middelfart. I juli 1940 gik det ene af byens to mejerier konkurs og blev overtaget af det andet mejeri. Ved denne lejlighed blev nedlagt et par detailvogne, og de resterende detailvognes salgsdistrikter blev regulerede. Der handlede således kun eet mejeri i byen, og detaildistributionen foregik fra 7 mælkebutikker og 6 detailvogne.

Nakskov (ca. 16.000 indb.)

Ifølge en indberetning fra byrådet til handelsministeriet i december 1940 var handelen da fordelt på 5 mejerier og 5 større gårde, og detaildistributionen foregik fra ikke mindre end 24 mælkebutikker og 24 detailvogne.

Der er tid efter anden sket en indskrænkning af både engros- og detailvirksomheder. Således er hidtil 2 mejerivirksomheder nedlagt, og gårdene, der handlede fra egen vogn, er ophørt dermed, væsentligst på grund af standardiseringsbestemmelserne, og fordi det fra 1949 ifølge sundhedsvedtægt blev forbudt at sælge børnemælk.

I efteråret 1952 blev gennemført en yderligere rationalisering, og herefter sker salget af mælk og fløde fra 2 mejerier, der forsyner 12 mælkebutikker og 12 detailvogne.

Neksø (ca. 3.000 indb.)

Her er der sket en vis rationalisering. De 2 i byen handlende mejerier blev opretholdt, men pr. 28/4 1943 var der nedlagt een mælkebutik og een detailvogn, medens henholdsvis 2 og 3 var bibeholdt. Siden er butikkernes antal igen forøget med 3.

Nyborg (ca. 12.000 indb.)

Mælkehandelen i Nyborg blev *rationaliseret* i 1941, idet eet mejeri blev opretholdt, medens 2 mejerier beliggende i byen blev nedlagt, og 3 oplandsmejerier måtte ophøre med mælkehandelen i Nyborg.

Af 9 mælkebutikker blev 5 opretholdt (senere forøget til 6), og af 15 detailvogne blev 8 opretholdt.

Nykøbing F. (ca. 19.000 indb.)

Pr. 1. oktober 1940 handlede i Nykøbing F. 5 mejerier, der forsynede 29 mælkebutikker og 23 detailvogne. Der var således al mulig grund til at rationalisere handelen, og der opnåedes i 1942 enighed mejerierne imellem om en ordning baseret på 2, subsidiært 3 mejerier. Den tilbudte besparelse beløb sig til 3 øre pr. liter sødmælk.

Under 26. september 1942 meddelte byrådet imidlertid handelsministeriet, at fordelene ved ordningen ikke skønnedes at stå i rimeligt forhold til de ulemper, der ville blive en følge af ordningen, herunder arbejdsløshed for en del kuske og nedsat fortjeneste for en række næringsdrivende, hvorfor byrådet ikke ønskede nogen mælkeordning gennemført.

Mejerierne søgte herefter under trykket af erhvervets stærke »overfyldning« at etablere en frivillig ordning, og handelsministeriet anbefalede i skrivelse af 19. oktober 1942 byrådet at støtte en sådan under henvisning til bemærkningerne herom i ministeriets cirkulære af 30. september 1940.

Under 13. januar 1943 meddelte byrådet ministeriet, at det fremdeles ikke ønskede nogen centralisering af mælkehandelen indført.

Der er dog i årene siden sket en vis indskrækning i mælkebutikkernes antal, idet bl. a. en del bagere er ophørt at handle med mælk, men mælkehandelen beskæftiger dog stadig et stort antal engros- og detailvirksomheder.

Nykøbing M. (ca. 9.000 indb.)

Under indtryk af den meget irrationelle organisation af detailhandelen i Nykøbing M. har byens 3 mejerier gentagne gange forsøgt at få en rationalisering gennemført, men forhandlingerne herom endte gang på gang uden resultat.

I efteråret 1951 skete omsider en indskrænkning af mejeriernes antal, idet et af byens 3 mejerier blev opkøbt af et af de andre således, at mælkehandelen nu foregår fra 2 mejerier med ialt 17 mælkebutikker og 12 detailvogne.

Nykøbing S. (ca. 4.400 **indb.)**

I denne by blev gennemført en ratio-

nalisering i juli 1953, idet byens 2 mejerier fik koncession på mælkehandelen, og detailhandelen sker gennem 3 mælkebutikker og 4 detailvogne.

Nysted (ca. 1.600 indb.)

I denne by har en rationalisering ikke vist sig gennemførlig.

Næstved (ca. 17.000 indb.)

I forbindelse med forhandlingerne om rationalisering i Næstved i 1941 blev det oplyst, at der i Næstved kommune handlede 4 mejerier og 4 koholdere fra tilsammen 19 mælkebutikker og 19 detailvogne.I Herlufsholm kommune handlede 2 af de i Næstved handlende mejerier med tilsammen 4 mælkebutikker, og desuden handlede 4 andre mejerier med tilsammen 4 mælkebutikker og 5 detailvogne.

Et rationaliseringsforslag, der iøvrigt var opnået enighed om parterne imellem, blev i efteråret 1942 opgivet på grund af vanskelighederne ved at fremskaffe mælk.

Spørgsmålet blev genoptaget for Næstved kommune i 1946. Der handlede på daværende tidspunkt 4 mejerier og 2 koholdere fra tilsammen 31 mælkebutikker og 19 detailvogne. Mælkebutikkernes antal syntes således at være betydeligt forøget. Forhandlingerne endte dog resultatløse.

I løbet af årene 1948—50 er 3 af mejerierne sammensluttet til eet, og iøvrigt er antallet af detailsalgsenheder reduceret til 18 mælkebutikker og 17 detailvogne.

Handelen med mælk og fløde i Næstved kommune foregår i øjeblikket fra 18 egentlige mælkebutikker og 16 detailvogne. Næstved kommune har i april 1954 indført en koncessionsordning, men denne medfører ingen indskrækninger i antallet af mejerier eller detailsalgsenheder.

Nørresundby (ca. 17.000 indb.)

Et i slutningen af 1946 fremsat forslag til mælkeordning for de 5 kommuner i Stor-Aalborg blev forkastet af Nørresundby byråd, ligesom sognerådet i Sundby-Hvorup kommune, der grænser op til Nørresundby, ikke mente at kunne godkende forslaget.

Resultatet blev som tidligere nævnt, at ordningen blev gennemført for Aalborg og Nr. Tranders kommuner. (Nr. Tranders kommune er senere — nemlig den 1. april 1950 — blevet indlemmet i Aalborg kommune).

Nørresundby kommune ønskede herefter, som byrådet har udtrykt det over for handelsministeriet, at nedbringe mælkepriserne ved at animere den frie konkurrence.

Dette ville imidlertid ikke lykkes. Priserne i kommunen, hvor der foruden 2 Aalborg mejerier handlede 4 mindre mejerier fra ialt 22 mælkebutikker samt et antal detailvogne, der handlede ud over kommunens grænser, holdt sig 5 øre højere pr. 1 sødmælk end priserne i de rationaliserede områder syd for Limfjorden, et beløb der netop svarede til forskellen mellem detailavancerne i de to områder.

Kommunen, der trods stadige opfordringer ikke ville tiltræde rationaliseringen i Aalborg, bestemte sig herefter i 1949 til at etablere en kommunal mælkecentral, hvortil et helt syvende mejeri skulle levere mælken. En sådan fremgangsmåde fandtes ikke at være overensstemmende med mælkelovens og mælkebekendtgørelsens ånd og bogstav, hvorefter sagen blev påanket over for handelsministeriet. Der kom herefter forhandlinger i stand, der resulterede i, at byrådet gik ind på at gennemføre en *rationalisering* i kommunen, hvorved detailsalgsenhederne blev reduceret fra 14 til 11 mælkebutikker og 3 detailvogne. Mejeriernes antal blev dog forøget med eet, idet byrådet ønskede mejeriet, der var tiltænkt leverancen til den kommunale mælkecentral, med i ordningen.

Mælkeordningen, der delvis har karakter af et kompromis, og som ikke direkte indeholder nogen prisbestemmelse, bragte stort set priserne ned på niveau med Aalborg-priserne.

Sundby—Hvorup kommune har senere tilsluttet sig den for Aalborg og Nr. Tranders gældende mælkeordning.

I februar 1955 blev der indgået en ny overenskomst gældende til 1. april 1963. Herefter har 3 mejerier koncession på handelen med mælk og fløde. Antallet af

butikker og vogne er uforandret; dog skal 2 butikker nedlægges senest i løbet af 5 år.

Detail- og engrospriser for alle varer og enheder følger priserne i Aalborg.

Odense (ca. 113.000 indb.)

Rationaliseringsordningen, der blev gennemført i 1941, omfatter foruden Odense købstad, Dalum og Paarup kommuner. Der blev af de 15 mejerier, der hidtil havde forsynet området, opretholdt 4 egentlige konsummælkmejerier samt et mejeri, der i begrænset omfang deltager i forsyning af området — væsentligst med børnemælksleverancen samt leverancer til storforbrugere.

Ved ordningen blev nedlagt 194 mælkebutikker og 94 detailvogne. Ifølge en opgørelse fra januar 1951 fandtes 65 mælkebutikker og 52 detailvogne.

Randers (ca. 51.000 **indb.)**

Ved *rationaliseringen* i 1941 ophørte 5 af de 7 mejerier, der hidtil havde forsynet området, medens 2 mejerier fik koncession på handelen med mælk og fløde.

Af købstadsområdets 101 mælkebutikker blev opretholdt 52, og af de 33 detailvogne blev opretholdt 10.

I 1947 blev der tillige gennemført en ordning for forstadsområderne Dronningborg, Vorup og Kristrup, hvorved der blev meddelt koncession til de 2 mejerier, der i forvejen forsynede Randers.

I hele koncessionsområdet fandtes i januar 1951 53 mælkebutikker og 18 detailvogne.

Ribe (ca. 6.500 **indb.)**

I Ribe gennemførtes en *rationalisering* fra november 1941, således at eet mejeri blev opretholdt, medens eet mejeri og 2 koholdere måtte ophøre med mælkehandelen.

Af de bestående 5 mælkebutikker blev opretholdt 4, og af 7 detailvogne blev ligeledes opretholdt 4.

Ringkøbing (ca. 4.500 indb.)

Ved forhandlingerne om *rationalisering* af mælkehandelen i Ringkøbing opnåedes mellem byrådet og mejerierne enighed om en »ordning«, hvorefter **de** 3 eksisterende mejerier og de 6 eksisterende mælkebutikker skulle opretholdes, medens der af de 7 detailvogne skulle nedlægges 3 og således opretholdes 4.

Handelsministeriet pegede i skrivelse af 29. februar 1941 på mulighederne for at gennemføre en yderligere rationalisering, men da der ikke kunne skabes udvej for en sådan, godkendte ministeriet ved skrivelse af 25. juni 1941 ovennævnte »ordning« og meddelte byrådet de ønskede beføjelser.

Ringsted (ca. 9.000 indb.)

Rationaliseringen af mælkehandelen i Ringsted blev gennemført fra begyndelsen af 1942.

Af de 4 mejerier, der hidtil havde forsynet byen, opretholdtes eet, og 3 måtte ophøre.

Af områdets 16 mælkebutikker blev opretholdt 6, og af de 10 detailvogne blev opretholdt 5.

Roskilde (ca. 27.000 indb.)

Mellem byrådet og de 7 mejerier, der dengang handlede i Roskilde, blev der **i** 1942 indgået en frivillig overenskomst, der blev sanktioneret af handelsministeriet, om, at detailpriserne fulgte detailpriserne i København. Detailhandelen skete på daværende tidspunkt fra 21 mælkebutikker og 27 detailvogne.

Ifølge en opgørelse foretaget pr. **1. juli** 1946 handlede i Roskilde 7 mejerier og 1 koholder. Detailhandelen skete fra 19 mælkebutikker og 25 detailvogne.

Der fremsattes i 1947 forslag **til** en *rationalisering* efter udtrykkeligt ønske fra byrådets mælkeudvalg baseret på 4 mejerier. Detailhandelen skulle efter forslaget foregå fra 16 mælkebutikker og 11 detailvogne. Forslaget blev vedtaget af byrådet og gennemført, idet de 4 koncessionerede mejerier dog ud over rationaliseringsoverenskomstens bestemmelser ifølge et krav fra mælkeudvalgets side indgik på at aftage et vist kvantum suppleringsmælk fra et 5. mejeri, uanset at de 4 mejerier disponerede over en mælkemængde flere gange større end Roskilde bys behov.

Rudkøbing (ca. 4.500 indb.)

Der har ikke i Rudkøbing været mulighed for at gennemføre en omkostningsbesparende rationalisering. Byen forsynedes ifølge en opgørelse af januar 1951 af eet mejeri, der handlede fra 3 mælkebutikker og 4 detailvogne.

Rødby (ca. 3.000 indb.)

Heller ikke i Rødby har der været grundlag for at foretage nogen rationalisering. Byen forsynedes i januar 1951 af eet mejeri, der handlede fra een mælkebutik og 3 detailvogne.

Rønne (ca. 13.000 indb.)

I løbet af årene 1941—1942 blev der forhandlet om gennemførelse af en mælkeordning for Rønne. Gennemførelse af ordningen var forberedt til efteråret 1942, men måtte opgives på grund af de opståede vanskeligheder med at fremskaffe tilstrækkelige kvanta kontrolleret mælk.

Spørgsmålet er efter byrådets ønske genoptaget til drøftelse i 1950, og der blev udarbejdet et rationaliseringsforslag.

Forslaget gik ud på at meddele koncession til 2 af de 3 i byen handlende mejerier — subsidiært basere ordningen på alle 3 mejerier. Hvad detailsalget angår er det hensigten at reducere antallet af mælkebutikker fra 16 til 10 og antallet af detailvogne fra 19 til 5. Forslaget er ikke blevet gennemført, men der foregår stadig forhandlinger om gennemførelse af en rationalisering med henblik på en nedskæring af antallet af såvel mælkebutikker som detailvogne.

Sakskøbing (ca. 4.000 indb.)

Der er ikke gennemført nogen mælkeordning for Sakskøbing, uagtet at der formentlig kunne opnås visse besparelser ved en rationalisering af detailsalget.

Byen forsynes af 2 mejerier, der leverer mælk og fløde til 3 mælkebutikker og 5 detailvogne.

Silkeborg (ca. 23.000 indb.)

I Silkeborg er der fra maj 1942 godkendt en *rationalisering* af mælkehandelen. Der handlede før ordningens gennemførelse 5 mejerier, der forsynede 33 mælkebutikker og 19 detailvogne. I januar 1951 fandtes 3 mejerier, 18 mælkebutikker og 15 detailvogne.

Skagen (ca. 8.000 indb.)

Det har ikke været muligt at gennemføre en rationalisering af mælkehandelen i Skagen. Byen forsynedes i januar 1951 af 2 mejerier, der handler med mælk gennem 10 mælkebutikker og 7 detailvogne.

Skanderborg (ca. 10.500 indb.)

I Skanderborg blev der med virkning fra 1. januar 1941 afsluttet en overenskomst mellem byrådet og de 3 i byen handlende mejerier om antallet af udsalgssteder og ansættelsen af mælkepriserne. De 3 mejerier og de eksisterende 4 mælkebutikker blev opretholdt, medens detailvognenes antal blev nedskåret fra 8 til 5.

Ordningen kunne ikke betegnes som en egentlig rationalisering. Der foregår for tiden forhandlinger om gennemførelse af en rationalisering for Skanderborg.

Skælskør (ca. 3.000 indb.)

I Skælskør er fra 1. september 1953 gennemført en *rationalisering* således, at byen forsynes af 2 mejerier fra 4 mælkebutikker og 3 detailvogne.

Skive (ca. 14.000 indb.)

I Skive handlede pr. 1. oktober 1940 3 mejerier og 3 koholdere. Detailhandelen skete fra 28 mælkebutikker og 11 detailvogne.

I februar 1941 blev der mellem Skive byråd og 3 mejerier og 2 koholdere indgået en overenskomst angående en »mælkeordning«. Overenskomsten indeholder bl. a. en bestemmelse om at reducere antallet af mælkebutikker til 10 og ligeledes antallet af detailvogne til 10.

Overenskomsten, der ikke kan betegnes som en mælkeordning og ikke er godkendt af handelsministeriet, er stadig i kraft; men den er ikke blevet efterlevet, idet antallet af detailsalgsenheder i Skive efter de sidst fra mejerierne indhentede oplysninger opgives til 25 mælkebutikker og 12 detailvogne.

Gennem årene har der været ført flere forhandlinger om at samle mælkens be-

handling på 1 eller 2 mejerier og iøvrigt gennemføre en rationalisering; men disse forhandlinger er alle endt resultatløse.

Slagelse (ca. 22.000 indb.)

I begyndelsen af året 1941 gennemførtes en *rationalisering* i Slagelse. Mejeriernes antal blev reduceret fra 4 til 2, mælkebutikkernes antal fra 32 til 26 og detailvognenes antal fra 24 til 14.

Slagelse byråds kasse- og regnskabsudvalg har i forbindelse med forhandlingen om prisansættelsen ønsket undersøgt, hvilke besparelser der vil kunne opnås ved en yderligere rationalisering. Der blev udarbejdet forslag til en ny rationaliseringsoverenskomst, hvorefter detailsalgsenhedernes antal yderligere skulle reduceres, men forslaget er ikke gennemført.

Sorø (ca. 7.000 indb.)

Rationaliseringen omfatter Sorø købstad, Sorø landdistrikt og Frederiksberg (Lynge sogn). I området handlede i 1941 6 mejerier, 6 mælkebutikker og 13 detailvogne. Fra 1943 blev behandlingen af mælken samlet på eet mejeri, og der er opretholdt 7 mælkebutikker og 6 detailvogne.

Stege (ca. 4.000 indb.)

Fra januar 1941 er der *rationaliseret* i Stege. Der blev givet koncession til en sammenslutning af de 3 mejerier, der tidligere handlede i byen under firmaet: De forenede Mejerier, Stege. Detailhandelen foregik fra 3 detailbutikker og 6 salgsvogne. Sammenslutningen af mejerier er senere ophørt, og eet mejeri har overtaget koncessionen, uden at der er sket ændringer i antallet af detailsalgsenheder.

St. Hedinge (ca. 3.000 indb.)

I denne by har det ikke været muligt at gennemføre en rationalisering af mælkehandelen. Et af de 3 mejerier, der hidtil har forsynet byen, ophørte i 1953. Detailsalget sker fra 3 mælkebutikker og 3 detailvogne.

Struer (ca. 7.000 indb.)

Mælkehandelen foregik i 1940 fra 3 mejerier og 2 koholdere, der tilsammen forsynede 7 mælkebutikker og 8 detailvogne. Senere blev antallet af mejerier ved privat sammenlægning reduceret til 2; men da det ikke var muligt mellem de 2 resterende mejerier og byrådet at opnå enighed om et rationaliseringsforslag, indstillede byrådet i juni 1941 til handelsministeriet, at spørgsmålet om gennemførelse af en mælkeordning blev henlagt. Byen er dog senere ved privat aftale mejerierne imellem inddelt i distrikter, og der er nedlagt enkelte detailvogne, således at byen i januar 1951 forsynedes af 2 mejerier, der handlede gennem 7 mælkebutikker og 6 detailvogne.

Stubbekøbing (ca. 2.200 indb.)

I denne by er der foretaget en *rationalisering*, idet en producent med et mindre mejeri er ophørt mod erstatning således, at byen nu forsynes fra eet mejeri. Antallet af mælkebutikker blev ved ordningens gennemførelse reduceret fra 3 til 2, og antallet af detailvogne blev reduceret fra 3 til 1. Der er dog senere oprettet yderligere 1 butik og 1 detailvogn.

Svaneke (ca. 1.200 indb.)

I denne by har det ikke været muligt at foretage nogen rationalisering. Byen forsynes af 1 mejeri med 1 mælkebutik og 1 detailvogn.

Svendborg (ca. 23.000 indb.)

I Svendborg har der gentagne gange — sidst i 1948 — været forhandlet mellem byrådet og mejerierne og mellem mejerierne indbyrdes om gennemførelse af en rationalisering af mælkehandelen i Svendborg.

Forhandlingerne, der har været ført på grundlag af udførligt udarbejdede forslag, er alle endt resultatløse.

Der handlede i 1940 9 mejerier og 2 koholdere fra tilsammen 13 mælkebutikker og 34 detailvogne. Enkelte mejerier er senere ophørt med mælkehandelen, og der handler nu 5 mejerier fra 11 mælkebutikker og 30 detailvogne.

Sæby (ca. 3.500 indb.)

I Sæby fandt byrådet efter forhandlinger i 1941 ikke mulighed for at foretage en rationalisering og besluttede at bibe-

holde den daværende ordning med 2 mejerier, 2 koholdere, 2 mælkebutikker og 5 detailvogne.

Denne ordning er bibeholdt. I januar 1951 foregik detailhandelen dog fra 4 mælkebutikker og 4 detailvogne.

Sønderborg (ca. 17.000 indb.)

Rationaliseringen i Sønderborg gennemførtes fra marts 1941. 2 mejerier fik eneret på mælkehandelen, og 2 mejerier måtte ophøre. Af 46 mælkebutikker blev opretholdt 12, og af 24 detailvogne blev opretholdt 12. Der er dog senere af hensyn til byens stærke vækst oprettet yderligere een mælkebutik og een detailvogn.

Thisted (ca. 9.500 ind.)

Der handlede i Thisted i januar 1951 2 mejerier og 2 koholdere fra tilsammen 25 mælkebutikker og 11 detailvogne. De 2 koholdere kørte hver med een detailvogn.

Fra juli 1955 er mælkehandelen rationaliseret, og der handler nu 2 mejerier fra 10 mælkebutikker og 8 detailvogne.

Tønder (ca. 7.000 indb.)

Ifølge en opgørelse fra 1940 handlede på daværende tidspunkt i Tønder 3 mejerier og 3 større engrosforretninger (deriblandt en større gård), der ikke kunne betegnes som egentlige mejerier. Detailsalget skete fra 11 mælkebutikker og 11 detailvogne. Desuden solgtes der mælk fra 7 koholderier beliggende i selve byen.

De fornævnte koholdere og de 3 engrosforretninger, der kun havde det nødtørftigste mejeriudstyr, er tid efter anden ophørt på grund af skærpede sundhedsvedtægtsbestemmelser.

I Tønder er fra 1953 gennemført en *rationalisering.* 2 mejerier har koncession på mælkehandelen, der foregår gennem 9 mælkebutikker og 5 detailvogne.

Varde (ca. 8.000 indb.)

I Varde er der *rationaliseret* fra 1942. Der handlede på daværende tidspunkt 2 mejerier og 1 engrosforretning (uden egentligt mejeriudstyr). Detailhandelen foregik fra 11 mælkebutikker og 9 detailvogne.

Efter rationaliseringen blev opretholdt 1 mejeri, 9 mælkebutikker og 5 detailvogne. Senere er dette ændret til 10 mælkebutikker og 3 detailvogne.

Vejle (ca. 34.000 indb.)

Spørgsmålet om en *rationalisering* i Vejle blev taget op allerede i 1937, på hvilket tidspunkt 7 mejerier samt en del koholdere deltog i mælkehandelen. Med undtagelse af eet mejeri sammensluttedes de øvrige engrosforretninger til eet selskab, der opførte et nyt mejeri.

Fra begyndelsen af året 1941 gennemførtes en yderligere rationalisering, hvorved de 2 i byen handlende mejerier fik koncession på mælkehandelen, og af de eksisterende 60 mælkebutikker blev opretholdt 20, og af de 34 detailvogne blev ligeledes opretholdt 20.

De 2 koncessionerede mejerier i Vejle handler desuden i et forstadsområde — hvor der ikke er rationaliseret — fra 4 mælkebutikker og 10 detailvogne.

Viborg (ca. 22.000 indb.)

Fra begyndelsen af januar 1941 blev der gennemført en *rationalisering* i Viborg. Eet mejeri fik eneret på mælkehandelen, og eet mejeri blev nedlagt. Af de eksisterende 40 mælkebutikker blev 20 opretholdt, og af 10 detailvogne blev opretholdt 7. Mælkebutikkernes antal er dog senere forøget, så der i januar 1951 eksisterede 4 mere, altså 24.

Vordingborg (ca. 11.000 indb.)

Ifølge en opgørelse pr. 1. oktober 1940 deltog på daværende tidspunkt 4 mejerier i byens forsyning med mælk fra ialt 19 mælkebutikker og 15 detailvogne. Desuden handlede i byen 2 koholdere.

Den 2. februar 1943 meddelte byrådet handelsministeriet, at spørgsmålet om gennemførelse af en mælkeordning i Vordingborg måtte betragtes som uløseligt.

Først i 1950 skete en gennemgribende ændring i forholdene vedrørende mælkehandelen i Vordingborg. Et mindre mejeri — nærmest et »gårdmejeri« — samt 3 detailvogne var ganske vist nedlagt i årenes løb, men der deltog stadig et urimeligt stort antal detailsalgsenheder i byens forsyning, hvilket medførte en uhørt høj detailavance og en urimelig høj mælke-

pris. En ændring i disse forhold fandtes nødvendig, og der gennemførtes fra juli 1950 en *rationalisering*, der betød en besparelse på 6 øre pr. liter sødmælk. Der opretholdtes af de tilbageværende 3 mejerier 2 virksomheder. Af 19 mælkebutikker opretholdtes 6, og af 11 detailvogne opretholdtes 5.

I ovenstående oversigt savnes enkelte købstæder, således Nibe, Præstø og Ærøskøbing, men i disse byer er forholdene indenfor mælkehandelen nærmest at sammenligne med forholdene i stationsbyer.

Derudover er der i en række byer med mælkeordning sket forlængelser af de bestående overenskomster, og endvidere er der i nogle byer sket mindre ændringer med hensyn til antallet af mælkebutikker og detailvogne.

Ved en optælling, foretaget i juni 1954, er der herefter mælkeordninger i 46 købstæder, hvoraf enkelte er gennemført på frivillig basis uden at have været forelagt for ministeriet, men iøvrigt efter samme retningslinier som i de øvrige byer. Byerne med mælkeordning har et samlet indbyggerantal på 1.026.000, og gennem disse ordninger er mejeriernes antal reduceret fra 230 til 94 mejerier. Detailvognenes antal er reduceret fra 1.010 til 470 og mælkebutikkernes antal fra 1.966 til 869.

I 33 byer med ialt 250.700 indbyggere er der ikke gennemført mælkeordninger, men der er dog sket en vis rationalisering. Mejeriernes antal er nedbragt fra 88 til 69. Detailvognenes antal fra 262 til 220 og mælkebutikkernes antal fra 400 til 311.

De ved rationaliseringerne opnåede besparelser er kun undtagelsesvis nævnt i oversigten. Det kan dog siges, at der ved stort set alle rationaliseringer er opnået nedsættelser fra 3—7 øre pr. liter sødmælk, se iøvrigt side 53 ff.

Detailhandelens forhold under mælkeordningen.

Ved begyndelsen af kommissionens arbejde viste det sig, at navnlig detailhandlerne havde en del klagepunkter at fremføre mod mælkeordningen. Disse blev nærmere præciseret i en skrivelse af 24. november 1949 til kommissionens arbejdsudvalg (bilag 8, side 166). De i denne skrivelse rejste spørgsmål dannede grundlaget for den første del af arbejdsudvalgets og kommissionens arbejde. Selv om denne skrivelse kun indeholdt betragtninger fremført af et enkelt led inden for mælkehandelen, er de følgende afsnit indtil side 46 opbygget over den opstilling af klagepunkter og ønsker, som er foretaget i den nævnte skrivelse. Skrivelsen fremdrager nemlig en række af de problemer, der oftest har været fremme i debatten om mælkeordningen, og en gennemgang af disse spørgsmål og modbemærkningerne hertil belyser vigtige problemer indenfor mælkeordningen.

Adgang for detailhandlerne til at være med, når der skal træffes bestemmelse i anliggender dem vedrørende.

Som det fremgår af bilag 8, side 166, har detailhandlerne pricipielt ønsket repræsentation i alle udvalg og råd mælkehandelen vedrørende, derunder repræsentation i byernes mælkeudvalg, gerne sideordnet med arbejder- og forbrugerrepræsentanter. Detailhandlerne har desuden foreslået, at der oprettes et rådgivende udvalg for handelsministeriet, der kan fremsætte forslag til generelle bestemmelser og forslag til løsning af øvrige spørgsmål af interesse for hele landet samt afgive udtalelse om fremkomne klagemål.

Kommissionens øvrige medlemmer er enige om, at det ikke vil være muligt at støtte detailhandlernes krav om egentlig repræsentation i de kommunale mælkeudvalg for detailhandlere, arbejdere og forbrugere. Det vil ikke være muligt indenfor rammerne af det bestående kommunale selvstyre at diktere kommunalbestyrelserne en fast repræsentation for de nævnte interessegrupper. Derimod er der enighed om at anbefale, at der tilsikres detailhandlerne forhandlingsret, således at der skal forhandles med disse, inden der træffes afgørelse i spørgsmål detailhandlerne vedrørende. Dette er også tilgodeset i lovforslag I, se § 12 (side 139).

Vedrørende spørgsmålet om et rådgivende udvalg for handelsministeriet bemærkes, at det i lovforslag I, § 10 omhandlede ankenævn, som også Landsforeningen af Detailmælkehandlere i Danmark har givet sin tilslutning til, gør oprettelsen af et rådgivende udvalg mindre påkrævet.

Mælkeudvalgenes myndighedsområde.

Detailhandlerne har ønsket præciseret, at mælkeudvalgenes myndighedsområde ikke må omfatte andre varegrupper end mælk, og at en forøgelse af deres indtjening ved salg af andre varer ikke må tages til indtægt for nedsættelse af mælkeavancen.

Der er i kommissionen enighed om, at det vil være rigtigt som principiel hovedbetragtning, at detailhandlernes avance

på mælk og fløde skal fastsættes uden hensyn til deres omsætning af og avance på de øvrige varer, de forhandler. På de steder, hvor der som led i en mælkeordning har fundet nedlæggelse af detailudsalg sted med deraf følgende omsætningsforøgelse for de opretholdte detailudsalg, har disse imidlertid opnået en af mælkeordningen skabt omsætningsforøgelse også på de varer, de forhandler ud over mælk og fløde, og denne omsætningsforøgelse må det være rigtigt at tage hensyn til ved fastsættelsen af detailhandlernes avance. Hertil kommer, at det for visse udgifters vedkommende ikke vil være praktisk muligt at fastsætte, hvor stor en del af udgiften der falder på omsætningen af mælk og fløde, og hvor stor en del der falder på omsætningen af de øvrige varer.

Detailhandlernes adgang til at returnere mælk til mejerierne mod debitering af 10 % af indkøbsprisen.

Detailhandlerne har stillet krav om 10 %-afgiftens fuldstændige afskaffelse. Den nuværende ordning medfører efter detailhandlernes formening den ulempe, at detaillisten af frygt for denne ikke har taget varer hjem i tilstrækkeligt omfang og således ikke kan betjene kunderne tilfredsstillende.

Spørgsmålet hænger iøvrigt sammen med det på side 41 behandlede spørgsmål om to gange daglig udkørsel af mælk.

Såfremt kravet om returafgiftens afskaffelse ikke vil kunne opfyldes, er der fra detailhandelens side stillet krav om fri returret for indtil 5 % af hver dags regningsbeløb.

Den nævnte returafgift er påbudt i handelsministeriets bekendtgørelse vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. af 19. august 1940, som i § 7 indeholder følgende bestemmelse: »Mælk og fløde, der er udleveret til detaillister, bagere og konditorer, beværtere og gæstgiverier, marketenderier, pensionater, klinikker, kuranstalter og sanatorier samt hospitaler og offentlige institutioner, må kun tages tilbage i ubrudt originalemballage og til en pris, der ligger mindst 10 % under den pågældende aftagers indkøbspris.« Begrundelsen for indførelsen af denne bestemmelse findes i den i 1940 afgivne beretning fra handelsministeriets mælkekommission, side 133—34 (bemærkningerne til § 7) samt side 150—51. Det er de nævnte steder anført, at konkurrencen mellem engrosmejerierne havde medført, at disse måtte tage betydelige, bestilte kvanta mælk og fløde tilbage til fuld leveringspris. Denne fremgangsmåde havde medført, at aftagerne ikke var interesseret i at disponere efter en nøjagtig bedømmelse af deres salgsmuligheder, men tværtimod ofte foretog alt for rigelige bestillinger af hensyn til mulige svingninger i salget. Gennem denne returnering af bestilt mælk påførtes der engrosvirksomhederne betydelige tab gennem de forgæves afholdte behandlings- og distributionsomkostninger. En nedbringelse af returprocenterne ville således indeholde et bidrag til mælkens billiggørelse og ville også være en samfundsøkonomisk fordel, idet et ved spild forårsaget tab derved ville formindskes. Endvidere ansås det for rimeligt, at en del af den økonomiske risiko ved detailhandlernes indkøbsdispositioner blev lagt over på disse for herigennem at gøre dem interesseret i at nedbringe mængden af den returnerede mælk og fløde.

Af de anførte grunde foreslog den daværende mælkekommission den 10 %'s returafgift, som blev optaget i handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940.

Spørgsmålet har navnlig interesse for detailhandlerne i København. De fleste steder i provinsen udbringes der nemlig mælk to gange daglig, hvilket i væsentlig grad letter detailhandlernes indkøbsdispositioner.

I København har der, siden udbringning af mælk to gange daglig ophørte i 1940 efter krav fra benzin-nævnet, kun været udkørt mælk een gang om dagen, og det har under kommissionens arbejde været anført, at en overgang til

udkørsel af mælk to gange daglig ville støde på en række vanskeligheder. I februar 1955 ved afslutningen af kommissionens arbejde er der mellem Storkøbenhavns Detailmejerier og foreningen Storkøbenhavns Mejerier sluttet en aftale om ekstra udkørsel af mælk. Af aftalens indhold kan nævnes, at mejerierne forpligter sig til efter bestilling at udbringe piskefløde, fløde I, sødmælk og kærnemælk, såfremt bestillingen afgives inden kl. 12,00 samme dag. Den bestilte ekstra leverance skal ligge indenfor rimelige grænser i forhold til den daglige leverance. Denne ordning, der har været praktiseret i nogen tid, har nu fået Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalgs godkendelse.

Der har i kommissionen været udbredt stemning for at bibeholde bestemmelser om returafgift af de grunde, der er fremført af den tidligere mælkekommission og gengivet ovenfor. Man har dog været inde på tanken om at nedsætte returafgiften til 5 % af indkøbsprisen. En sådan nedsættelse har man fra forskellig side anset forsvarlig under hensyn til, at der nu er færre detailudsalg end tidligere og derfor også et mindre kvantum returmælk.

Det af kommissionens flertal tiltrådte lovforslag I indeholder ingen udtrykkelige bestemmelser om returafgift. Lovforslaget siger i § 7, at mælk og fløde, der er udleveret til private forbrugere, ikke må tages tilbage, samt at mælk og fløde, der er udleveret til engroskunder, kun må tages tilbage i brugbar stand og i ubrudt originalemballage. I bemærkningerne til denne bestemmelse er det anført, at det forudsættes, at der i forbindelse med fastsættelsen af engros- og detailpriser fastsættes nærmere bestemmelser vedrørende de priser, hvortil tilbagelevering af ikke solgte varer kan finde sted, hvorved det må tages i betragtning, om den af detailhandlerne ønskede udkørsel af mælk to gange daglig er gennemført.

Såfremt detailhandlerne har mulighed for at få mælk 2 gange om dagen, lettes deres indkøbsdispositioner i betydelig grad, og en returafgift vil under sådanne forhold have større berettigelse.

Adgang for detailhandlerne til at vælge mellem flere leverandører.

Detailhandlerne har ønsket i stedet for at være tvunget til at købe et bestemt mejeris produkter at få adgang til at vælge mellem 3, subsidiært 2, leverandører. Detailhandlerne har samtidig peget på, at spørgsmålet — omend ikke tilfredsstillende — også kan løses derigennem, at der indenfor større afgrænsede områder, f. eks. Storkøbenhavn, foretages en ensartet kapsling af mælkeprodukter.

De medlemmer, bortset fra detailhandlernes repræsentation, der mener, at mælkeordningen bør bevares, er enige om, at det i almindelighed ikke vil være muligt at give detailhandlerne adgang til at vælge mellem flere engrosleverandører i områder, hvor en mælkeordning skal bestå. Det ville være i strid med selve rationaliseringstankens princip at give fri adgang til at skifte leverandør. Engrosmejerierne ville nemlig under denne forudsætning efterhånden kunne komme til at køre over største delen af området, og flere mejerier ville efterhånden komme til at køre i de samme gader. Mejeriernes distributionsomkostninger ville blive forøget og prisforhøjelser nødvendiggjort. Hvis omsætning flyttes fra et mejeri til et andet, vil endvidere det mejeri, hvis omsætning formindskes, få en dårlig udnyttelse af sin kapacitet, og produktionen vil tendere mod at blive dyrere pr. enhed. De mejerier, der mister omsætning, ville herved komme til at ligge med tabgivende, uudnyttede anlæg. Man ville således genskabe de tidligere forhold, der førte til, at engrosmejerierne søgte at overbyde hinanden med hensyn til gratis lån, skilte, køleskabe m. v. til detailhandlerne, alt med det resultat, at forskellen mellem producentpris og forbrugerpris blev forøget. For de mejeriers vedkommende, som fik en betydelig omsætningsstigning, kunne det endvidere blive nødvendigt at foretage udvidelse af deres anlæg, og der måtte altså anven-

des kapital hertil samtidig med, at andre anlæg indenfor området ikke var fuldt udnyttet. Endelig foretages for Storkøbenhavns vedkommende indkøb af mælk af fællesindkøbet, som fordeler mælken til de forskellige mejerier efter disses udregnede behov. En flytning af engroskunderne ville da kræve stadige ændringer i denne fordeling. Detailhandlerne kan heller ikke siges under den bestående ordning at være prisgivet mejerierne. De kan klage til mælkeudvalget eller kommunalbestyrelsen, som meddeler de tidsbegrænsede koncessioner til mejerierne. Også en ordning, hvorefter detailhandlerne får ret til at vælge mellem blot to eller tre engrosleverandører, ville formentlig støde på meget store vanskeligheder.

Mejerierne har fremhævet, at de fleste gnidninger mellem detailhandlerne og mejerierne ville kunne afhjælpes gennem direkte forhandling mellem parterne.

Med hensyn til detailhandlernes subsidiære forslag om, at der indenfor større afgrænsede områder, f. eks. Storkøbenhavn, foretages en ensartet kapsling af mælkeprodukterne, har mejeriernes repræsentanter udtalt sig herimod. En del af kommissionens medlemmer er enige om at anbefale ensartet kapsling som en hensigtsmæssig foranstaltning. Der kan i denne forbindelse henvises til, at mælken standardiseres, og at mejerierne i Storkøbenhavn, hvor dette spørgsmål har sin største interesse, i forvejen er afskåret fra at drive reklame for det enkelte mejeri, idet det i den storkøbenhavnske mælkeordnings § 18 er fastsat, at reklame for brug af mælk og mælkeprodukter kun må finde sted i form af opfordring til publikum om forøget brug af mælk og mælkeprodukter i almindelighed eller opfordring til brug af Storkøbenhavns mejeriers mælk.

Hvis man vil gennemføre en ensartet kapsling inden for visse områder, må det herved erindres, at det af hensyn til den sundhedsmæssige kontrol er nødvendigt, at kapslerne mærkes på en sådan måde, at mælken kan spores tilbage til det mejeri, der har solgt den.

Detailvognenes afskaffelse.

Detailhandlerne har rettet en meget stærk kritik mod det forhold, at man indenfor mælkehandelen skal finde sig i konkurrence fra sine egne leverandører. Detailhandlerne hævder, at salget fra detailvogne i Storkøbenhavn under mælkeordningen er steget fra ca. 18 til 28 %, og at dette skyldes dels det forhold, at perioder med mælkemangel af sikkerhedsgrunde medførte en større bestilling til morgenleverance på bekostning af de suppleringsleverancer, der i dagens løb normalt kom detailmejerierne tilgode, dels den stedfindende nedlæggelse af butikker.

Detailhandlerne har fremhævet, at de anser detailvognskørselen som et supplerende led i fordelingen med den særlige opgave at betjene de kunder, for hvem de stationære udsalg ligger for ubekvemt. Detailhandlerne mener, at detailvognskørsel er overflødig, når et kvarter er så udbygget, at der er basis for et udsalg.

Vedrørende detailvognskørselen i København kan det oplyses, at man under de indledende overvejelser i 1940—41 om rationalisering af mælkehandelen i hovedstaden var inde på tanken om at bestemme, at detailvognene skulle udelukkes i den høje bebyggelse. En sådan bestemmelse blev dog under forhandlingerne opgivet og erstattet med følgende regel i det af mælkeudvalget i marts 1941 fremsatte forslag, der efter en lang række yderligere forhandlinger trådte i kraft den 1. december 1941:

»a. I sådanne dele af området, hvor Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg efter forhandling med de opretholdte mejerier skønner, at antallet af eksisterende mælkeudsalg er tilstrækkeligt til forbrugernes forsyning, udelukkes salg fra detailvogn.

b. Detailvognsruterne tilrettelægges således, at forsyningen af de områder, hvor bebyggelsen er overvejende lav og spredt (herunder

villakvarterer, kolonihaver, byggepladser etc.), herved sikres.«

Ved ordningens ikrafttræden den 1. december 1941 reduceredes antallet af vogne fra ca. 350 til 155, hvilket var en større reduktion, end man fra mælkeudvalgets og mejeriernes side havde regnet med, men intet distrikt blev gjort detailvognsløst. Om inddragelse af endnu flere detailvogne førtes en lang række forhandlinger mellem Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg og organisationerne. Mælkeudvalget tilbød på et vist tidspunkt som forsøg at nedlægge vognene i den indre by indenfor voldene, uden at forsøget dog blev gennemført.

I den reviderede mælkeordning for Storkøbenhavn af 13. december 1948 findes bestemmelserne om detailvognskørsel i § 19, der er sålydende: »Det påhviler de koncessionerede mejerier at opretholde salg af mælk og fløde ved detailvogn i det omfang, Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg efter forhandling med de interesserede organisationer skønner det fornødent under hensyn **til** forbrugernes forsyning.«

Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg har næret overvejende betænkelighed ved helt at udelukke detailvognene i visse kvarterer, idet man har ment, at. der herved ville ske en forringelse af publikums betjening. Detailvognene, som på kort tid kan præstere en meget stor udbringning af mælk, formenes navnlig at have deres berettigelse overfor forbrugere, som ønsker mælken bragt regelmæssigt til et bestemt meget tidligt tidspunkt, samt med hensyn til forsyningen af kontorer, skoler, arbejdspladser, alderdomshjem m. v. Det menes endvidere, at forbrugerne får en bedre service i detailudsalgene, når disse kan risikere, at kunder, som er utilfredse, i stedet går over til at handle med detailvognen i den pågældende gade.

Detailhandlerne har som subsidiært forslag i sin tid ønsket, at detailvognenes salg skulle låses fast, således at det ikke måtte forøges udover, hvad det på et givet tidspunkt var opgjort **til.** Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg mente, at dette forslag tilsigtede at afskaffe enhver konkurrence fra vognene overfor butikkerne, og kunne ikke tiltræde forslaget, men mente, at forbrugerne selv burde have lov til at vælge mellem vogn og butik.

I anledning af, at det i skrivelsen fra Landsforeningen af Detailmælkehandlere i Danmark og Storkøbenhavns Detailmejerier som ovenfor nævnt hedder, at salget fra detailvogne i Storkøbenhavn under mælkeordningen er steget fra ca. 18 til 28 %, skal det anføres, at detailvognenes andel i mælke- og flødesalget i Storkøbenhavn (detailvognenes direkte salg til forbrugerne) har udviklet sig således:

		Mælk (alle sorter)	Fløde omregnet til sødmælk
1938 (ifølge mælkekommissionen af 1939's beretning side 26)		%	%
1941 (ugen 12.-18. okt.)	ifølge mælkeudvalgets oplysninger	22,9	15,4
1942 (hele året)		20,4	11,8
1948 (hele året)		28,5	17,1
1949 (hele året)		28,2	17,3
1950 (hele året)		27,5	16,2
1951 (hele året)		27,3	14,0
1952 (hele året)		26,8	13,2
1953 (hele året)		26,7	13,0

Når detailvognenes andel i salget gik så stærkt tilbage fra 1938 til 1942, som tallet viser, skyldes dette den billige spandemælk, som indførtes, dengang handelsministeriets bekendtgørelse vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. af 19. august 1940 trådte i kraft. Spandemælken blev dengang stærkt opreklameret og blev en stor, men midlertidig salgssukces, og så snart spandemælkssalget svandt bort, overtog detailvognene igen største delen af den omsætning, de tidligere havde haft. Det vil derfor være misvisende på grundlag af en sammenligning mellem tallene fra 1941 og 1949 at hævde, at mælkeordningen har medført en stigning i detailvognenes salgsandel på ca. 10 %.

Detailvognspersonalet er i Storkøbenhavn funktionærer på mejerierne, men kuskene indtager dog en ret selvstændig stilling, for så vidt som lønnen overvejende er provisionsløn. I provinsen er kuskene visse steder selvstændige og visse steder ansatte på mejerierne.

Det kan anføres, at 2 store byer, nemlig Aalborg og Aarhus, har afviklet detailvognshandelen i selve de centrale bydele. Kommissionen har i denne anledning indhentet en udtalelse af 5. april 1950 fra Aalborg Byråds Mælkeudvalg, hvilken udtalelse er optrykt som bilag 9, side 169. Efter denne udtalelse er der ikke overfor mælkeudvalget i Aalborg, dets sekretær eller de større koncessionerede mejerier fremsat klager, der tyder på, at kundebetjeningen i dette område skulle være blevet ringere efter mælkeordningens indførelse. En tilsvarende erklæring af 4. maj 1950 fra Det Storaarhusianske Mælkeudvalg findes optrykt som bilag 10, side 170. Ifølge denne erklæring har der i Aarhus været **visse** vanskeligheder med udbringningen af mælk.

Ved spørgsmålets afgørelse vil som anført foruden hensynet til bedst mulig betjening af forbrugerne også økonomiske betragtninger spille ind.

I denne forbindelse kan nævnes en af Arne Pedersen og G. Thomassen udarbejdet beregning over rentabiliteten ved de storkøbenhavnske mejeriers detailvogne i året 1949. Beregningen viste stort set, at det i det pågældende regnskabsår var lige så økonomisk at distribuere mælk fra detailvogne som fra engrosvogne.

Endelig spiller som anført hygiejniske hensyn ind ved spørgsmålets afgørelse. I denne henseende henvises til nogle fra overdyrlæge H. Hansen, København, stadsdyrlæge Chr. Werdelin, Gentofte, stadsdyrlæge H. O. Pedersen, Frederiksberg, og stadsdyrlæge Koch, Aarhus, indhentede erklæringer, der er optrykt som bilag **11—14,** side 171—174. Efter erklæringerne skulle distributionen af mælk fra detailvognene i hygiejnisk henseende i det store og hele kunne sidestilles med salg af mælk fra butik, når der er tale om detailsalg af flaskemælk.

De af kommissionens medlemmer — bortset fra detailhandlernes repræsentation — der mener, at mælkeordningen bør bevares, er enige i, at spørgsmålet om, hvorvidt og i hvilket omfang detailvognene skal opretholdes eller afskaffes, er et spørgsmål, som i udpræget grad egner sig til at afgøres lokalt på grundlag af økonomiske og hygiejniske betragtninger samt hensynet til at give forbrugerne den bedst mulige service. Forholdene vil her være så forskellige i de enkelte byer, at kommsissionen ikke bør fastlægge regler herfor. Specielt for Storkøbenhavn er det blevet fremhævet, *at* detailmejerierne næppe vil være i stand til effektivt at betjene de særlige kundekategorier som kontorer, skoler, fabriker, aldersrenteboliger, kolonihaver, byggepladser og børneinstitutioner, *at* detailvognene i årenes løb effektivt har betjent disse kunder og derved har oparbejdet et særligt forbrug til lige stor gavn for mælkehandelen og forbrugerne, *at* detailvognene ligeledes har særlig mulighed for at betjene havneområder og lignende områder med varierende beskæftigelse, *at* yderkvartererne med spredt bebyggelse kun kan betjenes tilfredsstillende af detailvogne, samt endelig *at* detailvogne tilfører også de distrikter, der teoretisk kunne betjenes alene af detailhandlerne, et incitament, der tvinger detailhandlerne til en effektiv konkurrence, som vanskeligt ville kunne gennemføres på anden måde.

Nedlæggelse af detailudsalg.

Detailmejerierne har med hensyn til dette spørgsmål anført følgende:

»Med hensyn til den i henhold til mælkeordningen gennemførte nedlæggelse af detailmejerier, skal man udtale, at en vis sanering af de eksisterende butikker er formålstjenlig, men en sådan sanering må foregå med største varsomhed og fortrinsvis begrænses til sådanne steder, hvor der har fundet en sammenklumpning af butikker sted.

Når man lader omsætningens størrelse spille en afgørende rolle ved vurderingen om opretholdelse eller nedlæggelse, bør man vel erindre, at omsætningen meget ofte kan sættes betydeligt op, hvis en

energisk og mere forretningskyndig mand overtager forretningen. Dermed har forretningen sandsynligvis bevist sin eksistensberettigelse.

Det mål, man bør tilstræbe, er en fornuftig og for forbrugerne formålstjenlig placering af butikkerne.

Subsidiært kan det anbefales, at saneringen udskydes, indtil spørgsmålet om detailvognene er færdigbehandlet af kommissionen.«

Som på side 19 anført har man i provinsen på de steder, hvor egentlige rationaliseringsordninger er gennemført, som hovedregel straks ved ordningernes gennemførelse nedlagt de overflødige mælkeudsalg. For Storkøbenhavns vedkommende har rationaliseringen indenfor detailhandelen som på side 16 nævnt strakt sig over en længere periode, idet den i væsentligt omfang er sket gradvis i forbindelse med de stedfindende ejerskifter. Det her rejste spørgsmål er derfor i det væsentlige et specielt storkøbenhavnsk problem. Som tidligere nævnt på side 17 er der indenfor det storkøbenhavnske område foretaget en omhyggelig gennemgang af samtlige mælkeudsalg med henblik på, hvilke udsalg der fremtidig bør opretholdes, og som derfor i givet fald bør tillades overdraget til en ny indehaver, og hvilke udsalg det ikke skønnes fornødent at opretholde, og som derfor til sin tid ikke bør tillades overdraget til en ny indehaver.

Tilhængerne af lovforslag I har derfor ment for dette spørgsmåls vedkommende at burde indskrænke sig til at udtale tilslutning til, at der ved nedlæggelse af detailmejerier gås frem med den størst mulige varsomhed.

Fri handelsret med forretningerne.

Detailhandlerne har herom anført:

»Detailhandlerne må i dette spørgsmål kræve samme ret som alle andre brancher, der frit kan afstå deres forretning til hvem som helst og til den pris, hvorom der kan opnås enighed. Dette er kun et rimeligt vederlag for det i mange tilfælde gennem en årrække investerede arbejde og kapital.

Skulle dette krav ikke blive anerkendt, må man fastholde 7 % som minimumsgrundlag — jfr. Storkøbenhavns mælkeordning — for en forretnings afståelsessum, men må dog samtidig forlange, at inventarets anskaffelsespris lægges til grund ved vurderingen, dog med rimelig hensyntagen til effekternes stand og brugbarhed.«

I § 6 i bekendtgørelse af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. er det fastsat, at salg af udsalgssteder for mælk og fløde kun kan ske efter godkendelse af kommunalbestyrelsen.

For Storkøbenhavns vedkommende er denne bestemmelse nærmere udbygget i mælkeordningens § 32, hvor det hedder, at kommunalbestyrelserne til godkendelse af en overdragelse af bestående mejeriudsalg kan knytte vilkår om, at afståelsessummen ikke overstiger et af kommunalbestyrelsen fastsat beløb. Afståelsessummen (good will) kan normalt højst ansættes til 7 % af det pågældende mejeriudsalgs behørigt dokumenterede samlede årsomsætning.

I forbindelse med fastsættelsen af en højeste afståelsessum påhviler det kommunalbestyrelsen at påse, at butiksinventar m. v. ikke i forbindelse med afståelsen overdrages til beløb, som må antages at overstige det pågældende inventars værdi i handel og vandel. Såvel sælgeren som kommunalbestyrelsen vil kunne indbringe spørgsmålet om ansættelsen af værdien af inventar og varelager for en af handelsminsteriet udpeget vurderingsmand, hvis afgørelse er endelig.

Den nævnte 7 % regel er også gennemført i Randers.

Flere steder i provinsen er afståelsessummerne imidlertid efter detailhandlernes formening urimeligt lave.

Detailhandlerne anfører, at det skønnes urimeligt, at en indehaver af et detailudsalg, der ønsker eller er nødt til at afhænde sin forretning, skal indhente tilladelse hertil hos kommunalbestyrelsen,

og i Storkøbenhavn og de provinsbyer, hvor tilsvarende regler om overdragelse af detailudsalg måtte være gennemført, desuden skal have kommunalbestyrelsens godkendelse af afståelsessummens størrelse. Efter detailhandlernes formening synes sammenhængen mellem mælkeordningens formål, nemlig billiggørelse af bybefolkningens mælk, og fastsættelsen af afståelsessummer for mejeriudsalg i sig selv at være løs.

Der henvises endvidere til, at maksimalpriser ikke altid virker efter deres hensigt, og flere mælkeudsalg har efter detailhandlernes formening kostet mere, end de ville have gjort under en helt fri ordning.

Detailhandlerne ønsker derfor principalt fri adgang til at afhænde deres forretninger uden godkendelse af overdragelsen eller vederlaget.

Hvis dette ikke kan gennemføres, ønsker man, at afståelsessummen (good will) for et detailudsalg skal ansættes til 7 % af det pågældende udsalgs behørigt dokumenterede årsomsætning. Ved fastsættelsen af vederlaget for inventaret ønsker detailhandlerne, at inventarets anskaffelsespris lægges til grund, dog med rimelig hensyntagen til effekternes stand og brugbarhed.

Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg's motivering for den i 1945 indførte begrænsning med hensyn til afståelsessummerne for mejeriudsalg var, at man havde iagttaget, at afståelsessummerne siden mælkeordningens gennemførelse havde udgjort en stigende procent af butikkernes omsætning, hvorfor man i betragtning af, at mejeriudsalgene er en art koncessionerede virksomheder, fandt det rigtigst at gennemføre bestemmelse om, at kommunalbestyrelsen kan gøre en tilladelse til overdragelse betinget af, at et vist afståelsesbeløb ikke overskrides.

Den nævnte sats på 7 %, som blev fastsat efter forhandling med detailmejeriernes organisation, og som iøvrigt ikke har givet anledning til besværing fra detailmejeriernes side, svarede i gennemsnit til de priser, der på daværende tidspunkt faktisk blev betalt. Ved bestemmelsen tilstræbtes det tillige at forhindre visse tilfælde af helt urimelige handler, hvor ukyndige folk til skade for sig selv, branchen og forbrugerne overtog mejeriudsalg, som de efter kort tid måtte realisere, ofte med betydelige tab.

Tilhængerne af lovforslag I er — bortset fra detailhandlernes repræsentation — af den formening, at det næppe vil være helt rigtigt at anlægge de samme betragtninger som ved overdragelse af andre detailudsalg, idet der som af mælkeudvalget anført gennem mælkeordningen er tillagt detailudsalgene en eneret på handel med mælk, hvorved mælken er tvunget ud af mange forretninger, hvori den tidligere førtes. Desuden er detailbutikkernes antal blevet reduceret gennem den stedfundne rationalisering, hvilket også har bidraget til en større omsætning pr. butik. De på denne måde skabte fordele for detailudsalgene har disses indehavere næppe noget rimeligt krav på at inkassere økonomisk vederlag for ved en afhændelse af udsalget. Ud fra hensynet til at gøre mælken så billig som muligt må der også anerkendes at være interesse i, at afståelsessummerne holdes på et rimeligt niveau. Afståelsessummerne skal jo forrentes og af drages gennem den avance, der tilstås detailudsalgene. Dette synspunkt har også fundet anerkendelse ved domstolene, idet det i vestre landsrets dom af 5. december 1947 i en af en indehaver af et detailudsalg mod Randers kommune anlagt sag hedder, at der må gives de sagsøgte medhold i, at de i medfør af lovbestemmelserne vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. og i overensstemmelse med disse bestemmelsers formål har været beføjet til at træffe rimelige bestemmelser til regulering af en eventuel afståelsessum ved udsalgenes afhændelse, således at den ved mælkeordningen tilvejebragte delvise monopolstilling for udsalgene ikke udnyttes til opnåelse af et forhøjet afståelsesvederlag. Det samme synspunkt er anerkendt ved østre landsrets dom af 16. februar 1946.

Tilhængerne af lovforslag I er derfor — bortset fra detailhandelens repræsentation — af den formening, at den indførte regulering på dette område i form af kommunalbestyrelsens godkendelse

bør opretholdes indenfor de rammer, der er fastsat ved de ovenfor nævnte domme. Man er dog af den formening, at der, når regelen om kommunalbestyrelsernes godkendelse opretholdes, bør sikres en ensartet behandling af de her henhørende spørgsmål gennem udsendelse af et cirkulære til kommunalbestyrelserne.

De synspunkter, der bør lægges til grund, må på den ene side være, at der ikke ved fastsættelse af afståelsessummen bør ske nogen beskæring af den kapital, som detailhandleren har anbragt i sin forretning, og af den merværdi, som han i besiddelsestiden gennem sit arbejde måtte have tilført forretningen, medens det på den anden side bør tilstræbes, at den handlende ikke gennem en forhøjet afståelsessum kapitaliserer den fordel, der måtte være tillagt ham i kraft af offentlig regulering af mælkehandelen. Disse synspunkter vil næppe kunne føre til, at reglen om 7 %'s afståelse som maksimum (og normalt også minimum) kan anvendes generelt, idet den sædvanlige afståelsessum for mejeriudsalg er stærkt varierende fra by til by og afhængig af, hvorledes mælkehandelen i vedkommende område er tilrettelagt, engrosmejeriernes interesse i butikkerne, disses varesortiment, lejeniveauet m. v.

Engrosmejerier som **udlejere af butikslokaler til detailhandlere.**

Detailhandlerne har givet udtryk for, at det er en uheldig udvikling, at engrosmejerierne i provinsen i stort omfang opkøber detailbutikker, og har i skrivelse af 29. december 1949 nærmere uddybet dette spørgsmål. Der henvises til, at det nævnte forhold kommer stærkt frem i Odense, hvor indehaverne af 57 af de eksisterende 69 mælkeudsalg nærmest er at betragte som bestyrere for deres leverandørmejerier, der er i besiddelse af lejekontrakterne. Der fremkommer herved efter detailhandlernes formening et afhængighedsforhold i strid med detailhandlernes ønsker om fuld selvstændighed.

Johs. Kyed har heroverfor oplyst, at det er rigtigt, at mejerierne i Odense disponerer over største delen af mælkebutikkerne. Tilsvarende forhold kendes også fra andre byer, måske endog i mere udpræget grad. Således er mejerierne i Aarhus indehavere af praktisk talt alle lejemål på butikker. Af andre byer, hvor også dette forhold kendes, kan nævnes Randers, Aalborg og Fredericia m. fl. Forholdet er imidlertid ikke det, at mejerierne efterhånden har købt selvstændige detailhandlere ud og erstattet dem med forpagtere. Man havde flere gange været udsat for, at indehaveren af et mælkeudsalg opgav sin butik på et strøg, hvor der var brug for at have et mælkeudsalg. Når den pågældende butik derefter var taget i brug til andet formål, måtte mejerierne se at skaffe et andet udsalg i nærheden til erstatning for det nedlagte. Dette var ofte meget vanskeligt og bekosteligt. For at undgå sådanne vanskeligheder havde mejerierne efterhånden enten købt de ejendomme, hvor der skulle være mælkeudsalg, eller sikret sig lejemålet på de pågældende lokaler. Mejeriet indretter og monterer butikken, og denne forpagtes derefter bort. Detailhandleren investerer ikke selv nogen kapital i forretningen, men får det overskud, han kan få ud af forretningen, medens han driver den. Han kan ikke sælge forretningen og får ved sin fratræden ingen erstatning, bortset fra at der i enkelte tilfælde er ydet en billighedserstatning, ligesom forretningen ikke ved dødsfald tilfalder hans arvinger. Man har herigennem sikret sig, at den rationelle fordeling af mælkebutikkerne kan holde. Johs. Kyed har yderligere oplyst, at også mælkeudvalget er glad for denne ordning.

Borgmester I. V. Werner, Odense, har sluttet sig til Kyed's udtalelser herom.

Det er under forhandlingerne om dette spørgsmål blevet fremhævet, at det nævnte forhold ikke nødvendigvis hænger sammen med en mælkeordning. I Storkøbenhavn sad engrosmejerierne så-

ledes inden mælkeordningens gennemførelse inde med lejekontrakterne på en række mælkeudsalg, idet engrosmejerierne på denne måde sikrede sig leverancen til de pågældende udsalg. Dette forhold findes ikke mere i Storkøbenhavn efter mælkeordningens gennemførelse.

Under arbejdet i kommissionen har der fundet forhandlinger sted mellem mejeriernes og detailhandlernes organisationer om det nævnte forhold. Under disse forhandlinger var der mellem de pågældende organisationer opnået enighed om, at følgende retningslinier burde følges i det nævnte spørgsmål også i tilfælde af, at mejeriet selv ejer den pågældende ejendom, bortset fra tilfælde, hvor udsalget er beliggende i selve mejeriet:

a. Den egentlige drift af de udlejede butikker forestås ikke af mejerierne.
b. Mejerierne må ved fremleje af disse butikker kun hjemtage engrosfortjeneste og kun erholde dækning for de virkelig afholdte udgifter.
c. Mejerierne må ikke kontraktmæssigt pålægge lejerne af de pågældende butikker at aftage andre varer fra mejeriet end mælk og fløde.
d. Lejemål på nye butikker skal fortrinsvis afsluttes med detailmælkehandlere.

Der har fra de pågældende organisationers side været fremsat ønske om, at der i en kommende ny mælkelov blev optaget bestemmelser til regulering af disse spørgsmål. Man afstod dog fra at stille forslag om en lovmæssig regulering af dette forhold af hensyn til vanskelighederne ved på det for kommissionen foreliggende grundlag at nå frem til en brugbar formulering af de nødvendige lovregler og overse konsekvenserne af disse. Man forudsatte herved, at ministeren for handel, industri og søfart ved udfærdigelsen af retningslinier for kommunalbestyrelserne ville pålægge disse at tilstræbe, at de ovenfor under a.—d. anførte retningslinier blev fulgt.

Under senere forhandlinger har den omtalte enighed ikke kunnet fastholdes. Mejerierne har bl. a. henvist til en af direktoratet for arbejds- og fabriktilsynet under 29. april 1953 truffet afgørelse, hvorefter bestyrere af mælkeudsalg i Odense må anses som stående i tjenesteforhold til det pågældende mejeri, der fremlejer butikken, og følgelig er omfattet af ferieloven og herigennem berettiget til ferie med løn. Mejerierne fandt, at den af detailhandlerne fremførte opfattelse måtte medføre, at de ovenfor under a.—d. anførte retningslinier ikke kunne komme til anvendelse, idet disse tilsigter en regulering af forholdet mellem mejerier og selvstændige detailhandlere. (Direktoratets afgørelse er senere ændret ved socialministeriets afgørelse af 24. februar 1955).

To gange daglig udkørsel af mælk.

Detailhandlerne anser det for et overordentlig uheldigt forhold, at mejerierne i Storkøbenhavn kun kører mælk ud een gang daglig. Detailhandlerne anfører, at en ekstra udbringning af mælk om eftermiddagen delvis ville afhjælpe spørgsmålet om returmælk og ville bevirke, at der altid ville være varer til forbrugerne i ethvert detailudsalg.

Ønsket fra detailhandlernes side om to gange udkørsel af mælk motiveres dels med, at man herigennem vil lette bestræbelserne for at skaffe forbrugerne frisk mælk, dels med, at det vil lette detailhandlernes indkøbsdispositioner, således at returmælken vil blive af langt mindre omfang.

Udbringning af mælk to gange daglig finder som regel sted i provinsen og sker også i større byer som Odense og Aarhus. Der har imidlertid hidtil kun været udbragt mælk een gang om dagen i Storkøbenhavn, hvor udbringning af mælk to gange daglig ophørte i 1940 allerede inden mælkeordningens ikrafttræden efter krav fra benzin-nævnet.

Det kan oplyses, at kommsissionen har indhentet oplysninger fra Fellesmejeriet i Oslo om den i Norge gennemførte mælkeordning. I dette materiale anføres

som en fremtidig udvikling, at installering af kølerum vil åbne mulighed for at nøjes med at udkøre mælk til mælkeudsalgene hver anden dag, hvilket vil reducere kørselsomkostningerne meget stærkt. Nordmændene synes således at sigte mod en udvikling i dette spørgsmål modsat den af detailhandlerne her i landet ønskede.

Kommissionen er klar over, at der for detailhandlere og forbrugere ville være visse fordele forbundet med to gange daglig udkørsel, ligesom man er klar over, at en overgang til udkørsel af mælk to gange daglig er forbundet med visse vanskeligheder i Storkøbenhavn. Kommissionen henstiller dog, at spørgsmålet undersøges nøje i et samarbejde mellem mejerier, mælkeudsalg, sundhedsmyndigheder og det kommunale mælkeudvalg.

løvrigt kan nu henvises til det ovenfor side 34 oplyste om en forsøgsvis gennemførelse af to gange daglig udkørsel af mælk i Storkøbenhavn.

Mejeriernes service.

Detailhandlerne har anket over, at den service, som tidligere i udstrakt grad blev udvist fra mejeriernes side, bl. a. i form af etableringslån, levering af is og skilte, installation af køleskabe m. v., praktisk talt er faldet bort. Detailhandlerne mener, at virkningerne heraf tydeligt føles af det købende publikum.

Det kan indledningsvis bemærkes, at det af detailhandlerne rejste spørgsmål om engrosmejeriernes service i det store og hele er et storkøbenhavnsk spørgsmål.

Inden mælkeordningens gennemførelse var det — som af detailhandlerne anført —• almindeligt, at engrosmejerierne under konkurrencen om at komme til at levere til de enkelte mælkeudsalg tilbød detailhandlerne etableringslån, kortere eller længere kredit, gratis køleskabe, vederlagsfri levering af is og skilte m. v. Mælkekommissionen af 1939 havde opmærksomheden henvendt på denne form for konkurrence og de omkostninger, den påførte engroshandelen. I kommissionens betænkning side 62—63 omtales engrosmejeriernes udlån til mælkeudsalgene. Det fremgår heraf, at denne udlånsvirksomhed var af ikke ubetydeligt omfang. Det hedder i kommissionsbetænkningen, at de almindeligst anvendte sikkerhedsstillelser syntes at være veksler og underpant i inventar, men at sikkerhedsstillelsen imidlertid ikke altid syntes at være så afgørende, og at man, selv om oplysningerne var sparsomme, fik det indtryk bekræftet, at udlån og kreditydelse for visse forretningers vedkommende var en meget anvendt form for konkurrence om kunderne. Af kommissionsbetænkningen side 153 og side 163 fremgår, at engrosmejeriernes konkurrence om at opnå mælke- og flødeleverancer til detailudsalgene endvidere medførte, at engrosmejerierne vederlagsfrit leverede is i stænger, som ofte blev genstand for videresalg. Endvidere foretog engrosmejerierne gratis opstilling i detailudsalgene af isskabe og lignende, og endelig anvendtes som konkurrencemiddel vederlagsfri levering af flasker eller levering af flasker til nedsat pris. Disse former for vederlagsfri ydelser medvirkede til at forhøje branchens omkostninger som helhed. Da sådanne konkurrenceomkostninger ikke kan anses nødvendige under en mælkeordning, og da endvidere sådanne vederlagsfri ydelser kan anvendes til omgåelse af de af myndighederne fastsatte rabatsatser, udtalte mælkekommissionen af 1939 som sin opfattelse, at sådanne ydelser burde forbydes. Disse betragtninger har ført til bestemmelsen i handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v., § 7, sidste stk., hvori det hedder, at de til detaillister, bagere og konditorer, beværtere og gæstgivere, marketenderier, pensionater, klinikker, kuranstalter og sanatorier samt hospitaler og offentlige institutioner udleverede mælke- og flødeflasker skal debiteres til deres fulde værdi og tages tilbage til det debiterede beløb. I samme bekendtgørelses § 8, stk. 3, er det endvidere fastsat, at detailpriserne på mælk og fløde tilligemed rabatsatserne fremtidig skal godkendes af kommunalbestyrelsen. På den-

ne bestemmelse hviler § 13 i den storkøbenhavnske mælkeordning af 13. december 1948, som i stk. 1 siger følgende: »Detail- og engrospriserne på mælk og fløde fastsættes af Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg efter forudgående forhandling med Foreningen af Storkøbenhavns Mejerier. Priserne fastsættes under hensyn til nødvendige driftsudgifter ved drift af konsummælkmejeri i Storkøbenhavn og til, hvad der efter forholdene må anses for at være en passende avance ved en sådan mejeridrift.«

Heraf følger, at der ikke ved siden af de godkendte rabatsatser kan ydes detailhandlerne yderligere fordele under de ovenfor nævnte former, såfremt udgifterne hertil ønskes godkendt som nødvendige driftsudgifter, som engrosmejerierne kræver dækning for. Udgifterne til etableringslån, vederlagsfri levering af is, isskabe, skilte m. v. ville nemlig under denne forudsætning påvirke mælkens og flødens pris overfor forbrugerne. Tilhængerne af lovforslag I — bortset fra detailhandelens repræsentation — er derfor af den opfattelse, at sådanne konkurrenceudgifter ikke kan anses som nødvendige efter den stedfundne regulering af mælkehandelen, og at det netop er en af rationaliseringens fordele, at sådanne konkurrenceudgifter kan undgås.

Detailforretningernes service.

Detailhandlerne har i kommissionen fremhævet, at detailhandlerne har trukket et tungt læs under mælkeordningen. Man har bestræbt sig for at yde publikum al den service, man på nogen måde formår, men det bør erindres, at detailhandlerne, navnlig i de første år efter mælkeordningens indførelse, var handicappet på grund af ringe fortjenstmuligheder, bl. a. forårsaget af de høje budlønninger. Detailhandlerne har i denne forbindelse desuden mindet om, at der i Storkøbenhavn ikke udkøres mælk to gange daglig, og at mejeriernes tidligere service i form af etableringslån, levering af is i stænger m. v. er bortfaldet.

Fra detailhandlerside er der blevet fremsat forslag om, at der blev fundet en form for billig finansiering af ombygning eller istandsættelse af detailudsalg samt af anskaffelse af ordentlige køleanlæg. Man har fra kommissionens side gerne villet henlede opmærksomheden på det ønskelige i, at mulighederne for at realisere en sådan tanke nærmere undersøges, hvilket formentlig naturligt burde ske kommunevis.

Mejeriernes størrelse og placering.

Detailhandlerne har anført, at man finder det uheldigt, at de i øjeblikket værende mejerier i Storkøbenhavn er af en så uensartet størrelse og er så uhensigtsmæssigt beliggende. Idealet må efter detailhandlernes formening være mejerier af ensartet og mellemstor størrelse samt beliggende således, at hver bydel bekvemt kan blive betjent. Detailhandlerne har anført, at foretagne undersøgelser har givet til resultat, at mejerier af mellemstørrelse har vist sig i økonomisk henseende at være de mest hensigtsmæssige.

Til det **af** detailhandlerne anførte bemærkes, at engrosmejeriernes beliggenhed ikke er udpeget af myndighederne som led i mælkeordningens gennemførelse, idet man ved mælkeordningens ikrafttræden overtog mejerierne med den beliggenhed og den størrelse, de havde fået under den fri konkurrence.

Det er for kommissionen oplyst, at de af detailhandlerne citerede foretagne undersøgelser, som har vist, at mejerier af mellemstørrelse er de i økonomisk henseende mest hensigtsmæssige, vedrørte produktionsmejerier. Dette resultat kan derfor næppe direkte overføres på konsummælkmejerier. For disses vedkommende findes der kommissionen bekendt ikke i øjeblikket noget tilsvarende materiale, og spørgsmålet om den mest hen-

sigtsmæssige størrelse for et konsummælkmejeri kan næppe siges i øjeblikket at være helt afklaret. Kommissionen vil imidlertid anbefale, at mejeriernes regnskabsoplysninger fremtidig undersøges også med henblik på dette spørgsmål.

Større varesortiment.

Detailhandlerne har ud fra den betragtning, at de ved mælkeordningens indførelse måtte ophøre med at forhandle en lang række varer, medens kolonialhandlerne alene måtte opgive mælkesalget, fremhævet, at en del varer, som naturligt hører sammen med mælken og dennes anvendelse, eller varer forbrugerne bør have adgang til at sikre sig i de tidlige morgentimer (detailudsalgene åbnes kl. 6) er udgået af varesortimentet. Derfor har detailhandlerne rejst det krav, at sådanne varer, f. eks. buddingpulver, cacao, produkter fremstillet af mel eller gryn, visse konservesvarer, the i pakker, kaffe i dåser og ost af enhver art forhandlet fra lukkede skabe, indgår blandt de varer, som husmoderen kan købe i et mælkeudsalg.

Detailhandlerne finder det endvidere irrationelt, at bagere, der mister retten til at sælge mælk, kan fortsætte med den avancemæssigt bedre forretning at sælge fløde og flødeskum, ligesom man finder det irrationelt, at isbarer sælger flødeskum ud af huset.

I § 5 i handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. er det fastsat, at salg fra butik eller andet fast udsalgssted af mælk og fløde indenfor de af bekendtgørelsen omfattede områder kun må finde sted fra sådanne udsalgssteder, der har åbent alle ugens dage, og fra hvilke der foruden mælk og fløde kun forhandles: Brød, kager, is, iscreme, mel, gryn, smør, margarine, fedt og æg, sodavand, øl og frugtsaft på flaske, honning og marmelade i glas, tør chokolade og andre sukkervarer, for så vidt disse opbevares i lukkede beholdere, smørrebrødspapir, ikke gærede, friske oste (flødeoste og lignende), oste pakket i staniol og lukket karton, forudsat at dette salg finder sted fra lukket skab og i ubrudt originalpakning.

Endvidere må, for så vidt sundhedsvedtægten tillader dette, forhandles sådanne varer, der er beregnet til at erstatte de ovenfor nævnte varer (surrogater), jfr. bekendtgørelse nr. 315 af 15. juli 1942, bilag 3, side 156. De foran anførte emballage- og opbevaringsbestemmelser for visse varer omfatter, for så vidt surrogaterne fremtræder i beslægtet form, også disse.

Hvor sundhedsvedtægten ikke tillader, at mælk og fløde forhandles sammen med en eller flere af de ovenfor nævnte varer, ændres sundhedsvedtægtens bestemmelser i så henseende ikke ved foranstående bestemmelser.

De grænser, der herved er fastsat for detailudsalgenes vareområde, skyldes dels sundhedsmæssige, dels konkurrencemæssige hensyn.

Med henblik på den sundhedsmæssige side af sagen har kommissionen brevvekslet med indenrigsministeriet vedrørende spørgsmålet om at udvide detailudsalgenes vareområde til også at omfatte buddingpulver, cacao, produkter fremstillet af mel eller gryn, konserves, the i pakker, kaffe i dåser og ost af enhver art, når denne opbevares i lukket skab, samt corn flakes. Indenrigsministeriet har efter stedfunden brevveksling med sundhedsstyrelsen og statens husholdningsråd udtalt, at indenrigsministeriet for sit vedkommende må nære betænkelighed ved, at de pågældende udsalgs varesortiment udvides i det foreslåede omfang, men at man intet finder at indvende imod, at der i de pågældende udsalg forhandles de nævnte varer, når dette sker udelukkende i ubrudte originalpakninger.

Indenrigsministeriet har imidlertid samtidig henledt opmærksomheden på, at bestemmelsen i § 29, stk. 4, i de af indenrigsministeriet udarbejdede normalsundhedsvedtægter angående mælk

og fløde m. v. er enslydende med den nuværende affattelse af § 5 i bekendtgørelsen vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v., således at en udvidelse af varesortimentet ikke vil få betydning i de kommuner, som har vedtaget eller fremtidig vedtager sundhedsvedtægtsbestemmelser svarende til reglerne i § 29, stk. 4, i normalvedtægten.

Hvad de konkurrencemæssige hensyn angår skal anføres, at før mælkeordningens gennemførelse blev mælk og fløde som ovenfor nævnt i stort omfang forhandlet i forretninger, i hvilke mælk og fløde af sundhedsmæssige hensyn ikke burde forhandles, og for hvilke mælken ofte kun var en reklameartikel, hvorpå der ikke opnåedes nogen avance, men som udelukkende var bestemt til gennem den billige pris at tiltrække kunder til køb af forretningens øvrige varer. Dette forhold blev bragt til ophør ved den ovenfor nævnte bestemmelse i mælkebekendtgørelsens § 5, som koncentrerede salget af mælk og fløde på specialbutikker indrettede til denne forhandling. Disse fik altså tilført en omsætningsforøgelse af mælk og fløde derved, at mælken blev tvunget ud af de øvrige forretninger. Hvad specielt Odense angår er det for kommissionen oplyst, at detailmælkehandlerne i Odense endnu inden mælkerationaliseringens gennemførelse traf en aftale med købmændene i Odense om, at disse skulle holde op med at sælge mælk og fløde mod, at detailmælkeudsalgene til gengæld forpligtede sig til kun at føre et aftalt varesortiment.

På denne baggrund forekommer det tilhængerne af mælkeordningens bevarelse — bortset fra detailhandelens repræsentation — vanskeligt nu at udvide varesortimentet i et sådant omfang, som af detailhandlerne ønsket, hvorved detailmælkeudsalgene ville nærme sig til at blive kolonialforretninger. Også hygiejniske hensyn taler imod en væsentlig udvidelse af vareområdet, som vil vanskeliggøre en effektiv renholdelse af mælkeudsalgene. Man er imidlertid af den formening, at det ville være forsvarligt at overveje en udvidelse af vareområdet med varer som f. eks. cacao, buddingpulver og corn flakes. Man skal endvidere i dette spørgsmål henstille, at de kommuner, hvis sundhedsvedtægter kun tillader et mælkeudsalg at føre et endnu snævrere vareområde end tilladt efter mælkeordningen, opfordres til på dette punkt at lempe deres sundhedsvedtægter således, at mælkeudsalgene får adgang til at udnytte hele det efter mælkeordningen tilladte vareområde.

Man må være opmærksom på, at det kan medføre en stor omvæltning indenfor branchen, såfremt mejerierne går over til kartonemballage i stedet for glasflasker. Dette er sket i stor stil i Amerika, navnlig i forbindelse med en speciel form for butikssalg af mælk, som har vundet stor udbredelse, nemlig mælkesalg fra selvbetjeningsbutikkerne.

I Sverige er man godt i gang med forsøg med papemballage. Også her i landet foretages der emballering af mælk i papemballage, idet der daglig (1955) af tappes 60—70.000 kartoner mælk til de amerikanske styrker i Tyskland.

I modsætning til forholdene i Sverige, hvor endnu kun 27 % af konsummælken sælges aftappet på flasker, og hvor der således er større basis for at forsøge nye emballeringsformer, sælges der her i landet kun ganske uvæsentlige kvanta løsmålsmælk (spandemælk). Der er derfor her i landet et stort økonomisk problem forbundet med at udskifte de flaskeanlæg, der er i gang, og dette vil sikkert også forhale tidspunktet for en eventuel overgang — helt eller delvis — til papemballage. Hertil kommer, at papemballagen — i hvert fald efter de i øjeblikket (1955) herskende prisforhold — er en dyrere emballage end flaskerne.

Hvis vi her i landet kommer til at opleve en fremtidig stærk vækst i antallet af selvbetjeningsbutikker, vil der muligvis i forbindelse med denne udvikling blive rejst spørgsmål om forhandling af mælk fra disse butikker. I så fald vil spørgsmålet om papemballage muligvis blive aktualiseret, idet man i selvbetjeningsbutikkerne formentlig vil foretrække mælk i eengangsemballage. Man vil da stå overfor en ny udvikling, som vil kunne kræve ændring af de i dag gældende bestemmelser om forhandling af mælk og fløde.

Spandemælk, billigmejerier og bagerforretningers mælkesalg.

I forbindelse med de ovenfor fra side 32 behandlede af detailhandlerne rejste spørgsmål **vil** det være naturligt at medtage endnu 3 spørgsmål, som ofte er blevet fremdraget som led i en kritik af mælkeordningen, nemlig spørgsmålet om spandemælken, spørgsmålet om de såkaldte billigmejerier og spørgsmålet om mælkesalg fra bagerforretninger.

Spandemælken.

Det anføres undertiden som en mangel ved specielt den storkøbenhavnske mælkeordning, at der praktisk talt ikke sælges spandemælk mere, medens der tidligere var adgang til at købe mælk i løsmål til en billig pris.

Det kan herom oplyses, at der forud for mælkeordningens gennemførelse kun fandt et yderst ringe salg af spandemælk sted. Da regeringen i 1940 efter afgivelsen af mælkekommissionens betænkning fandt det ønskeligt, at der snarest muligt blev gennemført en nedsættelse af mælkeprisen overfor forbrugerne, blev der i handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 i § 2 optaget bestemmelser om salg af spandemælk. Medens de forskellige rationaliseringsforanstaltninger efter sagens natur først kunne træde i kraft i de forskellige kommuner efter forløbet af et passende tidsrum, når mælkeordningerne var blevet udarbejdet og vedtaget, skulle man som en øjeblikkelig fordel for forbrugerne, allerede inden rationaliseringsbesparelserne opstod, kunne byde forbrugerne en billig spandemælk. Det blev derfor i den nævnte bekendtgørelse fastsat, at det påhvilede kommunalbestyrelsen at drage omsorg for, at der fra et passende antal hensigtsmæssigt beliggende udsalgssteder i kommunen — mindst 1 for hver 5.000 indbyggere i kommunen — fandt forhandling sted af varmebehandlet mælk i løssalg. Prisen for varmebehandlet sødmælk af bedste kvalitet i løssalg (spandemælk) måtte ifølge bekendtgørelsen højst fastsættes til mejeriernes indkøbspris med et tillæg af indtil halvdelen af forskellen mellem den godkendte pris for sødmælk på flaske udbragt til forbrugerne og indkøbsprisen. Herved var spandemælken i virkeligheden bundet til en for lav pris, således at den ikke bar den del af omkostningerne, som den burde bære. Under den megen omtale af den nyindførte billige spandemælk skete der en meget stærk stigning i salget af spandemælk i Storkøbenhavn indtil ca. ⅓ af sødmælkssalget. Efter at mælkeordningen var blevet gennemført og priserne reguleret således, at spandemælken kom til at bære sin rigtige pris i forhold til flaskemælken, gik salget af spandemælk gradvist tilbage, og det kan siges, at der i dag praktisk talt intet spandemælkssalg finder sted til private i Storkøbenhavn. Dette skyldes ikke, at mejerierne ikke vil sælge den, men at der ikke mere er interesse for den hos forbrugerne, efter at de ikke mere får den leveret til underpris.

Ej heller detailhandlerne var særlig interesseret i salg af spandemælk, der giver et større besvær end salg af flaskemælk. Omkostningerne ved salg af spandemælk var således større end omkostningerne ved salg af flaskemælk, men samtidig var avancen mindre på spandemælken.

At spandemælkssalget således er gået tilbage er ikke noget specielt storkøbenhavnsk fænomen, men stemmer med udviklingen i hele Vesteuropa, som går bort fra spandemælken. I Oslo har man f. eks. ikke haft spandemælk siden 1940.

Denne udvikling anses for et stort hygiejnisk fremskridt, idet spandemælken af flere grunde ikke kan holde den samme hygiejniske standard som flaskemælken, der ikke er udsat for de samme forureningsmuligheder, efter at mælken har forladt engrosmejeriet.

De såkaldte billigmejerier.

Det anføres undertiden, at der inden mælkeordningens gennemførelse fandtes mejerier, der solgte mælk meget billigt, undertiden mere end 10 øre — undtagelsesvis helt op til 20 øre — pr. liter under den pris, som de store mejerier forlangte, og at det er et tilbageskridt set fra et forbrugersynspunkt, at disse billigmejeriers virksomhed ophørte ved mælkeordningens gennemførelse.

Spørgsmålet om disse billigmejerier hører med til de forhold, som var genstand for undersøgelse i den i 1939 nedsatte mælkekommission. Kommissionen fastslog (betænkningen side 116—117), at det ikke ville være muligt at basere en ordning på billigmejerierne, der kun var i stand til at levere billigere varer, fordi hele det pågældende områdes normale forsyning besørgedes af andre virksomheder, der som følge af, at de var indstillet på **til** stadighed at forsyne området med mælk og fløde, måtte bære den fulde byrde af branchens faste omkostninger, medens billigmejerierne, idet de enten kun lejlighedsvis leverede mælk til byerne eller kun leverede mælkesorter, for hvilke der **tid** efter anden opnåedes den største avance, kun i ringe omfang bar branchens faste omkostninger. For flertallet af disse virksomheder, der ikke var baseret på at levere mælk til den pågældende bys område, gjaldt det iøvrigt, efter hvad der oplyses i den første mælkekommissions betænkning, at det drejede sig om en regulær dumping-konkurrence. I en del tilfælde havde den billige pris foruden i de lige nævnte forhold sin forklaring deri, at det drejede sig om mælk, for hvilken leverandørerne af særlige grunde ikke havde opnået den for levering til byens mejerier gældende pris. Endvidere leverede billigmejerierne i vidt omfang deres varer til detailforretninger, for hvilke mælken var blevet en reklameartikel, hvorpå der ikke blev opnået nogen avance. Herigennem ville forbrugerne let få bibragt det indtryk, at de relativt høje priser på den andetsteds forhandlede mælk og fløde var uberettigede og ikke skyldtes virkelig afholdte omkostninger. Det følger af det anførte, at billigmejerierne og deres udsalg havde en vis ubestandig karakter, hvilket også må siges at være bekræftet gennem forskellige oplysninger, som mælkekommissionen af 1939 indhentede i København. Det kan således nævnes, at da man **i** anledning af iværksættelsen af den sundhedsmæssige undersøgelse i hovedstaden på basis af oplysninger fra 1938 undersøgte beliggenheden af et betydeligt antal udsalgssteder, gjorde man den erfaring, at mange af de udsalgssteder, som var kendt som forhandlere af billig mælk, ikke mere eksisterede.

I den første mælkekommissions betænkning ansloges billigmælken fra sagkyndig side til for tiden (betænkningen er afgivet i juni 1940) at udgøre 8—10 % af det samlede mælkeforbrug i hovedstaden.

Nævnes må det endvidere, at det fremgik af en i hovedstaden foretagen sundhedsmæssig undersøgelse, at billigmejerierne i betydeligt omfang indbragte en væsentlig ringere vare på markedet end den i området iøvrigt forhandlede.

I en af professor, dr. med. L. S. Fridericia udarbejdet oversigt over nogle hovedresultater af professor Aage Jepsens undersøgelser over kvaliteten af den mælk, der solgtes i København, anføres, at undersøgelsen viste, at gennemgående var den pasteuriserede mælk fra billigmejerierne af en noget ringere bakteriologisk kvalitet, end pasteuriseret mælk var fra andre mejerier af samme størrelse. Med hensyn til rå mælk var mælken fra de undersøgte billigmejerier gennemsnitlig af en betydelig ringere bakteriologisk kvalitet end rå mælk fra de andre undersøgte mejerier i samme størrelsesgruppe, og de 2 eneste prøver, som gav kortere reduktasetid end 1 time, var fra billigmejerier.

Mælkesalg fra bagerforretninger.

Som anført side 19 har man i provinsen som hovedregel bragt salget af mælk fra bagerforretninger til ophør, i almindelighed på grundlag af bestemmelsen i § 5 i handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940, hvorefter mælk og fløde kun må forhandles fra udsalg, der har åbent alle ugens dage, idet bagerforretningerne i regelen lukkede 1, undertiden 2 dage om ugen og således ikke opfyldte bekendtgørelsens krav.

I Storkøbenhavn opretholdt man ved rationaliseringens gennemførelse principielt mælkesalget i bagerforretninger på samme måde som i andre detailudsalg under forudsætning af, at bageren opfyldte bekendtgørelsens bestemmelser, herunder at holde åbent alle ugens dage, i hvert fald således at der selv på dage, hvor bagerforretningen ellers holdtes lukket var adgang til at købe mælk et par timer i regelen om morgenen. Det var dog hensigten for at medvirke til den koncentration af detailsalget af mælk i de specialbutikker, som mælkeudsalgene fremtidig skulle være, og tilføre disse øget omsætning, at der som almindelig regel ikke ved ejerskifte skulle gives køberen af en bagerforretning tilladelse til at overtage retten til salg af mælk. På denne måde er ved ejerskifte mælkesalget efterhånden inddraget i 4—500 bagerforretninger i Storkøbenhavn. Der er ikke i denne anledning udbetalt nogen erstatning, idet der her er tale om en almindelig regulering, som ikke kan begrunde nogen juridisk erstatningspligt. Ved ejerskifte gives der dog normalt den ny indehaver af bagerforretningen tilladelse til at sælge fløde. Dette skyldes navnlig hensyn til forbrugerne, idet det, når disse hos bageren køber wienerbrød og kager, er naturligt, at de har adgang til samtidig at købe kaffefløde. Navnlig søndag eftermiddag, når mælkeudsalgene er lukket, må dette anses at være betydningsfuldt.

Man har herigennem fået et specielt storkøbenhavnsk problem, idet som nævnt 4—500 af de storkøbenhavnske bagerforretninger har adgang til salg af fløde, men ikke mælk, medens de resterende ca. 400 bagerforretninger må sælge både mælk og fløde, men må påregne eventuelt at miste retten til salg af mælk ved ejerskifte.

Efter bagermester Georg Jensen's udnævnelse til medlem af kommissionen den 20. maj 1953 har man i kommissionen beskæftiget sig nærmere med spørgsmålet om bagernes adgang til at forhandle mælk. Under hensyn til, at antallet af mælkeudsalg i Storkøbenhavn efterhånden er væsentligt nedbragt, se side 17, samt til, at det kan være ønskeligt for forbrugerne, at der er adgang til i bagerforretninger at købe mælk og fløde om søndagen, da de egentlige mælkeudsalg ifølge lukkelovens bestemmelser lukker kl. 10, har man i kommissionen — bortset fra detailhandelens repræsentanter — ønsket at henstille til kommunalbestyrelserne, at disse fremtidig udviser varsomhed med hensyn til ved ejerskifte at fratage bagerforretninger retten til at sælge mælk. Man har ligeledes vedtaget at henstille, at der i tilfælde, hvor bagerforretninger fremtidig desuagtet mister retten til at sælge mælk ved ejerskifte, betales en billighedserstatning i denne anledning. Idet man forudsætter, at den hidtidige praksis opretholdes, hvorefter sådanne forretninger bevarer retten til at sælge fløde, bemærkes, at der ved udmålingen af en sådan erstatning efter rimelighed og billighed herefter kun bør tages hensyn til forretningens omsætning af mælk og kun til den del af den til forretningen indkøbte mælk, som er videresolgt til konsum og ikke anvendt i bageriet.

Hvad ovenfor er anført om bagerforretninger finder tilsvarende anvendelse på konditorier, hvorfra der forhandles mælk og fløde.

Mælkeordningens prismæssige virkninger.*)

Som der nærmere er redegjort for i afsnittet om det retlige grundlag for mælkehandelens rationalisering, side 10 ff, er der i medfør af handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 i Storkøbenhavn og købstæderne foretaget en række indgreb i handelen med mælk og fløde. I august og september 1940 iværksattes således en række foranstaltninger, som straks trådte i kraft, hvoraf især må nævnes indførelsen af den billige spandemælk, reguleringen af rabatsatserne og bestemmelsen om, at mælk og fløde kun må tages retur til en pris, der ligger mindst 10 pct. under indkøbsprisen. I Storkøbenhavn og i flertallet af købstæderne er disse foranstaltninger, som omtalt ovenfor side 10, senere suppleret med egentlige rationaliseringsordninger, der navnlig medførte nedlæggelse af et betydeligt antal engrosmejerier, mælkeudsalg og detailvogne. De prismæssige virkninger af disse foranstaltninger kan ikke udledes ved umiddelbart at betragte udviklingen i forbrugerpriserne, da disse også har været påvirket af en række andre faktorer, som intet har haft med mælkeordningen at gøre, såsom stigning i indkøbspriserne, ændringer i mælkens og flødens fedtindhold, den almindelige omkostningsstigning og indførelsen af en række tilskuds- og afgiftsordninger.

Storkøbenhavn.

For Storkøbenhavns vedkommende foreligger der særlig gennem Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalgs årlige beretninger en række oplysninger, der muliggør en nærmere beregning af den storkøbenhavnske ordnings prismæssige konsekvenser, men det har dog, som det vil fremgå af det følgende, i nogle tilfælde været nødvendigt at basere beregningerne på skøn. Man har i disse tilfælde sigtet efter at skønne på en sådan måde, at den beregnede besparelse skulle ligge i underkanten af det faktiske.

Ved de foretagne beregninger har man belyst forholdene for følgende 4 tidspunkter:

7. juli 1940, på hvilket tidspunkt priskontrolrådet godkendte de priser, der var gældende ved de foreløbige foranstaltningers iværksættelse,

20. april 1945, hvor de afgifter, der blev anvendt til finansiering af erstatningsbetalingerne til de nedlagte mejerier, bortfaldt,

1. juli 1949, fra hvilket tidspunkt salget af fløde I, der havde været indstillet siden 1947, blev genoptaget og

året 1953, hvor salget af mælk og fløde nogenlunde svarer til det før ordningen gældende.

Da Københavns mælkenotering, der danner grundlag for engrosmejeriernes indkøbspriser, i 1953 har været svingende, medens noteringen på de øvrige nævnte tidspunkter har ligget fast for længere perioder, har det for at belyse forholdene for 1953 været nødvendigt at foretage en gennemsnitsberegning for hele året.

I det følgende har man for de 4 nævnte tidspunkter foretaget følgende beregninger:

A: Først har man beregnet engrosmejeriernes og mælkeudsalgenes

*) Udarbejdelsen af afsnittet afsluttet september 1954.

gennemsnitlige, faktiske bruttoavancer.

B: Herefter har man foretaget en beregning af, hvad de pr. 7. juli 1940 gældende bruttoavancer ville være forøget til i 1945, 1949 og 1953, såfremt der ikke havde været indført en mælkeordning.

C: Endelig har man udregnet forskellen mellem de under B beregnede bruttoavancer og de under A omtalte faktiske bruttoavancer, hvilken forskel udgør de som følge af mælkeordningen indvundne prismæssige besparelser.

Beregningerne er foretaget for mælk og fløde hver for sig samt for det samlede kvantumsmæssige salg af mælk og fløde under eet.

ad A.

Samtlige de siden 7. juli 1940 fastsatte forbrugerpriser fremgår af bilag I (side 58). Priserne den 7. juli 1940 er som foran anført godkendt af priskontrolrådet. Den 21. august 1940 overgik prisfastsættelsen til Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg, der indtil 1. december 1941 har ansat priserne som maksimalpriser og derefter som faste priser, der hverken må over- eller undersælges. Forinden sidstnævnte tidspunkt blev mælk og fløde i et vist omfang solgt til lavere priser.

Fra den 1. december 1941 har priserne været gældende for mælk og fløde, der afhentes i butik. For udbringning af mælk og fløde i flasker blev der på nævnte tidspunkt fastsat et tillæg på 2 øre pr. flaskeenhed, hvilket tillæg den 21. marts 1947 og den 2. november 1951 er forhøjet til henholdsvis 3 og 4 øre pr. enhed. Omfanget af mælkeudsalgenes udbringning af mælk og fløde er belyst gennem en af foreningen Storkøbenhavns Detailmejerier i november 1950 iværksat undersøgelse omfattende ca. 150 forretninger. Undersøgelsen viser, at de større forretninger udbringer mælk og fløde i relativt større omfang end de mindre forretninger, og at udbringningen varierer stærkt i byens forskellige distrikter. Således udbringer udsalgene på Vesterbro gennemsnitlig 48 pct. og udsalgene i Hellerup og Gentofte 76 pct. Den gennemsnitlige udbringningsprocent for samtlige forretninger var 62. Under hensyn til, at udvalget af de undersøgte forretninger ikke har været helt repræsentativt, således at kvarterer og forretninger med en lav udbringningsprocent ikke har været fuldt tilstrækkeligt repræsenteret i undersøgelsen, er såvel den nævnte forening som Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg af den opfattelse, at man bør ansætte udbringningsprocenten til 55.

Af bilag II (side 60 ff) fremgår de oplysninger vedrørende det samlede salg af mælk og fløde, salgets fordeling på mælke- og flødesorter, salgets fordeling på salgsenheder og salgets fordeling på mælkeudsalg, detailvogne og storforbrugere, som er lagt til grund ved de i de følgende bilag foretagne beregninger af gennemsnitspriserne. Da der ikke findes oplysninger om salget i 1940 har man til belysning af forholdene i dette år, for så vidt angår fordelingen af salget på de enkelte mælke- og flødesorter, anvendt de af den første mælkekommission for 1938 indsamlede oplysninger. Det kan ikke antages, at den faktiske fordeling af salget af mælk og fløde i juli måned 1940 har varieret væsentligt fra de for 1938 konstaterede forhold. Det samlede salg af mælk og fløde i 1940 er antaget at svare til salget i 1941, der, som det fremgår af nedenstående oversigt, har været særlig lavt.

Samlet salg af mælk og fløde:

1938	113	mill.	liter
1941	104	»	»
1942	111	»	»
1945	175	»	»
1949	185	»	»
1953	161	»	»

I bilag III (side 64 ff) er foretaget en detailleret beregning af engrosmejeriernes indkøbspriser, i hvilken forbindelse der er redegjort for samtlige de tilskuds- og afgiftsordninger, der har påvirket mælke- og flødepriserne.

De gennemsnitlige priser ved salg til forbrugere og forhandlere fremgår af bilag IV (side 72 ff), og i bilag V (side 76 ff) er beregnet mælkeudsalgenes og engrosmejeriernes gennemsnitlige faktiske bruttoavancer.

Ved beregningen af engrosmejeriernes bruttoavancer pr. 7. juli 1940 er der taget hensyn til, at mælk og fløde som ovenfor nævnt i et vist omfang blev solgt til underpriser. Med hensyn til den nærmere beregning af denne underpris, der ikke kan antages at overstige 3,23 øre pr. liter mælk og fløde, henvises til bilag VI (side 80 ff). Ved beregningen af engrosmejeriernes bruttoavancer pr. 7. juli 1940 er endvidere taget i betragtning, at engrosmejerierne ved salg til storforbrugere ydede rabatter, der var væsentlig større end de ved salg til mælkeudsalg gældende, medens storforbrugerne efter mælkeordningens gennemførelse betaler samme priser som mælkeudsalgene. Den bortfaldne ekstrarabat til storbrugerne, der har været medvirkende til at nedbringe priserne til almindelige forbrugere, kan i henhold til den på bilag VI (side 81) foretagne beregning ikke antages at have oversteget 2,24 øre pr. liter beregnet på det samlede salg af mælk og fløde.

Efter de således foretagne beregninger har de faktisk opnåede bruttoavancer andraget følgende (jfr. bilag V, side 76 ff):

Faktisk bruttoavance

Øre pr. liter mælk og fløde.

	Engros-mejerierne	Udsalgene	I alt
7/7 1940	22,00	7,74	29,74
20/4 1945	18,85	6,44	25,29
1/7 1949	19,30	7,10	26,40
1953 gns.	22,95	8,49	31,44

ad B.

Der skal herefter foretages en beregning af, hvorledes de pr. 7. juli 1940 faktisk opnåede bruttoavancer måtte antages at have udviklet sig i de følgende år, såfremt der ikke havde eksisteret en mælkeordning.

Det forhold, at det samlede salg af mælk og fløde som ovenfor omtalt er stærkt forøget siden mælkeordningens ikrafttræden, må under hensyn til, at en del af mejeriernes omkostninger ikke stiger i samme omfang som omsætningen, have ført til en vis nedgang i de samlede omkostninger pr. enhed. Ifølge oplysninger fra 2 københavnske mejerier skulle de faste omkostninger andrage henholdsvis 17 og 18 pct. af de samlede omkostninger. Det må imidlertid antages, at en noget større andel af omkostningerne må kunne betragtes som faste, og det skønnes, at andelen bør ansættes til ⅓. Stigningen i det samlede salg af mælk og fløde skulle herefter medføre, at den af engrosmejerierne i 1940 opnåede bruttoavance, såfremt forholdene i øvrigt havde været uændret (herunder at nettoavancen pr. enhed ikke blev forøget), ville være blevet reduceret til:

20/4 1945	19,17	øre	pr.	liter
1/7 1949	18,94	»	»	»
1953 gns.	19,52	»	»	»

jfr. i øvrigt bilag VII (side 84). Der er ved denne beregning ikke taget hensyn til, at en vis del af stigningen i salget af mælk og fløde må kunne tilskrives mælkeordningen derved, at priserne som følge af ordningen er blevet lavere, end de ville have været uden en ordning. Det er endvidere ikke taget i betragtning, at en stigning i salget under de før mælkeordningen gældende forhold formentlig ville have bevirket, at antallet af engrosmejerier var blevet forøget, således at salgsstigningen pr. mejeri var blevet mindre.

De således for 1945, 1949 og 1953 beregnede bruttoavancer skal for omkostningernes vedkommende forøges under hensyn til den siden 7. juli 1940 stedfundne almindelige stigning i omkostningsniveauet. Til belysning af denne stigning er nedenfor angivet en oversigt over udviklingen i engrospristallet, lønningerne ifølge statistisk departement, produktionsmejeriernes omkostninger ifølge mejeristatistikken, de københavnske mejeriers lønninger ifølge en beregning foretaget af Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg samt 3 københavnske mejeriers omkostninger. Med hensyn til den nærmere udregning af forholdstallene henvises til bilag VII (side 84 ff).

	1940	1945	1949	1953
Engrospristallet	100	133	155	207
Lønninger	100	130	179	228
Produktionsmejeriernes omkostninger	100	142	172	202
Lønninger ifølge Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg	100		167	
3 københavnske mejeriers omkostninger	100		160	

Et på grundlag af disse oplysninger foretaget forsigtigt skøn har ført til det resultat, at de foran under hensyn til salgsstigningen beregnede omkostninger pr. 20. april 1945, pr. 1. juli 1949 og i 1953 i hvert fald skal forøges med henholdsvis 30, 55 og 90 pct., således at mejeriernes samlede bruttoavance under forudsætning af, at der ikke har været iværksat en mælkeordning, ville andrage:

20/4 1945	24,62	øre
1/7 1949	28,80	»
1953 gns.	36,17	» ,

jfr. bilag VII (side 84 ff).

Ser man herefter på mælkeudsalgenes forhold, fremgår det af bilag V, tabel 1 (side 76), at deres faktiske bruttoavancer i 1945, 1949 og 1953 er forøget med henholdsvis 6, 18 og 40 pct. i forhold til den pr. 1. december 1941 efter den endelige mælkeordnings ikrafttræden gældende bruttoavance, der lå ca. 20 pct. under den pr. 7. juli 1940 gældende bruttoavance. Man må imidlertid gå ud fra, at forhandlernes bruttoavancer uden en mælkeordning i 1945, 1949 og 1953 i hvert fald ville have udgjort den pr. 7. juli 1940 gældende bruttoavance med tillæg af de nævnte henholdsvis 6, 18 og 40 pct., jfr. bilag VII (side 84 ff).

Resultatet bliver herefter, at mælkeudsalgenes bruttoavancer, under forudsætning af, at der ikke havde eksisteret en mælkeordning, ville have andraget:

20/4 1945	8,20	øre
1/7 1949	9,13	»
1953 gns.	10,84	»

Under forudsætning af, at der ikke havde været gennemført en mælkeordning, ville engrosmejeriernes og mælkeudsalgenes bruttoavancer herefter have andraget:

Beregnet bruttoavance

Øre pr. liter mælk og fløde.

	Engros-mejerierne	Udsalgene	I alt
20/4 1945	24,62	8,20	32,82
1/7 1949	28,80	9,13	37,93
1953 gns.	36,17	10,84	47,01

ad C.

Forskellen mellem de lige nævnte bruttoavancer og de foran under afsnit A opgjorte faktiske bruttoavancer, der androg:

Faktisk bruttoavance

Øre pr. liter mælk og fløde.

	Engros-mejerierne	Udsalgene	I alt
20/4 1945	18,85	6,44	25,29
1/7 1949	19,30	7,10	26,40
1953 gns.	22,95	8,49	31,44

udgør de som følge af mælkeordningen indvundne prismæssige besparelser, nemlig:

Besparelse

Øre pr. liter mælk og fløde.

	Engros-mejerierne	Udsalgene	I alt
20/4 1945	5,77	1,76	7,53
1/7 1949	9,50	2,03	11,53
1953 gns.	13,22	2,35	15,57

Under hensyn til salget i de enkelte år, jfr. ovenfor side 50, andrager den årlige besparelse:

1945	13	mill. kr.
1949	21	» »
1953	25	» »

I forhold til de faktisk opnåede bruttoavancer udgør besparelsen:

	Engros-mejerierne	Udsalgene	I alt
20/4 1945	30,6 pct.	27,3 pct.	29,8 pct
1/7 1949	49,2 »	28,6 »	43,7 »
1953 gns.	57,6 »	27,7 »	49,5 »

og i forhold til de af engrosmejerierne og udsalgene gennemsnitligt opnåede salgspriser, jfr. bilag VII (side 84 ff) andrager besparelsen:

20/4 1945	12,8	pct.
1/7 1949	18,0	»
1953 gns.	21,2	»

De opnåede besparelser hidrører, som det fremgår af det ovenfor anførte, navnlig fra de ved engrosmejeriernes koncentration indvundne omkostningsbesparelser, såvel vedrørende behandlingen som fordelingen.

Under hensyn til, at det har været anført, at flødeprisen bærer en væsentlig del af besparelsen i mælkeprisen, skal man henlede opmærksomheden på, at det fremgår af bilag VII (side 84 ff), at de ab-

solutte besparelser i flødepriserne på alle de 3 undersøgte tidspunkter er større end besparelserne i mælkepriserne, samt at den procentvise besparelse i flødepriserne, der i 1945 og 1949 lå væsentligt lavere end den procentvise besparelse i mælkepriserne, i 1953 svarer temmelig nøje til den procentvise besparelse i mælkepriserne. Det kan derfor i hvert fald ikke hævdes, at besparelsen i mælkeprisen, for så vidt angår de i 1953 gældende forhold, er båret af forbrugerne af fløde; hvorved i øvrigt bemærkes, at det af oplysningerne i bilag V (side 76 ff) kan ses, at forholdet mellem bruttoavancerne for mælk og fløde i 1953 er ganske det samme som i 1940.

I øvrigt er det klart, at de opnåede besparelser ikke er ligelig fordelt mellem de forskellige forbrugergrupper; således har storforbrugerne på grund af de ovenfor side 51 omtalte rabatnedsættelser ikke opnået den beregnede gennemsnitsbesparelse, ligesom de forbrugere, der får mælk og fløde bragt, som følge af det særlige udbringningstillæg selvsagt har opnået en mindre besparelse end de forbrugere, der afhenter mælk og fløde.

Nettobesparelsen for de tre nævnte forbrugergrupper i øre pr. liter mælk og fløde i alt samt i procent af de respektive salgspriser stiller sig således:

	20/4 1945		1/7 1949		1953 gns.	
	øre	pct.	øre	pct.	øre	pct.
Afhentet ...	11,50	19,1	16,36	25,4	21,32	29,1
Udbragt ...	8,53	14,2	11,92	18,1	15,29	20,4
Storforbrugere ...	÷ 3,35	÷ 6,3	1,47	2,6	6,45	9,8

Med hensyn til beregningen af de nævnte nettobesparelser henvises til bilag VII (side 84 ff).

Til yderligere belysning af udviklingen i mælke- og flødepriserne har man i bilag VIII (side 89 ff) beregnet den samlede forskel mellem forbrugerpriserne og producentpriserne sat i forhold til producentpriserne, den såkaldte »spændvidde« mellem producent- og forbrugerpriserne. Ved beregningen er forbrugerpriserne reguleret under hensyn til samtlige tilskuds- og afgiftsordninger. Det fremgår, at spændvidden for mælk og fløde i alt har andraget:

7/7 1940	114	pct.
20/4 1945	73	»
1/7 1949	60	»
1953 gns.	64	»

I den offentlige debat har man især hæftet sig ved spændvidden for sødmælk i 1/1 liter flasker. Denne har ifølge bilag VIII, tabel 2 (side 90) været:

7/7 1940	100	pct.
20/4 1945	48	»
1/7 1949	40	»
1953 gns.	51	»

Købstæderne.

For så vidt angår de prismæssige virkninger af de i de enkelte købstæder gennemførte mælkeordninger, har det ikke været muligt at tilvejebringe et materiale, der tillader en beregning efter samme fremgangsmåde, som ovenfor er anvendt ved beregningen af den storkøbenhavnske ordnings virkninger.

Man har i stedet i det følgende belyst spørgsmålet om de ved købstædernes mælkeordninger indvundne besparelser gennem en sammenligning af prisudviklingen for mælk og fløde i byer med og i byer uden rationalisering af mælkehandelen. Fordelingen af byerne i de 2 grupper er foretaget på grundlag af D.K.F.s redegørelse vedrørende konsummælkhandelens udvikling i provinsen, jfr. side 00. Det fremgår af denne redegørelse, at der i et betydeligt antal købstæder gennemførtes mælkeordninger i årene 1941 og 1942, og at der i flertallet af de resterende større byer er indført ordninger efter 1947. Der vil derfor ikke være tilstrækkeligt materiale til en forsvarlig sammenligning af prisudviklingen for de 2 grupper af byer for de senere års vedkommende, og i betragtning af, at der foreligger en af Den danske Købstadforening udsendt detailleret oversigt over mælke- og flødepriserne i samtlige købstæder pr. 1. januar 1946, medens den næste prisoversigt først er udarbejdet pr. 1. november 1948, har man valgt at foretage prissammenligningen pr. 1. januar 1946. Da det selvsagt først og fremmest har

været de større købstæder, som har haft mulighed for at opnå besparelser gennem en rationalisering af mælkehandelen, har man indskrænket sig til at belyse forholdene for købstæder, hvor indbyggerantallet inklusive forstæder den 7. november 1950 oversteg 10.000. Under hensyn til, at der i Vejle allerede før mælkeloven er iværksat rationaliseringsforanstaltninger, har man udeladt denne by af materialet. Som følge af manglende prisoplysninger har man ligeledes måttet udskyde Hjørring. Af de øvrige større byer havde den 1. januar 1946 i alt 18 indført egentlige rationaliseringsordninger, medens 15 byer ikke havde rationaliseret mælkehandelen; med hensyn til byernes opdeling i de to grupper henvises til forspalterne til tabel 1 og 2 i bilag IX (side 92 og 94). Det må i øvrigt bemærkes, at der, som det fremgår af D.K.F.s ovennævnte redegørelse, i en del af de byer, hvor mælkehandelen den 1. januar 1946 var rationaliseret, senere er indført videregående ordninger, samt at der i en del af de byer, der den nævnte dato var uden en egentlig ordning, allerede var foregået en vis reduktion i antallet af engrosmejerier og salgsenheder.

Som udgangspunkt for sammenligningen har man anvendt en af priskontrolrådet i maj 1940 gennem de lokale prisudvalg fra de 2 største mejerier i samtlige købstæder indhentet oversigt over priserne for mælk og fløde den 27. maj 1940 tillige med oplysninger om fedtindholdet i piske- og kaffefløden. De indkomne oplysninger fremgår af bilag IX, tabel 1 (side 92). I langt de fleste tilfælde har mejerierne i de enkelte byer beregnet ensartede priser, men hvor dette ikke er tilfældet, har man anført gennemsnitsprisen.

Priserne den 27. maj 1940 var ikke gældende ved mælkelovens ikrafttræden, idet priskontrolrådet fra den 5. juli 1940 under hensyn til, at smørprisen var steget fra 3,00 kr. til 3,24 kr. pr. kg, godkendte en prisforhøjelse i købstæderne på 1 øre pr. liter sødmælk, 10 øre pr. liter piskefløde og 5 øre pr. liter kaffefløde. Der er ingen grund til at antage, at denne prisforhøjelse ikke skulle være gennemført i samme omfang i de 2 grupper af byer, og de den 27. maj 1940 mellem de 2 grupper af byer eksisterende gennemsnitlige prisforskelle må derfor også antages at have været gældende ved mælkelovens gennemførelse i august 1940.

Af bilag IX, tabel 2 (side 94) fremgår de ovennævnte af Købstadforeningen udsendte oplysninger vedrørende priserne den 1. januar 1946. I de tilfælde, hvor der har været fastsat udbringningstillæg, er priserne forøget med det fulde tillæg.

Under hensyn til de på tabel 1 og 2 angivne indbyggerantal er der herefter beregnet gennemsnitspriser for de 2 grupper af byer, jfr. bilag IX, tabel 3 (side 96).

Medens flødens fedtindhold i 1946 var fastsat til mellem 13 og 15 pct., varierede fedtindholdet ret stærkt fra by til by i 1940. Som det vil fremgå af bilag IX, er de beregnede gennemsnitspriser pr. 27. maj 1940 for piskefløde og kaffefløde reguleret således, at de svarer til fløde med samme fedtindhold.

I den gennemsnitlige flødepris for byer med mælkeordning pr. 1. januar 1946 er fradraget den særlige afgift på 10 øre pr. liter fløde, som byer med rationalisering af mælkehandelen indtil 28. juni 1946 måttet erlægge til smørkontingenteringsfonden. Derimod er de afgifter, som måtte være pålagt til finansiering af erstatningsydelser i forbindelse med gennemførelse af rationaliseringsordninger, ikke fradraget ved beregningen af gennemsnitspriserne.

Resultatet af den foretagne gennemsnitsberegning bliver, således som det fremgår af bilag IX, tabel 3 (side 96), at priserne for mælk og fløde i alt fra 1940 til 1946 er *faldet* med gennemsnitlig 0,82 øre pr. liter for så vidt angår de byer, hvor der pr. 1. januar 1946 var gennemført en mælkeordning, medens priserne i de byer, hvor der pr. 1. januar 1946 ikke var gennemført en ordning, i tiden fra 1940 til 1946 er *forhøjet* med 4,95 øre pr. liter. I den omhandlede periode er gennemsnitsprisen for mælk og fløde i alt i byer med en mælkeordning således faldet med 5,77 øre pr. liter i forhold til gennemsnitsprisen i byer uden en ordning.

Medens man i almindelighed ikke kan

drage videregående slutninger ved direkte sammenligning af priserne i de enkelte byer, medmindre man er i besiddelse af oplysninger om salgets fordeling, indkøbspriserne højde m. v., må det, hvor det drejer sig om to så store grupper af byer som de her omhandlede, og hvor udviklingen bortset fra spørgsmålet om rationaliseringsforanstaltninger af mælkehandelen i det væsentlige må være forløbet efter samme retningslinier, være berettiget at gå ud fra, at den nedgang i priserne, der er opnået i byer med en ordning sammenlignet med priserne i byer uden en ordning, i det store og hele er forårsaget af de iværksatte rationaliseringsforanstaltninger.

Det fremgår af tabel 3, at besparelsen fordelt på de enkelte mælke- og flødesorter har andraget:

Sødmælk	6,3	øre	pr.	liter
Børnemælk	4,6	»	»	»
Skummetmælk	0,3	»	»	»
Kærnemælk	0,7	»	»	»
Fløde	13,0	«	»	»

og besparelsen i priserne for sødmælk er således ikke indvundet på bekostning af flødepriserne.

De ved den foretagne sammenligning konstaterede besparelser svarer ikke til den fulde besparelse ved rationaliseringsordningerne, idet der også i byer uden en ordning er opnået visse besparelser som følge af gennemførelsen af de tidligere nævnte foranstaltninger om fastsættelse af fradrag for returmælk, om rabatreguleringen og om begrænsningen i adgangen til at oprette nye mejerier og udsalg. Der foreligger ikke oplysninger, på grundlag af hvilke der kan foretages en nærmere beregning af de gennem disse indgreb indvundne besparelser.

For så vidt angår købstæder med under 10.000 indbyggere, der som anført ikke omfattes af de foretagne beregninger, har det, som det vil fremgå af D.K.F.s ovennævnte oversigt over mælkehandelens udvikling i provinsen været mere begrænset, hvad der har kunnet opnås ved gennemførelsen af mælkeordninger, idet mælkehandelen i disse byer i almindelighed ikke har været så irrationelt tilrettelagt, som det har været tilfældet i de større byer, og de gennemsnitlige besparelser, som er indvundet gennem rationalisering i disse byer, må derfor være væsentlig lavere, end hvad der ovenfor er konstateret for de større byers vedkommende. Dette udelukker dog naturligvis ikke, at mælkeordningerne i visse mindre byer har medført betydelige besparelser.

Oversigt over bilag til redegørelse vedrørende mælkeordningens prismæssige virkninger.

Bilag I.		Mælke- og flødepriser i Storkøbenhavn ved salg til forbrugere.
Bilag II,	tabel 1.	Salget af mælk og fløde i Storkøbenhavn.
	tabel 2.	Salgets fordeling på enheder.
	tabel 3.	Salgets fordeling på aftagergrupper.
		Bemærkninger til tabel 1—3.
Bilag III,	tabel 1.	Engrosmejeriernes indkøbspriser for sødmælk.
	tabel 2.	Engrosmejeriernes indkøbspriser for jerseymælk.
	tabel 3.	Engrosmejeriernes indkøbspriser for børnemælk.
	tabel 4.	Engrosmejeriernes indkøbspriser for skummetmælk og kærnemælk.
	tabel 5.	Engrosmejeriernes indkøbspriser for fløde.
	tabel 6.	Engrosmejeriernes gennemsnitlige indkøbspriser for mælk og fløde.
		Bemærkninger til tabel 1—6.
Bilag IV,	tabel 1.	Beregning af gennemsnitlige forbrugerpriser.
	tabel 2.	Beregning af gennemsnitlige forhandlerpriser.
Bilag V,	tabel 1.	Beregning af udsalgenes bruttoavancer.
	tabel 2.	Beregning af engrosmejeriernes bruttoavancer.
		Bemærkninger til tabel 1 og 2.
Bilag VI.		Underpriser og rabatter.
		1. Underpris ved salg til forbrugere.
		2. Rabat ved salg til storforbrugere.
	tabel 1.	Faktisk opnåede priser for sødmælk i 1/2 liter flasker i april 1940.
	tabel 2.	Fordelingen af faktisk opnåede gennemsnitspriser for sødmælk i 1/2 liter flasker i april 1940.
Bilag VII.		Sammenfattende beregning af de ved mælkeordningen opnåede besparelser.
		Bemærkninger til sammenfattende beregning af de ved mælkeordningen opnåede besparelser.
Bilag VIII,	tabel 1.	Beregning af »spændvidden« mellem producent- og forbrugerpriser for mælk og fløde.
	tabel 2.	Beregning af »spændvidden« mellem producent- og forbrugerpriser for sødmælk i 1/1 liter flasker.
		Bemærkninger til tabel 1 og 2.
Bilag IX,	tabel 1.	Forbrugerpriser for mælk og fløde i købstæderne den 27. maj 1940.
	tabel 2.	Forbrugerpriser for mælk og fløde i købstæderne den 1. januar 1946.
	tabel 3.	Gennemsnitlige mælke- og flødepriser i købstæder med og uden mælkeordning.
		Bemærkninger til tabel 1—3.

BILAG TIL REDEGØRELSE VEDRØRENDE MÆLKEORDNINGENS PRISMÆSSIGE VIRKNINGER

Bilag I.

Bilag I. Mælke- og flødepriser i Storkøbenhavn

		7/7 40	15/9 40	27/10 40	1/12 41	22/5 42	4/12 42	26/2 43	20/4 45
Sødmælk	1/1 liter	46	49	51	46	45	45	44	42
	1/2 –	26	28	29	26	25	25	24	23
	1/4 –	15	16	16	14	14	14	14	14
	løst mål	40	37	39	41	40	40	39	37
Jerseymælk	1/1 liter	60	63	65	63	63	63	63	
	1/2 –	34	36	37	36	36	36	36	35
	1/4 –	19	20	20	19	19	19	19	19
Børnemælk	1/1 liter	60	63	65	59	57	57	56	54
	1/2 –	34	36	37	33	32	32	31	30
	1/4 –	18	20	20	17	17	17	17	17
Skummetmælk	1/1 liter	22	24	26	24	24	24	24	24
	løst mål	19			22	22	22	22	22
Kærnemælk	1/1 liter	32	34	36	33	32	32	32	30
	1/2 –	19	20	21	19	18	18	18	17
	løst mål	28			31	30	30	30	28
Piskefløde	1/1 liter	360	390	410					
	1/2 –	182	197	207					
	1/4 –	94	102	107					
	1/10 –	39	42	44					
	løst mål	340	370	390					
Fløde I (II)	1/1 liter	210	225	235	245	245	260	260	260
	1/2 –	109	116	121	126	126	134	134	134
	1/4 –	56	60	62	65	65	69	69	69
	1/10 –	25	27	28	29	29	31	31	31
	løst mål	200	215	225	235	235	250	250	250
Fløde III	1/1 liter	116	124	129	134	134	149	149	149
	1/2 –	61	65	67	70	70	78	78	78
	1/4 –	34	36	37	39	39	43	43	43
	1/10 –	16	17	17	18	18	20	20	20
	løst mål	110	118	123	128	128	143	143	143

Fra 1/12 1941 beregnes for mælk og fløde på flasker et udbringningstillæg på 2 øre pr. enhed. Tillægget forhøjes

Bilag I.

ved salg til forbruger (øre pr. enhed).

5/7 46	4/10 46	21/3 47	9/5 47	22/8 47	7/11 47	1/7 49	15/12 50	9/2 51	29/2 52	1/6 52	8/8 52	20/2 53	29/5 53
42	45	44	42	42	44	48	48	50	51	47	50	47	51
23	24	24	23	23	24	26	26	27	28	26	28	26	28
14	14	14	14	14	14	15	15	15	16	15	16	15	16
37	40	39	37	37	39	43	43	45	46	42	45	42	46
35	37	37											
19	20	20											
54	57	57	57	57	59	61	61	63	63	59	62	59	63
30	32	32	32	32	33	34	34	35	35	33	35	33	35
17	18	18	18	18	18								
24	24	24	24	24	26	26	26	27	27	27	30	27	27
22	22	22	22	22	24	24	24	25	25	25	28	25	25
30	30	30	30	30	32	32	32	34	35	35	38	35	35
17	17	17	17	17	18	18	18	19	20	20	22	20	20
28	28	28	28	28	30	30	30	32	32	32	35	32	32
							440	440	440	440	440	440	440
							225	225	225	225	225	225	225
							115	115	115	115	115	115	115
							50	50	50	50	50	50	50
							430	430	430	430	430	430	430
250	260	260	260			260	280	280	280	280	280	280	280
129	134	134	134			134	145	145	145	145	145	145	145
66	69	69	69			69	75	75	75	75	75	75	75
30	31	31	31			31	34	34	34	34	34	34	34
240	250	250	250			250	270	270	270	270	270	270	270
139	146	146	146	200	200	166	166	166	166	166	166	166	166
73	77	77	77	104	104	87	87	87	87	87	87	87	87
40	42	42	42	54	54	47	47	47	47	47	47	47	47
19	20	20	20	25	25								
133	140	140	140	190	190	160	160	160	160	160	160	160	160

den 21/3 1947 til 3 øre og den 2/n 1951 til 4 øre.

Bilag II. Tabel 1. Salget af mælk og fløde i Storkøbenhavn.

	1938		1941	1942		1945		1949		1953	
	1000 l	pct.	1000 l	1000 l	pct.	1000 l	pct.	1000 l	pct.	1000 l	pct.
Sødmælk	72.432	68,3		81.705	73,7	127.936	73,2	144.761	78,4	133.562	81,4
Jerseymælk	1.229	1,2		1.559	1,4	2.065	1,2				
Børnemælk	3.005	2,8		3.642	3,3	7.715	4,4	9.786	5,3	4.225	2,6
Skummetmælk	11.376	10,7		6.086	5,5	8.199	4,7	5.362	2,9	2.672	1,6
Kærnemælk	8.736	8,2		8.640	7,8	14.847	8,5	11.857	6,4	11.432	7,0
Piskefløde	4.698	4,4								4.095	2,5
Fløde I (II)	4.668	3,2		7.191	6,5	10.217	5,9	4.738	(5,5)	5.787	3,5
Fløde III		1,2		2.032	1,8	3.705	2,1	8.227	(1,5)	2.232	1,4
Mælk i alt	96.778	91,2		101.632	91,7	160.762	92,0	171.766	93,0	151.891	92,6
Fløde i alt	9.366	8,8		9.223	8,3	13.922	8,0	12.965	7,0	12.114	7,4
Mælk og fløde i alt	106.144[1])	100,0	104.000	110.855	100,0	174.684	100,0	184.731	100,0	164.005[2])	100,0
Samlet salg af mælk og fløde i procent af salget i 1941	109 pct.		100 pct.	107 pct.		168 pct.		178 pct.		155 pct.	

[1]) Omfatter kun 93,6 pct. af samlet salg, der er beregnet til 113 mill. liter.
[2]) Omfatter salget i 53 uger. Omregnet til 52 uger andrager salget 161 mill. liter.

Bilag II. Tabel 2. Salgets fordeling på enheder.

		1942 pct.	1949 pct.	1953 pct.	Anvendt fordeling pct.
Sødmælk	1/1 liter	41,0	57,8	57,2	57,8
	1/2 –	33,5	27,6	27,4	27,6
	1/4 –	6,0	5,9	7,5	5,9
	løst mål	19,5	8,7	7,9	8,7
	I alt	100,0	100,0	100,0	100,0
Jerseymælk	1/1 liter	20,1			
	1/2 –	56,7			82,4
	1/4 –	23,2			17,6
	I alt	100,0			100,0
Børnemælk	1/1 liter	54,5	62,5	66,5	62,5
	1/2 –	40,9	37,5	33,5	37,5
	1/4 –	4,6			
	I alt	100,0	100,0	100,0	100,0
Skummetmælk	1/1 liter	2,9	1,4	7,6	1,4
	løst mål	97,1	98,6	92,4	98,6
	I alt	100,0	100,0	100,0	100,0
Kærnemælk	1/1 liter	49,4	47,4	44,0	47,4
	1/2 –	37,4	41,9	45,6	41,9
	løst mål	13,2	10,7	10,4	10,7
	I alt	100,0	100,0	100,0	100,0
Piskefløde	1/1 liter			19,5	12,6
	1/2 –			12,0	9,7
	1/4 –			28,6	38,4
	1/10 –			12,7	24,3
	løst mål			27,2	15,0
	I alt			100,0	100,0
Fløde I (II)	1/1 liter	25,0	14,5[1])	7,7	12,6
	1/2 –	6,0	13,9	8,1	9,7
	1/4 –	24,5	38,5	45,3	38,4
	1/10 –	19,4	16,4	32,4	24,3
	løst mål	25,1	16,7	6,5	15,0
	I alt	100,0	100,0	100,0	100,0
Fløde III	1/1 liter	19,6	18,9[1])	16,6	18,9
	1/2 –	9,2	18,0	15,5	18,0
	1/4 –	46,5	44,1	52,9	44,1
	1/10 –	16,0			
	løst mål	8,7	19,0	15,0	19,0
	I alt	100,0	100,0	100,0	100,0

[1]) 2. halvår.

Bilag II. Tabel 3. Salgets fordeling på aftagergrupper.

	Mælk					Fløde				
	1938 pct.	1942 pct.	1949 pct.	1953 pct.	Anvendt fordeling pct.	1938 pct.	1942 pct.	1949 pct.	1953 pct.	Anvendt fordeling pct.
Mælkeudsalg			47,0	48,5	48,0			44,5	44,9	42,5
Bagere			10,8	10,6	10,8			21,8	26,5	22,9
Udsalg i alt	52,7	65,5	57,8	59,1	58,8	54,2	69,6	66,3	71,4	65,4
Detailvogne	30,5	20,4	28,2	26,7	26,4	21,6	12,1	17,4	14,2	16,3
Samlet salg til almindelige forbrugere	83,2	85,9	86,0	85,8	85,2	75,8	81,7	83,7	85,6	81,7
Storforbrugere	16,8	14,1	14,0	14,2	14,8	24,2	18,3	16,3	14,4	18,3
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bemærkninger til tabel 1—3.

Ved beregningen af fordelingen af salget på mælke- og flødesorter (tabel 1) er salget af fløde I og fløde **III** i 1938 ansat under hensyn til salget af de to flødesorter i 1953. For 1949, hvor salget af fløde I først er påbegyndt den 1. juli, har man ansat fordelingen af salget af fløde I og **III** alene under hensyn til salget af de to flødesorter i 2. halvår 1949.

Som det vil fremgå af de i de følgende bilag foretagne beregninger, varierer bruttoavancerne i øre pr. liter stærkt for de forskellige mælke- og flødesorter, og da denne variation kun i ringe grad er omkostningsmæssigt begrundet, har man overalt i de foretagne gennemsnitsberegninger regnet med den faktiske fordeling af salget på sorter i de enkelte år, således som denne er angivet i tabel 1.

Derimod har man, for så vidt angår salgets fordeling på enheder inden for de enkelte mælke- og flødesorter (tabel 2), i alle gennemsnitsberegninger anvendt samme fordeling svarende til den i 1949 gældende.

Begrundelsen herfor er, at prisforskellene mellem de enkelte salgsenheder inden for samme sort er omkostningsmæssigt begrundet, og en forskydning i salget, f. eks. således at der sælges forholdsvis flere mindre enheder, vil medføre en forøgelse af den samlede bruttoavance; men det vil i de foreliggende beregninger ikke være rimeligt at tage hensyn **til** denne forøgelse, idet omkostningerne vil blive forøget i samme omfang.

Under hensyn til, at salget af piskefløde har været indstillet i 1945 og 1949, således at salget af denne flødesort har været erstattet af et forøget salg af fløde I, har man, for så vidt angår fordelingen af salget på enheder af disse to flødesorter, overalt regnet med samme fordeling svarende til den i 1953 for det samlede salg af piskefløde og fløde I gældende. For jerseymælk, hvoraf salget blev indstillet i 1947, er fordelingen på enheder ansat svarende til den for sødmælk i 1/2- og 1/4-liter flasker i 1949 gældende.

Med hensyn til fordelingen af salget på aftagergrupper (tabel 3) har man ligeledes under hensyn til, at de stedfundne forskydninger må have medført tilsvarende omkostningsmæssige forskydninger, regnet med en konstant fordeling. Fordelingen er beregnet som et simpelt gennemsnit af de faktiske fordelinger for årene 1938, 1942, 1949 og 1953.

Bilag III. Tabel 1. Engrosmejeriernes indkøbspriser for sødmælk.

		7. juli 1940	20. april 1945	1. juli 1949	2. januar – 31. december 1953
Fedtindhold i den til forbrugerne leverede mælk		3,80 pct.	3,35 pct.	3,50 pct.	3,50 pct.
Københavns mælkenotering	øre pr. kg	20,58	28,00	33,00	46,46
Fradrag for mindreindhold af fedt	– – –	—	1,84	1,35	5,49
Københavns mælkenotering for mælk med det til forbrugerne leverede fedtindhold	øre pr. kg	20,58	26,16	31,65	40,97
Vægtfylde 1,035	øre pr. liter	21,30	27,08	32,76	42,40
Fragttilskud afholdt af likvidationsselskabet	– – –		0,28		
Suppleringsmælkstillæg	– – –		0,37	0,22	
Konsummælktilskud til producent	– – –		3,57	3,36 } indeholdt i	
Sødmælkstillæg til producent	– – –		2,64	6,62 } noteringen	
Pris til producent inklusive fragt	øre pr. liter	21,30	33,94	42,96	42,40
Tilskud					
Fragttilskud afholdt af likvidationsselskabet	– – –		÷ 0,28		
Suppleringsmælkstillæg afholdt af likvidationsselskabet	– – –			÷ 0,18	
Konsummælktilskud ydet af statskassen	– – –		÷ 3,66	÷ 3,45	÷ 1,74
Sødmælkstillæg ydet af statskassen	– – –		÷ 2,64	÷ 5,67	÷ 8,41
Særligt tilskud ydet af statskassen	– – –				÷ 2,47
Afgift					
Afgift til likvidationsselskabet	– – –			÷ 0,63	+ 1,12
Engrosmejeriernes nettoindkøbspris	øre pr. liter	21,30	27,36	33,03	30,90

Bilag III. Tabel 2. Engrosmejeriernes indkøbspriser for jerseymælk.

		7. juli 1940	20. april 1945
Fedtindhold i den til forbrugerne leverede mælk		5,50 pct.	5,50 pct.
Københavns mælkenotering	øre pr. kg	20,58	28,00
Tillæg for merindhold af fedt	– – –	7,03	8,05
Tillæg for jerseymælk	– – –		4,00
I alt	øre pr. kg	27,61	40,05
Vægtfylde 1,035	øre pr. liter	28,58	41,45
Fragttilskud afholdt af likvidationsselskabet	– – –		0,28
Konsummælktilskud til producent	– – –		3,57
Sødmælkstillæg til producent	– – –		2,64
Pris til producent inklusive fragt	øre pr. liter	28,58	47,94
Tilskud			
Fragttilskud afholdt af likvidationsselskabet	– – –		÷ 0,28
Konsummælktilskud ydet af statskassen	– – –		÷ 3,66
Sødmælkstillæg ydet af statskassen	– – –		÷ 2,64
Engrosmejeriernes nettoindkøbspris	øre pr. liter	28,58	41,36

Bilag III. Tabel 3. Engrosmejeriernes indkøbspriser for børnemælk.

		7. juli 1940	20. april 1945	1. juli 1949	2. januar – 31. december 1953
Fedtindhold i den til forbrugerne leverede mælk		3,80 pct.	3,80 pct.	3,80 pct.	3,80 pct.
Københavns mælkenotering	øre pr. kg	20,58	28,00	33,00	46,46
Regulering for fedtindhold	– – –		+ 0,23	+ 0,27	÷ 3,14
Kvalitetstillæg for børnemælk	– – –	4,00	6,00	6,00	6,00
I alt	øre pr. kg	24,58	34,23	39,27	49,32
Vægtfylde 1,035	øre pr. liter	25,44	35,43	40,64	51,05
Fragttilskud afholdt af likvidationsselskabet	– – –		0,28		
Konsummælktilskud til producent	– – –		3,57	3,36 }	indeholdt i
Sødmælkstillæg til producent	– – –		2,64	7,18 }	noteringen
Pris til producent inklusive fragt	øre pr. liter	25,44	41,92	51,18	51,05
Tilskud					
Fragttilskud afholdt af likvidationsselskabet	– – –		÷ 0,28		
Konsummælktilskud ydet af statskassen	– – –		÷ 3,66	÷ 3,45	÷ 1,74
Sødmælkstillæg ydet af statskassen	– – –		÷ 2,64	÷ 5,67	÷ 8,41
Særligt tilskud ydet af statskassen	– – –				÷ 2,47
Afgift					
Afgift til likvidationsselskabet	– – –			÷ 0,63	+ 1,12
Engrosmejeriernes nettoindkøbspris	øre pr. liter	25,44	35,34	41,43	39,55

Bilag III. Tabel 4. Engrosmejeriernes indkøbspriser for skummetmælk og kærnemælk.

		7. juli 1940	20. april 1945	1. juli 1949	2. januar – 31. december 1953
Skummetmælk.					
Pris ab produktionsmejeri	øre pr. kg	7,00	12,00	14,50	14,50
1 pct. tillæg	– – –	0,07	0,12	0,15	0,15
Spandepenge	– – –	0,20	0,20	0,30	0,30
I alt	øre pr. kg	7,27	12,32	14,95	14,95
Vægtfylde 1,035	øre pr. liter	7,52	12,75	15,47	15,47
Konsummælktilskud til producent	– – –		3,57	3,36	1,70
Fragt	– – –	1,09	1,94	2,07	2,07
Pris til produktionsmejeri inklusive fragt	øre pr. liter	8,61	18,26	20,90	19,24
Tilskud.					
Fragttilskud afholdt af likvidationsselskabet	– – –		÷ 0,28		
Konsummælktilskud ydet af statskassen	– – –		÷ 3,66	÷ 3,45	÷ 1,74
Engrosmejeriernes nettoindkøbspris	øre pr. liter	8,61	14,32	17,45	17,50
Kærnemælk.					
Pris ab produktionsmejeri	øre pr. kg	9,00	14,00	16,50	16,50
1 pct. tillæg	– – –	0,09	0,14	0,17	0,17
Spandepenge	– – –	0,20	0,20	0,30	0,30
I alt	øre pr. kg	9,29	14,34	16,97	16,97
Vægtfylde 1,035	øre pr. liter	9,62	14,84	17,56	17,56
Konsummælktilskud til producent	– – –		3,57	3,36	1,70
Fragt	– – –	1,09	1,94	2,07	2,07
Pris til produktionsmejeri inklusive fragt	øre pr. liter	10,71	20,35	22,99	21,33
Tilskud.					
Fragttilskud afholdt af likvidationsselskabet	– – –		÷ 0,28		
Konsummælktilskud ydet af statskassen	– – –		÷ 3,66	÷ 3,45	÷ 1,74
Engrosmejeriernes nettoindkøbspris	øre pr. liter	10,71	16,41	19,54	19,59

Bilag III. Tabel 5. Engrosmejeriernes indkøbspriser for fløde.

		7. juli 1940			20. april 1945		1. juli 1949		2. januar – 31. december 1953		
Fedtindhold		35 pct.	20 pct.	11 pct.	14 pct.	10 pct.	14 pct.	10 pct.	31 pct.	19 pct.	10 pct.
Indhold af skummetmælk		65 pct.	80 pct.	89 pct.	86 pct.	90 pct.	86 pct.	90 pct.	69 pct.	81 pct.	90 pct.
Smørpris inklusive overpris	øre pr. kg	354,00	354,00	354,00	424,00	424,00	481,00	481,00	483,38	483,38	483,38
Skummetmælkspris	– – –	7,00	7,00	7,00	15,45	15,45	17,75	17,75	16,14	16,14	16,14
Værdi af smørfedt	øre pr. kg	147,50	84,29	46,36	70,67	50,48	80,17	57,26	178,39	109,34	57,55
Skummetmælksværdi	– – –	4,55	5,60	6,23	13,29	13,91	15,27	15,98	11,14	13,07	14,53
I alt	øre pr. kg	152,05	89,89	52,59	83,96	64,39	95,44	73,24	189,53	122,41	72,08
1 pct. tillæg	– – –	1,52	0,90	0,53	0,84	0,64	0,95	0,73	1,90	1,22	0,72
Spandepenge	– – –	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20	0,30	0,30	0,30	0,30	0,30
I alt	øre pr. kg	153,77	90,99	53,32	85,00	65,23	96,69	74,27	191,73	123,93	73,10
Vægtfylde 1,02	øre pr. liter	156,85	92,81	54,39	86,70	66,53	98,62	75,76	195,56	126,41	74,56
Sødmælkstillæg til producent	– – –				9,48	6,77	26,08	18,63	79,94	48,99	25,79
Pris til produktionsmejeri inklusive fragt	øre pr. liter	156,85	92,81	54,39	96,18	73,30	124,70	94,39	275,50	175,40	100,35
Tilskud.											
Konsummælktilskud ydet af statskassen	øre pr. liter				÷ 3,61	÷ 3,61	÷ 3,40	÷ 3,40	÷ 1,71	÷ 1,71	÷ 1,71
Sødmælkstillæg ydet af statskassen	– – –				÷ 9,48	÷ 6,77	÷ 16,77	÷ 16,77	÷ 9,87	÷ 9,87	÷ 9,87
Afgift.											
Ekstraordinær afgift til likvidationsselskabet	– – –				+ 30,64	+ 1,00					
Afgift til smørkontingenteringsfonden	– – –				+ 10,00	+ 10,00					
Flødeafgift til statskassen	– – –				+ 15,00	+ 15,00	+ 15,00	+ 15,00	+ 6,06	+ 6,06	+ 6,06
Engrosmejeriernes nettoindkøbspris	øre pr. liter	156,85	92,81	54,39	138,73	88,92	119,53	89,22	269,98	169,88	94,83

Bilag III. Tabel 6. Engrosmejeriernes gennemsnitlige indkøbspriser for mælk og fløde (øre pr. liter).

	7. juli 1940		20. april 1945			1. juli 1949			2. januar – 31. december 1953		
	Pris til producent	Engrosmejeriernes nettoindkøbspris	Pris til producent	Engrosmejeriernes nettoindkøbspris	Nettotilskud	Pris til producent	Engrosmejeriernes nettoindkøbspris	Nettotilskud	Pris til producent	Engrosmejeriernes nettoindkøbspris	Nettotilskud
Sødmælk	21,30		33,94	27,36	6,58	42,96	33,03	9,93	42,40	30,90	11,50
Jerseymælk	28,58		47,94	41,36	6,58						
Børnemælk	25,44		41,92	35,34	6,58	51,18	41,43	9,75	51,05	39,55	11,50
Skummetmælk	8,61		18,26	14,32	3,94	20,90	17,45	3,45	19,24	17,50	1,74
Kærnemælk	10,71		20,35	16,41	3,94	22,99	19,54	3,45	21,33	19,59	1,74
Piskefløde	156,85								275,50	269,98	5,52
Fløde I (II)	92,81		96,18	138,73	÷ 42,55	124,70	119,53	5,17	175,40	169,88	5,52
Fløde III	54,39		73,30	88,92	÷ 15,62	94,39	89,22	5,17	100,35	94,83	5,52
Mælk i alt	19,08		32,45	26,25	6,20	41,37	32,10	9,27	40,65	30,05	10,60
Fløde i alt	119,59		90,17	125,65	÷ 35,48	118,21	113,04	5,17	195,02	189,50	5,52
Mælk og fløde i alt	27,93		37,07	34,20	2,87	46,74	37,76	8,98	52,07	41,85	10,22

Gennemsnitspriserne for mælk og fløde er udregnet som vejede gennemsnit under hensyn til de på bilag II, tabel 1, angivne fordelinger af salget på mælke- og flødesorter.

Bilag **III.**
Bemærkninger.

Bemærkninger til tabel 1—6.

Priserne for sødmælk er beregnet på grundlag af Københavns mælkenotering. Noteringen var i 1940 gældende for mælk med 3,65 pct. fedt, og der blev ikke ydet betaling for fedtindhold herudover. Fedtindholdet i den til forbrugerne leverede mælk lå på ca. 3,8 pct. I 1945 og 1949 var Københavns mælkenotering gældende for mælk med 3,75 pct. fedt, og noteringen reguleredes med henholdsvis 0,23 og 0,27 øre pr. kg for hver 0,05 pct., fedtindholdet afveg fra 3,75 pct. Fedtindholdet i den til forbrugerne leverede mælk var standardiseret til henholdsvis 3,35 og 3,5 pct. Medens Københavns mælkenotering i 1945 og 1949 var uændret gennem lange perioder, ansættes noteringen siden 28. marts 1952 uge for uge under hensyn til de skiftende markedsforhold for smør, ost, flæsk og byg, og i beregningen for 1953 er derfor anvendt gennemsnittet af noteringen for de 52 uger i 1953. Noteringen er nu baseret på et fedtindhold af 4,2 pct., og reguleringen for hver 0,05 pct. fedt har i 1953 gennemsnitlig andraget 0,392 øre pr. kg.

Ved omregning af noteringen fra kg til liter ansættes sødmælkens vægtfylde til 1,035. Denne vægtfylde anvendes også for jerseymælk, børnemælk, skummetmælk og kærnemælk, medens vægtfylden for fløde ansættes til 1,02.

Ud over den i Københavns mælkenotering indregnede fragt, der har andraget:

7/7	1940	1,05	øre	pr.	kg
20/4	1945	1,60	»	»	»
1/7	1949	2,00	»	»	»
1953	gns.	2,00	»	»	»

er der i 1945 anvendt et samlet beløb på 445.489 kr. til særlige fragtudgifter. Beløbet er afholdt af Storkøbenhavns Mejeriers Likvidationsselskab og andrager under hensyn til det samlede salg af mælk i 1945 (jfr. bilag II, tabel 1, side 60) 0,28 øre pr. liter.

Som betaling for levering af suppleringsmælk har leverandørerne ud over Københavns mælkenotering opnået:

1945	478.882	kr.
1949	312.658	»

eller fordelt på salget af sødmælk i 1945 og 1949 (jfr. bilag II, tabel 1, side 60):

1945	0,37	øre	pr.	liter
1949	0,22	»	»	»

Af den i 1949 ydede betaling for suppleringsmælk er 258.000 kr. eller 0,18 øre pr. liter sødmælk afholdt af likvidationsselskabet.

I beregningerne er taget hensyn til det særlige konsummælktilskud, der har været ydet i en periode i hvert vinterhalvår siden 1942 til udligning af det forhold, at skummetmælkens fodringsværdi har været særlig høj i vintermånederne. Der er i beregningerne indregnet det i kalenderårene 1945, 1949 og 1953 ydede gennemsnitlige konsummælktilskud for kontrolleret mælk og fløde. Tilskuddene er forhøjet med et svindtillæg på 5 pct., og ved omregning til liter er anvendt de ovenfor nævnte vægtfylder. Det er taget i betragtning, at de storkøbenhavnske mejerier som følge af den særlige svindberegning opnår en vis avance på tilskudsordningen, idet tilskuddene ikke fuldt ud viderebetales til leverandørerne. Ifølge oplysninger fra Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg har de storkøbenhavnske mejerier i 1949 således haft et overskud på konsummælktilskudsordningen på 160.000 kr. eller 0,09 øre pr. liter mælk og fløde svarende til 2,5 pct. af det samlede tilskud. Det er antaget, at de storkøbenhavnske mejerier har opnået en tilsvarende andel af tilskuddene i 1945 og 1953.

Der er endvidere i beregningerne taget hensyn til det særlige sødmælkstillæg, der tjener til udligning af forskellen mel-

lem den faktisk gældende smørpris og den smørpris, der i henhold til den særlige lovgivning om smørprisen har skullet lægges til grund ved ansættelsen af forbrugerpriserne for mælk og fløde. Medens det til producenterne i 1945 udbetalte sødmælkstillæg nøje svarede til det af statskassen ydede tilskud, blev ordningen fra 1. juli 1949 ændret således, at der kun blev ydet tilskud fra statskassen for et fedtindhold på 3 pct. i mælk og 9 pct. i fløde. Fra den 29. maj 1953 er sødmælkstillægget, for så vidt angår fløde, bortfaldet, og samtidig er et særligt tilskud på 6 øre pr. liter sødmælk og børnemælk, der havde været ydet siden 30. maj 1952, ligeledes bortfaldet.

Der er i beregningerne af sødmælksprisen endelig taget hensyn til, at de storkøbenhavnske mejerier i 1949 har opnået et tilskud fra likvidationsselskabet på gennemsnitlig 0,63 øre pr. liter sødmælk og børnemælk og til, at mejerierne i 1953 tilsvarende har ydet en afgift til likvidationsselskabet på gennemsnitlig 1,12 øre pr. liter sødmælk og børnemælk.

Priserne for jerseymælk er beregnet på grundlag af Københavns mælkenotering, således at der er regnet med betaling for mælkens fulde fedtindhold. For 1945 er der indregnet et tillæg på 4 øre pr. kg.

Priserne på børnemælk er ligeledes ansat på grundlag af Københavns mælkenotering, idet der i 1940 er indregnet et kvalitetstillæg på 4 øre pr. kg. Dette tillæg er fra 1945 forhøjet til 6 øre pr. kg.

Priserne for skummetmælk og kærnemælk er ansat til de mellem de storkøbenhavnske mejerier og landmejerierne aftalte priser. I beregningerne indgår under spandepenge en særlig ydelse til mejeribestyrerne for de leverende mejerier, ligesom der indregnes 1 pct. til dækning af landmejeriernes administrationsomkostninger. Priserne gælder ab produktionsmejeri, og der er i beregningen indregnet det for sødmælk gældende fragtbeløb.

Priserne for fløde er ligeledes beregnet under hensyn til det mellem de storkøbenhavnske mejerier og landmejerierne aftalte, hvorefter priserne ansættes på grundlag af den smørpris, der i henhold til smørordningerne lægges til grund ved ansættelsen af forbrugerpriserne med tillæg af en overpris på 30 øre pr. kg (fra 1945 35 øre pr. kg). Der regnes med 84 fedtenheder pr. kg smør, ligesom der i flødeprisen indregnes værdien af den i fløden værende skummetmælk ansat til de ovenfor nævnte skummetmælkspriser med tillæg af konsummælktilskud. Endvidere indregnes spandepenge samt 1 pct. til dækning af landmejeriernes administrationsomkostninger.

Ved beregning af flødepriserne er endvidere ud over de forannævnte ordninger vedrørende konsummælktilskud og sødmælkstillæg taget hensyn til en afgift på 10 øre pr. liter fløde, som de storkøbenhavnske mejerier i perioden fra 1. december 1941 til 28. juni 1946 i henhold til handelsministeriets bekendtgørelse af 17. december 1940 har ydet til smørkontingenteringsfonden, samt en flødeafgift på 15 øre, der har været anvendt til delvis finansiering af konsummælktilskudsordningen. Denne afgift er bortfaldet den 29. maj 1953 samtidig med, at statskassens ydelse af sødmælkstillæg, for så vidt angår fløde, blev indstillet. Endelig er der taget hensyn til, at de storkøbenhavnske mejerier i 1945 har indbetalt en afgift til Storkøbenhavns Mejeriers Likvidationsselskab på 30,64 øre pr. liter for fløde I (II) og 1 øre pr. liter for fløde III.

Bilag IV.
Tabel 1.

Bilag IV. Tabel 1. Beregning af gennemsnitlige

		Forbrugerpriser –			
		1940 7/7	1941 1/12	1945 20/4	1949 1/7
Sødmælk	1/1 liter	46	46	42	48
	1/2 –	52	52	46	52
	1/4 –	60	56	56	60
	løst mål	40	41	37	43
	Gennemsnit	47,96	47,81	43,50	49,38
Jerseymælk	1/2 liter	68	72	70	
	1/4 –	76	76	76	
	Gennemsnit	69,41	72,70	71,06	
Børnemælk	1/1 liter	60	59	54	61
	1/2 –	68	66	60	68
	Gennemsnit	63,00	61,63	56,25	63,63
Skummetmælk	1/1 liter	22	24	24	26
	løst mål	19	22	22	24
	Gennemsnit	19,04	22,03	22,03	24,03
Kærnemælk	1/1 liter	32	33	30	32
	1/2 –	38	38	34	36
	løst mål	28	31	28	30
	Gennemsnit	34,09	34,88	31,46	33,46
Piskefløde	1/1 liter	360			
	1/2 –	364			
	1/4 –	376			
	1/10 –	390			
	løst mål	340			
	Gennemsnit	370,82			
Fløde I (II)	1/1 liter	210	245	260	260
	1/2 –	218	252	268	268
	1/4 –	224	260	276	276
	1/10 –	250	290	310	310
	løst mål	200	235	250	250
	Gennemsnit	224,37	260,87	277,57	277,57
Fløde III	1/1 liter	116	134	149	166
	1/2 –	122	140	156	174
	1/4 –	136	156	172	188
	løst mål	110	128	143	160
	Gennemsnit	124,76	143,64	159,26	176,00
Mælk, samlet gennemsnit		44,06	46,04	42,26	48,31
Fløde, samlet gennemsnit		284,01	235,45	246,51	255,81
Mælk og fløde, samlet gennemsnit		65,18	61,76	58,60	62,83

Forbrugerpriserne svarer til de på bilag I angivne priser omregnet til helliter.
Gennemsnittene er beregnet som vejede gennemsnit under hensyn til de på bilag II, tabel 1 og 2, angivne forde-

Bilag IV.
Tabel 1.

forbrugerpriser (øre pr. helliter).

fra 1/12 1941 afhentet.				Udbringningstillæg			
1953				1941	1945	1949	1953
2/1–19/2 7 uger	20/2–28/5 14 uger	29/5–31/12 31 uger	Gennemsnit 52 uger	1/12	20/4	1/7	
50	47	51	49,79	2		3	4
56	52	56	54,92	4		6	8
64	60	64	62,92	8		12	16
45	42	46	44,79	0		0	0
			51,55	2,73		4,10	5,46
				4			
				8			
				4,70			
62	59	63	61,79	2		3	4
70	66	70	68,92	4		6	8
			64,46	2,75		4,13	5,50
30	27	27	27,40	2		3	4
28	25	25	25,40	0		0	0
			25,43	0,03		0,04	0,06
38	35	35	35,40	2		3	4
44	40	40	40,54	4		6	8
35	32	32	32,40	0		0	0
			37,23	2,62		3,94	5,25
	440						4
	450						8
	460						16
	500						40
	430						0
	461,73						17,14
	280			2		3	4
	290			4		6	8
	300			8		12	16
	340			20		30	40
	270			0		0	0
	301,73			8,57		12,86	17,14
	166			2		3	4
	174			4		6	8
	188			8		12	16
	160			0		0	0
	176,00			4,63		6,94	9,25
	50,38			2,59	2,61	3,96	5,35
	332,00			7,72	7,54	11,59	15,65
	71,22			3,01	3,00	4,50	6,11

linger efter sorter og salgsenheder.

Bilag IV.
Tabel 2.

Bilag IV. Tabel 2. Beregning af gennemsnitlige

		1940 7/7	1941 1/12	1945 20/4
Sødmælk	1/1 liter	36,80	40	36
	1/2 –	41,60	46	40
	1/4 –	48,00	48	48
	løst mål	34,00	36	32
	Gennemsnit	38,54	41,78	37,46
Jerseymælk	1/2 liter	54,40	62	60
	1/4 –	60,80	64	64
	Gennemsnit	55,53	62,35	60,70
Børnemælk	1/1 liter	48,00	52	47
	1/2 –	54,40	56	50
	Gennemsnit	50,40	53,50	48,13
Skummetmælk	1/1 liter	17,60	20	20
	løst mål	16,15	18	18
	Gennemsnit	16,17	18,03	18,03
Kærnemælk	1/1 liter	25,60	28	25
	1/2 –	30,40	32	28
	løst mål	23,80	26	23
	Gennemsnit	27,42	29,46	26,04
Piskefløde	1/1 liter	288,00		
	1/2 –	291,20		
	1/4 –	300,80		
	1/10 –	312,00		
	løst mål	289,00		
	Gennemsnit	299,21		
Fløde I (II)	1/1 liter	168,00	210	225
	1/2 –	174,40	214	230
	1/4 –	179,20	220	236
	1/10 –	200,00	250	270
	løst mål	170,00	205	220
	Gennemsnit	181,00	223,20	239,89
Fløde III	1/1 liter	92,80	115	130
	1/2 –	97,60	120	136
	1/4 –	108,80	136	152
	løst mål	93,50	113	128
	Gennemsnit	100,85	124,78	140,40
Mælk, samlet gennemsnit		35,50	40,04	36,23
Fløde, samlet gennemsnit		229,18	201,86	213,77
Mælk og fløde, samlet gennemsnit		52,55	53,47	50,43

Forhandlerpriserne pr. 7. juli 1940 er beregnet som 80 pct. (for mælk og fløde i løst mål 85 pct.) af de i tabel 1 ansatte. Gennemsnittene er vejede gennemsnit beregnet under hensyn til fordelingerne efter sorter og salgsenheder

Bilag IV.
Tabel 2.

forhandlerpriser (øre pr. helliter).

1949 1/7	1953 2/1—19/2 7 uger	1953 20/2—28/5 14 uger	1953 29/5—31/12 31 uger	1953 Gennemsnit 52 uger
42	44	41	45	43,79
46	50	46	50	48,92
52	56	52	56	54,92
38	40	37	41	39,79
43,35				45,51
54	55	52	56	54,79
58	60	56	60	58,92
55,50				56,34
22	26	23	23	23,40
20	24	21	21	21,40
20,03				21,43
27	33	30	30	30,40
30	38	34	34	34,54
25	30	27	27	27,40
28,04				31,81
		390		
		390		
		392		
		430		
		385		
		399,74		
225		245		
230		250		
236		252		
270		290		
220		240		
239,89		258,36		
147		147		
154		154		
168		160		
145		145		
157,14		153,61		
42,26		44,36		
222,16		286,31		
54,85		62,27		

angivne forbrugerpriser. Priserne for de øvrige tidspunkter er de af Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg – jfr. bilag II, tabel 1 og 2.

Bilag V.
Tabel 1.

Bilag V. Tabel 1. Beregning af udsalgenes

	7. juli 1940		
	Mælk	Fløde	Mælk og fløde
Fordeling af salget af mælk og fløde, (bilag II, tabel 1)	91,2 pct.	8,8 pct.	100,0 pct.
Forbrugerpriser, (bilag IV, tabel 1)	44,06	284,01	65,18
Forhandlerpriser, (bilag IV, tabel 2)	35,50	229,18	52,55
Forhandleravance	8,56	54,83	12,63
55 pct. af udbringningstillæg, (bilag IV, tabel 1)			
Bonus			
Samlet faktisk bruttoavance	8,56	54,83	12,63
Samlet bruttoavance i forhold til bruttoavancen pr. 1. december 1941			
Indregnet faktisk bruttoavance under hensyn til udsalgenes andel af det samlede salg, (bilag II, tabel 3):			
Forhandleravance	5,03	35,86	7,74
Udbringningstillæg			
Bonus			
Samlet indregnet faktisk bruttoavance	5,03	35,86	7,74

Bilag V.
Tabel 1.

bruttoavancer (øre pr. liter).

1. december 1941			20. april 1945			1. juli 1949			1953		
Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde
91,7 pct.	8,3 pct.	100,0pct.	92,0 pct.	8,0 pct.	100,0pct.	93,0 pct.	7,0 pct.	100,0pct.	92,6 pct.	7,4 pct.	100,0pct.
46,04	235,45	61,76	42,26	246,51	58,60	48,31	255,81	62,83	50,38	332,00	71,22
40,04	201,86	53,47	36,23	213,77	50,43	42,26	222,16	54,85	44,36	286,31	62,27
6,00	33,59	8,29	6,03	32,74	8,17	6,05	33,65	7,98	6,02	45,69	8,95
1,42	4,25	1,66	1,44	4,15	1,65	2,18	6,37	2,48	2,94	8,61	3,36
			0,59	2,78	0,77	1,04	4,33	1,27	1,31	5,58	1,63
7,42	37,84	9,95	8,06	39,67	10,59	9,27	44,35	11,73	10,27	59,88	13,94
		100 pct.			106 pct.			118 pct.			140 pct.
3,53	21,97	5,06	3,54	21,41	4,97	3,56	22,01	4,85	3,54	29,88	5,49
0,83	2,78	0,99	0,85	2,71	1,00	1,28	4,16	1,48	1,73	5,63	2,02
			0,35	1,82	0,47	0,61	2,83	0,77	0,77	3,65	0,98
4,36	24,75	6,05	4,74	25,94	6,44	5,45	29,00	7,10	6,04	39,16	8,49

Bilag V. Tabel 2. Beregning af engrosmejeriernes bruttoavancer (øre pr. liter).

	7. juli 1940			20. april 1945			1. juli 1949			1953		
	Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde
Fordelingen af salget af mælk og fløde, jfr. bilag II, tabel 1	91,2 pct.	8,8 pct.	100,0 pct.	92,0 pct.	8,0 pct.	100,0 pct.	93,0 pct.	7,0 pct.	100,0 pct.	92,6 pct.	7,4 pct.	100,0 pct.
Indkøbspriser, jfr. bilag III, tabel 6	19,08	119,59	27,93	26,25	125,65	34,20	32,10	113,04	37,76	30,05	189,50	41,85
Forhandlerpriser, jfr. bilag IV, tabel 2	35,50	229,18	52,55	36,23	213,77	50,43	42,26	222,16	54,85	44,36	286,31	62,27
Bruttoavance	16,42	109,59	24,62	9,98	88,12	16,23	10,16	109,12	17,09	14,31	96,81	20,42
÷ underpris i 1940, jfr. bilag VI	÷ 2,08	÷ 15,16	÷ 3,23									
÷ bortfalden rabat til storforbrugere, jfr. bilag VI	÷ 1,29	÷ 12,10	÷ 2,24									
÷ bonus til udsalg afholdt af mejerierne							÷ 0,61	÷ 2,83	÷ 0,77	÷ 0,77	÷ 3,65	÷ 0,98
+ engrosmejeriernes avance ved salg gennem detailvogne:												
avance	2,26	8,94	2,85	1,59	5,34	1,89	1,60	5,48	1,87	1,59	7,45	2,02
udbringningstillæg				0,69	1,23	0,73	1,05	1,89	1,11	1,41	2,55	1,49
Engrosmejeriernes samlede faktiske bruttoavance	15,31	91,27	22,00	12,26	94,69	18,85	12,20	113,66	19,30	16,54	103,16	22,95

Bemærkninger til tabel 1 og 2.

Mælkeudsalgene har i 1945 opnået en bonus på 2 pct. af forhandlerpriserne. Denne bonus er afholdt af likvidationsselskabet og skal derfor ikke tages i betragtning ved beregningen af engrosmejeriernes bruttoavancer. I 1949 og 1953 har mælkeudsalgene opnået 3 pct. bonus, hvilken ydelse er afholdt af engrosmejerierne. I 1953 har bagerne opnået bonus for så vidt angår salget af mælk i flasker. De af mælkeudsalgene og bagerne opnåede bonusbeløb udgør:

		Øre pr. liter	
		Mælk	Fløde
Mælkeudsalg	1945	0,72	4,28
	1949	1,27	6,66
	1953	1,33	8,59
Bagere	1953	1,22	—

Under hensyn til oplysningerne i bilag II, tabel 3 (side 62), har fordelingen af salget mellem mælkeudsalg og bagere andraget:

	Mælk	Fløde
Mælkeudsalg	81,6 pct.	65,0 pct.
Bagere	18,4 »	35,0 »
I alt	100,0 pct.	100,0 pct.

Med anvendelse af disse fordelingstal er udsalgenes gennemsnitlige bonus herefter indregnet i den i bilag V, tabel 1, opgjorte gennemsnitlige avance for samtlige udsalg.

Ved beregningen af engrosmejeriernes bruttoavancer i bilag V, tabel 2, er den ovenfor omtalte bonus fradraget for så vidt angår 1949 og 1953. I engrosmejeriernes bruttoavance er indregnet den forhandleravance, som engrosmejerierne opnår ved salget gennem detailvogne direkte til forbrugere. Disse detailavancer er beregnet som henholdsvis 26,4 og 16,3 pct. af de på bilag V, tabel 1, beregnede forhandleravancer for mælk og fløde, jfr. bilag II, tabel 3 (side 62). Under hensyn til, at det samlede salg gennem detailvogne belastes med udbringningstillæg, er der endvidere i engrosmejeriernes bruttoavance indregnet henholdsvis 26,4 og 16,3 pct. af de i bilag IV, tabel 1 (side 72), beregnet gennemsnitlige udbringningstillæg for mælk og fløde.

Bilag VI.

Underpriser og rabatter.

1. Underpris ved salg til forbrugere.

Til belysning af spørgsmålet om de før mælkeordningen faktisk gældende priser har man gennemgået et af den første mælkekommission i april måned 1940 indsamlet prismateriale. Priserne er indhentet i forbindelse med den af kommissionen foranstaltede undersøgelse af mælkens kvalitet. Undersøgelsen omfatter 88 engrosmejerier, og der er fra hvert enkelt mejeri gennem mejeriets udsalg indkøbt 3 prøver sødmælk på ½ liter flasker.

På det pågældende tidspunkt var den af priskontrolrådet godkendte pris for sødmælk i ½ liter flasker 25 øre.

Under hensyn til de ved denne undersøgelse konstaterede priser har man herefter beregnet gennemsnitsprisen **under** hensyn til de enkelte mejeriers samlede salg af mælk og fløde, således som dette er opgjort af Storkøbenhavns Mejeriers Likvidationsselskab til brug ved beregningen af de til de nedlagte mejerier ydede erstatninger. Gennemsnitspriserne er opgjort for de enkelte mejeriorganisationer, således som det fremgår af tabel 1. (side 82). Det vil af denne opstilling ses, at man gennem den nævnte undersøgelse har kunnet belyse de faktisk opnåede priser for langt den overvejende andel af det samlede salg, herunder også for så vidt angår de mejerier, der var medlemmer af Sammenslutningen af de prisbillige Engrosmejerier. Men hensyn til de uden for organisationerne stående mejerier kan anføres, at ifølge de af den første mælkekommission indhentede oplysninger fandtes 2 mejerier i nævnte gruppe med et samlet salg på i alt 1.920.000 liter, hvoraf det ene mejeri udelukkende leverede børnemælk, medens det andet mejeri kun leverede til storforbrugere. Det kan endvidere anføres, at den første mælkekommissions materiale omfatter 8 mindre mejerier, der ikke er optaget på likvidationsselskabets salgsoversigt. Den af disse mejerier opnåede gennemsnitspris har andraget ca. 20,5 øre pr. flaske.

Det kan ikke være urimeligt at antage, at de mejerier, hvis priser ikke er oplyst, har opnået samme gennemsnitspriser som de øvrige mejerier inden for den pågældende organisation, og der kan herefter udarbejdes den i tabel 2 (side 83) angivne oversigt over de faktisk opnåede priser. Det samlede gennemsnit andrager 23,88 øre pr. ½ liter flaske svarende til en underpris på 4,5 pct. af den godkendte forbrugerpris på 25 øre.

Med hensyn til spørgsmålet om underprisen for de øvrige salgsenheder kan anføres, at formanden for Sammenslutningen af de prisbillige Engrosmejerier har oplyst, at hans mejeri samt hovedparten af de øvrige medlemmer i organisationen i juli måned 1940 har beregnet følgende underpriser i forhold til de godkendte forbrugerpriser:

Sødmælk	**1/1 liter flasker**		**19,6 pct.**	
	1/2	**»**	**»**	**19,2 »**
	1/4	**»**	**»**	**0 »**
	løst mål			**20,0 »**
Piskefløde.....	**1/1 liter flasker**		**23,6 »**	
	1/2	**»**	**»**	**23,1 »**
	1/4	**»**	**»**	**20,2 »**
	1/10	**»**	**»**	**15,4 »**
Fløde I	**1/1**	**»**	**»**	**19,1 »**
	1/2	**»**	**»**	**22,0 »**
	1/4	**»**	**»**	**14,3 »**
	1/10	**»**	**»**	**12,0 »**
Kærnemælk ...	**1/1**	**»**	**»**	**12,5 »**
	1/2	**»**	**»**	**10,5 »**

Disse oplysninger tyder på, at den procentvise underpris for fløde har været noget højere end underprisen for mælk.

I betragtning af de foreliggende oplysninger har man herefter ansat underprisen til 4,5 **pct.** for så vidt angår mælk og 5 **pct.** for så vidt angår fløde. Under hensyn til oplysningerne i bilag IV, tabel 1 (side 72) om de gennemsnitlige forbrugerpriser skulle underpriserne herefter andrage:

Mælk 4,5 pet. af 44,06 eller 1,98 øre pr. 1
Fløde 5 pct. af 284,01 eller 14,20 øre pr. 1

Det må imidlertid stadig erkendes, at der består en vis usikkerhed med hensyn til størrelsen af de faktiske underpriser, men man må i hvert fald kunne gå ud fra, at underpriserne ikke har oversteget:

2,5 øre pr. liter mælk
20 » » » fløde

Under hensyn til, at salget til almindelige forbrugere ifølge bilag II, tabel 3 (side 62) i 1938 har andraget henholdsvis 83,2 og 75,8 pct. af det samlede salg af mælk og fløde, skal de ansatte underpriser fradrages i engrosmejeriernes bruttoavance med henholdsvis 2,08 øre pr. liter mælk og 15,16 øre pr. liter fløde. Da salget af mælk og fløde i 1938 i henhold til bilag II, tabel 1 (side 60), andrager henholdsvis 91,2 og 8,8 pct., udgør den gennemsnitlige underpris 3,23 øre pr. liter mælk og fløde.

2. Rabat ved salg til storforbrugere.

Ifølge de af 2 mælkekompagnier foretagne beregninger har de i august og september 1940 iværksatte foranstaltninger medført, at de 2 virksomheder har opnået en rabatbesparelse på i alt 352.000 kr. pr. år svarende til 13,2 pct. af de pågældende virksomheders salg til storforbrugerne. Den beregnede rabatbesparelse har under hensyn til de på bilag IV, tabel 2 (side 74) beregnede gennemsnitlige forhandlerpriser for mælk og fløde andraget:

Mælk ... 4,69 øre pr. liter
Fløde... 30,25 » » »

Det er fra anden side hævdet, at den gennemsnitlige rabatbesparelse har været væsentligt større.

Til yderligere belysning af spørgsmålet kan anføres, at ifølge de foreliggende oplysninger har et københavnsk mælkekompagni i perioden 1. maj 1940—30. april 1941 efter afholdt licitation leveret sødmælk i løst mål til Københavns kommunes hospitaler til en pris af 5 øre pr. liter over Københavns mælkenotering. Denne notering har i juli 1940 andraget 21,30 øre pr. liter, jfr. bilag III, tabel 1 (side 64), og da forhandlerprisen for sødmælk i løst mål ifølge bilag IV, tabel 2 (side 74) på det pågældende tidspunkt har andraget 34 øre pr. liter, er der ved det omhandlede salg ydet en rabat ud over den sædvanlige forhandlerrabat på 7,70 øre pr. liter. Det kan i hvert fald ikke antages, at den genemsnitlige pris for salg af mælk til storforbrugere har været lavere end den ved salg til hospitalerne beregnede pris.

Med hensyn til spørgsmålet om storforbrugernes rabatter for fløde kan anføres, at 2 mælkekompagnier ifølge den første mælkekommissions beretning side 152 ved salg til storforbrugere ydede følgende gennemsnitlige rabatter i forhold til forbrugerpriserne:

	Mælkekompagni I	Mælkekompagni II
Restaurationer	34 pct.	27 pct.
Pensionater	16 »	17 »
Kliniker	16 »	26 »
Marketenderier	18 »	19 »

Den anførte højeste gennemsnitsrabat på 34 pct. svarer ifølge de i bilag IV (side 72) beregnede gennemsnitlige forbruger- og forhandlerpriser for fløde til en underpris på 41,73 øre pr. liter i forhold til forhandlerprisen. Det må herefter kunne antages, at storforbrugerne ved indkøb af fløde i gennemsnit i hvert fald ikke har opnået en rabat, der overstiger den sædvanlige forhandlerrabat med mere end 50 øre pr. liter.

De ansatte rabatter på 7,70 øre pr. liter mælk og 50 øre pr. liter fløde svarer under hensyn til, at salget til storforbrugerne i 1938 har andraget henholdsvis 16,8 og 24,2 pct. af det samlede salg af mælk og fløde, til 1,29 øre pr. liter mælk og 12,10 øre pr. liter fløde eller 2,24 øre pr. liter beregnet på det samlede salg af mælk og fløde.

Bilag VI. Tabel 1. Faktisk opnåede gennemsnitspriser for sødmælk i ½ liter flasker i april 1940.

	Samtlige mejerier	Mejerier med oplyst salgspris			Mejerier, hvis salgspris ikke er oplyst	
	Årlig salg 1.000 l	Antal mejerier	Årlig salg 1.000 l	Gennemsnitlig salgspris øre pr. halvliter	Antal mejerier	Årlig salg 1.000 l
3 mælkekompagnier	57.000	3	57.000	25,00		
18 mejerier i Foreningen Københavns Engrosmejerier	32.790	18	32.790	24,66		
16 mejerier i Københavns Omegns Mælkehandlerforening	10.820	15	10.560	23,58	1	260
9 mejerier i Nordre Birks Mejeriforening	6.290	3	4.610	24,56	6	1.680
17 mejerier i Mejeriforeningen af 1933	23.980	15	23.030	23,46	2	950
9 mejerier i Sammenslutningen af de prisbillige Engrosmejerier	8.260	8	7.520	19,88	1	740
35 mejerier uden for mejeriorganisationerne	11.060	18	7.130	19,59	17	3.930
107 mejerier i alt	150.200	80	142.640		27	7.560

Bilag VI. Tabel 2. Fordelingen af faktisk opnåede priser for sødmælk i ½ liter flasker i april 1940.

	3 mælke-kompagnier	18 mejerier i Foreningen Københavns Engrosmejerier	16 mejerier i Københavns Omegns Mælkehandler-forening	9 mejerier i Nordre Birks Mejeriforening	17 mejerier i Mejeri-foreningen af 1933	9 mejerier i Sammen-slutningen af de prisbillige Engrosmejerier	35 mejerier uden for mejeriorgani-sationerne	107 mejerier i alt
Andel af samlet salg...	37,9 pct.	21,8 pct.	7,2 pct.	4,2 pct.	16,0 pct.	5,5 pct.	7,4 pct.	100,0 pct.
Fordelingen af faktisk opnåede priser for sødmælk i ½ liter flasker	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
25 øre	100,0	68,5	39,0	56,9	38,8		5,2	64,7
24 –		28,6	5,3	42,3	9,9	5,3	1,3	10,4
23 –		2,9	37,9	0,8	32,9	3,2	15,3	10,0
22 –			13,5		7,2		2,6	2,3
21 –			2,8		3,3	16,4	16,4	2,8
20 –					4,3	29,7	20,9	3,8
19 –			1,5		3,6	31,8		2,5
18 –						13,6	14,5	1,8
17 –							4,4	0,3
16 –								
15 –							19,4	1,4
I alt.....	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Vejet gennemsnitspris øre pr. halvliter.....	25,00	24,66	23,58	24,56	23,46	19,88	19,59	23,88

Bilag VII. Sammenfattende beregning af de ved mælkeordningen opnåede besparelser (øre pr. liter).

	20. april 1945			1. juli 1949			1953		
	Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde
Fordelingen af salget af mælk og fløde, jfr. bilag II, tabel 1	92,0 pct.	8,0 pct.	100,0 pct.	93,0 pct.	7,0 pct.	100,0 pct.	92,6 pct.	7,4 pct.	100,0 pct.
Engrosmejeriernes nettoavance	0,71	4,58	1,02	0,74	4,76	1,02	0,73	4,69	1,02
Engrosmejeriernes omkostninger beregnet under hensyn til udviklingen i salget samt under forudsætning af, at de i 1940 bestående forhold i øvrigt havde været uændrede	13,01	77,26	18,15	13,32	79,08	17,92	13,55	80,46	18,50
Samlet bruttoavance	13,72	81,84	19,17	14,06	83,84	18,94	14,28	85,15	19,52
Under hensyn til omkostningsstigningen skal de ovenfor beregnede omkostninger forøges med henholdsvis 30 pct., 55 pct. og 90 pct. til:	16,91	100,44	23,60	20,65	122,57	27,78	25,75	152,87	35,15
Nettoavance	0,71	4,58	1,02	0,74	4,76	1,02	0,73	4,69	1,02
Samlet bruttoavance	17,62	105,02	24,62	21,39	127,33	28,80	26,48	157,56	36,17
Udsalgenes bruttoavance beregnet på grundlag af de i 1940 gældende forhold	5,50	39,23	8,20	6,39	45,55	9,13	7,46	53,17	10,84
Samlet bruttoavance, såfremt mælkeordningen ikke havde været gennemført	23,12	144,25	32,82	27,78	172,88	37,93	33,94	210,73	47,01
Engrosmejeriernes faktiske bruttoavance, jfr. bilag V, tabel 2	12,26	94,69	18,85	12,20	113,66	19,30	16,54	103,16	22,95
Udsalgenes faktiske bruttoavance, jfr. bilag V, tabel 1	4,74	25,94	6,44	5,45	29,00	7,10	6,04	39,16	8,49
Samlet faktisk bruttoavance	17,00	120,63	25,29	17,65	142,66	26,40	22,58	142,32	31,44
Besparelse ved mælkeordningen	6,12	23,62	7,53	10,13	30,22	11,53	11,36	68,41	15,57
Besparelse i procent af faktisk bruttoavance	36,0 pct.	19,6 pct.	29,8 pct.	57,4 pct.	21,2 pct.	43,7 pct.	50,3 pct.	48,1 pct.	49,5 pct.

Bemærkninger til sammenfattende beregning af de ved mælkeordningen opnåede besparelser.

Den af engrosmejerierne i 1940 gennemsnitlig opnåede nettoavance er ansat til 1,02 øre pr. liter mælk og fløde på grundlag af de i den første mælkekommissions beretning side 56 og 59 anførte oplysninger om de københavnske mejeriers nettofortjeneste i 1936-38 sammenholdt med de i samme beretning side 24 anførte oplysninger om det samlede salg af mælk og fløde. Nettofortjenesten for mælk og fløde i alt er fordelt på mælk og fløde under hensyn til de gennemsnitlige forhandlerpriser for mælk og fløde, jfr. bilag IV, tabel 2 (side 74), samt under hensyn til salget af mælk og fløde i de enkelte år, jfr. bilag II, tabel 1 (side 60). Nettoavancerne for mælk og for fløde er beregnet således, at den gennemsnitlige nettoavance for mælk og fløde i alt i årene 1945, 1949 og 1953 forbliver 1,02 øre pr. liter.

Engrosmejeriernes omkostninger beregnes herefter som følger:

	Mælk	Fløde	Mælk og fløde
Ifølge bilag V, tabel 2 (side 78), har engrosmejeriernes bruttoavance i øre pr. liter i 1940 andraget	15,31	91,27	22,00
Herfra går nettoavancen, der i henhold til ovenstående har været	0,69	4,45	1,02
Engrosmejeriernes omkostninger i 1940	14,62	86,82	20,98

Det forudsættes, at 1/3 af disse omkostninger eller 6,99 øre pr. liter mælk og fløde er faste. Under hensyn til, at salget af mælk og fløde i årene 1945, 1949 og 1953 ifølge bilag II, tabel 1 (side 60), har andraget henholdsvis 168, 178 og 155 pct. af salget i 1941, vil de faste omkostninger pr. enhed i de nævnte år blive reduceret **til:**

1945 $\frac{6{,}99 \times 100}{168} = 4{,}16$ øre pr. liter

1949 $\frac{6{,}99 \times 100}{178} = 3{,}93$ » » »

1953 $\frac{6{,}99 \times 100}{155} = 4{,}51$ » » »

hvortil kommer de variable omkostninger, der har andraget 2/3 af 20,98 eller 13,99 øre pr. liter mælk og fløde, således at de samlede omkostninger for mælk og fløde i alt under hensyn til den stedfundne salgsudvikling samt under forudsætning af, at forholdene i øvrigt havde været uændrede, ville have andraget:

1945	18,15	øre pr. liter mælk og fløde i alt
1949	17,92	» » » » » » » »
1953	18,50	» » » » » » » »

Omkostningerne i de nævnte år for mælk og fløde er herefter beregnet under hensyn til de ovenfor anførte omkostninger for 1940 samt under hensyn til salget af mælk og fløde i de enkelte år. Beregningen er foretaget, således at de gennemsnitlige omkostninger for mælk og fløde i alt svarer til de ovenfor beregnede tal.

De til grundlag for antagelsen af, at engrosmejeriernes omkostninger fra 1940 til henholdsvis 1945, 1949 og 1953 må antages at være forøget med henholdsvis 30, 55 og 90 pct., foreliggende oplysninger er følgende:

1) *Engrospristallet.*

		Juli 1940 = 100
Juli 1940	165	100
April 1945	219	133
Juli 1949	256	155
1953 gns.	341	207

2) *Gennemsnitlig timefortjeneste for ufaglærte arbejdere i hovedstaden.*

			Juli 1940 = 100
Juli kvartal	1940	177 øre	100
Oktober »	1941	192 »	108
April »	1945	230 »	130
Juli »	1949	316 »	179
1953 gns.		404 »	228

3) Af den offentliggjorte mejeristatistik fremgår, at produktionsmejeriernes udgifter ved smørlavning i nedennævnte regnskabsår (fra 1. oktober til 30. september) har andraget:

1939/40	1,771	øre	pr.	kg	mælk
1940/41	2,671	»	»	»	»
1944/45	3,183	»	»	»	»
1948/49	3,700	»	»	»	»
1952/53	4,100	»	»	»	» .

Til belysning af omkostningerne i juli måned 1940 har man beregnet et simpelt gennemsnit af driftsudgifterne for årene 1939/40 og 1940/41 eller 2,221 øre pr. kg. Det må antages, at dette tal ligger i overkanten af det faktiske. De oplyste tal for de tre sidste regnskabsår må antages nogenlunde at svare til forholdene pr. 20. april 1945, pr. 1. juli 1949 og i året 1953.

Den behandlede mælkemængde har i forhold til det i årene 1939/40 og 1940/41 gennemsnitligt behandlede kvantum andraget:

1939/401	
1940/41/	100
1944/45	97
1948/49	111
1952/53	135

På tilsvarende måde som for de storkøbenhavnske konsummælkmejerier forudsættes, at 1/3 af omkostningerne er faste og de stedfundne forskydninger i den behandlede mælkemængde må herefter have medført, at driftsudgifterne, såfremt forholdene i øvrigt havde været uændrede, ville have andraget:

1944/45	2,244	øre	pr.	kg
1948/49	2,148	»	»	»
1952/53	2,029	»	»	»

De faktiske driftsudgifter har oversteget de således beregnede udgifter med:

1944/45	42	pct.
1948/49	72	»
1952/53	102	»

hvilket må kunne tages som udtryk for den siden 1940 indtrufne almindelige omkostningsstignings indvirkning på produktionsmejeriernes driftsudgifter.

4) Ifølge en af Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg foretagen beregning vedrørende de storkøbenhavnske mejeriers lønudgifter er lønningerne fra 1. december 1941 og indtil udgangen af 1949 steget med 55 pct. Da lønningerne i tiden fra juli 1940 til december 1941 ifølge den ovenfor angivne lønstatistik er forøget med 8 pct., svarer den af mælkeudvalget beregnede stigning til 67 pct. i forhold til juli 1940.

5) I perioden fra august 1940 til udgangen af november 1941 er omkostningerne ifølge oplysninger fra 2 storkøbenhavnske mælkekompagnier steget med henholdsvis 17,8 og 9,8 pct. Førstnævnte virksomhed har endvidere beregnet, at omkostningerne fra december 1941 og indtil udgangen af året 1949 er steget med 39,6 pct., medens 2 andre storkøbenhavnske mejerier har udregnet omkostningsstigningen i samme periode til henholdsvis 43,8 og 39,0 pct. Såfremt der beregnes et simpelt gennemsnit af disse stigningsprocenter, skulle stigningen i første periode have andraget 13,8 pct. og i anden periode 40,8 pct., hvorefter den samlede stigning fra 1940 til 1949 skulle udgøre 60,2 pct.

Ved beregning af de bruttoavancer, der i årene 1945, 1949 og 1953 måtte antages at ville have været gældende for udsalgene, såfremt der ikke havde været gennemført en mælkeordning, er udgangspunktet de i 1940 ifølge bilag V, tabel 1 (side 76), gældende avancer:

Mælk	5,03	øre	pr.	liter
Fløde	35,86	»	»	»
Mælk og fløde i alt	7,74	øre	pr.	liter

Den gennemsnitlige avance for mælk og fløde i alt er i årene 1945, 1949 og 1953 ansat til de nævnte 7,74 øre pr. liter med tillæg af henholdsvis 6, 18 og 40 pct. eller til:

1945	8,20	øre	pr.	liter
1949	9,13	»	»	»
1953	10,84	»	»	»

Avancerne for mælk og for fløde i de tre nævnte år er herefter beregnet under hensyn til de i 1940 gældende avancer og de nævnte stigningsprocenter. Beregningen er foretaget, således at gennemsnittet for mælk og fløde i alt svarer til de ovenfor anførte gennemsnitstal.

De gennemsnitlige forbrugerpriser for mælk og fløde i alt kan beregnes til:

	Øre pr. liter 20/4 1945	1/7 1949	1953 gns.
Gennemsnitlige indkøbspriser ifølge bilag III, tabel 6 (side 69)	34,20	37,76	41,85
Engrosmejeriernes og udsalgenes samlede bruttoavancer ifølge bilag VII (side 84)	25,29	26,40	31,44
Herfra går bonus afholdt af likvidationsselskabet ...	÷ 0,47		
Gennemsnitlige forbrugerpriser	59,02	64,16	73,29

Den i bilag VII beregnede besparelse har i forhold til disse priser andraget:

20/4 1945	12,8	pct.
1/7 1949	18,0	»
1953 gns.	21,2	»

Under hensyn til oplysningerne i bilag II, tabel 1 og 3 (side 60 og 62), om salgets fordeling på mælk og fløde og på aftagergrupper, den side 50 omtalte udbringningsprocent på 55 samt de i bilag IV, tabel 1 og 2 (side 72 og 74) anførte priser for mælk og for fløde kan beregnes, at de ovenfor beregnede gennemsnitlige salgspriser for mælk og fløde i alt fordeler sig på aftagergrupper som følger:

	20/4 1945 Pris øre	Salg pct.	1/7 1949 Pris øre	Salg pct.	1953 gns. Pris øre	Salg pct.
Forbrugere, der afhenter mælk og fløde	60,27	26,70	64,35	26,67	73,36	26,68
Forbrugere, der får mælk og fløde udbragt ...	59,89	58,22	65,78	58,29	75,11	58,26
Storforbrugere	53,47	15,08	57,57	15,04	66,11	15,06
Samtlige forbrugere	59,02	100,00	64,16	100,00	73,29	100,00

De gennemsnitlige besparelser på mælk og fløde i alt kan for de enkelte af ovennævnte forbrugergrupper beregnes som følger:

I relation til spørgsmålet om de af de almindelige forbrugere indvundne besparelser skal de gennemsnitlige besparelser forøges med storforbrugernes rabatnedsættelse eller 2,24 øre pr. liter mælk og fløde. For så vidt angår de forbrugere, der selv afhenter mælk og fløde, skal besparelsen endvidere forøges med det i engrosmejeriernes og udsalgenes bruttoavancer indregnede udbringningstillæg, der fremgår af bilag V, tabel 2 og 1 (side 78 og 76).

For de almindelige forbrugere, der selv afhenter mælk og fløde, andrager den samlede besparelse herefter:

	Øre pr. liter mælk og fløde 20/4 1945	1/7 1949	1953 gns.
Gennemsnitlig besparelse	7,53	11,53	15,57
+ rabatnedsættelse	2,24	2,24	2,24
+ udbringningstillæg opnået af			
engrosmejerierne...	0,73	1,11	1,49
udsalgene.....	1,00	1,48	2,02
Samlet besparelse	11,50	16,36	21,32

For de forbrugere, der får mælk og fløde udbragt, skal den således beregnede besparelse reduceres med det fulde udbringningstillæg, der har andraget:

1945	2,97	øre pr. liter mælk og fløde
1949	4,44	» » » » » »
1953	6,03	» » » » » » ,

således at disse forbrugeres nettobesparelse bliver:

20/4 1945	8,53	øre pr. liter mælk og fløde
1/7 1949	11,92	» » » » » »
1953 gns.	15,29	» » » » » »

Set fra storforbrugernes synspunkt andrager nettobesparelsen de ovenfor for forbrugere, der selv afhenter mælk og fløde, beregnede besparelser med fradrag af den bortfaldne rabat beregnet alene på salget til storforbrugerne.

Den bortfaldne rabat til storforbrugerne andrager ifølge bilag VI (side 81) 2,24 øre pr. liter mælk og fløde beregnet i forhold til det samlede salg til alle forbrugere. Ifølge ovenstående beregning har storforbrugernes andel af det samlede salg af mælk og fløde i alt i 1945, 1949 og 1953 andraget henholdsvis 15,08, 15,04

og 15,06 pet., og den bortfaldne rabat har følgelig for storforbrugerne andraget:

1945	14,85 øre
1949	14,89 »
1953	14,87 »

således at storforbrugernes nettobesparelse bliver:

20/4 1945	÷ 3,35	øre	pr.	liter	mælk	og	fløde
1/7 1949	1,47	»	»	»	»	»	»
1953 gns.	6,45	»	»	»	»	»	»

De af de enkelte forbrugergrupper betalte priser er beregnet ovenfor, og besparelserne i forhold til disse er angivet side 53.

Bilag VIII. Tabel 1. Beregning af »spændvidden« mellem producent- og forbrugerpriser for mælk og fløde (øre pr. liter).

	7. juli 1940			20. april 1945			1. juli 1949			1953		
	Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde	Mælk	Fløde	Mælk og fløde
Fordeling af salget af mælk og fløde (bilag II, tabel 1)	91,2 pct.	8,8 pct.	100,0 pct.	92,0 pct.	8,0 pct.	100,0 pct.	93,0 pct.	7,0 pct.	100,0 pct.	92,6 pct.	7,4 pct.	100,0 pct.
Priser til producent inklusive fragt (bilag III, tabel 6)	19,08	119,59	27,93	32,45	90,17	37,07	41,37	118,21	46,74	40,65	195,02	52,07
Forbrugerpriser (bilag IV, tabel 1)	44,06	284,01	65,18	42,26	246,51	58,60	48,31	255,81	62,83	50,38	332,00	71,22
÷ underpriser i 1940 ved salg til forbrugere og storforbrugere (bilag V, tabel 2)	÷ 3,37	÷ 27,26	÷ 5,47									
+ udbringningstillæg				1,80	4,83	2,04	2,73	7,42	3,06	3,69	10,02	4,16
+ nettotilskud, jfr. bilag III, tabel 6				6,20	÷ 35,48	2,87	9,27	5,17	8,98	10,60	5,52	10,22
+ bonus afholdt af likvidationsselskabet				0,41	2,23	0,56						
Nettopriser til forbrugere med tillæg af samtlige tilskud	40,69	256,75	59,71	50,67	218,09	64,07	60,31	268,40	74,87	64,67	347,54	85,60
Absolut forskel mellem producent- og forbrugerpriser	21,61	137,16	31,78	18,22	127,92	27,00	18,94	150,19	28,13	24,02	152,52	33,53
Absolut forskel mellem producent- og forbrugerpriser i procent af producentpriserne	113,3 pct.	114,7 pct.	113,8 pct.	56,1 pct.	141,9 pct.	72,8 pct.	45,8 pct.	127,1 pct.	60,2 pct.	59,1 pct.	78,2 pct.	64,4 pct.

Bilag VIII. Tabel 2. Beregning af »spændvidden« mellem producent- og forbrugerpriser for sødmælk i $\frac{1}{1}$ liter flasker (øre pr. liter).

	7. juli 1940	20. april 1945	1. juli 1949	1953
Priser til producent inklusive fragt (bilag III, tabel 6)	21,30	33,94	42,96	42,40
Forbrugerpris for sødmælk i $\frac{1}{1}$ liter flasker (bilag IV, tabel 1)	46,00	42,00	48,00	49,79
÷ underpris i 1940	÷ 3,51			
+ udbringningstillæg		1,38	2,07	2,76
+ nettotilskud (bilag III, tabel 6)		6,58	9,93	11,50
+ bonus afholdt af likvidationsselskabet		0,41		
Nettopriser til forbrugere med tillæg af samtlige tilskud	42,49	50,37	60,00	64,05
Absolut forskel mellem producent- og forbrugerpriser	21,19	16,43	17,04	21,65
Absolut forskel mellem producent- og forbrugerpriser i procent af producentpriserne	99,5 pct.	48,4 pct.	39,7 pct.	51,1 pct.

Bemærkninger til tabel 1 og 2.

De i tabel 1 anførte udbringningstillæg er beregnet som følger:

På grundlag af oplysningerne i bilag II, tabel 3 (side 62) kan beregnes, at udsalgene og detailvognene har følgende andele af salget til almindelige forbrugere:

	Mælk	Fløde
Udsalg	69,0 pct.	80,0 pct.
Detailvogne	31,0 »	20,0 »
I alt	100,0 pct.	100,0 pct.

Under hensyn til, at udsalgene udbringer 55 pct. af det samlede salg, og at der beregnes udbringningstillæg for alt salg fra detailvogn, skal udbringningstillæggene, for så vidt angår salget til almindelige forbrugere, indregnes med:

Mælk 0,55 X 69,0 pct. + 31,0 pct. = 69,0 pct.
Fløde 0,55 X 80,0 pct. + 20,0 pct. = 64,0 pct.

Der er herefter i tabel 1 indregnet henholdsvis 69,0 og 64,0 pct. af de i bilag IV, tabel 1 (side 72), beregnede udbringningstillæg.

I tabel 1 er endvidere indregnet den af mælkeudsalgene i 1945 opnåede bonus, som er afholdt af likvidationsselskabet og følgelig må sidestilles med de øvrige tilskud. Mælkeudsalgenes bonus andrager ifølge bilag V (side 79), 0,72 øre pr. liter mælk og 4,28 øre pr. liter fløde. På grundlag af bilag II, tabel 3 (side 62), kan beregnes, at mælkeudsalgenes andel i det samlede salg til almindelige forbrugere andrager 56,3 pct., for så vidt angår mælk og 52,0 pct. for så vidt angår fløde. Den omhandlede bonus er herefter indregnet med 0,41 øre pr. liter mælk og 2,23 øre pr. liter fløde.

Ved beregning af »spændvidden« for sødmælk i 1/1 liter flasker (tabel 2) er den i 1940 gældende samlede underpris beregnet som følger:

Underpris ved salg til almindelige forbrugere ifølge bilag VI (side 80) : 2,08 øre pr. liter mælk. Gennemsnitlig forbrugerpris for mælk i 1940 ifølge bilag IV, tabel 1 (side 72): 44,06 øre pr. liter. Forbrugerpris for sødmælk i 1/1 liter flasker: 46 øre. Underpris for for sødmælk i 1/1 liter flasker:

$$\frac{2{,}08 \times 46{,}00}{44{,}06} \quad \text{2,17 øre pr. liter}$$

Bortfalden rabat til storforbrugere ifølge bilag VI (side 81): 1,29 øre pr. liter mælk. Gennemsnitlig forhandlerpris for mælk ifølge bilag IV, tabel 2 (side 74) : 35,50 øre pr. liter. Gennemsnitlig forhandler pris for sødmælk i 1/1 flasker ifølge samme bilag: 36,80 øre. Bortfalden rabat til storforbrugere for sødmælk i 1/1 liter flasker:

$$\frac{1{,}29 \times 36{,}80}{35{,}50} \quad \text{1,34 øre pr. liter}$$

Samlet underpris ..... 3,51 øre pr. liter

Udbringningstillæggene er indregnet med 69,0 pct. af de i 1945, 1949 og 1953 gældende udbringningstillæg henholdsvis 2, 3 og 4 øre pr. liter, jfr. det ovenfor anførte om beregningen af udbringningstillæggene i tabel 1.

Den af mælkeudsalgene i 1945 opnåede bonus for sødmælk i 1/1 liter flasker har andraget 2 pct. af 36 øre eller 0,72 øre pr. liter. Heraf er indregnet 56,3 pct. eller 0,41 øre pr. liter, jfr. ligeledes det ovenfor anførte om beregningen af bonus i tabel 1.

Bilag IX.
Tabel 1.

Bilag IX. Tabel 1. Forbrugerpriser for mælk og flode

	Afrundet folketal pr. $^{7}/_{11}$ 1950 (inklusive forstæder) *)	Sødmælk				
		$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{5}$	løst mål
18 købstæder, hvor der pr. $^{1}/_{1}$ 1946 var gennemført en mælkeordning:						
Aarhus	151000	43	23		12	41
Odense	113000	42	22		10	(38)
Randers	51000	43,5	23,5			39
Horsens	37000	43	23		11	39
Kolding	31000	40	20		8	36
Helsingør	25000	42	22	12		(38)
Silkeborg	23000	40,5	20,5			37,5
Viborg	22000	40	20			36
Slagelse	22000	43	23		10	38
Herning	19000	39	20	10		33
Haderslev	18000	38	19	10		32
Sønderborg	17000	40	20		9	33
Holstebro	15000	37	18,5	10		32
Holbæk	15000	37	19	10		35
Aabenraa	13000	40	20			33
Nyborg	12000	40	21			30
Korsør	12000	43	23		10	38
Køge	11000	41	21	11		34
15 købstæder, hvor der pr. $^{1}/_{1}$ 1946 ikke var gennemført en mælkeordning:						
Aalborg	88000	43	23		10	38
Esbjerg	50000	40	22		10	35
Roskilde	27000	41	21	11		35
Fredericia	26000	40	20		9	36
Næstved	24000	43	23			38
Svendborg	23000	39	20	10		35
Nykøbing F	19000	42	22			38
Frederikshavn	18000	39	20			35
Nørresundby	17000	43	23	10		38
Nakskov	16000	42	22			36
Hillerød	16000	41	22	11		36
Skive	14000	39	21			34
Rønne	13000	40	20			36
Vordingborg	11000	43	23			38
Thisted	10000	39	21	10		32

*) I nogle tilfælde svarer de anførte folketal ikke til de folketal, der er anført i afsnittet om gennemførelsen af rationaliseringsordningerne i provinsen (side 19 ff), idet de dér anvendte folketal vedrører de områder, som omfattes af de i de enkelte byer gennemførte mælkeordninger, medens der i nærværende bilag overalt er regnet med folketallet i de enkelte bykommuner med tilhørende forstæder.

Bilag IX.
Tabel 1.

den 27. maj 1940 (øre pr. enhed).

Børnemælk		Skummetmælk løst mål	Kærnemælk			Piskefløde					Kaffefløde				
1/1	1/2		1/1	1/2	løst mål	1/1	1/2	1/10	løst mål	fedt-pct.	1/1	1/2	1/10	løst mål	fedt-pct.
52	28	14	22	13	18	350	175	38	350	36,8	220	110	25	220	23,8
50	26	12	21	12	(18)	350	175	39	350	39,5	210	105	23	210	19,8
48	26	14	24	13	20	390	195	50	390	41	210	105	26	210	23
48	25	16	20	10	20	380	190	40	380	45	210	105	21	210	24
46	23	12	18	9	14	374	187	42	370	41,5	189	95	22	185	21,5
51	26	(13)	22	12	(19)	360	180	36	(360)	37	210	105	21	(210)	21
46	23	12,5	21	11	17				370	42,5				210	24,5
46	23	10	16	8	16	360	180	41	360	43	180	90	19	180	21
47	25	13	19	10	16				380	39,5			23	210	23
44	22	10	18	10	14	330	175	37	330	38	175	90	21	175	22
39	20	8			13				350	46,5			19	180	23,5
		10	16	8	12				360	49,5				180	24,8
39	20	10			14				330	45,5				180	26,5
42	21	12	16	8	16	340	170	35	340	47,5	200	100	20	200	29
40	20	9			12	370	185	37	(370)	45	200	100	20	(200)	25
44	23	12			15				350	51				190	24
47	25	13	19	10	16				380	40,8			23	210	22,8
		10	18	9	14				350	40			21	210	23
47	25	14	22	12	18	370	185	41	370	45	210	105	24	210	22
45	24	13	23	13	19				360	38				190	20
51	26	12	19	10	15	370	185	37	370	40	190	95	19	190	23,5
45	23	12	18,5	9,5	15	370	190	42	370	45	185	95	22	185	25
47	25	13	22	12	18	390	190	46	390	43,3	195	98	23	195	23,5
45	23	11	16	8,5	13	380	195	40	380	50	205	105	23	205	23,5
47	24	10	18	9,5	14				370	47,5				210	25,5
		11			16				350	46,5				175	23
47	25	14	22	12	18	370	185	41	370	45	210	105	24	210	23
42	22	11	19	10	15	380	200	40	380	43	200	105	23	200	23,5
46	24	11	19	11	15	360	180	37	360	40	210	105	22	210	22
40	21	10			16				350	40				200	23
		9	18	9	14				370	42,5				205	24,5
47	25	12	19	11	15				380	49,5				210	27,5
41	22	12	21	11	16	350	175	40	350	43	190	95	23	185	22

Bilag IX.
Tabel 2.

Bilag IX. Tabel 2. Forbrugerpriser for mælk og fløde

	Afrundet folketal pr. 7/11 1950 (inklusive forstæder)*)	Sødmælk					
		1/1	1/2	1/4	1/5	løst mål	billig spande-mælk
18 købstæder, hvor der pr. 1/1 1946 var gennemført en mælkeordning:							
Aarhus	151000	42	23		11	36	
Odense	113000	40	22		11	(36)	
Randers	51000	44	24		11	39	
Horsens	37000	45	24		12	41	
Kolding	31000	41	22		10	36	
Helsingør	25000	42[3])	23[2])	12		35	
Silkeborg	23000	43	23			40	35
Viborg	22000	41	21			37	36
Slagelse	22000	45	25		11	40	38
Herning	19000	45[2])	24[1])			37	
Haderslev	18000	45	23	12	10	39	
Sønderborg	17000	43[1])	23[1])		11[1])	34	
Holstebro	15000	42	22			40	37
Holbæk	15000	44	23	14		39	
Aabenraa	13000	42	21,5		11	37	
Nyborg	12000	40	21			35	
Korsør	12000	46	25	13	11	40	
Køge	11000	45	24			39	
15 købstæder, hvor der pr. 1/1 1946 ikke var gennemført en mælkeordning:							
Aalborg	88000	50	28		12	45	
Esbjerg	50000	48	26			42	
Roskilde	27000	43	23	14		39	35
Fredericia	26000	48	25			44	36
Næstved	24000	52	29		14	47	36
Svendborg	23000	46	24			42	38
Nykøbing F.	19000	48	26			44	
Frederikshavn	18000	46	24			42	37
Nørresundby	17000	50	28		12	45	
Nakskov	16000	48	25	13		45	
Hillerød	16000	49	25	14		39	
Skive	14000	46	25			38	
Rønne	13000	48	24			41	
Vordingborg	11000	50	28			45	39
Thisted	10000	46	25		11	39	35

*) I nogle tilfælde svarer de anførte folketal ikke til de folketal, der er anført i afsnittet om gennemførelsen af rationaliseringsordningerne i provinsen (side 19 ff), idet de der anvendte folketal vedrører de områder, som omfattes af de i de enkelte byer gennemførte mælkeordninger, medens der i nærværende bilag overalt er regnet med folketallet i de enkelte bykommuner med tilhørende forstæder.

[1]) inklusive 1 øre i udbringningstillæg.
[2]) - 2 - -
[3]) - 3 - -

Bilag IX.
Tabel 2.

den 1. januar 1946 (**øre** pr. enhed).

Børnemælk		Skummetmælk løst mål	Kærnemælk			Kaffefløde (13–15 pct. fedt)					
1/1	1/2		1/1	1/2	løst mål	1/1	1/2	1/4	1/5	1/10	løst mål
55	30	(19)	27	15	(24)	265	133		58	31	(265)
51	27	(15)	23	14	(20)	265	133		57	29	(265)
55	29	(17)	27	15	23					31	265
54	28	19	25	14	23	275	138		55	29	275
49	26	16	21	12	17	260	132		56	29	255
		19	25	14	(22)	295	148	74	59	30	(295)
55	29	18	25	14	20						275
		15			22						255
51	28	17	23	12	20	265	133		57	29	265
52[2])	27[1])	17			21						245
46	23	14			18						
		14	20	10	16	235	120				225
50	26	15			19						240
51	27	17			21	245	123	62		27	(245)
43	23	15			17	275	138		55	28	275
47	25	16	23	13	20	265	138		55	28	(265)
52	29	17	23	13	20	255	128	64	55	28	255
58	30	16	24	13	20	265	138	69	56	28	265
56	31	18	26	15	22	270	136		56	32	270
		17	28	16	22					28	245
56	30	19	26	14	20	255	133	69	57	30	(255)
55	29	17	25	13	21		133		59	30	255
56	31	20	29	17	25	255	128		59	30	255
53	27	15	21	11	17				56	28	250
53	27	14	22	13	18					27	255
		15	24	12	20						220
56	31	18	26	15	22	270	136		56	32	270
53	27	15	23	13	19						255
		17	25	14	21	270	136	74	59	30	(270)
46	25	16			20	255	130	68		27	255
		14			18						255
54	30	17	24	14	20						275
53	27	14	25	13	18	235	120		56	29	230

Bilag IX.
Tabel 3.

Bilag IX. Tabel 3. Gennemsnitlige mælke- og flødepriser i købstæder

	18 købstæder, hvor der pr. $^{1}/_{1}$ 1946 var gennemført en mælkeordning		
	Gennemsnitspriser pr. $^{27}/_{5}$ 1940	pr. $^{1}/_{1}$ 1946	Prisstigning fra 1940–1946
Sødmælk $\frac{1}{1}$ liter flasker	41,64	42,39	+ 0,75
– $\frac{1}{2}$ – –	43,62	45,80	+ 2,18
– løst mål	37,66	37,22	÷ 0,44
Sødmælk i alt	41,85	42,91	+ 1,06
Børnemælk $\frac{1}{1}$ liter flasker	48,12	52,41	+ 4,29
– $\frac{1}{2}$ – –	50,36	55,86	+ 5,50
Børnemælk i alt	48,96	53,70	+ 4,74
Skummetmælk løst mål	12,57	16,94	+ 4,37
Kærnemælk $\frac{1}{1}$ liter flasker	20,19	24,46	+ 4,27
– $\frac{1}{2}$ – –	22,36	27,70	+ 5,34
– løst mål	17,05	21,23	+ 4,18
Kærnemælk i alt	20,76	25,47	+ 4,71
Mælk i alt	36,74	38,63	+ 1,89
Piskefløde $\frac{1}{10}$ liter flasker	398,50		
– løst mål	358,76		
Piskefløde i alt	383,68		
Kaffefløde $\frac{1}{10}$ liter flasker	228,20		
– løst mål	205,70		
Kaffefløde i alt	219,81		
Fløde i alt $\frac{1}{10}$ liter flasker	313,35	284,50	÷ 28,85
– – – løst mål	282,23	253,46	÷ 28,77
Fløde i alt	301,74	272,92	÷ 28,82
Mælk og fløde i alt	60,06	59,24	÷ 0,82

Bilag IX.
Tabel 3.

med og uden **mælkeordning** (øre pr. helliter).

15 købstæder, hvor der pr. $^1/_1$ 1946 ikke var gennemført en mælkeordning Gennemsnitspriser pr. $^{27}/_5$ 1940	pr. $^1/_1$ 1946	Prisstigning fra 1940–1946	Prisstigning i byer uden ordning med fradrag af prisstigning i byer med ordning	Salgets fordeling på enheder pct.	Salgets fordeling på sorter pct.
41,26	48,21	+ 6,95	+ 6,20	61,4	
43,62	52,18	+ 8,56	+ 6,38	29,3	
36,35	43,02	+ 6,67	+ 7,11	9,3	
41,49	48,89	+ 7,40	+ 6,34	100,0	69,5
45,82	54,42	+ 8,60	+ 4,31	62,5	
48,12	58,60	+ 10,48	+ 4,98	37,5	
46,69	55,99	+ 9,30	+ 4,56	100,0	2,8
12,28	16,94	+ 4,66	+ 0,29	100,0	10,7
20,40	25,35	+ 4,95	+ 0,68	47,1	
22,14	28,44	+ 6,30	+ 0,96	41,9	
16,48	20,81	+ 4,33	+ 0,15	10,7	
20,71	26,16	+ 5,45	+ 0,74	100,0	8,2
36,36	43,32	+ 6,96	+ 5,07		91,2
392,45				62,7	
357,55				37,3	
379,43				100,0	4,4
225,95				62,7	
199,34				37,3	
216,02				100,0	4,4
309,20	297,00	÷ 12,20	+ 16,65	62,7	
278,45	256,45	÷ 22,00	+ 6,77	37,3	
297,73	281,87	÷ 15,86	+ 12,96	100,0	8,8
59,36	64,31	+ 4,95	+ 5,77		100,0

Bilag IX.
Bemærkninger.

Bemærkninger til tabel 1—3.

De på tabel 1 og 2 i parentes anførte priser for mælk og fløde i løst mål er ansat under hensyn til de oplyste priser for mælk og fløde i flasker, således at priserne for fløde i løst mål er ansat til de oplyste priser for fløde i 1/1 liter flasker, medens priserne for sødmælk, skummetmælk og kærnemælk i løst mål er ansat til de oplyste priser for de respektive mælkesorter i 1/1 liter flasker med fradrag af henholdsvis 4, 2 og 3 øre pr. liter.

Det gennemsnitlige fedtindhold i den forhandlede piske- og kaffefløde har den 27. maj 1940 andraget:

	Piskefløde	Kaffefløde
Byer uden ordning	43,60 pct.	22,86 pct.
» med »	40,70 »	22,82 »
Forskel	2,90 pct.	0,04 pct.

Den 27. maj 1940 var smørprisen ansat til 3 kr. pr. kg, og værdien af en ændring i flødens fedtindhold med 1 pct. har herefter andraget:

$$\left(\frac{300+20}{} \div 0{,}07\right) \times 1{,}02 = 3{,}81 \text{ øre}$$

(Der er regnet med en overpris for smør på 20 øre pr. kg, et forbrug af 84 fedtenheder pr. kg smør, en skummetmælkspris på 7 øre pr. kg og en vægtfylde på 1,02). I de i tabel 3 anførte gennemsnitlige priser for piske- og kaffefløde i byer uden en ordning den 27. maj 1940 er der under hensyn til dette forhold fradraget henholdsvis 11,05 og 0,15 øre pr. liter. Flødepriserne pr. 1. januar 1946 i byer med en ordning er reduceret med den til smørkontingenteringsfonden ydede afgift på 10 øre pr. liter.

Gennemsnitspriserne for de enkelte enheder er beregnet som vejede gennemsnit under hensyn til de på tabel 1 og 2 angivne indbyggertal. For børnemælk, kærnemælk i flasker samt fløde i 1/10 liter flasker, hvor der mangler oplysninger fra en del byer, er de fundne gennemsnitstal korrigeret, således som det vil fremgå af nedenstående beregning af gennemsnitsprisen for børnemælk i 1/1 liter flasker den 27. maj 1940 i købstæder, hvor der pr. 1. januar 1946 var indført en mælkeordning.

For Sønderborg og Køge foreligger ikke oplysninger om priserne for børnemælk, men i de resterende 16 byer har gennemsnitsprisen andraget	48,18 øre
Gennemsnitprisen for sødmælk i 1/1 liter flasker i samme 16 byer	41,70 øre
Gennemsnitsprisen for sødmælk i 1/1 liter flasker i samtlige 18 byer	41,64 »
Forskel	0,06 øre

Det vil heraf fremgå, at priserne for sødmælk i de to nævnte byer ligger under gennemsnittet, således at indregningen af priserne for de to byer bevirker, at det samlede gennemsnit reduceres med 0,06 øre pr. liter. Det antages, at priserne for børnemælk i de to nævnte byer har ligget på samme måde i forhold til gennemsnittet for børnemælk i de 16 byer, og det fundne gennemsnitstal er herefter reduceret med 0,06 fra 48,18 til 48,12 øre pr. liter.

Ved de korrektioner, der på tilsvarende måde er foretaget for kærnemælk i flasker og fløde i 1/10 liter flasker, har man som sammenligningsgrundlag anvendt priserne for henholdsvis kærnemælk i løst mål og fløde i løst mål.

Ved beregning af de på tabel 3 anførte gennemsnitlige priser for de enkelte mælke- og flødesorter samt for mælk og fløde i alt er anvendt de på tabellen angivne fordelinger på enheder og på sorter, der svarer til de for Storkøbenhavns vedkommende for 1940 anvendte tal, jfr. bilag II, tabel 2 og 1 (side 61 og 60). Det er dog antaget, at salget af fløde i 1/10 liter flasker i købstæderne svarer til salget af 1/4 og 1/10 liter flasker i Storkøbenhavn, samt at salget af fløde i løst mål i købstæderne svarer til det storkøbenhavnske salg af fløde i løst mål samt 1/1 og 1/2 liter flasker. Der er endvidere set bort fra salget af sødmælk i 1/4 liter flasker, idet salget af sødmælk i 1/1 og 1/2 liter flasker samt i løst mål er forhøjet tilsvarende, ligesom det er antaget, at salget af sødmælk i købstæderne svarer til salget af sødmælk og jerseymælk i Storkøbenhavn.

Rationaliseringens indflydelse på de hygiejniske forhold.

I den af den første mælkekommission i 1940 afgivne beretning findes på side 78 ff. en redegørelse for nogle af professor Aage Jepsen foretagne undersøgelser af den dengang i hovedstaden forhandlede sødmælks kvalitet samt på side 82 ff • en af professor, dr. med. L. S. Fridericia udarbejdet oversigt over nogle hovedresultater af professor Aage Jepsens undersøgelser. Ved de nævnte undersøgelser blev det klargjort, at mælken i mange tilfælde var af en ret ringe kvalitet. Det udtales derfor også i den første mælkekommissions beretning side 114—115, at den sundhedsmæssige side af spørgsmålet er et af de væsentlige hensyn, der gør en centralisering ønskelig. Det fremhæves, at en koncentration af mælkebehandlingen på et fåtal af virksomheder for hvert områdes vedkommende vil medføre betydelige fordele med hensyn til den sundhedsmæssige kontrol med behandlingen, idet denne kontrol vil kunne blive mere effektiv samtidig med, at den vil kunne indskrænkes og derved billiggøres væsentlig pr. enhed. Også med henblik på det veterinære tilsyn med mælkeleverandørernes besætninger ville en centralisering betyde en besparelse efter den første mælkekommissions formening, idet dette tilsyn i højere grad ville kunne indskrænkes til at omfatte besætninger, der leverer mælk til mejerier, som udelukkende eller hovedsagelig er indstillet på at forsyne byerne med mælk, og ikke også besætninger, som leverer mælk til mejerier, der tillige i væsentligt omfang anvender mælk til smør- og osteproduktion.

Det kan i denne forbindelse anføres, at Johs. Kyed, der deltog i den undersøgelse, som blev foretaget af samtlige storkøbenhavnske mejerier inden rationaliseringens gennemførelse, har oplyst, at man ved denne undersøgelse fandt flere københavnske mejerier, i hvilke de hygiejniske forhold måtte betegnes som helt uforsvarlige.

For at få spørgsmålet om mælkehandelens hygiejniske standard efter rationialiseringens gennemførelse nærmere belyst har kommissionen indhentet udtalelser fra overdyrlæge H. Hansen, København, og fra stadsdyrlæge Svend O. Koch, Aarhus. Disse erklæringer er optrykt som bilag 15 og 16, side 176 og side 179. I den af overdyrlæge H. Hansen afgivne erklæring udtales, at man ved mælkeordningens indførelse i 1941 fik udvalgt de på det daværende tidspunkt i hygiejnisk henseende bedst indrettede mejerier. Af disse har de 3 store virksomheder ved udvidelse og nyoprettelse skabt store laboratorier, der ud over de sædvanlige kontrolmæssige og mejeritekniske arbejder har optaget andre hygiejniske opgaver, såsom bekæmpelse af kastning og yversygdomme i leverandørernes besætninger. For de mindre virksomheders vedkommende er laboratoriearbejdet blevet samlet på et enkelt autoriseret laboratorium.

Koncentrationen af mælkehandelen indenfor det storkøbenhavnske område på et mindre antal mejerier har ifølge overdyrlæge H. Hansens erklæring yderligere for de interesserede sundhedskommissioner betydet, at der er skabt mulighed for at få et bedre overblik over kontrolarbejdet og få et positivt samarbejde i gang med virksomhederne til forbedring af mælkekvaliteten. Dette har bl. a. rent praktisk givet sig udslag i fælles arbejdsmetoder for sundhedskommissionernes og mejeriernes laboratorier, således at der nu er mulighed for en sammenligning af de forskellige laboratoriers resultater.

Hvad angår detailmælkeudsalgene hedder det i overdyrlæge H. Hansens udtalel-

se til mælkekommissionen, at det næppe kan siges, at der på dette område er sket noget væsentligt siden mælkeordningens indførelse i 1941. Det påpeges imidlertid, at bestemmelserne om, at kommunalbestyrelsen skal give tilladelse til overdragelse af et mælkeudsalg, har været administreret således, at der, når det af forsyningsmæssige grunde har været muligt, har været taget hensyn til, om det udsalg, der ønskedes overdraget til en ny indehaver, var godt eller dårligt indrettet. På denne måde er en del af de ringeste udsalg efterhånden udgået, således at de velindrettede og mest hygiejniske udsalg søges bevaret gennem tilladelse til overdragelse til ny indehaver, når den tidligere indehaver dør eller ønsker at trække sig tilbage.

Til belysning af spørgsmålet om, hvorvidt det uden den nu stedfundne rationalisering ville have været muligt at gennemføre en tvungen varmebehandling af mælk, udtaler overdyrlæge H. Hansen, at en stor del af de engrosmejerier, der blev nedlagt ved mælkeordningens indførelse, ikke var mejerier, men kun simple aftapningsanstalter, og andre af de nedlagte virksomheder havde så forældede maskinelle installationer, at disse ikke kunne anvendes til de nutidige varmebehandlingsmetoder.

Under den sidste krig måtte man i længere perioder indføre store mængder ukontrolleret mælk til København for at dække forbruget, der iøvrigt var steget stærkt. Når det alligevel i disse år lykkedes at forsyne forbrugerne i hovedstadsområdet med mælk af en relativ brugelig kvalitet til trods for, at store mængder af den indvejede mælk var under middelmådig kvalitet, var hovedårsagen hertil efter overdyrlægens formening den stedfundne koncentration af mejerierne og den derved opnåede tekniske forbedring.

For provinsens vedkommende har stadsdyrlæge Svend O. Koch foranlediget en undersøgelse af forholdene i 28 byer, hvor mælkehandelen er blevet rationaliseret enten som følge af mælkeloven eller på frivillig basis. Som resultat af denne undersøgelse kan for engrosmejeriernes vedkommende fremhæves, at der er sket en overordentlig betydelig forbedring af den hygiejniske standard på de mejerier, der nu deltager i byernes mælkeforsyning. For mælkeudsalgenes vedkommende må det vel siges, at forbedringer ikke er indført i samme omfang som for engrosmejeriernes vedkommende, men i en række byer er der efter rationaliseringens gennemførelse sket meget betydelige forbedringer, og der er i vidt omfang installeret automatisk virkende elektriske køleskabe. Hvad mælkens og flødens kvalitet angår, er kvaliteten hævet i betydelig grad efter rationaliseringens gennemførelse. Ganske vist kan dette ikke tilskrives rationaliseringen alene. En del af kvalitetsforbedringen må også tilskrives forbedrede forhold på produktionsstederne og den moderne mælkekontrols samarbejde med mejerierne gennem indførelse af driftskontrolundersøgelse på disse. Det må dog herved erindres, at rationaliseringen har medført et bedre overblik over kontrolarbejdet og gjort dette lettere derigennem, at der har været færre virksomheder, på hvilke undersøgelserne skulle foretages.

Bortset fra de ovenfor refererede resultater af den nævnte undersøgelse af 28 provinsbyer har stadsdyrlæge Koch påpeget, at en af betingelserne for at skaffe bybefolkningen en tilfredsstillende konsummælk er, at den af producenterne leverede rå mælk er af tilfredsstillende kvalitet. Man må imidlertid være klar over, at en forbedring på produktionsstederne ikke skabes fra dag til dag. Det er ikke tilstrækkeligt til at sikre kvaliteten af den mælk, der leveres til mejerierne, at stille krav i sundhedsvedtægter og regulativer om velindrettede stalde og en bestemt fremgangsmåde. Det er en kendsgerning, at det ikke er i alle velindrettede stalde, at der produceres mælk af høj kvalitet. For at opnå dette kræves der et arbejde på lang sigt, et arbejde på at skabe forståelse for de krav, der må stilles til produktion af mælk, såfremt denne skal opfylde berettigede sanitære krav. Et stort oplysnings- og vejledningsarbejde er nødvendigt for at skabe det rette resultat. Hvis man tænkte sig, at man vendte tilbage til de før mæl-

keordningernes gennemførelse herskende forhold, hvorefter snart et snart et andet mejeri optog mælkesalget i en by, måtte man altså, hver gang et nyt mejeri kom til, begynde det hygiejniske arbejde forfra i den pågældende leverandørkreds, og der går ofte en betydelig tid, før man opnår en blot nogenlunde tilfredsstillende kvalitet af den til mejeriet leverede mælk. Skiftende mejerier med skiftende leverandørkreds vanskeliggør en forbedring af mælkens kvalitet.

Hvad forholdene på engrosmejerierne angår er det af stadsdyrlæge Koch fremhævet, at arbejdet er lettere for kontrollen, når man skal arbejde med få mejerier end med mange, og at man også herigennem vil kunne opnå en nøjere kontakt mellem kontrollen og de enkelte mejerier, hvorved den bedst mulige kvalitet af mælken lettere opnås. På mejerier, der til stadighed er indrettet på handel med mælk i byerne, og som i hvert tilfælde til en vis grad er sikret, at denne handel kan være en rentabel forretning, vil det endvidere være betydelig lettere at få holdt apparatur m. v. på et højt niveau.

Stadsdyrlægen har oplyst, at erfaringen fra forholdene inden mælkeordningens gennemførelse viser, at når et mejeri i nogen tid havde handlet i en by og derefter var ved at blive ked af handelen og tænkte på at holde op, mistedes i nogen grad interessen for at holde det for byhandelen nødvendige apparatur oppe på det højeste niveau, ligesom interessen for arbejdet med kvaliteten i nogen grad sløvedes, og tilsvarende måtte man, når et nyt mejeri i stedet begyndte på byhandelen, ofte gennem længere tid kæmpe med vanskeligheder, inden man for dette mejeris vedkommende kom op på en tilstrækkelig god kvalitet af mælken. Heller ikke dette forhold kan rettes gennem sundhedsvedtægtsbestemmelser, idet disse kun kan sikre, at forholdene tilsyneladende er i orden.

For engrosmejeriernes vedkommende konkluderer stadsdyrlægens erklæring i, at der set fra et hygiejnisk synspunkt ingen tvivl er om, at arbejdet med de samme mejerier og et begrænset antal mejerier indenfor en bys forsyningsområde vil give de bedste resultater.

Hvad endelig detailmælkeudsalgene og detailvognene angår er der tale om det led i mælkehandelen, hvor man bedst klarer sig ved sundhedsvedtægtsbestemmelser alene. Det er ret let at føre kontrol med, om udsalgene er forskriftsmæssigt indrettet, med butikkernes varesortiment og med, at opbevaringen af mælken sker på forskriftsmæssig måde. Men også her gælder det, at jo flere udsalg der findes, desto større kontrolpersonale skal der til, og er et stort antal detailudsalg kombineret med et stort antal mejerier, kræver dette også betydelig flere laboratorieundersøgelser.

Mælkeforsyningen i Oslo og Stockholm.

Kommissionen har for at få oplysninger om mælkehandelen i Oslo og Stockholm rettet henvendelse til A/L Fellesmejeriet, Oslo, og til Mjölkcentralen, Stockholm. De herfra modtagne oplysninger findes optrykt som bilag 17, side 183 og bilag 18, side 211. På grundlag af dette materiale og nogle af Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg tidligere indhentede oplysninger har G. Thomassen i kommissionens møde den 5. december 1950 afgivet følgende redegørelse:*)

»Både i Norge og i Sverige går en langt større andel af den samlede mælkeproduktion til konsum end her i landet, hvor kun 10—15 % af mælkemængden sælges til konsum. Dette forhold har bevirket, at bønderne i Norge og Sverige har interesseret sig stærkere og tidligere for hjemmemarkedets forsyning end de danske landmænd.

Det internationale prisfald på landbrugsprodukter, som satte ind i begyndelsen af 1930'erne, bevirkede i en lang række lande, at bønderne tog et arbejde op for at organisere og rationalisere afsætningen på hjemmemarkedet, dels for derigennem at indvinde noget af prisfaldet, dels også for ad organisationsmæssig vej at søge opretholdt højere priser på hjemmemarkedet end på eksportmarkederne. Disse bestræbelser, som vi også til dels kendte her i landet, er den historiske baggrund for den ordning af mælkeforsyningen i de norske og svenske byer, som nu findes. Princippet i fremgangsmåden var det samme i Norge og Sverige, nemlig organisationsmæssige aftaler mellem mælkeproducenterne og deres mejerier, der for det store flertals vedkommende er andelsmejeri er. Gennem disse organisationsmæssige aftaler centraliserede man mejeridriften meget stærkt og rationaliserede afsætningen i byerne, således at kun en enkelt eller nogle ganske få virksomheder kom til at sælge mælk i byerne. Disse bestræbelser fra organisationernes side fik støtte fra lovgivningsmagtens side, dels positivt derigennem, at lovgivningsmagten bemyndigede organisationerne til at opkræve afgifter på hjemmemarkedsforbruget af mælk og mejeriprodukter, og dels ad mere negativ vej derigennem, at det offentlige forholdt sig forholdsvis passivt overfor den monopolisering, som ad organisationsmæssig vej blev skabt.

Om udviklingen i Norge kan iøvrigt siges, at de norske mejerier og mælkeproducenter for 95 % af mælkemængdens vedkommende er sammensluttet i 8 såkaldte *mælkecentraler*. Disse mælkecentraler gennemfører en prismæssig udligning, der i princippet går ud på, at de enkelte landmænd over hele Norge får samme pris for deres mælk, uanset hvor deres ejendom er beliggende, og uanset om deres mælk anvendes til konsumsalg eller til produktion af smør og ost. Rent teknisk foregår udligningen på den måde, at de enkelte mælkecentraler for de tilsluttede mejerier fastsætter visse såkaldte »driftsmarginer«, d. v. s. beregner driftsomkostninger for de enkelte anvendelsesmåder, som mælken kan udnyttes på. Herigennem opnår man, at selv om mejerier og mælkeproducenter i princippet bliver stillet ganske ens med hensyn til den pris, de får for deres mælk, kan der dog komme visse forskelle frem, idet det mejeri, der kan arbejde billigere end de fastsatte »driftsmarginer«, kan betale sine leverandører en højere pris, medens omvendt det mejeri, der arbejder uøkonomisk, kun kan betale en mindre pris end den almindelige grundpris. Gennem mælkecentralerne, der altså ikke selv

*) Der er siden sket visse mindre ændringer med hensyn til de i redegørelsen nævnte tal, men disse ændringer angår ikke noget principielt.

driver mejerivirksomhed, men må betragtes som kartelorganisationer, er der foregået en meget betydelig rationalisering af mejeribruget gennem nedlæggelse af et betydeligt antal mejerier, og specielt for byernes vedkommende er den tidligere konkurrence mellem mejerierne ophørt, simpelthen fordi motivet er ophørt, nu hvor det enkelte mejeris mælkeproducenter ikke som tidligere selv får udbytte af den eventuelle overpris, som hjemmemarkedet betaler.

Udviklingen i *Oslo* var indtil 1946 ført derhen, at der tilbage var 2 store mejerier, begge andelsmejerier, og i 1946 blev disse 2 sammensluttet til et selskab »Fellesmejeriet«, men dog således, at begge mejerier opretholdtes som tekniske enheder. Ved denne sammenslutning af de tilbageblevne 2 mejerier opnåede man en yderligere rationalisering af mælkehandelen i Oslo, idet man kunne opdele byen i 2 sektorer, så hver af mejerierne betjente sit område.

Det mejeri, Fellesmejeriet, der altså nu er det eneste i Oslo, har følgelig et faktisk monopol på alt mælkesalget i Oslo. Der er ingen mulighed for at bryde dette monopol, idet Østlandets mælkecentral, som Fellesmejeriet er medlem af, rent faktisk behersker he4e mælkeproduktionen indenfor det område, hvorfra Oslo forsynes.

Detailhandelen i Oslo besørges af ca. 1200 mælkeudsalg, medens der ikke findes nogen detailvogne. Enkelte af disse mælkeudsalg ejes af engrosmejeriet, Fellesmejeriet, men det store flertal drives af selvstændige handlende. Flertallet er de såkaldte frihandlere, som ikke behøver næringsbrev, og resten af butikkerne må nærmest karakteriseres som kolonialforretninger. Levering til butikkerne finder sted een gang daglig, og der tages ikke mælk retur. Detailavancen på en liter sødmælk er 3 øre. Der leveres ikke spandemælk til detaillister, men kun flaskemælk. Mælkebutikkernes varesortiment er formentlig noget større eller i hvert fald noget andet end her i landet. Blandt andet sælger butikkerne i et vist omfang færdiglavede middagsretter og lignende viktualier.

I en årrække har man fra de norske mejeriers side arbejdet på at få formindsket antallet af mælkebutikker i byerne, og dette arbejde er fortsat i gang. I Oslo oprettede man i 1938 et særligt udvalg med repræsentanter for engros- og detailhandelen, som skulle godkende oprettelsen af nye butikker. Endvidere har man i tilfælde, hvor indehavere er døde, standset leverancen til butikkerne, hvis det var små udsalg. I en del norske byer er man gået endnu kraftigere frem, og i visse byer har man reduceret udsalgenes antal til ca. en fjerdedel, simpelthen ved at standse leverancen til disse udsalg uden erstatning. Det er oplyst, at det er sket i samarbejde med sundhedsmyndighederne, og at det norske prisdirektorat, der var gjort bekendt hermed, ikke gjorde indsigelser eller tog nogen protest herimod til følge.

I Oslo har man i de senere år fået prisdirektoratets tilladelse til at standse mælkeleverancen til en række handlende, når de sælger mindre end et vist kvantum. 11944 blev således leverancen standset til 122 udsalg, som solgte mindre end 25 liter pr. dag, og i 1945 blev leverancen til yderligere 121 udsalg standset, som solgte mindre end 50 liter pr. dag.

Imidlertid er det opfattelsen i Oslo blandt mejerifolk og sundhedsautoriteter, at der fortsat er alt for mange mælkeudsalg, og efter at sammenslutningen af de 2 mejerier var gennemført, forelagde Fellesmejeriet en plan om en meget kraftig nedskæring af antallet af butikker til mellem en trediedel og en fjerdedel, hvorved udsalgenes gennemsnitlige omsætning tænktes forhøjet fra godt 200 liter til ca. 1000 liter pr. dag. I den redegørelse, som Fellesmejeriet har sendt til mælkekommissionen, er der givet nærmere oplysninger om motiveringen for forslaget, der efter Fellesmejeriets mening ville billiggøre handelen og, som det hedder i forslaget, »føre folk over fra omsætningen til produktivt arbejde«. Denne ret radikale plan mødte dog modstand både fra detailhandelen og forbrugerside. Planen blev forelagt Prisdirektoratet (trustkontrollen), som afslog at godkende planen, men som meddelte Fellesmejeriet, at dette afslag ikke skulle være til hinder for, at mejeriet kunne

tage spørgsmålet om at nægte mælkelevering til enkelte udsalg op, men således at sagen i hvert enkelt tilfælde skulle forelægges Prisdirektoratet.

Der er fornylig i Norge nedsat en såkaldt varehandelskommission, som skal fremsætte forslag om retningslinier for detailhandelen i fremtiden. Detailmælkehandlerne har henvendt sig til denne kommission om at få gennemført en ordning, således at mælkehandelen ikke længere bliver frihandel, men baseres på næringsbrev (handelsbrev), hvorved antallet af mælkeudsalg vil blive reduceret.

Detailprisen på sødmælk er efter de seneste oplysninger 49 øre pr. liter (i København 48 øre), men producenterne får en noget højere pris end de danske producenter, og forskellen mellem producentpris og forbrugerpris er altså noget mindre i Oslo end i København, hvilket først og fremmest naturligvis skyldes, at detailavancen på mælk er væsentlig lavere i Oslo.

I *Sverige* er centraliseringen inden for mejeribruget sket på principielt samme måde som i Norge, nemlig gennem sammenslutninger af mejerier og dermed følgende nedlæggelse af et meget stort antal mejerier. I 1933 havde man 1700 mejerier i Sverige; nu er antallet reduceret til ca. 800. Det er en udvikling, som har stået på lige siden første verdenskrig, i hvert fald for Stockholms og Mellemsveriges vedkommende. Her begyndte andelsmejeriet Mjölkcentralen sin virksomhed i 1915 og har i årenes løb opkøbt og nedlagt et meget stort antal mejerier. Mjölkcentralen, der driver virksomhed i hele Mellemsverige, omfatter nu 52 mejerier med 91 % af den samlede mælkemængde, der produceres i Stockholm, Södermannslands, Uppsalas, Vestmannlands og Östergotlands Len.

I 1932 blev gennemført en lov om, at der kunne pålægges afgifter på hjemmeforbruget af mælk og mejeriprodukter, hvis organisationer med en vis andel af mælkemængden inden for det pågældende område gav indstilling herom til regeringen. Dette gav stødet til yderligere organisationsmæssige bestræbelser og gennemførelse af en rationalisering af handelen i Stockholm. Ialt har Mjölkcentralen siden sin stiftelse nedlagt 302 mejerier og har som nævnt nu 52 mejerier i drift. Indenfor selve Stockholms område er antallet af mejerier reduceret til 5, hvoraf de 2 dog er ganske små, således at der i realiteten kun findes 3 større mejerier, der altså alle ejes af Mjölkcentralen og drives som een virksomhed. Mjölkcentralen har i øjeblikket og har i mange år haft godt 85 % af det samlede mælkesalg i Stockholm. Resten betjenes af et privat mejeri, som dog har en prisaftale med Mjölkcentralen.

De 3 Mjölkcentral-mejerier i Stockholm er placeret således, at et, det såkaldte Södermejeri, betjener området syd for Slussen, medens den del af byen, der ligger nord for, er delt mellem hovedmejeriet, der ligger i den centrale del af byen, og et filialmejeri i Bromma.

Gennem rationaliseringen har Mjölkcentralen opnået meget betydelige besparelser i behandling og distribution, men det er ikke muligt for udenforstående at danne sig noget sikkert skøn over, i hvor høj grad disse besparelser er kommet Mjölkcentralens egne andelshavere tilgode, og i hvor høj grad de er tilfaldet de stockholmske forbrugere. Detailprisen på flaskemælk i Stockholm er i øjeblikket 40 øre pr. liter for mælk med 3 % fedt. Så vidt man kan se, er forskellen mellem producentpris og forbrugerpris også i Stockholm noget mindre end i København, hvilket vist nok ligesom i Oslo navnlig skyldes, at detailavancen er væsentlig mindre end i København, nemlig i øjeblikket 4,8 øre pr. liter flaskemælk (mod ca. 7 øre i København for afhentet mælk).

Detailsalget i Stockholm foregår ligesom i Oslo udelukkende gennem butikker, og der findes ingen detailvogne. I Stor-Stockholm er der knap 2500 butikker og i selve Stockholms kommune ca. 1800 butikker. Der arbejdes ligesom i Oslo på at nedbringe butiksantallet, og der har siden 1934 været gennemført en nyetableringskontrol i samarbejde med detailhandlerorganisationerne. Denne kontrol praktiseres i øjeblikket således, at der ikke påbegyndes levering af mælk til noget nyt udsalg, med mindre der kan regnes med et mælkesalg på ca. 200 liter

pr. dag, hvilket svarer til gennemsnitsomsætningen i butikkerne i øjeblikket. Som følge af byggerestriktionerne er betingelserne for oprettelse af nye mælkeudsalg imidlertid i praksis væsentlig strengere, og man regner med, for at give tilladelse til butikslokaler, at der skal kunne forventes en daglig mælkeomsætning på ca. 400 liter. Endvidere standses leverancerne i visse tilfælde, hvor mælkebutikker har været holdt lukket en tid på grund af dødsfald m. v. eller på grund af sundhedsautoriteternes krav om lokaleforandringer.

Af de ca. 2500 butikker tilhører ca. 100 engrosmejeriet, Mjölkcentralen. Den kooperative forening »Konsum« har ca. 400 butikker, medens resten er private. Den overvejende del af mælken bliver afhentet i butik, men i begrænset omfang finder udbringning sted mod et tillæg af 4 øre pr. flaske. Butikkerne kan normalt ikke levere mælk retur, og der sælges ikke mælk om søndagen.

Med hensyn til butikkernes varesortiment bestemmer Stockholms sundhedsvedtægt et varesortiment, der i det væsentlige synes at svare til det danske, men efter hvad der oplyses, har bestemmelserne ikke været praktiseret efter bogstaven, idet man rent faktisk i mælkebutikkerne har solgt også kolonialvarer af forskellig slags, hvilket sundhedsmyndighederne har tolereret, når disse varer har været solgt i godkendt fabrikspakning. Efter hvad Mjölkcentralen har oplyst, har der i de senere år været en tendens til, at sundhedsmyndighederne har skærpet bestemmelserne om varesortimentet.

For såvel Oslo som Stockholm er forholdet, så vidt man kan bedømme, det, at den service, som mælkeforbrugerne får, er noget mindre end f. eks. i København. Dette i forbindelse med den overfyldning af branchen, som der er tale om, er antagelig årsagen til den forholdsvis lave detailavance.

Hvis man i store træk vil sammenligne forholdene i Oslo, Stockholm og København, er der den afgørende lighed i mælkeforsyningen, at der i alle 3 byer er gennemført en meget stærk centralisering af engroshandelen, og at der er foregået og stadig foregår en vis centralisering af detailhandelen. Nogen fri konkurrence mellem engrosmejerierne eksisterer ikke længere i nogen af de 3 byer, og ej heller i detailhandelen er der fri konkurrence i sædvanlig forstand. Forskellen mellem byerne ligger ikke så meget i selve den faktiske organisation af handelen som i den måde, hvorpå udviklingen har formet sig, idet det altså i Oslo og Stockholm er producenternes egne mejerier, som i tidens løb har erhvervet sig et faktisk monopol på mælkesalget, ganske vist med en vis offentlig støtte, medens de koncessioner, som er skabt i Danmark, er givet af det offentlige og er tidsbegrænsede og givet på betingelse af en relativ stærk offentlig kontrol.«

Mælkeordningens forhold til bestemmelserne om mælkens standardisering m. v.

De foranstaltninger, der blev gennemført på grundlag af lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde og den med hjemmel i nævnte lov udfærdigede bekendtgørelse af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v., benævnes i almindelighed mælkeordningen. Mælkeordningen har navnlig i de første år efter dens indførelse været genstand for en del kritik, som ikke med rette kan hæftes på den, og som her kort skal omtales, inden man går over til en saglig gennemgang af spørgsmålet.

Det er således ofte blevet anført, at da mælkeordningen indførtes, forsvandt piskefløden, og mælken blev gjort tyndere. Dette er ikke rigtigt. Standardiseringen af sødmælk trådte i kraft den 13. februar 1941, altså før den storkøbenhavnske rationalisering og uden forbindelse med den, og også før et stort antal af de i provinsen gennemførte rationaliseringsordninger, og salget af piskefløde blev forbudt allerede i november 1940. Disse foranstaltninger har intet med mælkeordningen at gøre og havde måttet træffes, selv om mælkeordningen ikke var blevet indført.

Baggrunden for disse foranstaltninger var krigssituationen, og formålet var at spare smørfedt, således at der blev en større mængde af dette til rådighed til fremstilling af og eksport af smør. Også under den første verdenskrig, altså længe før mælkeordningens indførelse, skred man til en standardisering af mælken.

I forbindelse med standardiseringen høres undertiden den påstand fremsat, at de koncessionerede mejerier blander vand i mælken og herigennem øger deres fortjeneste. Det siger sig selv, at der intet rigtigt er i en sådan påstand. Standardiseringen sker under veterinær kontrol ved fraskumning af fløde eller ved iblanding af skummet mælk fremstillet på det pågældende mejeri af den samme dag indvejede mælk. Den besparelse, der ligger i tilsætningen af skummet mælk, er der taget hensyn til ved beregningen af den pris, mejerierne må tage for mælken, og standardiseringen er altså ikke noget, som de koncessionerede mejerier har vedtaget at gennemføre, men hviler på påbud fra statsmagtens side.

Det er også blevet anført, at da mælkeordningen indførtes, blev resultatet mælkemangel. Undertiden ser det endog ud til, at denne påstand har været ledsaget af forestillinger om, at der bliver mindre mælk, når man nedlægger et antal mejerier. Mælkemængden afhænger selvsagt af antallet af køer og disses ydeevne, og mælkemængden hverken forøges eller formindskes derigennem, at man som et led i en rationalisering nedlægger overflødige mejerier. Også efter den første verdenskrig, altså længe før der var tænkt på nogen mælkeordning, havde man en betydelig mælkemangel i København.

En storkrig vil uundgåeligt drage ubehagelige følger med sig også for mælkehandelens vedkommende. Sådanne følger kan en mælkeordning ikke beskytte imod, men den kan på den anden side heller ikke lastes herfor.

Anledningen til mælkekommissionens nedsættelse.

Den direkte anledning til nedsættelsen af mælkekommissionen af 1949 var et forslag til lov om forberedelse af mælkemonopolernes afvikling, som blev forelagt i folketinget den 4. maj 1948 af Anker Lau, Boye Meyer, Erik Eriksen, Knud Kristensen og Edv. Sørensen. Forslaget findes optrykt som bilag 19, side 216. Efter forslaget skulle de bemyndigelser, handelsministeren havde fået ved lov nr. 415 af 5. august 1940, ophøre den 31. december 1950. Indtil denne dato kunne alle foranstaltninger, som var truffet i medfør af bemyndigelsesloven, forblive i kraft med tilslutning fra handelsministeren. Det pålagdes handelsministeren at nedsætte et udvalg til behandling af spørgsmålet om mælkemonopolernes endelige afvikling, og derefter inden udgangen af december måned 1949 at forelægge rigsdagen lovforslag om de nævnte monopolers endelige afvikling.

Ved lovforslagets forelæggelse ledsagedes dette af principielle bemærkninger om, at man var imod, at handelsministeren varigt havde hals- og håndsret over et område af erhvervslivet, og at et monopolsystem i det lange løb aldrig ville virke til folkets gavn. Der blev af folketinget nedsat et udvalg til behandling af lovforslaget. Efter forskellige møder og samråd med handelsministeren besluttede folketingsudvalget at indstille sit arbejde, efter at handelsministeren havde lovet at nedsætte en sagkyndig kommission til behandling af spørgsmålet. Kommissionen skulle bl. a. fremskaffe nærmere materiale og oplysninger, som var nødvendige for spørgsmålets afgørelse, og som rigsdagen havde savnet. Herefter blev mælkekommissionen nedsat den 8. juni 1949.

Der er således en principiel forskel i grundlaget for og formålet med nedsættelsen af mælkekommissionen af 1939 og mælkekommissionen af 1949. Den første mælkekommissions opgave kunne populært udtrykt siges at være at bringe orden i kaos. Mælkekommissionen af 1949 skulle derimod undersøge, om den tilvejebragte orden eller ordning måtte anses som tilfredsstillende.

De i kommissionen fremførte principielle betragtninger for og imod mælkeordningen.

I. Flertallets bemærkninger.

Kommissionens flertal har som på side 8 anført erklæret sig som tilhængere af mælkeordningens bevarelse. Forbrugerrepræsentanterne i kommissionen er alle gået ind herfor.

Den mod mælkeordningen fremførte kritik har i virkeligheden været beskeden sammenlignet med den offentlige kritik, som før 1940 kom til udtryk over det urimelige spild af arbejdskraft og materialer indenfor mælkehandelen. Kritikken må desuden delvis forklares ved, at mælkeordningerne gennemførtes i en periode, hvor der af andre grunde var særlige forsyningsproblemer, som i den almindelige opfattelse vanskeligt kunne adskilles fra selve rationaliseringen, jfr. side 108. Det vil i denne forbindelse være naturligt at fremhæve, at den gennemførte rationalisering af mælkehandelen ikke er nogen særlig krigsforanstaltning. Spørgsmålet blev taget op af Priskontrolrådet allerede i 1937. Mælkekommissionen blev nedsat 17. juni 1939, og loven af 5. august 1940 og bekendtgørelsen af 19. august 1940 tilsigtede en varig løsning af sagen og ikke en midlertidig krigstidsregulering.

Til trods for, at mælkeordningens gennemførelse som anført fandt sted under vanskelige forhold, idet den til dels faldt sammen med særlige af krigsforholdene affødte prisstigninger og restriktioner og iøvrigt med forsynings- og transportvanskeligheder af mange slags indenfor mejeribruget, er man dog nået dertil, at forbrugerne har høstet betydelige fordele, og at også erhvervets udøvere selv i nogen måde har forbedret deres kår i kraft af mælkeordningen. Mælkeordningen må siges at have løst den opgave, der var stillet, nemlig at hidføre en væsentlig nedsaettelse af spillerummet mellem producentprisen på mælk og den pris, som forbrugerne må betale, jfr. side 53.

Et andet udtryk for de samfundsmæssige fordele, der har været forbundet med rationaliseringen, fås ved at betragte *beskæftigelsen* indenfor den storkøbenhavnske mælkehandel. Ifølge beretning fra handelsministeriets mælkekommission af 1939 (beretningen side 44) beskæftigede i 1939 84 mejerier, hvorom oplysninger forelå, og som varetog den altovervejende del af mælkeforsyningen, ialt 3133 personer. Efter en opgørelse pr. 21. januar 1954 beskæftigede de 13 koncessionerede mejerier i Storkøbenhavn ialt 2167 personer. Udviklingen indenfor de enkelte grupper fremgår af nedenstående oversigt:

	Antal beskæftigede 84 mejerier 1939	Antal beskæftigede 13 mejerier 1954
1. Overordnede funktionærer og kontorpersonale	301	284
2. Mejeriarbejdere (incl. faste håndværkere)	869	777
3. Kuske	710	289
4. Mælkeassistenter og bude	1253	817
	3133	2167

Det ses, at der foreligger en meget væsentlig nedgang i antallet af beskæftigede navnlig indenfor distributionen. Ved bedømmelsen af disse tal må der imidlertid yderligere tages hensyn til, at de 84 mejerier i 1938 ifølge beretningen fra han-

delsministeriets mælkekommission indvejede 142 mill. kg mælk og fløde i året 1938, hvoraf 106 mill. liter solgtes til konsum (jfr. beretningen side 15 og 22), medens de 13 koncessionerede mejerier i 1953 indvejede 180 mill. kg mælk og fløde og til konsum solgte 161 mill. liter. Når således antallet af beskæftigede på mejerierne har kunnet reduceres med omkring en trediedel samtidig med, at det solgte kvantum mælk og fløde er steget med godt 50 %, får man heraf et stærkt indtryk af det store spild af arbejdskraft, der har fundet sted under det gamle distributionssystem.

Foruden den nævnte nedbringelse af mælkehandelens omkostninger er der gennem mælkeordningen opnået betydelige hygiejniske fordele, hvad der er bekræftet af de sagkyndige, der har udtalt sig, jfr. herom side 101 ff.

Når man tænker tilbage på de kaotiske forhold, der herskede indenfor mælkehandelen i slutningen af 30'erne, vil det være vanskeligt at bestride, at det er lykkedes at skabe orden af kaos, at skabe en fornuftig prisdannelse samt at skabe et højt hygiejnisk stade for mælkehandelen.

Efter at det er lykkedes at indvinde disse fordele for bybefolkningen, bør man være yderst varsom med at foretage indgreb, som kan føre handelen med mælk, som er et af vore vigtigste levnedsmidler, ud i forhold, som vanskeligt lader sig overskue. Der er som foran anført argumenteret med, at der bør indføres fri konkurrence inden for mælkehandelen. Som nedenfor nærmere anført argumenteres der imidlertid fra anden side med, at fri konkurrence ikke lader sig gennemføre inden for mælkehandelen, og at udviklingen derfor vil tage en anden retning.

Mælkeordningens modstandere har ikke påpeget afgørende mangler ved mælkeordningen til væsentlig ulempe for forbrugerne eller andre. Der argumenteres navnlig med den værdi, der skal ligge i, at man inden for mælkehandelens område genindfører næringsfriheden, og der henvises til, at man fra samfundets side bør indskrænke sig til at kontrollere mælkehandelen gennem den almindelige lovgivning, herunder navnlig pris- eller trustlov samt sundhedslovgivningen.

Kritikken fra mælkeordningens modstandere fremføres principielt, som om man i dag skulle træffe afgørelse i spørgsmålet om, hvorvidt en mælkeordning burde indføres eller ej. Denne afgørelse om næringsfrihed eller koncessionsordning blev imidlertid truffet i 1940, og når man dengang valgte at gå mælkeordningens vej, ligger sagen i dag helt anderledes. I 1940 gav alle partier deres tilslutning til mælkeordningens indførelse. Under indtryk af de dengang herskende uheldige forhold inden for mælkehandelen var man enige om, at der måtte skaffes en vej ud af den uholdbare tilstand. Mælkeordningen har som anført afskaffet de tidligere uheldige tilstande, og der må derfor i dag fremføres meget stærke argumenter for nu helt at kassere den ordning, man valgte i 1940.

Når det nu af et mindretal (Knud Tholstrup) hævdes, at udviklingen omkring 1940 havde taget en sådan retning, at der var en sanering i gang, og at denne sanering ville være gennemført, såfremt udviklingen blot havde fået lov at fortsætte uden offentlig indblanding, bemærker flertallet heroverfor, at denne opfattelse savner enhver støtte i faktiske forhold. Flertallet anser det ikke for kommissionens opgave efter kommissoriet at foretage nogen gennemgang af forholdene indenfor mælkehandelen i årene forud for 1940, men man kan i denne henseende ganske henvise til de meget omfattende undersøgelser, der blev offentliggjort i den af handelsministeriets mælkekommission af 1939 afgivne beretning af juni 1940. Efter flertallets opfattelse er der intet, der tyder på, at en »selvsanering« af mælkehandelen ville være indtruffet — bortset dog fra, at de såkaldte »billigmejerier«, der allerede i forvejen som påvist i beretningen fra 1940 var af en ret ubestandig karakter, formentlig ville have været nødt til helt at opgive deres virksomhed med den nedgang i mælkeproduktionen, der fandt sted efter 1940; denne af krigsforholdene forårsagede nedgang ville utvivlsomt have medført, at der intet grundlag var blevet for de mere eller

mindre tilfældige leverancer af overskudsmælk, der dannede basis for billigmejeriernes eksistens.

Hvad specielt sundhedslovgivningen angår må man for det tilfælde, at mælkeordningen ophævedes, gøre sig klart, at sundhedsvedtægterne ikke vil kunne benyttes som støtte for en fastholden af den sanering, som har fundet sted inden for branchen. Gennem sundhedsvedtægter vil man først og fremmest kunne tvinge visse efternølere til at følge med i den hygiejniske udvikling. Måske kan man også opnå en vis almindelig højnelse af de sundhedsmæssige forhold indenfor et erhverv. Det er dog ret beskedent, hvad der i denne henseende kan gennemføres ved påbud i sundhedsvedtægter, fordi selve sundhedsvedtægten ikke skaber de økonomiske forudsætninger for hygiejnens højnelse og ej heller skaber den nødvendige forståelse hos de erhvervsdrivende. Man kan ved sundhedsvedtægt forbyde det, der er direkte sundhedsfarligt eller sundhedsskadeligt, men man kan f. eks. ikke forbyde, at der i hver gade pany kommer til at køre adskillige mælkevogne. Man må derfor ikke gøre sig illusioner om, at en ny uheldig udvikling inden for mælkehandelen ville kunne hindres gennem skærpede sundhedsvedtægter. Sundhedsvedtægterne kan og bør kun bruges til fremme af rent sundhedsmæssige formål, og der er grund til at tro, at man fremtidig gennem næringslovskommissionens arbejde eller på anden måde vil sikre, at denne linie følges.

Hvis man ophævede mælkeordningen for at opnå den frie konkurrences fordele, ville man herved ikke skabe en konkurrence, som kunne give sig udslag i lavere priser, men tværtimod skabe forøget tilgang til en branche, som i forvejen har tilstrækkelig kapacitet til at dække forbrugernes behov. Man ville herved opnå et spild af produktionsmidler. Det ville blive en udvikling efter princippet: Mindre omsætning pr. virksomhed og højere omkostninger pr. liter mælk.

En sådan udvikling ville i praksis dog næppe få lov til at skride særlig langt frem, før der på anden måde blev sat en stopper for den.

Fri konkurrence i form af ukontrolleret privatdrift vil næppe nu kunne indføres på mælkehandelens område. Selve erhvervets struktur indebærer en tendens til, at den fri konkurrence enten ophæver sig selv eller fører til urimelige omkostninger til skade for forbrugerne. Dette sidste var tilfældet før mælkeordningens gennemførelse. Næppe mange ville tænke sig, at man i dag efter det store rationaliseringsarbejde, der nu er gennemført og i stort omfang betalt af mælkeforbrugerne i byerne, som har udredet erstatninger til nedlagte virksomheder over mælkeprisen, skulle lade personer og virksomheder begynde at etablere sig efter forgodtbefindende. Hvis mælkeordningen blev afviklet, ville der sikkert ad anden vej blive udfoldet bestræbelser for at fastholde de fordele, der er skabt gennem rationaliseringen. Den mest nærliggende vej ville her formentlig være en organisationsmæssig regulering. Der er således inden for konsummælkmejerierhvervet givet udtryk for, at hvis den nugældende mælkelov blev ophævet, uden at en anden særlig lovgivning på mælkehandelens område blev sat i stedet, ville man være af den formening, at mejeribrugets organisationer i et samarbejde om mælkehandelens forhold i det væsentlige ville kunne fastholde de fordele såvel af sundhedsmæssig som af besparelsesmæssig art, som er indvundet gennem den stedfundne rationalisering og centralisering inden for erhvervet.

For det første kan det næppe anses for videre rationelt at gå over til en organisationsmæssig regulering for at forsøge at fastholde de fordele, man allerede har opnået gennem en anden ordning, og dernæst lider en organisationsmæssig regulering ud fra en samfundsmæssig betragtning af den svaghed, at den præsumtivt i første række vil tilgodese det pågældende erhvervs egne interesser, medens en offentlig regulering bedre er i stand til at tilgodese andres rimelige interesser. Organisationsaftaler som de her omhandlede skal ganske vist anmeldes til Priskontrolrådet. Men dels måtte man formentlig, hvis mælkeordningen afvikledes, anerkende, at sådanne private reguleringer var ønskelige, ja formentlig

nødvendige, for at undgå uheldige forhold inden for mælkehandelen, og dels vil der i praksis være en vis margin, inden man fra myndighedernes side vil finde tilstrækkeligt grundlag for at statuere, at den private i sig selv ønskelige regulering er gået for vidt.

Når mælkeordningens modstandere betegner de koncessionerede mejerier som monopolmejerier, er denne betegnelse ret misvisende. Der er ved selve ordningens tilvejebringelse skabt alle mulige sikkerhedsforanstaltninger for, at den ikke kan anvendes til skade for forbrugerne. For det første foreligger der ikke et monopol skabt af de pågældende virksomheder selv, men de opretholdte virksomheder drives på grundlag af en koncession givet dem af kommunalbestyrelsen. Desuden er koncessionerne tidsbegrænset og kan altså ophæves, hvis de misbruges. Dernæst fastsættes prisen på mælk ikke af mejerierne. Når man bruger udtrykket monopolmejerier, kan det give personer, som har et mindre velfunderet kendskab til de saglige forhold, det indtryk, at det er mejerierne, der har monopolet, og at disse fastsætter mælkeprisen. Forholdet er altså det modsatte, at mælkeprisen godkendes af de kommunale myndigheder. Endvidere føres der af kommunalbestyrelserne regnskabsmæssigt tilsyn med mejerierne. Koncessionerede mejerier vil derfor være en rigtigere betegnelse end monopolmejerier.

Når mindretallet Knud Tholstrup i sin udtalelse side 118 ff anfører, at det af kommissionens materiale skulle fremgå, at der er fremkommet »millionfortjenester«, når »monopolmejerier« er nedlagt, bemærkes heroverfor, at mindretallets opfattelse er ganske uholdbar. I de tilfælde, hvor der i København siden 1941 har været tale om nedlæggelse af mejerier, er de pågældende virksomheders aktiver vurderet af en uvildig kommission efter samme regler, som anvendtes ved rationaliseringen i 1941 og således, at der ikke er givet erstatning for omsætningsforøgelse, der er tillagt den pågældende virksomhed i kraft af koncessionsordningen. At der ved vurderingen af bygninger, maskiner m. v. er fremkommet højere beløb, end der formentlig ville være fremkommet ved en vurdering i 1941, forklares ved den stedfundne stærke stigning i prisniveauet.

Koncessionssystemet kendes på en række andre områder indenfor erhvervslivet, hvor det offentlige har en særlig interesse i et erhverv. Til trods for den stærke offentlige interesse i, at dette vigtige næringsmiddel sikres befolkningen til en rimelig pris, vil der næppe være nogen stærk stemning for, at mælkeforsyningen direkte skulle overtages af det offentlige. Koncessionssystemet inden for mælkehandelen bevarer privatdriften, men sikrer det offentlige en vidtgående kontrol med erhvervet. Systemet har vist sig at fungere tilfredsstillende, selv under vanskelige forhold.

Som det fremgår af redegørelsen for mælkeforsyningen i Oslo og Stockholm side 104, har man også i Norge og Sverige centraliseret mejeridriften meget stærkt og rationaliseret afsætningen i byerne. Også i andre lande, såsom England og U.S.A., er der med offentlig støtte gennemført en meget vidtgående regulering af mælkemarkedet.

Lovforslag I, som tilhængerne af mælkeordningens bevarelse har givet deres tilslutning, er, som det vil ses, en bemyndigelseslov til kommunalbestyrelserne. Allerede de nugældende bestemmelser, der indeholdes i bekendtgørelsen af 19. august 1940, har af handelsministeriet været praktiseret således, at en kommune ikke er blevet tvunget til at gennemføre en rationaliseringsordning, hvis kommunalbestyrelsen ikke fandt grundlag herfor eller ikke ønskede at indlade sig på noget sådant. Der var således i 1940/41 en del byråd, som holdt sig tilbage over for centraliseringsplanerne, men efterhånden er stadig nye byer kommet til, se side 19 ff, og har gennemført en rationaliseringsordning uden hensyn til politisk indstilling i vedkommende byråd, og uden at der har været øvet pres fra handelsministeriets eller anden side. Omvendt synes det at ville stemme dårligt med det kommunale selvstyre og i det hele med demokratiske principper, om man ville tvinge kommuner, hvis lovligt valgte kommunale repræsentation

ønskede at beholde en i kommunen gennemført mælkeordning, til desuagtet at afvikle den, hvilket en gennemførelse af lovforslag II ville nødvendiggøre.

II. Mindretalsudtalelser.

Som på side 8 anført har et mindretal indenfor kommissionen bestående af 9 medlemmer erklæret sig som tilhængere af mælkeordningernes afvikling. Dette mindretal anbefaler lovforslag II til gennemførelse og henviser til lovforslagets bemærkninger.

A. Georg Jensen, A. Krell, Johs. Larsen og Anker Lau.

Ud over det i lovforslagets bemærkninger anførte har 4 af tilhængerne af lovforslag II, nemlig Georg Jensen, A. Krell, Johs. Larsen og Anker Lau, ønsket at fremføre følgende:

»Vi anser det ikke for vor opgave at polemisere imod den af flertallet fremførte argumentation. Den anvendelse, der af flertallet er gjort af det tilvejebragte materiale, de i kommissionen førte forhandlinger samt de på grundlag af dette foretagne skøn og vurderinger må helt stå for flertallets egen regning.

Vi ønsker dog straks at fastslå følgende to afgørende ting som vor bestemte opfattelse:

1) Det tilvejebragte materiale til belysning af prisudviklingen hviler i så høj grad på skøn og antagelser, selvvalgte forudsætninger og udgangspunkter for beregninger samt på et ifølge opgavens karakter temmelig håbløst forsøg på at fastslå resultater af en udvikling under forhold, der ikke har foreligget, at vi *ikke* kan anse de påståede prisfordele for forbrugerne som beviste. Helt forkert bliver denne påstand efter vor mening, når man modregner værdien af den lange række foranstaltninger til skade for forbrugerne, som de gennemførte monopoliseringsordninger har medført.

   Ovennævnte synspunkter må ikke opfattes som en kritik af prisdirektoratet, der formentlig har løst den vanskelige opgave, mælkekommissionen havde pålagt det, på den bedst mulige måde. Kritikken tager derimod sigte på den vægt, som kommissionens flertal har tillagt det således tilvejebragte materiale.

2) Mælkeordningerne kan ikke anses for at være den nødvendige forudsætning for den forbedring af sundheds- og hygiejneforholdene, som har fundet sted. Det er fremholdt fra sundhedsautoriteternes side, at de såkaldte ordninger gør sundhedskontrollen lettere, men det er samtidig medgivet, at de samme resultater kan nås også uden mælkemonopolisering.

Vi ønsker iøvrigt at gøre følgende bemærkninger vedrørende udviklingen indenfor mælkehandelen:

Det er ofte fremholdt af tilhængerne af monopoliseringen, at mælkeloven af 5. august 1940 blev gennemført enstemmigt af rigsdagens store partier. Dette er rigtigt, men den lov, der således gennemførtes, var en ganske enkel bemyndigelseslov til ministeren for handel, industri og søfart til efter forhandling med landbrugsministeren at finde og gennemføre en løsning af de problemer, der dengang forelå i mælkehandelen.

De ordninger, der blev resultatet, har, da loven som nævnt bemyndigede handelsministeren til at ordne spørgsmålet, aldrig været forelagt rigsdagen.

Endelig må det ikke glemmes, at loven og dens praktiske udslag — monopoliseringsordningerne — gennemførtes under den tyske besættelses første tid. Dette må have påvirket myndighederne til at gennemføre ordninger, der under normale forhold af befolkningen ville have været anset for værende i strid med den næringsfrihed, som siden næringsloven af 1857 har været grundlaget for det danske folks frie og lige adgang til næringsvejene.

Når mælkehandelen i 1930erne havde

visse problemer af konkurrencemæssig karakter, glemmer man ofte den egentlige årsag hertil, nemlig hele den alvorlige landbrugskrise, som hærgede landet fra 1930—40, hvorunder landbrugets produkter — også mælken — var vanskelig at sælge og derfor måtte finde de veje, som næringsfriheden og konkurrencen anviste. Et forhold, som forbrugerne i alt fald ikke havde nogen grund til at beklage sig over.

Hele denne baggrund findes ikke i dag. Når vi derfor skal vurdere, hvad der vil ske, hvis monopoliseringen afvikles, må dette nødvendigvis tages med i betragtning.

Monopoliseringen af mælkehandelen betød en fuldkommen strukturændring indenfor det pågældende erhverv, og det ville ikke være helt forkert, hvis man knytter ordet socialisering til de forhold, der blev skabt.

Stærkest udslag gav dette sig i det storkøbenhavnske område, medens virkningerne i de mindre byer måske var knapt så iøjnefaldende, selv om de anvendte koncessionsprincipper var de samme. De københavnske forhold er derfor dem, der klarest kan anvendes til belysning af strukturændringens økonomiske og menneskelige virkninger.

Mod hel eller kun delvis erstatning tvangsnedlagde man i København 92 engrosmejerier, hvortil efterhånden er kommet 3 efter særlig overenskomst, og hertil ca. 1600 detailudsalg. Dette sidste tal includerer en række bagerbutikker, der mistede deres ret til mælkesalg. Ordningen betød altså, at ca. 1700 virksomheder mistede retten til at fortsætte. Det betød, at lige så mange mennesker mistede det erhverv, som de hidtil havde drevet på lovlig måde ganske som indenfor andre grene af erhvervslivet. Deres næringsfrihed blev taget fra dem.

Erstatningerne, der ialt udbetaltes i København, og som man pålagde forbrugerne at betale med en afgift på 1 øre pr. liter mælk, løb op til ca. 12 millioner kr.

Nedlæggelsen af virksomheder i mælkehandelen er endnu ikke ophørt, men fortsættes hver gang en virksomhed skal skifte ejer, og det af det kommunale mælkeudvalg skønnes, at virksomheden ikke bør fortsætte. Bestræbelserne går ud på en stadig fortløbende koncentration, og for engrosledet holder dette vel ikke op, før man har nået det fulde monopol for en enkelt virksomhed, således som det er sket i enkelte provinsbyer.

Ingen virksomhed i mælkebranchen — stor eller lille — kan oprettes, købes, sælges, overdrages eller flyttes uden det kommunale mælkeudvalgs godkendelse. Alle priser, avancer og alle øvrige forretningsmæssige forhold skal godkendes eller bestemmes af mælkeudvalget.

Hertil kommer så en lang række af afgørende forringelser af vilkårene for såvel forbrugerne som for erhvervets udøvere, hvoraf her skal fremhæves:

1) På grund af de mange nedlæggelser af forretninger har forbrugerne færre leverandører at vælge imellem og længere vej til disse.
2) Den under krigen af andre grunde — smøreksporten — stedfundne standardisering af mælken opretholdes, hvilket i de fleste tilfælde betyder mælk med ringere fedtprocent. Dette betyder naturligvis også noget i prisberegningen, idet en mælk med et lavere fedtindhold selvsagt — også uden mælkeordning — vil kunne sælges til en lavere pris.
3) Forbrugerne må nu betale 3—4 øre pr. flaske for at få den bragt. Det var tidligere service.
4) Den service, der tidligere vistes fra engrosmejeriernes side, som f. eks. finansiering af køleskabe, skiltning, is o. s. v., som også på mange måder korn forbrugerne tilgode, er nu forsvunden.
5) Detailhandelens returret er nu betinget af en betaling på 10 %. Dette vanskeliggør kundebetjeningen.
6) Der har i Storkøbenhavn hidtil kun været udkørt mælk een gang daglig, hvilket naturligvis betyder en besparelse i driften, men er til stor skade for forbrugernes forsyning med frisk mælk.
7) Detailmejeriet er tvunget til at købe mælken fra den ene leverandør, der er blevet det anvist. Det kan ikke skifte uden hensyn til den behand-

ling, det får. Også forbrugerne vil forstå, hvad dette betyder for dem.

8) Større forbrugere som hospitaler, alderdomshjem, hoteller, restauranter, pensionater o. s. v. har helt eller delvis mistet deres kvantumsrabat, hvilket har fordyret deres drift og dermed priserne for forbrugerne.

9) Detailhandlerne er stavnsbundne til sted og leverandør. Men engrosmejerierne har bevaret retten til detailsalg gennem detailvogne, der direkte konkurrerer med detailhandelen. Det må anses for dårlig handelsmoral og ødelæggende for forholdet mellem kunde og leverandør, at engrosledet konkurrerer med sine egne kunder.

10) Man kan ikke frikende monopoliseringen for at måtte bære sin del af ansvaret for den ofte optrædende mælkemangel gennem de mange år, ordningerne har eksisteret.

11) Detailhandelens muligheder for at betjene kunderne er også blevet forringet derved, at det varesortiment, der må føres sammen med mælken, er blevet begrænset.

12) Også bagerforretningerne fratages fortsat retten til mælkesalg ved ejerskifte.

Alt dette har ikke alene betydning for mælkehandelen, men i endnu højere grad for forbrugerne. Det må desværre erkendes, at forbrugernes repræsentanter i kommissionen ikke synes at forstå dette, men heroverfor må henvises til pressen, som jævnligt — på store forbrugerkredses vegne — har rejst voldsom kritik af de gennemførte ordninger. Også detailhandelens repræsentanter, der vel kommer forbrugerne på nærmeste hold, har på disses vegne fremført stærk og berettiget kritik.

Såvel engrosmejerierne, detailmejerierne som forbrugerne sættes i kraft af denne ordning i virkeligheden helt og fuldt under administration af det kommunale mælkeudvalg.

Alene dette at prisen skal fastsættes **eller** godkendes af et politisk organ, som et kommunalt mælkeudvalg er, må fremkalde de største betænkeligheder overalt indenfor det frie initiativs tilhængere.

På denne måde kan priserne fastsættes — såvel på mælk som på fløde — ud fra ganske andre hensyn end de, der betinges af produktions- og omsætningsforholdene. Prisdannelsen er et kunstprodukt, og der kan ikke fremføres noget rimeligt argument for, at mælkehandelen skal være underkastet disse ganske særlige vilkår. Vi må mene, at det rigtige må være — på dette som på andre områder — at prisdannelsen er fri og kun underkastet de vilkår, som gælder for alle andre erhverv.

Hvis der så skønnes at være grund til at yde mindrebemidlede og børnerige familier billigere mælk — og rimeligheden heraf skal ikke bestrides — må denne sociale ydelse ydes på normal måde gennem den sociale lovgivning.

På baggrund af hele den forringelse af forbrugernes stilling og af vilkårene for den brede del af erhvervet, som har fundet sted, har vi spurgt os selv, om alt det, der her er ofret af principper, næringsrettigheder, penge og vilkår for køb og salg, gør det ønskeligt at bevare den socialisering, som her har fundet sted.

Som omtalt i indledningen finder vi det ikke bevist, at der har fundet nogen reel prisnedsættelse sted, som ikke ville være opnået, hvis den frie konkurrence havde fået lov til at udvikle sig.

Tilhængerne af mælkesocialiseringen er gået ud fra den enkle betragtning, at når man nedlægger 95 engrosmejerier og ca. 1600 mælkeudsalg og overfører disse virksomheders omsætning til dem, der bliver tilbage med et monopol, så må dette betyde mindre omkostninger pr. enhed.

Man glemmer blot at regne med, hvad det koster samfundet at angribe befolkningens frihedsrettigheder, og hvad det i praksis koster at sætte konkurrencen helt ud af spillet.

Hvis befolkningen forstår at vurdere egne og andres frihedsrettigheder samt alle de goder, man er gået glip af ved den stedfundne socialisering, er der for os

ikke tvivl om, at resultatet af overvejelserne må falde ud til fordel for genindførelsen af næringsfriheden også på dette område.

Som alle forhold ligger i dag, er tiden nu inde til at liberalisere mælkehandelen. Der er med hensyn til mælken balance mellem produktion, eksport og hjemmeforbrug. Der er en højt udviklet hygiejne og sundhedskontrol, som kan fastholdes og udvikles gennem dertil egnede sundhedsvedtægter. Vi er iøvrigt af den opfattelse, at hvis en regulering er nødvendig — for mælkehandelen eller andre steder i erhvervslivet — må dette ske gennem generelle regler, der holder erhvervet åbent for alle dem, der vil underkaste sig disse regler, som naturligvis må være rimelige.

Man har fra visse sider fremholdt faren for, at producentorganisationerne vil tilrive sig et privatmonopol, hvis de kommunale mælkemonopoler bortfaldt. Vi betvivler denne mulighed og kan i så henseende henvise til, at D. K. F. i kommissionen meget stærkt har hævdet, at man end ikke i drømme har forestillet sig muligheden af at kunne indgå aftaler, som kan karakteriseres som en monopoldannelse indenfor mælkehandelen alene af den grund, at *det ikke lader sig gøre.*

Fra anden side i kommissionen er der heroverfor peget på en udtalelse af 1955 fra D. K. F.s formand om, at hvis mælkeordningerne blev afviklet, måtte man indenfor mejeribruget søge at finde hinanden i et samarbejde for at fastholde de fordele for alle parter, der er skabt gennem de sidste 15 år. Den nævnte udtalelse kan imidlertid efter mindretallets opfattelse ikke hverken bedømt alene eller i sammenhæng med den ovennævnte ældre udtalelse opfattes som udtryk for et ønske om at etablere en privat monopoldannelse indenfor mælkehandelen.

Selv om man imidlertid vil fastholde tanken som en mulighed, ses det ikke, at mælkehandelen bør underkastes andre vilkår end alle andre erhverv, hvorfor dette spørgsmåls løsning, hvis en afvikling af mælkemonopolerne gennemføres, ville høre hjemme under den ny lov om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsning af 31. marts 1955.

Som omtalt i vore bemærkninger til lovforslag II har man også været inde på at søge tilvejebragt balance i mælkeerhvervet gennem en effektiv adskillelse mellem engroshandel og detailhandel. Man tænkte sig tilvejebragt færdselsregler til sikring af næringsfriheden mod angreb fra økonomiske koncentrationers side. Dette problem drejer sig om bevarelsen af en fri og selvstændig mellemstand i Danmark som den brede styrke mod den socialiserende udvikling. Da dette problem jo ikke alene foreligger på dette område, men er et alvorligt problem for hele vort erhvervsliv, kan vi tiltræde, at problemet søges løst indenfor den for tiden arbejdende næringslovskommission.

Til slut skal vi endnu engang understrege næringsrettens betydning for hele det danske folk. Denne ret har hidtil været det grundlag, hvorpå vi byggede vor daglige tilværelse op og sikrede vort og vort lands økonomiske og erhvervsmæslige fremskridt.

Ikke mindst i en tid, hvor vi må vente, at de kommende store årgange af unge vil anmelde deres ret til erhverv, må det være en pligt for os alle at holde næringsvejene åbne, hvis man da ikke tilsigter en omdannelse af befolkningen til kun at bestå af arbejdere og funktionærer med alle de politiske, økonomiske og menneskelige konsekvenser, som deraf følger.

Vi beklager, at flertallet agter denne næringsfrihed så ringe, at man ønsker at sælge den så billigt på dette område, som tilfældet er. Der skabes herved et eksempel, som kun kan bidrage til at undergrave de principper, et frit samfund må bygge sit erhvervsliv op på.«

B. P. Claussen og E. Tesdorpf.

2 af de 9 medlemmer, der anbefaler lovforslag II til gennemførelse, nemlig P. Claussen og E. Tesdorpf, udtaler, at de er af den opfattelse, at loven af 1940 på heldig måde har medvirket til at bringe de i 1930-årene og besættelsesårene herskende ekstraordinære forhold til ophør, såvel med hensyn til befolkningens forsyningsmuligheder som til mælkeprodukternes kvalitet.

De pågældende er derimod ikke overbevist om, at de således opnåede fordele — derunder en fastholdelse af de hygiejniske fremskridt — ikke i lige så høj grad vil være opnåelige under mindre rigoristiske handelsforhold end de af loven af 1940 betingede, som i deres virkninger betyder en væsentlig indskrænkning i næringsfriheden.

P. Claussen og E. Tesdorpf finder det endvidere betænkeligt at fastholde en ordning, hvorved det pålægges kommunale organer at træffe afgørelse i rent handelsmæssige forhold, der må betragtes som liggende udenfor deres naturlige område, ligesom de finder den i praksis stedfindende forhøjelse af prisen på flødeprodukter til fordel for sødmælken uheldig.

Af de nævnte grunde har P. Claussen og E. Tesdorpf tilsluttet sig forslag II, idet de formener, at forbrugernes interesser vil blive varetaget på bedste måde ved en afvikling af den bestående ordning.

C. Knud Tholstrup.

Knud Tholstrup, der ligeledes anbefaler lovforslag II til gennemførelse, fremsætter følgende udtalelser:

»Mælkeordningen har sin politiske baggrund, som går helt tilbage til Karl Marx.

I Karl Marx's ungdom var det kun muligt for storkapitalister at igangsætte industrielle virksomheder, idet der til fabriksvirksomhed krævedes et dampkedelanlæg og en dampmaskine samt helst eget jernbanespor. Maskinerne konkurrerede håndværket ud, og modsætningsforholdet mellem kapitalisterne på den ene side og den jævne borger og arbejder på den anden side opstod, hvor kapitalisten næsten fik monopol og udnyttede sin stærkere position.

Som svar herpå kom socialismens krav om statens overtagelse af produktionsmidlerne, og man har siden stirret sig blind på stordriften som den mest rationelle og fordelagtige uden at have lagt mærke til, at der siden dampmaskinen blev opfundet, er blevet taget et par nye opfindelser i brug, som praktisk talt fuldstændig har slået fødderne væk under monopol-kapitalisterne, nemlig elektromotoren, som gør det muligt ved hjælp af to tynde ledninger gennem luften at indføre dampmaskinens kraft til f. eks. en centrifuge eller et køleanlæg i et mindre engrosmejeri, eller den anden opfindelse, automobilet, som gør det muligt at køre mælken direkte fra bondegården eller landsbyens andelsmejeri ind til det lille engrosmejeri — eller endog videre til ismejeriet.

Med disse to hjælpemidler opstod de nye små engrosmejerier i København; og de gamle stormejerier fik nu en skarp konkurrence. Resultatet blev, at de store udbytter gik betydeligt ned — undertiden til nul. Der måtte stærke kræfter til; folket måtte overbevises om »stordriftens fordele«, således som det er belyst i »Fremtidens Danmark«. Og ude i horisonten truede den nye udvikling med de moderne mejerier i produktionsområderne, som leverede direkte til udsalgene uden at gå gennem et engrosmejeri; man frygtede, at disse helt ville slå stormejerierne ud.

Mælkeordningen blev pludselig til en politisk prøvesag for planøkonomiens tilhængere. 0g krigen kom og satte fart i udviklingen, for nu havde man virkelig et skræmmebillede at varte op med over for de af andre grunde forskræmte borgere, nemlig truslen om mælkemangel, hvis vi ikke fik »ordnede forhold«.

Det er blevet påstået, at der var »kaos« i mælkehandelen lige før krigen, —• men det var ikke forretningernes skyld. Man gik og ventede nye sundhedsvedtægter, om hvilke det blev sagt, lige fra 1932, at de ville fremkomme i nærmeste fremtid; men det trak stadig ud, og mejerierne havde derfor svært ved at disponere og

var på den måde hindret i at foretage de forbedringer og forretningsmæssige skridt, de ellers ville have foretaget. Saneringen var imidlertid i fuld gang; mange af de mindste udsalg blev afviklede, og i de nye kvarterer blev nye kun oprettede, hvor man var sikker på, at de kunne opnå en tilfredsstillende omsætningsstørrelse. Der var en priskrig i gang, som gjorde, at det dels ikke kunne betale sig for engrosmejerierne at køre til de mindste butikker, og dels ikke kunne betale sig for de mindste butikker med den reducerede omsætning at opretholde mælkesalget. — Det var måske nok »kaos«, men forbrugerne nød godt af den skarpe konkurrence. — Havde udviklingen blot fået lov at fortsætte et par år til, ville den forretningsmæssige sanering have været gennemført uden offentlig indblanding ud over de nye sundhedsvedtægter, og kunderne ville have opnået større prismæssig fordel end under monopolordningen.

Før mælkeordningen kunne mælk købes til mange forskellige priser. Stormejerierne var de dyreste, og man skulle tro, at man ville have foretrukket at opretholde de små, moderne mejerier, som leverede den billige mælk — men det blev som bekendt helt anderledes.

Prisnedsættelsen i 1941 blev på 5 øre for 1/1 1 sødmælk i forhold til tidligere pris hos de tre store mejerier. Samtidig steg leverandørpriserne med ca. 2 øre, således at forskellen mellem leverandørpris og forbrugerpris blev reduceret med ialt 7 øre. På den anden side indførtes budpengene, flødeprisen blev sat op og rabatterne til storforbrugerne stærkt reduceret til nogle få procent.

Ifølge det nu foreliggende materiale fra prisdirektoratet kan rabattabet ansættes til 2,24 øre og underprisens virkning på gennemsnitsprisen til 2,17 øre, medens budpengene 2 øre (1941) pr. flaske giver mellem 3 og 4 øre pr. 1/1 liter sødmælk i flasker. De 7 øre forsvandt således helt ved denne tryllekunst. Tilbage blev så, at fløden blev dyrere — det eneste reelle begyndelsesresultat af mælkeordningens indførelse ved dens start, og siden er ingen forbedringer sket.

Vi har fra prisdirektoratet fået en række udregninger, som viser, at gennemsnitsomkostninger på mælk fra producent til forbruger er nedsat ved rationalisering af driften. — Jeg skal ikke bestride, at der har fundet visse ændringer sted, som har kunnet billiggøre mælken, men dette ville være sket uden mælkeordningen. Alene den omstændighed, at mælkeforbruget er steget til omkring det dobbelte, har nedsat omkostningerne pr. enhed ganske betydeligt. Folk ville i det lange løb automatisk overflytte deres køb fra de dyrere mejerier til dem, der solgte billigere mælk, således at den del, de billige mejerier havde af markedet, var vokset og vokset. — På den måde ville genemsnitsomkostningerne af sig selv gå ned.

Prisdirektoratet har ved prøveindkøb, som fandt sted før mælkeordningen blev gennemført, konstateret, at der kunne spares op til 10 øre pr. ½ liter.

Imellem de 15 øre pr. ½ liter i de pågældende mejerier og de 25 øre pr. ½ liter i stormejerierne fordeler priserne sig så jævnt; således var der mange mejerier, der solgte til 18, 19 og 20 øre pr. ½ liter, altså fra 14, 12 og 10 øre pr. helliter under stormejeriernes pris. — Det var folk med små indtægter og en stor børneflok, som i særlig grad havde interesse i at få mælken billigt, der købte i de billige mejerier. Mælkeprisen spiller jo ikke nogen afgørende rolle for det velstillede borgerskab, som derfor heller ikke gjorde sig særlig ulejlighed med at gå omkring hjørnet efter mælken.

Det var ikke alene mælken, der i billigmejerierne blev solgt langt under den ordinære pris; især blev fløden solgt billigere. V10 liter piskefløde, som hos de store mejerier kostede 39 øre, blev solgt i de billige mejerier til 22 øre (eller 170 øre mindre pr. liter). Et enkelt mejeri solgte 33 % piskefløde til halv pris, nemlig 48 øre pr. ¼ liter på det tidspunkt, da detailvognene noterede 94 øre.

Under mælkeordningen har det kun været muligt at holde mælkeprisen nede ved at tillade at tage overpris for fløden. Og i mangfoldige tilfælde har mælkehandel været drevet på den »snedige« måde, at butikkerne holdtes underforsynet med mælk og overforsynet med fløde, således

at kunder, der kom for sent om eftermiddagen, kun kunne købe fløde, som var dyrere, og som gav større fortjeneste både til detailhandlere og til engrosmejeriet.

Før ordningen fik restauranter, spisehuse og pensionater samt bagere og konditorer langt højere rabatter end i dag. Ifølge handelsministeriets mælkekommissions beretning fra 1940 fik bagere helt op til 37 % og restauranter op til 44 % rabat. — Således må køberne af færdig mad og bagværk i dag betale højere priser herfor på grundlag af det fordyrede råvareindkøb hos fremstillerne. — 0g når hospitaler og offentlige institutioner ligeledes får mindre rabatter end før, må forbrugerne betale det mere i skat.

Før blev der ydet bedre service, f. eks. med ekstra udkørsel, hvis et mejeri eller et bageri var kørt tør for mælk for tidligt på dagen, eller der blev medleveret en stang is, så dels ismejeriet kunne tillade sig at have et større sortiment af flasker i nedkølet stand lige til lukketid, og dels kunne videregive et stykke is til en kunde, som havde særlige ønsker herom, hvis f. eks. mælken først skulle bruges næste dag.

Hovedparten af de nye engrosmejerier bestræbte sig for at levere bedre mælk end de gamle stormejerier for derved at få fat i kunderne, da det forretningsmæssigt ofte var både bedre og lettere fremfor at gå ind i en prismæssig konkurrence. — Undtagelsesvis var der dog enkelte af de nystartede engrosmejerier, der ikke behandlede mælken hygiejnisk nok; — men dette ansvar må lægges på det offentlige tilsyn. —

Det vides, at et bestemt mejeri — men der har sikkert været flere — leverede mælk ud her i København om eftermiddagen af morgenmælk fra samme dag. 0g den mælk, der blev kørt ud næste morgen, var i hvert fald ikke over 24 timer gammel; en stor del af den var aftenmælken fra dagen i forvejen, altså ikke mere end 18 timer gammel.

Dette fremskridt har ikke kunnet opretholdes under mælkeordningen, tværtimod. Det er under kommissionsbehandlingen blevet sagt, at det ikke længere er praktisk muligt at få mælk fra dagens indvejning ud til forbrugerne samme dag. — Nu har dette måske ikke længere så stor praktisk betydning, hvor køleteknikken er forbedret, men må ses i det særlige relief, at mælkeordningens tilhængere i dag slår stærkt på kvalitetsmæssige forbedringer.

Da man i sin tid gennemgik, hvilke engrosmejerier der måtte anses for at være tilstrækkeligt veludrustede sundhedsmæssigt og hygiejnisk set, kom syv af de mest moderne og med de nyeste bygninger slet ikke i betragtning — således Stassano i Vridsløse, som var det første mejeri, der indførte stassanisering, Slots mejeri i Taastrup, Ballerup mejeri, Karlslunde, Hedelykke og Ballerup andelsmejerier — nybyggede mejerier, som i kraft af, at de lå ude i produktionsområdet, netop kunne behandle og nedkøle mælken på et meget tidligt tidspunkt. Der var adskillige mejerier, der solgte en betydeligt federe mælk end de store mælkecentraler; således var der et enkelt herregårdsmejeri, som altid holdt en fedtprocent på 4½. — Dette gode er faldet bort.

Før mælkeordningen var budpengene indregnet i detailavancen. Nu er detailavancen blevet skåret stærkt ned pr. enhed, men til gengæld bliver der lagt budpenge på, som i visse tilfælde kan fordyre mælken overordentlig meget. Budpengene er som bekendt 4 øre pr. flaske mælk og fløde, men da en stor del af salget sker i ½, ¼ og 1/10 liter, virker de med 7 øre pr. liter mælk og fløde i gennemsnit. Ved små køb særlig stærkt. Køber en kunde f. eks. ½ liter sødmælk og V10 liter fløde, udgør budpengene 8 øre, som alene skal belastes den halve liter mælk, = 16 øre pr. helliter i budpenge.

Initiativ og dygtighed kan ikke længere komme forbrugerne til gode som under frie forhold. — Under frie forhold er det den dygtige, der igennem lavere priser eller bedre service og bedre varer tager markedet fra den udygtige. Men under monopolforholdene bliver det den enkelte deltager, som er særlig dygtig, der får fordelene selv, idet man er nødt til at generalisere, således at de priser og avancer, der fastsættes, er af en så-

dan størrelsesorden, at selv den udygtige — den med det for store administrationsapparat — kan klare sig. Det er til stor særfordel for disse enkelte dygtige, som er så heldige at være deltagere i monopolet. Vi har i kommissionen været forelagt fortroligt materiale om millionfortjenester, som fremkom, når sådanne monopolmejerier af en eller anden grund skulle nedlægges og afkøbes deres kvota af mælkehandelen. Især når det drejede sig om særligt dygtige udøvere af engrosmejeri-erhvervet. Under frie forhold ville sådanne mejerifolks dygtighed og dermed en stor del af disse beløb være kommet forbrugerne til gode, endda med heldig konkurrencepræget prisvirkning for forbrugerne fra de andre leverandører. Under frie konkurrenceforhold ville lave priser hos enkelte mejerier have trykket prisen overalt.

Når mælken i enkelte tilfælde er dyrere i byer uden mælkeordning, må det ikke glemmes, at trusler eller forudsigelser om, at mælkeordninger kan ventes i de pågældende byer, har bevirket, at der i flere år praktisk talt ikke er kommet nye erhververe ind i branchen og påbebegyndt den sunde, naturlige konkurrence. Denne ville normalt have fundet sted i det øjeblik, dygtige mejerister kunne regne med, at en eventuel konkurrencemæssig indsats ville blive til fordel for dem selv i det lange løb, idet de ikke risikerede, at forretningen blev konfiskeret efter et kort åremål, fordi der nu skulle gennemføres mælkeordning.

Et af de forhold, som tidligere fordyrede mælken, var de mange meget små mælkeudsalg — helt ned til 30 liter om dagen — som ofte skulle besøges to gange om dagen, og som havde en langt højere **returprocent** end de store mejerier. De mange stop på engrosvognens tur fordyrede kørselen meget mere end den omstændighed, at de forskellige engrosmejerier havde deres ruter flettet ind i hinanden. — Det, der vandtes ved opdeling af distrikterne, var ganske ubetydeligt i forhold til det, der vandtes ved at indskrænke butikkernes antal, hvorved omsætningen pr. ismejeri blev større.

Denne udvikling var imidlertid allerede i gang før mælkeordningen og gik i følgende retning: Engrosmejenerne satte engrosprisen op for de ganske små detailmejerier, fordi det ellers ikke kunne betale sig at besøge dem. Dernæst hjalp man de større detailmejerier til anskaffelse af tilstrækkeligt store køleskabe, som kunne gøre det muligt at nøjes med een, højst to udkørsler i døgnet. En fortsættelse heraf ville have medført, at man med tilstrækkeligt store køleskabe kunne klare sig med én daglig udkørsel, jævnt fordelt over hele dagen, så et stort engrosmejeri blot behøvede at have nogle enkelte ekstravogne til at sende ud på ekstrature, hvor der havde fundet fejldisponeringer sted, og i det hele taget klare sig med en mindre vognpark.

Flere af mejerierne var inde på denne udvikling, og denne forretningsgang var ved at danne skole.

Hvis man i dag ville stille krav om, at en mælkebutik skal have et tilstrækkeligt stort køleanlæg, så den kun behøver at få mælk een gang om dagen og kun undtagelsesvis skal have suppleringer, — vil jeg tro, at dette er fuldt tilstrækkeligt til at give denne billige distribuering.

Med et ordentligt køleanlæg vil der praktisk talt aldrig blive tale om **retur**mælk og tab herpå hverken for detaillisten eller for engrosmejeriet, et tab, som forbrugerne til syvende og sidst må betale.

Mælkevogne kontra detailbutikker.

Under fuldkommen frie konkurrencevilkår ville mælkevognene ikke kunne klare sig over for mælkebutikkerne i blot nogenlunde tæt bebyggede kvarterer, idet de ikke kan komme tidligt nok til alle kunder; de må tage deres distrikt fra en ende, medens ismejeriet kan levere mælken ud individuelt og begynde med de kunder, der skal have mælken særlig tidligt.

Mælkevognene vil ikke kunne holde mælken afkølet tilstrækkeligt i de varme sommerdage uden kostbar isolering og stort forbrug af is. Derimod vil de være mere konkurrencedygtige i spredt bebyggelse, hvor afstanden fra butik til kunde ville blive uforholdsmæssig stor, hvortil kommer at kunderne her i den lave be-

byggelse som regel har kældre, hvor mælken til morgenbordet kan opbevares fra købet dagen i forvejen. — Endelig kan mælkevognene ikke have morgenbrødet med som ismejerierne, hvorfor dobbelt betjening er nødvendig.

Bageriers ret til at sælge mælk.

Det kan ikke betragtes som et rationaliseringsfremskridt at fratage bagere salg af mælk. De fleste kunder får leveret mælk og morgenbrød fra det nærmeste ismejeri eller bagerforretning, som leverer begge dele. Det er derfor mest hensigtsmæssigt, at begge forretninger kan føre begge varer. Hvor bageriers mælkesalg er ophørt, finder der nu som oftest dobbelt levering sted, og budpengene skal jo på en eller anden måde betales ved indregning i prisen til fordyrelsen af kundens samlede forbrug af de to varer.

Den stigende tendens til at holde lukket en dag om ugen med indførelse af en turnusordning, således at såvel ismejerier som bagerier kan få en fridag, gør det påkrævet, at der ikke bliver alt for langt mellem mælke- og brødudsalgene. — Man har nok været for hårdhændet med hensyn til butikkers nedlæggelse.

Standardisering af mælken til 3,5 % og den høje flødepris.

3,5 % ligger ca. 10 % under det almindeligt gældende før ordningen. Under forudsætning af, at mælke- og flødepris er udkalkuleret, så de hviler i sig selv hver for sig, — hvad der måtte anses for naturligt, — var det bedre at standardisere mælken på 4 % eller — set fra et forbrugersynspunkt — helst på 4½ %, som svarer omtrentlig til det fedtindhold, der er i mælken, som den fremkommer fra de kontrollerede besætninger; så kunne mange forbrugere købe hele liter sødmælk og selv skumme den nødvendige kaffefløde. Det ville forhøje den nuværende (1953) pris ca. 6 øre, til 59,88 øre (efter nedenstående opstilling) incl. budpenge.

Forbrugerpris for 1 liter sødmælk å 3,5 % fedt (jfr. bilag IV, tabel 1)...	49,79 øre
Budpenge	4,00 »
Forøgelse af fedtindholdet fra 3,5 til 4,25 %, d. v. s. 15 enheder å 0,05 % fedt å 0,392 øre multipliceret med 1,035 (jfr. bemærkninger til bilag III, side 70)	6,09 »
Ialt	59,88 øre

For at opnå den samme fedtmængde skal husmoderen i dag købe ½ liter sødmælk til 31,46 øre og ¼ liter 10 % fløde til 51 øre —• hvilket er et meget almindeligt køb — ialt 82,46 øre for samme fedtmængde, men lidt mindre mælk. Skal vi gøre billedet helt færdigt, bør vi lægge værdien af ¼ liter skummetmælk til og kommer så op på 90,31 øre for mælk og fløde købt hver for sig i modsætning til de 59,88 øre, en 1/1 liter sødmælk med 4¼ % fedt vil koste.

Den opnåede besparelse bliver således 30,43 øre på husmoderens indkøb ved at skifte fra mælk + fløde til mælk med lidt højere fedtindhold, som hun så selv skummer fløden af (jfr. nedenstående opstilling):

Udgift med nuværende fedtindhold:	
½ liter sødmælk (bilag IV, tabel 1, side 72)	27,4G øre
Budpenge	4,00 »
ialt	31,46 øre
¼ liter fløde III (10% fedt)	47,00 øre
Budpenge	4,00 »
ialt	51,00 »
1/1 liter skummetmælk	27,40 øre
Budpenge	4,00 »
ialt	31,40 øre
Heraf en fjerdedel	7,85 »
Samlet udgift	90,31 øre
»Besparelse« pr. liter	30,43 øre

svarende til over kr. 100,00 om året på det lille køb af 1 liter sødmælk daglig.

Til bilag VIII, tabel 2, (side 90) vedrørende spændvidden mellem producentpriser og forbrugerpriser bemærkes:

De ÷ 3,51 øre i 2. linie burde egentlig være — 4,41 øre, nemlig de ÷ 2,17 øre, som fremgår af bemærkningerne til bilag VIII, side 91, og de ÷ 2,24 øre på bi-

lag VI, side 81, hvorefter sammenligningsprisen i 1940 skal være 41,59 øre.

3. linie: Udbringningstillæget bør sættes til 7 øre, hvilket tal fremkommer ved at dividere de 148 millioner liter flaskemælk og flaskefløde, der er solgt i 1953, op i de 10.360.000 kroner, som budpenge på 259 millioner flasker à 4 øre normalt ville beløbe sig til (se bilag II, tabel 1 og 2, side 60). Når en stor del af mælken i dag afhentes, skyldes det, at budpengene beregnes for sig, medens de før ordningen var includeret i prisen. Før ordningen var der derfor meget få, der hentede mælken selv, da de ingen godtgørelse fik for afhentningen; og hvis budpengene i dag var indregnet i prisen, så der ikke var nogen besparelse ved at hente mælken selv, må det formodes, at ingen ville have ulejligheden med selv at hente den.

Den rette sammenligningspris bliver derefter for 1953 incl. budpenge og tilskud	68,29 øre
medens forbrugerprisen for sødmælk frit tilbragt i 1940 med min korrektion andrager	41,59 »
hvilket er en stigning på	26,70 »
medens producentprisen kun er steget fra 21,30 øre til 42,40 øre, altså	21,10 »
Den absolutte forskel mellem producent- og forbrugerpriser var i 1940	20,29 »
1953	25,89 »
Ifølge bilag III (side 64) er engrosmejeriernes nettoindkøbspris steget fra 21,30 øre til 30,90 øre = ...	9,60 »
medens udsalgsprisen ifølge bilag VIII, tabel 2, (side 90) med min korrektion for budpengene er steget fra 41,59 øre til 56,79 øre*), altså med	15,20 »

Tilhængere af ordningen hæfter sig meget stærkt ved nedgangen i den procentvise totalavance som bevis for, at ordningen har været en fordel, og er **til-**

*) hertil skal lægges de, som betales på rodekontoret,	11,50 øre,
og de, som mælkens fedtindhold er forringet,	2,50 øre,
ialt, som ikke direkte fremgår af den officielle udsalgspris,	14,00 øre,

og tages der yderligere hensyn til flødeprisens fordyrelse, bliver den reelle mælkepris yderligere 10 øre højere.

bøjelige til at bruge stormejeriernes daværende priser som udgangspunkt, medens der bør lægges større vægt på, hvad de for de store mejerier meget generende nye konkurrenter solgte til, idet de store jo var ved at blive konkurreret ud. Praktisk talt ingen virksomhed i nogen branche opnår i dag tilnærmelsesvis samme procentvise avance på de i dag langt højere indkøbspriser på alle varer som den procentvise avance, der var gældende før krigen, da råvareindkøbspriserne var lave. Det vil derfor være helt unaturligt at antage, at der under frie forhold i dag ville kunne opnås samme procentvise avance for mælk som før krigen. Konkurrencen ville have sikret befolkningen lave priser, således som den var på vej til at gøre det før ordningen med de nye mejeriers stadig stigende andel af markedet. Som det fremgår af skemaet side 124, lå de 44 billigste engrosmejerier væsentlig under gennemsnitsavancen, som var på 17,17 øre (80,6%), nemlig med kun 11,88 øre (55,8%) mod den nugældende avance på 25,89 øre (61,1 %), og tages der hensyn til flødeprisens fordyrelse ifølge sidste kolonne i skemaet 35,89 øre (84,6 %).

Der er derfor intet, der indicerer, at mælkeordningen i dag giver billigere mælk til forbrugerne, end prisen under frie konkurrencevilkår ville have givet. Jeg vil snarere sige tværtimod, og den omstændighed, at man er bange for at lukke op for den frie konkurrence, må jo næsten tages som et bevis for, at man er bange for, at konkurrencen ville komme ind og forstyrre det smukke billede, som mælkeordningens tilhængere har tegnet sig.

Tænker man sig, hvordan det ville have gået under frie forhold — under forudsætning af normal udvikling uden mælkeordning og uden krig — kan man ikke nøjes med at tale om gennemsnitsprisen før ordningen, men må se på, hvad de billigere — omend ikke de allerbilligste — mejerier solgte til. Tager man gennemsnittet af den billigste fjerdedel, så ligger prisen 8,12 øre under det normale, ifølge bilag VI, tabel 2, (side 83) og tager vi en trediedel af hele mælkesalget dengang, så ligger prisen for disse i gennem-

Knud Tholstrups korrektiv til bilag VIII, tabel 2 (side 90).

Beregning af »spændvidden« mellem producent- og forbrugerpriser for sødmælk i 1/1 liter flasker.

Øre pr. liter.

	7. juli 1940					*1953 gennemsnitlig*	
	Skal sammenlignes med bilag VIII, tabel 2, se side 90 og side 122	Højeste pris: de 3 store mejerier iflg. bilag VI. Som underpris er kun medtaget de 2,24 øre fra bilag VI, side 81	Laveste pris: billigmejerierne omfattende 44 små engrosmejerier iflg. bilag VI, som lå gennemsnitlig 5,29 øre lavere pr ½ liter end de 3 store	Gennemsnit af højeste og laveste pris	Formodet pris under forudsætning af normal udvikling, hvor konkurrencen havde tvunget prisen yderligere 5,05 øre ned, se side 125	Uden flødeoverpris	Såfremt der tages hensyn til overprisen på fløden iflg. side 125
Priser til producent incl. fragt (bilag III, tabel 6, side 69)	21,30	21,30	21,30	21,30	21,30	42,40	42,40
Forbrugerpris for sødmælk i 1/1 flasker (bilag IV, tabel 1, side 72)	46,00	46,00	46,00	46,00	46,00	49,79	49,79
÷ underpris i 1940 iflg. bilag VIII, side 91	2,17		10,58	5,29	7,22		10,00
÷ underpris i 1940 iflg. bilag VI, side 81	2,24	2,24	2,24	2,24	2,24		
Udbringningstillæg incl. i prisen i 1940						7,00	7,00
Nettotilskud bilag III, tabel 6, (side 69) betales ad skattevejen						11,50	11,50
Nettopriser til forbrugere	41,59	43,76	33,18	38,47	36,54	68,29	78,29
Absolut forskel mellem producent- og forbrugerpriser	20,29	22,46	11,88	17,17	15,24	25,89	35,89
Målt i procenter af producentprisen	95,3	105,4	55,8	80,6	71,5	61,1	84,6

Bemærkninger: Fedtindholdet er sat ned fra 3,8 % til 3,5 %, hvilket i penge andrager 2,50 øre — med mælkekvalitet som i 1940 ville prisen i 1953 have været 70,79 øre pr. liter sødmælk i gennemsnit eller 80,79 øre, når overprisen på fløde tages i betragtning.

snit 6,32 øre lavere end den pris, de store mejerier tog. Dette ville i det lange løb have smittet de dyrere eller have konkurreret dem ud. Redegørelsen kan derfor ikke godtages uden at gøre opmærksom på de betydelige mangler. Der skulle derfor være gode muligheder for under frie forhold at få prisen lavere, end den er i dag (1953).

Der er grund til at formode, at konkurrencen efterhånden ville have bevirket, at prisen for al mælk i gennemsnit i hvert fald var kommet til at ligge på et middeltal af 6,32 og 8,12 øre, altså 7,22 lavere, hvorfra skal trækkes de 2,17 øre, som i forvejen er taget med i mine beregninger = 5,05 øre, som sammenligningsprisen derfor skulle nedsættes med, altså fra 41,59 øre til 36,54 øre, således at stigningen indtil 1953 bliver 31,75 i stedet for 26,70 øre som vist på side 123. Forskellen mellem producent- og forbrugerpris i 1940 ville under disse forudsætninger reduceres fra 20,29 øre til 15,24 øre, således at det er dette sidste tal, der skal sammenlignes med den nuværende forskel mellem producent- og forbrugerpris på 25,89 øre.

Et andet sted omtales de lave priser som medvirkende årsag til den større omsætning, og dette skal ikke bestrides, men æren for dette må tilskrives tilskudene, som kunstigt har gjort udsalgsprisen lavere, samt forbrugsomlægningen bevirket af den store stigning i børnefødslerne.

Det har ikke tidligere været muligt med tørre tal at fastslå, hvor meget det drejer sig om, men følgende uddrag af formanden for D. K. F.s generalforsamlings beretning af 3. marts 1955 giver dog et klart billede af den ganske betydelige overflytning af fortjeneste fra fløde til sødmælk:

> »*Forholdet mellem sødmælks- og flødepriserne* har gentagne gange været nævnt i det foregående. Forholdet er det, at hver liter fløde, der sælges, belægges med en overpris på fra 75 øre til 1 kr. for at holde den lave pris på sødmælk. Ifølge de af handelsministeren i 1940 i medfør af mælkeloven fastsatte bestemmelser skulle besparelserne ved mælkeordningerne udelukkende falde på sødmælken. Da flødeafgiften på 15 øre pr. liter i 1942 blev indført, blev det pålagt mejerierne at forhøje prisen på fløde tilsvarende, og da flødens fedtindhold i 1943 blev nedsat fra maksimalt 20 til maksimalt 15 % fedt, måtte besparelsen herved — ca. 23 øre pr. liter — ikke anvendes til nedsættelse af flødepriserne, men skulle anvendes til billiggørelse af mælken.
>
> Desuden er fløden tid efter anden belastet med sin rigelige andel af de stigende omkostninger.
>
> D. K. F. har gentagne gange overfor handelsministeriet fremhævet dette uheldige forhold, og vi har fremsat ønske om, at hver enkelt vare i højere grad ved kalkulationen af priserne kom til at hvile i sig selv.
>
> Dette specielle forhold har også været berørt i mælkekommissionen, hvor nogle medlemmer har påpeget det uheldige i »den i praksis stedfindende prisdiskrimination af prisen på fløde-produkter til fordel for sødmælken.«
>
> Det fremgår vist tilstrækkeligt klart af det foregående, at også D. K. F. er modstander af denne prispolitik, men jeg vil gerne slå fast, *at den er gennemført — omend sideløbende med — så dog uafhængig af mælkeordningerne,* og det er vort ønske, at den — uanset de gældende mælkeordninger bliver forladt snarest muligt.«

Det fremgår ikke af generalforsamlingsberetningen, om de 75—100 øre varieres over de 3 flødesorter, eller de varieres over forskellige byer, og jeg har derfor betragtet tallet som et rundt og noget usikkert tal og først medtaget det i sidste kolonne af den skematiske opstilling. Selv uden denne fordyrelse af flødeprisen, som svarer til ca. 10 øre pr. liter sødmælk i flasker, er mælkeordningen ingen fordel for forbrugerne, og når man tager den dyre fløde i betragtning, har det været en kostbar ordning for mælkeforbrugerne, idet der naturligvis må tænkes på en normal husholdnings samlede indkøb af mælk og fløde.

Resumé.

Det må fastslås, at den forbrugerpris,

der regnes med i 1940, har været ansat for høj, nemlig 42,49 øre mod 41,59 øre, medens den forbrugerpris, der regnes med for 1953, er sat meget for lavt, nemlig 64,05 øre mod 78,29 øre. Det er navnlig budpengene, man ikke har taget tilstrækkeligt i betragtning, samt flødeoverprisen som nævnt i foregående afsnit. Den samlede difference mellem prisdirektoratets beregning og den beregning, som efter min mening burde være anvendt, bliver således 15,14 øre.

Hertil kommer så, at en fortsættelse af udviklingen — under forudsætning af frie forhold — uvægerligt ville have medført, at alle mejerier var blevet tvunget til at nedsætte deres pris for at kunne følge med i konkurrencen, således at det højst sandsynligt ville have betydet gennemgående billigere mælk for alle forbrugere. I henhold til skemaet, side 124, er denne fordel beregnet til 5,05 øre pr. liter sødmælk; den samlede difference mellem prisdirektoratets beregning og de tal, som burde være benyttet, bliver da 20,19 øre. Den i betænkningen, side 52, nævnte fordel på 15 øre elimineres alene ved anvendelsen af mere rigtige sammenligningspriser incl. flødeoverprisen iflg. generalforsamlingsberetningen af 3/3 1955. — Det samlede resultat bliver da, at mælken under frie forhold ville have været over 5 øre billigere pr. liter i gennemsnit og i hvert fald meget billigere for de husmødre med de mange børn, som ville gøre sig den ulejlighed at gå omkring hjørnet og finde sig det billigste mejeri, således som det var før ordningen, hvor der kunne spares helt op til 20 øre pr. 1/1 liter mælk og 17 øre for 1/10 liter piskefløde.

I dag må alle betale samme pris. For en husmoder, der selv henter f. eks. 3 liter mælk og 1/10 liter fløde, var bebesparelsen dengang 77 øre, medens hendes besparelse i dag kun andrager budpengene — 16 øre. Differencen 61 øre svarer til ca. kr. 200,00 om året.

Dette var naturligvis kun muligt ved de såkaldte billigmejerier, men går man op til at tage den billigste fjerdedel af mejerierne, så var prisen dog 8 øre lavere for mælk og som oftest 10 øre lavere for 1/10 liter fløde. Husmødrene sparede således 34 øre mod nu 16 øre. Differencen 18 øre svarer til en besparelse på kr. 60—70,00 om året Hertil kommer, at mange af de mellemstore mejerier, som havde en officiel pris, der lå væsentligt højere end de såkaldte billigmejeriers, ofte i visse kvarterer solgte betydeligt under deres officielle pris for at klare sig i konkurrencen med de såkaldte billigmejerier.

Da mælkeordningen ikke som før giver mulighed for store besparelser for de husmødre, der virkelig har brug for det, må jeg alene af den grund anbefale, at mælkeordningen ophæves.

De i min redegørelse anførte tal skulle egentlig være tilstrækkelige til at slå fast, at mælkeordningen er en stor misforståelse. Men hertil kommer nogle faktorer, som ikke kan gøres op med tørre tal:

1) Værdien af den næsten fordoblede omsætning, som har en umådelig billiggørende virkning på behandlingen og udkørselen pr. enhed, — adskillige øre pr. liter.
2) Værdien af den stærke stigning i salget af fløde, hvorpå der er en særlig høj fortjeneste, — yderligere adskillige øre pr. liter.
3) De mellemstore engrosmejeriers konkurrencepriser i visse kvarterer, som ikke er med i redegøreisens bilag VI. Den tvivl, der således opstår om, at underprisen 2,17 øre (bilag VIII, side 91) er beregnet tilstrækkeligt højt, kommer prisdirektoratets beregning tilgode. Der findes intet talmateriale, men der er for mig ingen tvivl om, at underprisen 2,17 øre er for lavt ansat.
4) Besparelserne, som er opnået ved dårligere service. Ingen kunde får mere et lille stykke is gratis om sommeren. Ingen kunder nyder fordelen af den særligt fede mælk, som nogle mejerier praktiserede, eller den friske mælk, som andre mejerier praktiserede, og mange kunder kan ikke længere få leveret mælk om morgenen, før de skal af sted på arbejdet; deres morgenmælk må således købes et døgn i forvejen. Mælk har alt for ofte været udsolgt sent på eftermiddagen.

Under mælkeordningen, længe efter krigens ophør, har der været perioder med stærkt udtalt mælkemangel, noget som var ganske ukendt før mælkeordningen.

5) Den længere afstand, der nu ofte er til nærmeste mejeri for de kunder, der ønsker at afhente mælken.

De tekniske og hygiejniske fremskridt, som krediteres mælkeordningen, er kun et resultat af den almindelige udvikling med forbedret teknik.

De indhøstede erfaringer viser, at forbrugerne ville være bedst tjent med frie næringsforhold og i særlig grad de børnerige familier, som har et stort mælkeforbrug, og som før mælkeordningen kunne opnå store fordele ved at udsøge sig den billigste leverandør i kvarteret. For dem er mælkeordningen et stort tilbageskridt. For den øvrige befolkning har mælkeordningen som helhed ikke været til nogen som helst fordel, hvad angår selve sødmælken, men har betydet fordyrelse af fløden, således at det samlede køb af mælk og fløde er blevet fordyret takket være mælkeordningen.«

D. E. Seligmann's bemærkninger til Knud Tholstrup.

I forbindelse med Knud Tholstrups bemærkninger til prisafsnittet finder E. Seligmann anledning til at fremføre:

»Efter Knud Tholstrups opfattelse skal den som følge af den københavnske mælkeordnings gennemførelse indvundne besparelse, der i betænkningen side 52 er beregnet til 15,57 øre pr. liter mælk og fløde for så vidt angår de i 1953 gældende forhold, reduceres med 20,19 øre, således at ordningen i stedet for en besparelse skulle have medført en nettoudgift for forbrugerne på ca. 5 øre pr. liter.

En imødegåelse af de betragtninger, der ligger til grund for dette resultat, vanskeliggøres i nogen grad af, at Knud Tholstrup som udgangspunkt for sine beregninger har anvendt opstillingen i bilag VIII, tabel 2, (side 90) der alene tilsigter at belyse udviklingen i »spændvidden« mellem producentpris og forbrugerpris for sødmælk i 1/1 liter flasker ved salg til egentlige forbrugere, medens Knud Tholstrup ikke tager nærmere stilling til bilag VII, hvor den forannævnte besparelse på 15,57 øre pr. liter er beregnet som et gennemsnit for det samlede salg af sødmælk, børnemælk, skummetmælk og kærnemælk samt fløde såvel ved levering til egentlige forbrugere som til storforbrugere.

De af Knud Tholstrup foretagne korrektioner til beregningerne i bilag VIII, tabel 2, (side 90) vedrørende »spændvidden« mellem producent- og forbrugerpris for sødmælk i 1/1 liter flasker kan sammenfattes i følgende opstilling, hvor der til sammenligning er anført de i bilag VIII, tabel 2, angivne tal:

	Øre pr. liter			
	7. juli 1940		1953 gennemsnitlig	
	Tholstrup	Bilag VIII tabel 2	Tholstrup	Bilag VIII tabel 2
Priser til producent incl. fragt	21,30	21,30	42,40	42,40
Forbrugerpris for sødmælk i 1/1 liter flasker	46,00	46,00	49,79	49,79
Underpris i 1940	÷ 2,17	÷ 2,17		
Forventet forøgelse af underpris under forudsætning af frie forhold	÷ 5,05			
Bortfalden rabat til storforbrugere	÷ 2,24	÷ 1,34		
Udbringningstillæg			+ 7,00	+ 2,76
Nødvendig forhøjelse af prisen for sødmælk, såfremt priserne for mælk og fløde ansættes på et korrekt omkostningsmæssigt grundlag			+10,00	
Nettotilskud			+11,50	+11,50
Nettopriser til forbrugere med tillæg af samtlige tilskud	36,54	42,49	78,29	64,05
Samlet resultat af Knud Tholstrups korrektioner:				
Nedsættelse af 1940-prisen	5,95			
Forhøjelse af 1953-prisen			14,24	
Samlet korrektion	20,19 øre pr. liter			

Med hensyn til uoverensstemmelserne i de to beregninger bemærkes:

I bilag VIII, tabel 2, (side 90) er den før mælkeordningen gældende underpris ansat til 2,17 øre pr. 1/1 liter sødmælk svarende til den faktiske gennemsnitlige underpris, jfr. bemærkningerne til bilag VIII, (side 91) samt bilag VI, side 80. Knud Tholstrup er af den opfattelse, at underprisen skal forhøjes med 5,05 øre til ialt 7,22 øre pr. liter svarende til gennemsnittet af den af den billigste fjerdedel og den billigste trediedel af mejerierne beregnede underpris, idet det antages, at såfremt der ikke havde været gennemført en mælkeordning, ville konkurrencen mellem mejerierne have bevirket, at den gennemsnitlige forbrugerpris ville være faldet til det af de billigere mejerier beregnede. I den vurdering af forholdene, som kommer til udtryk i den af den første mælkekommission afgivne beretning, samt ved den senere gennemførelse af mælkeloven er man gået ud fra, at konkurrencen mellem mejerierne ikke kunne reducere forskellen mellem producent- og forbrugerpriserne. Og da der iøvrigt intet er, som tyder på, at Knud Tholstrup's antagelse er korrekt, jfr. herom nærmere side 111, må udgangspunktet for beregningerne være de faktisk gældende priser.

Den bortfaldne rabat til storforbrugerne er i bilag VIII, tabel 2, (side 90) ansat til 1,34 øre pr. liter svarende til den for sødmælk i 1/1 liter flasker beregnede bortfaldne rabat, jfr. bemærkninger til bilag VIII (side 91) og bilag VI, side 80. Knud Tholstrup ansætter denne post til 2,24 øre pr. liter, der i henhold til bilag VI, side 80, er den bortfaldne rabat beregnet for mælk og fløde ialt. Når Knud Tholstrup uanset at beregningen i bilag VIII, tabel 2, kun vedrører sødmælk i 1/1 liter flasker, fradrager den for mælk og fløde ialt beregnede bortfaldne rabat, er det ud fra den betragtning, at den i bilag VI foretagne beregning af underprisen ikke er korrekt. Knud Tholstrup anfører i denne forbindelse, *at* 1/10 liter piskefløde, som i de store mejerier kostede 39 øre, blev solgt i de billige mejerier til 22 øre, *at* et enkelt mejeri solgte piskefløde til halv pris, samt *at* de af de mellemstore engrosmejerier i visse kvarterer beregnede konkurrencepriser ikke er medtaget i beregningen af den gennemsnitlige underpris i bilag VI. Heroverfor må frem-

føres, at det vel ikke kan udelukkes, at mælk og fløde i enkelte tilfælde er solgt til meget lave priser, men de af Knud Tholstrup anførte priser kan ikke tages som udtryk for de af de billige mejerier i almindelighed beregnede priser. I denne forbindelse kan anføres, at formanden for Sammenslutningen af de prisbillige Engrosmejerier har oplyst, at hans mejeri samt hovedparten af de øvrige medlemmer i organisationen i juli måned 1940 beregnede en forbrugerpris af 33 øre for 1/10 liter piskefløde og 22 øre for 1/10 liter fløde I, medens mælkekompagniernes tilsvarende priser var henholdsvis 39 øre og 25 øre, således at de prisbillige mejeriers underpris androg 15,4 pct. for piskefløde og 12,0 pct. for fløde I, jfr. iøvrigt den i bilag VI, side 82, anførte oversigt over de af de prisbillige mejerier beregnede underpriser. — Der er endvidere intet, der tyder på, at de af den første mælkekommission indsamlede prisoplysninger ikke skulle svare til de på undersøgelsestidspunktet faktisk beregnede priser. Når det yderligere tages i betragtning, at der ved beregningen af underpriserne i bilag VI er foretaget en ikke uvæsentlig skønsmæssig forhøjelse af de faktisk konstaterede underpriser, må det fastholdes, at de gennemsnitlige underpriser, således som de er ansat i bilag VI, jfr. bemærkningerne til bilag VIII, på ingen måde kan anses for at være for lave.

Det i 1953 gældende gennemsnitlige udbringningstillæg for sødmælk i 1/1 liter flasker er i bilag VIII, tabel 2, (side 90) beregnet til 2,76 øre pr. liter, medens Knud Tholstrup ansætter udbringningstillæget til 7,00 øre pr. liter. De 7 øre svarer til det gennemsnitlige udbringningstillæg for mælk og fløde ialt under forudsætning af, at al mælk og fløde, herunder mælk og fløde i løst mål, udbringes. Det i bilag VIII, tabel 2, anførte beløb er beregnet på grundlag af det for sødmælk i 1/1 liter flasker gældende udbringningstillæg på 4 øre samt under forudsætning af en udbringningsprocent på 69, jfr. bemærkninger til bilag VIII, (side 91).

Som det vil fremgå af bilag V, tabel 1 og 2, (side 76 og side 78) sammenholdt med bilag VII, (side 84) er der i beregningen af den gennemsnitlige besparelse på 15,57 øre pr. liter mælk og fløde indregnet et samlet udbringningstillæg på 3,51 øre, og det af Knud Tholstrup ansatte udbringningstillæg på 7 øre skal derfor sammenlignes med de nævnte 3,51 øre og ikke med det i bilag VIII, tabel 2, (side 90) indregnede udbringningstillæg på 2,76 øre. Forskellen mellem de nævnte 3,51 øre og Knud Tholstrups 7 øre skyldes, at Knud Tholstrup ser bort fra, at ca. 45 pct. af salget af mælk og fløde fra udsalgene afhentes, jfr. side 50, og således ikke belastes med udbringningstillæg, og at der heller ikke beregnes udbringningstillæg ved salg til storforbrugerne. Det kan ikke være rimeligt at se bort fra disse forhold, og Knud Tholstrups korrektion af det indregnede udbringningstillæg må derfor afvises.

Knud Tholstrup mener endvidere, at den beregnede besparelse på 15,57 øre pr. liter mælk og fløde skal nedsættes med 10 øre ud fra den betragtning, at såfremt priserne for mælk og fløde var ansat i et korrekt omkostningsmæssigt forhold, skulle priserne for sødmælk i 1953 forhøjes med ca. 10 øre pr. liter. Heroverfor må pånу fremføres, at besparelsen på 15,57 øre er beregnet som et gennemsnit for mælk og fløde ialt. En eventuel regulering af priserne for mælk og fløde, således at disse i højere grad ansættes på et omkostningsmæssigt grundlag, vil ikke påvirke den beregnede genemsnitlige besparelse, og Knud Tholstrups korrektion må således allerede af denne grund afvises. I øvrigt kan der være grund til at fremhæve, at det skæve forhold mellem avancerne for mælk og for fløde også har været gældende før mælkeordningen, i hvilken forbindelse der henvises til, at det af bilag V, tabel 1 og 2, (side 76 og side 78) kan beregnes, at forholdet mellem bruttoavancerne for mælk og for fløde såvel i 1940 som i 1953 har andraget 1:6,3.

Sluttelig kan der være anledning til at henlede opmærksomheden på, at forbrugerprisen pr. 1/1 liter sødmælk, som det fremgår af opstillingen side 128, fra 1940 til 1953 er steget med 21,56 øre, og at producentprisen samtidig er steget med 21,10 øre, således at den samlede udgift til behandling og fordeling uanset den i

den nævnte periode stedfundne meget betydelige stigning i det almindelige omkostningsniveau faktisk har været uforandret, idet der kun har været en stigning på 0,46 øre pr. 1/1 liter.

Det må dog bemærkes, at opstillingen kun vedrører sødmælk i 1/1 liter flasker solgt til egentlige forbrugere, og at man får et fyldigere billede frem ved at se på udviklingen i bruttoavancen for det samlede salg til alle forbrugere af samtlige mælke- og flødesorter. Af den på side 51 anførte oversigt fremgår, at bruttoavancen for mælk og fløde ialt er forøget fra 29,74 øre pr. liter i 1940 til 31,44 øre pr. liter i 1953 eller med 5,7 pct. Med hensyn til den virkning, som den almindelige prisstigning har haft på mejeriernes omkostningsniveau, samt den besparelse, som mejerierne har opnået som følge af stigningen i mælkesalget, henvises til bilag VII, (side 84).

Det må herefter fastholdes, at det af Knud Tholstrup fremførte ikke har rokket ved de foretagne beregninger, hvorefter gennemførelsen af den storkøbenhavnske mælkeordning har medført, at der i 1953 er indvundet en besparelse på ca. 15 øre pr. liter mælk og fløde.«

E. Særudtalelse fra A. Krell og Chr. Olsen.

A. Krell og Chr. Olsen har ønsket at fremsætte følgende særudtalelse:

»Som repræsentanter for detailmælkehandelen må vi beklage, at der i kommissionen synes at have været så ringe forståelse for de vanskeligheder, denne branche har måttet kæmpe med, siden mælkeordningen blev indført.

Når man erindrer om de mange klagepunkter, der under kommissionens møder er fremført fra vor side og hvilke forslag, der er fremsat til afhjælpning af de konstaterede mangler og ulemper, er det nedslående at erfare resultatet af flertallets overvejelser i kommissionen.

Uagtet detailhandlerne må være de nærmeste til at påpege skævhederne i hvert fald for så vidt angår omsætningen i detailleddet — og der er påvist mange — så synes man ikke at have taget skyldigt hensyn hertil.

Hovedårsagen til de rådende vanskeligheder må først og sidst søges i den omstændighed, at der aldrig under mælkeordningen har bestået noget rimeligt forhold mellem detailhandlernes fortjeneste ved forhandlingen af mælk og den hertil fornødne arbejdsindsats.

En mælkeriarbejder får ganske naturligt sin løn reguleret uden hensyn til, at dette påvirker mælkeprisen, men det synes ligesom at være et led i mælkeordningen, at mælkens prisbillighed skal bæres af en urimelig lille detailavance.

Hele grundlaget for detailavancens beregning bør tages op til en gennemgribende revision.

På hele avancespørgsmålet baseres bl.a. mulighederne for modernisering af vore forretninger i form af bedre køleanlæg m. m., en nødvendighed for at følge med udviklingen og for at kunne gøre sig gældende i den rådende konkurrence.

Herudover vil vi gerne fremhæve et par af de væsentligste klagepunkter. Først og fremmest det specielt storkøbenhavnske detailvognsspørgsmål. Dette problem er formentlig det, som stærkest har sat sindene i bevægelse og ikke med urette. Ingen anden virksomhed vil have held til at konkurrere med sine egne kunder på en sådan måde, og en fortsættelse heraf vil medføre et stadig dårligere samarbejdsforhold mellem engros- og detailleddet i mælkehandelen.

Man har argumenteret for detailvognenes forbliven ved at henvise til det gavnlige konkurrencemoment samtidig med, at man finder en konkurrence i produktionsleddet uden interesse.

Vi må fastholde, at rationalisering og detailvogne er uforeneligt, hvilket også kan underbygges med den kendsgerning, at Oslo og Stockholm ikke i deres rationalisering har haft plads for denne forældede form for gadehandel, der alene af trafikale årsager burde være fjernet for adskillige år siden.

Det skal anføres, at en ophævelse af detailvognskørslen ville give en del detailforretninger netop den forøgelse af omsætningen, som mælkeordningen ikke hidtil har kunnet bevirke, men som var

en forudsætning for 14 år siden for at tilvejebringe en forsvarlig drift.

Dernæst spørgsmålet om mælkesalg fra bagerforretninger.

Det var oprindelig tanken, at mælkesalget kun i særlige tilfælde skulle bibeholdes i storkøbenhavnske bagerforretninger, nemlig når hensynet til forbrugernes forsvarlige forsyning krævede det. Ikke blot har man undladt konsekvent at følge denne linie, men man har tilmed sporet en yderligere tendens til at bibeholde mælkesalget ved ejerskifte i de forretninger, hvor mælkesalget skulle bortfalde ved afståelse.

Endelig et punkt hvor man formentlig vil kunne imødekomme vore ønsker således, at der i nogen grad kunne skabes bedre levevilkår uden påvirkning af mælkeprisen. Vi tænker her på det meget begrænsede vareområde i vore forretninger.

Det må nu, da salg af spandemælk praktisk taget er ukendt, være misvisende at henvise til en sundhedsmæssig begrundelse for ikke at udvide vareområdet. Man nævner i flertalsbetænkningen øget vanskelighed ved renholdelse, når vareområdet stiger. Butikkerne kan dog også fyldes med de nu tilladte varer.

Vi ønsker en udvidelse af varesortimentet omfattende sådanne ting, som har en naturlig tilknytning til de allerede forhandlede samt visse konservesvarer og ikke mindst den vare, der lige så naturligt som mælken hører hjemme i en specialforretning for mejeriprodukter, nemlig ost. Det er umuligt for forbrugerne at forstå, at de kan købe smelteoste i et detailudsalg, men ikke udskåret ost.«

F. Særudtalelse fra Arne Pedersen.

Arne Pedersen, der ikke kan anbefale lovforslag I til gennemførelse i dets foreslåede struktur og indhold, og som heller ikke kan anbefale lovforslag II til gennemførelse, fremsætter følgende udtalelse:

»Indledningsvis vil jeg gerne understrege, at mine nedennævnte synspunkter nøje falder sammen med de synspunkter, som jeg — blandt andre — har fremført under drøftelserne i såvel kommissionens plenarforsamlinger som arbejdsudvalg.

Som baggrund for mine synspunkter minder jeg om, at 1939-kommissionen kom til den konklusion, at der for at opnå den ønskede nedsættelse af forskellen mellem prisen for mælk hos leverandørerne og prisen for mælk udbragt i byerne måtte ske en dybtgående *centralisering* af mælkens tilførsel, behandling og fordeling. Kommissionens forslag tog sigte på en udvikling, der — principalt med *frivillig* tilslutning fra de interesserede parter og under *normale* forhold — kunne bringe mere ordnede forhold for mælkehandelens udøvelse.

Forslag til centralisering indenfor de enkelte områder skulle udarbejdes af *eet* særligt udvalg af sagkyndige, som skulle forhandle med de respektive kommunalbestyrelser, de stedlige sundheds- og veterinærmyndigheder samt repræsentanter for de i mælkehandelen interesserede mejerier, detailhandler- og arbejderorganisationer m. v. om sådanne centraliseringsplaners gennemførelse på *frivilligt grundlag* i det omfang, hvori det overhovedet var muligt.

Det var endvidere 1939-kommissionens forslag — som altså tog sigte på *normale forhold* — at der som en slags appelinstans og til at overvåge centraliseringsudvalgets arbejde skulle etableres et *permanent tilsynsråd,* der efter at centraliseringsarbejdet skønnedes afsluttet, stadig skulle føre tilsyn med mælkehandelen og med den påtænkte lovs gennemførelse, herunder de økonomiske forhold for mælkehandelen og pris- og avanceansættelsen, samt i det hele at være rådgivende for regering, folketing og centraladministration på konsummælkområdet.

1939-kommissionens udførlige forslag til ny lovgivning på mælkehandelens område blev udarbejdet i løbet af foråret 1940 og afleveret i juni 1940 og var udtryk for en enstemmighed i kommissionen.

De forhold, der indtrådte i landet i tiden efter 9. april 1940 medførte imidlertid, at den daværende handelsminister og

rigsdag ikke gennemførte 1939-kommissionens forslag, men i stedet blev den 5. august 1940 en bemyndigelseslov udstedt for handelsministeren, der kunne pålægge kommunalbestyrelserne i København, købstæderne og de købstadsmæssigt bebyggede distrikter at iværksætte forholdsregler til rationalisering af handelen med og fordelingen af mælk og fløde. Denne bemyndigelseslov benyttede imidlertid ordvalget »at træffe foranstaltninger til *sikring* af befolkningens forsyning med mælk og fløde til den billigst mulige pris«, og heri ligger, hvad også på daværende tidspunkt var naturligt, at loven tog sigte på under de bestående besættelsesforhold, der kunne udvikle sig til krigsforhold, at decentralisere ansvaret for sikring af bybefolkningens forsyning med mælk og fløde, altså en *decentraliseret, krigsforholdsbetonet forsyningslov* snarere end en lov om handel med mælk og fløde.

Handelsministeren gav i medfør af denne lov vidtgående beføjelser til de forskellige kommunalbestyrelser til ordning af mælkehandelen. Medens kommissionens eenstemmige forslag således var, at et centraliseringsudvalg, sammensat af sagkyndige, skulle optage forhandling om at gennemføre foranstaltninger til en fornuftig tilrettelæggelse af mælkehandelen i byerne, blev det således overladt 80—90 forskellige kommunalbestyrelser indenfor hver sit område at skulle tage stilling til spørgsmålet.

Efter min opfattelse medførte dette dels store uensartetheder i formen for rationaliseringens gennemførelse og gjorde dels i flere tilfælde mælkepris- og avanceansættelserne til »politisk kastebold« for forskellige lokalpolitiske interesser, og der er næppe tvivl om, at *dette* har medvirket til at berettige en del af den kritik, som er fremkommet omkring mælkehandelen i tiden siden 1940.

Beføjelserne til kommunalbestyrelserne kunne imidlertid i krigsårene og årene umiddelbart derefter naturligt forsvares ud fra de krigsbetonede forhold, der eksisterede og ud fra den kendsgerning, at disse forhold for andre erhverv også medførte et utal af ekstraordinære foranstaltninger, restriktioner og særforordninger.

1949-kommissionens opgave har også været at gennemgå de gennemførte foranstaltninger og i forbindelse hermed navnlig at overveje, hvorvidt de gældende regler er egnet til på den mest hensigtsmæssige og økonomiske måde at sikre bybefolkningens fremtidige forsyning med mælk og fløde samt, hvis det skønnes ikke at være tilfældet, at fremkomme med indstilling om, hvilke foranstaltninger der må anses egnet til at sikre dette formål.

Det ville efter min mening derfor være naturligt nu, da der atter i landet hersker nogenlunde *normale forhold*, og da et overvældende flertal af krigstidens restriktioner og særforordninger *er* blevet afviklet og de endnu resterende *er* under afvikling, at man fra 1949-kommissionens side også på mælkehandelens område med en vis liberalisering for øje stillede forslag i overensstemmelse med 1939-kommissionens forslag med dettes sigte på *normale* forhold.

Mit generelle synspunkt har været det, at man burde bibeholde den fornuftige og hensigtsmæssige del af de foranstaltninger, som — ganske vist under andre former end 1939-kommissionen forudsatte — *er* blevet gennemført til gavn for dels en billiggørelse af mælk til forbrugerne, dels en mere effektiv og rationelt tilrettelagt mælkehandel. Men samtidig hermed burde man i takt med tiden nu have råd til en vis liberalisering, som først og fremmest søgte at imødekomme berettiget kritik over etablerede forhold og dernæst overdrog administrationen af dette vigtige forsyningsområde til et centralorgan, i hvilket erhvervets udøvere kunne have *indflydelse* på egne forhold og dermed *medansvar*.

Efter min opfattelse og iøvrigt svarende til tanker, som under kommissionens arbejde har været fremført af repræsentanter for konsummælkhandelens organisationer (såvel mejeriernes som detailhandlernes), burde 1949-kommissionens lovforslag I derfor have været mere i overensstemmelse med 1939-kommissionens *eenstemmige* forslag til lov om handel med mælk og fløde.

Jeg henviser i denne forbindelse til det i 1939-kommissionens beretning fremsatte udkast til lov — afsnit I—IV — (side 121 til 129) og bemærkningerne hertil (side 129—137). Med udgangspunkt heri mener jeg, at afsnit I, omhandlende dels den dengang foreslåede midlertidige nedsættelse af mælkepriserne og her henhørende særlige spandemælkordning, kan der nu ses bort fra som allerede gennemført.

For så vidt angår afsnit II, omhandlende centraliseringsudvalgets beføjelser og arbejder mener jeg, at man ligeledes kan se bort fra dette, idet et egentligt centraliseringsudvalg som foreslået af 1939-kommissionen ikke er nødvendigt at etablere nu, da der formentlig ikke foreligger ønsker og ej heller i den nærmeste tid vil komme til at foreligge ønsker om gennemførelse af rationaliseringsordninger i de områder, i hvilke egentlige mælkeordninger ikke er gennemført (oftest fordi forholdene i forvejen er så rationelt tilrettelagt, at der ikke eller kun i ringe grad kan opnås prisbesparelser).

Skulle sådanne områder herefter ønske spørgsmålet om hensigtsmæssigheden af en rationalisering af mælkehandelen taget op til undersøgelse, vil arbejdet hermed let kunne etableres under det *permanente tilsynsråd* for mælkehandel, som 1939-kommissionen foreslog oprettet, og som jeg mener, tidspunktet nu er inde for oprettelsen af.

Med hensyn til afsnit II (§§ 11, 16, 17 og 18), afsnit III (§ 19—23) og afsnit IV (§ 24—34) burde disse afsnit i forbindelse med visse andre bestemmelser, der skønnes nødvendigt at opretholde — delvis eventuelt som en midlertidig overgangsordning — have kunnet indgå som *formulering af et nyt forslag til lov om handel med mælk og fløde.*

En sådan lov ville således komme til — efter heri nøje fremsatte bestemmelser — at hjemle adgang for et permanent tilsynsråd til at føre tilsyn med mælkehandelen og at fastsætte detailpriser, derunder avancer og rabatsatser for konsummælk og fløde i de enkelte områder, og i det hele at føre tilsyn med overholdelsen af mælkeloven og de i medfør af denne udfærdigede bestemmelser og desuden være rådgivende for regering, folketing og centraladministrationen.

Indenfor en sådan lovs rammer skulle tilsynsrådet — efter min mening — derhos have beføjelse til, efter forhandling med de interesserede parter og med handelsministeriets tilslutning, at gennemføre sådanne *ændringer i bestående forhold,* som det ikke længere — også ud fra en samfundsøkonomisk bedømmelse — skønnes nødvendigt at opretholde.

Med en lovgivning af en sådan struktur og med et tilsynsråd, hvori alle berettigede parter er repræsenteret, ville der have været mulighed for at opnå en *gradvis* og *delvis liberalisering* af de forhold, hvorunder mælkehandelen i medfør af mælkeloven af 1940 nu er fastlagt.

De. opgaver, der i 1949-kommissionens lovforslag I §§ 2, 3 og 4, 2. stk. samt §§ 10 og 11, er tillagt kommunalbestyrelserne beføjelse til fortsat at skulle varetage, ville kunne overføres under det nævnte tilsynsråd. Specielt med hensyn til forelagte forslag I, § 10, der indeholder beføjelser for de enkelte kommunalbestyrelser til at fastsætte detailpriser på mælk og fløde tilligemed rabatsatserne, deler jeg E. Seligmanns opfattelse, at en mere effektiv og ensrettet priskontrol forudsætter, at fastsættelsen forestås af et centralorgan. Medens E. Seligmann imidlertid foreslår denne beføjelse overdraget til priskontrolrådet til fastsættelse i overensstemmelse med de i prisaftaleloven fastlagte principper (nu monopoltilsynet — monopolloven), tænkte jeg mig derimod disse beføjelser henlagt under tilsynsrådet, således som det blev foreslået af 1939-kommissionen under E. Seligmanns formandsskab.

Jeg deler i denne forbindelse ligeledes de af kommissionsmedlemmerne, P. Claussen og E. Tesdorpf, fremsatte betænkeligheder ved at fastholde en ordning, hvorved det pålægges kommunale organer at træffe afgørelse af rent handelsmæssige forhold, der må betragtes som liggende udenfor deres naturlige område.

Det er iøvrigt mit indtryk fra mit tidligere virke som daglig leder af D.K.F.,

at en lang række kommunalbestyrelser også finder det unaturligt, at der under de kommunale opgaver skal henlægges spørgsmål som f. eks. prisfastsættelser, der rettelig hører hjemme i en landslovgivning.

En fastholdelse af beføjelserne for de enkelte kommunalbestyrelser til at skulle administrere konsummælkhandelens økonomiske forhold vil desuden — efter at besættelsestidens lokale kommunale prisudvalg nu er ophævet — efter min opfattelse medføre oprettelse af, respektive udbygning og fast etablering af 80—90 kommuners administrationsorganer, hvad enten disse funktioner organiseres i kommunale udvalg eller i tilslutning til de enkelte kommuners administration.

Ved at lade mælke- og flødeprisernes ansættelse være underkastet samme centralorgan (tilsynsrådet), vil man utvivlsomt kunne opnå ro om mælkepriserne, også *uden* at dette behøver at medføre oprettelsen af et stort administrationsapparat, idet mælkepriserne jo ganske simpelt bygges op på grundlag af følgende faktorer, der forholdsvis let lader sig beregne:

1) mælkeleverandørpriser eller købsomkostninger,
2) behandlingsomkostninger,
3) salgs- og distributionsomkostninger,
4) forrentning, afskrivninger, administrationsomkostninger m. m.
5) detailavancen.

Med hensyn til punkt 1 bemærkes, at man efter min opfattelse burde tilstræbe at betale landbruget *samme* pris for mælk, til hvilken der stilles *samme* kvalitetsmæssige krav.

For de enkelte omkostningsgruppers vedkommende (2, 3 og 4) vil der meget let kunne fastsættes visse *stardardbeløb* eller *marginaler,* hvorved tilsynsrådet kunne tage et rimeligt hensyn til de specielle lokale forhold, som mælkehandelen i det ene eller andet område har anderledes end andre.

Detailavancen (5) kunne fastsættes individuelt under hensyntagen til omfanget af detailhandelens omsætningsmulighed (antal indbyggere pr. salgsenhed i det pågældende område).

Fastsættelse af de nævnte marginaler ville derhos efter min mening have været et *incitament* for *den enkelte* indenfor konsummælkhandelens udøvere til at få egne funktioner indenfor mælkehandelen tilrettelagt på den mest hensigtsmæssige og rationelle og dermed omkostningsbesparende måde, medens den nuværende form for prisansættelser med alle dens tilfældigheder kan betinge, at interessen, f. eks. i betjeningsmæssig henseende, sløves, og at der ikke udvises tilstrækkelig agtpågivenhed med hensyn til omkostningernes udvikling.

Endelig ville det efter min opfattelse være nødvendigt, at tilsynsrådet ved fastsættelsen af priserne på mælk og fløde tilstræbte, at disse priser fremefter blev kalkuleret hver for sig og ansat uafhængige af hinanden, og at hver af varerne således i prismæssig henseende kom til at hvile i sig selv. Det indbyrdes prisforhold mellem mælk og fløde ville da blive, som det alligevel under frie konkurrenceforhold ville udvikle sig til.

Jeg har ikke kunnet finde grundlag for at stille noget egentligt forslag, og ovennævnte bemærkninger og tanker tager således heller ikke sigte herpå — ej heller gør de krav på en realitetsbehandling i kommissionen*) — men tjener kun som en motivering af mit standpunkt overfor lovforslag I.

Dette lovforslag er vel bevarende for så vidt angår de fornuftige og hensigtsmæssige foranstaltninger, der nu een gang er truffet, men efter min opfattelse *ikke* afviklende (liberaliserende) overfor de ulemper og den berettigede kritik (specielt fra de mælkesælgende butikkers side), som det må erkendes, de nuværende forhold er behæftet med, og som — hvis ikke de rettes — også fremefter vil medføre unødvendig uro og misforstået kritik af konsummælkhandelens forhold.

Forslag II kan jeg ikke tiltræde, fordi man hermed efter en kort overgangsperi-

*) Arne Pedersen's indlæg har ej heller været underkastet en sådan behandling i kommissionen, idet det blev omdelt i kommissionens afsluttende møde.

ode totalt afvikler, hvad der måtte være skabt af fornuftige og hensigtsmæssige forhold indenfor konsummælkhandelen. De heri angivne »færdselsregler« er efter min opfattelse utilstrækkelige til at sikre bevarelse af de værdier, som den gennemførte rationalisering uomtvisteligt har skabt indenfor konsummælkhandelens område.«

Som på side 8 anført tilrettelagde arbejdsudvalget i sin tid på grundlag af den i kommissionen stedfundne principielle debat sit arbejde ud fra den forudsætning, at en del af kommissionens medlemmer ville gå ind for en bevarelse af mælkeordningen under en eller anden form, medens andre af kommissionens medlemmer måtte formodes at ville tilslutte sig et forslag om en afvikling af mælkeordningen. Som det fremgår af ovenstående, har denne forudsætning vist sig at holde stik.

Med anførelse af de argumenter, som er blevet fremført for og imod mælkeordningen, afgiver kommissionen herefter nærværende beretning.

København i december 1955.

K. Aa. Bjørklund Bertelsen.

H. Brix.

Arne Busk.

Doris Christiansen.

Poul Claussen.

K. Dalgaard.

Aage Fogh.

L. P. Frederiksen.

Kirsten Gloerfelt-Tarp.

Tony Grøn.

Stephan Hurwitz.
Formand.

Georg Jensen.

Viggo Jensen.

Svend O. Koch.

A. Krell.

Johs. Kyed.

Johs. Larsen.

Anker Lau.

H. P. Toft Mikkelsen.

Harald Nielsen.

Niels Nielsen.

Ivar Nørgaard.

Viola Nørløv.

Chr. Olsen.

S. Overgaard.

Arne Pedersen.

Georg Pedersen.

Petra M. Petersen.

Niels Porse.

Edel Saunte.

E. Seligmann.

Erna Sørensen.

E. Tesdorph.

Knud Tholstrup.

G. Thomassen.

I. V. Werner.

K. G. Rønn. O. Bruun-Pedersen.

Udkast til lov om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde.

Stk. 1. Denne lov omfatter — bortset fra bestemmelsen i § 13, der gælder hele landet •— handel med og fordeling af mælk og fløde i Storkøbenhavn samt købstæderne.

Stk. 2. For andre kommuner med bymæssig bebyggelse kan ministeren for handel, industri og søfart med tilslutning fra vedkommende kommunalbestyrelse fastsætte, at bestemmelserne i denne lov kommer til anvendelse i den pågældende kommune eller dele af samme.

Stk. 3. De i denne lov indeholdte bestemmelser vedrørende fløde omfatter tillige pisket fløde og flødelignende produkter i pisket form.

Stk. 4. Der kan ikke ved bestemmelser, der træffes i henhold til denne lov, gøres indskrænkninger i bageriers og konditoriers adgang til detailsalg af pisket fløde eller flødelignende produkter i pisket form.

Dissens.

§ 1, stk. 4, affattes således:

»I den bagere og konditorer i henhold til § 24 i næringslov af 28. april 1931 hjemlede ret til salg af mælk og fløde kan der ikke ved bestemmelser, der træffes i henhold til denne lov, gøres indskrænkninger«.

(Georg Jensen).

§ 2.

Stk. 1. Indenfor de af denne lov omfattede områder kan oprettelse af mejerier, detailvognsruter og faste udsalgssteder for mælk og fløde kun ske efter godkendelse af kommunalbestyrelsen. Sådan godkendelse skal også indhentes, dersom et mejeri — beliggende inden for eller uden for kommunen — vil optage forhandling af mælk og fløde gennem allerede bestående faste udsalgssteder eller vogne.

Stk. 2. Salg og flytning af mejerier og faste udsalgssteder for mælk og fløde samt salg og omlægning af detailvognsruter kan kun ske efter godkendelse af kommunalbestyrelsen.

Dissens.

§ 2, stk. 2, affattes således:

»Bagerforretninger, der ønsker at påbegynde forhandling af mælk og fløde skal kunne opnå tilladelse hertil efter samme retningslinier som detailmejerier«.

Nuværende stk. 2 ændres til stk. 3.

(Georg Jensen).

Der kan af vedkommende kommunalbestyrelse med godkendelse af ministeren for handel, industri og søfart fastsættes særlige bestemmelser angående salg eller fordeling indenfor området eller indførsel dertil af mælkekonserves og eksportfløde eller andre mælke- og flødeprodukter, for så vidt det skønnes, at salg eller fordeling indenfor eller indførsel til området af de nævnte produkter griber ind i den omsætning af mælk og fløde, som er reguleret gennem nærværende lov og de i medfør af denne fastsatte forskrifter.

§ 4.

Stk. 1. Faste udsalgssteder, der forhandler mælk og fløde, skal have åbent alle ugens dage undtagen juledag, nytårsdag og påskedag.

Stk. 2. Kommunalbestyrelsen kan meddele tilladelse til, at de pågældende udsalgssteder holdes lukket også på enkelte andre dage end de i stk. 1 nævnte.

§ 5.

Stk. 1. For så vidt muligt at tilvejebringe ensartethed indenfor mælkehandelen m. v. i Storkøbenhavns område nedsættes et udvalg på 8 medlemmer, bestående af 3 repræsentanter for Københavns kommunalbestyrelse, 2 for Frederiksberg kommunalbestyrelse, 1 for Gentofte kommunalbestyrelse og 2 for de øvrige kommunalbestyrelser indenfor Storkøbenhavns område.

Stk. 2. Udenfor Storkøbenhavn kan kommunalbestyrelsen nedsætte et mælkeudvalg. Såfremt lokale forhold gør det hensigtsmæssigt, kan der mellem kommunalbestyrelserne i 2 eller flere kommuner, der er omfattet af denne lov, træffes aftale om nedsættelse af et fælles mælkeudvalg.

§ 6.

Stk. 1. Salg af mælk eller fløde en gros må kun finde sted fra sådanne virksomheder —• herunder landbrugsvirksomheder — som i vedkommende kommune forhandler alle almindeligt solgte mælkesorter til videresalg.

Stk. 2. Kommunalbestyrelsen kan med tilslutning fra ministeren for handel, industri og søfart udfærdige bestemmelser, hvorved bestemmelsen i stk. 1 fraviges eller suppleres.

Stk. 3. Bestemmelsen i stk. 1 kommer ikke til anvendelse på levering fra mælkeproducenter, mejerier m. v. til konsummælkmejerier og industrielle virksomheder.

§ 7.

Mælk og fløde, der er udleveret til private forbrugere, må ikke tages tilbage. Mælk og fløde, der er udleveret til engroskunder, må kun tages tilbage i brugbar stand og i ubrudt originalemballage.

§ 8.

Ministeren for handel, industri og søfart fastsætter efter forhandling med indenrigs- og boligministeren, hvilke varer der må forhandles fra fast udsalgssted sammen med mælk og fløde.

§ 9.

Ministeren for handel, industri og søfart fastsætter nærmere retningslinier for administrationen af de beføjelser, der ved §§ 2 og 4 er tillagt kommunalbestyrelserne.

§ 10.

Stk. 1. Detailpriserne på mælk og fløde skal — tilligemed rabatsatserne — godkendes af kommunalbestyrelsen.

Stk. 2. I spørgsmål om ændring af detailpriser på mælk og fløde eller om ændring af rabatsatserne, påhviler det kommunalbestyrelsen at optage forhandlinger med mejerierne, for detailrabatsatsernes vedkommende tillige med mælkehandlernes organisation, inden afgørelse træffes.

Stk. 3. Kommunalbestyrelsens afgørelse med hensyn til godkendelse af priser og rabatsatser kan indankes for et af handelsministeriet i dette øjemed nedsat ankenævn bestående af en formand, der skal opfylde betingelserne for at kunne beskikkes til højesteretsdommer, og 4 andre medlemmer, hvoraf et skal repræsentere forbrugerne, et være prissagkyndigt, et udnævnes efter indstilling fra Danske Konsummælkmejeriers Fællesrepræsentation og et efter indstilling fra Landsforeningen af Detailmælkehandlere i Danmark. Nævnets medlemmer skal være uafhængige af erhvervsvirksomheder, hvis forhold umiddelbart berøres af denne lov, og må ikke stå i tjenesteforhold til en kommune. Ankefristen er 8 dage fra kommunalbestyrelsens afgørelse.

Stk. 4. Indankning af kommunalbestyrelsens afgørelse har opsættende virkning. I det omfang, hvori parterne er enige om en foreslået forhøjelse eller nedsættelse, kan denne dog straks sættes i kraft.

Stk. 5. Kommunalbestyrelsen og ankenævnet er beføjet til at kræve sig meddelt alle sådanne oplysninger, som findes nødvendige for deres virksomhed i henhold til denne lov, herunder til at kræve indsendt behørigt bekræftede udskrifter af protokol- og regnskabsmateriale og at indkalde personer til mundtlig forklaring.

Stk. 6. Ankenævnet har efter forhandling med ministeren for handel, industri

og søfart adgang til at antage medhjælp i det omfang, det skønnes fornødent.

Stk. 7. Ankenævnets forretningsorden fastsættes af ministeren for handel, industri og søfart.

Stk. 8. De med ankenævnets virksomhed forbundne udgifter bevilges på de årlige finanslove.

§ 11.

Stk. 1. Såfremt det findes hensigtsmæssigt, at indførsel til en kommune af mælk og fløde samt handel med og fordeling af disse varer indenfor kommunen gøres betinget af kommunalbestyrelsens tilladelse, kan kommunalbestyrelsen gøre indstilling herom til ministeren for handel, industri og søfart, der træffer bestemmelse om meddelelse af sådan bemyndigelse. Forinden bemyndigelsen gives, skal der for ministeren for handel, industri og søfart foreligge en plan over fordeling af mejerier, faste udsalgssteder for mælk og fløde og detailvognsruter indenfor området, samt en redegørelse for, hvilke forhandlinger der er ført mellem kommunalbestyrelsen, respektive mælkeudvalget, og de i mælkehandelen i vedkommende kommune deltagende mejerier og andre interesserede parter.

Stk. 2. Den i stk. 1 omhandlede plan over fordelingen af mejerier, faste udsalgssteder for mælk og fløde og detailvognsruter skal være udarbejdet under hensyntagen til følgende:

a. De opretholdte mejeriers kapacitet søges udnyttet bedst muligt.
b. Ved placeringen af faste udsalgssteder for mælk og fløde tilstræbes at skabe den bedst mulige forbrugerbetjening og en passende omsætning for de enkelte udsalgssteder.
c. Detailvognsruterne tilrettelægges fortrinsvis således, at forsyningen af områder med spredt bebyggelse sikres.

Stk. 3. Nedlæggelse af mejerier, faste udsalgssteder for mælk og fløde og detailvognsruter i henhold til en sådan af ministeren for handel, industri og søfart givet bemyndigelse kan kun ske mod fuldstændig erstatning.

Stk. 4. Hvis det skønnes påkrævet, at en ordning som nævnt i stk. 1 og 2 omfatter 2 eller flere kommuner, og der ikke mellem de vedkommende kommunalbestyrelser kan opnås enighed om sagen, træffer ministeren for handel, industri og søfart afgørelse herom.

§ 12.

Det påhviler ministeren for handel, industri og søfart at forhandle med vedkommende organisationer indenfor engros- og detailhandelen med mælk og fløde, forinden ministeren udfærdiger bestemmelser som nævnt i § 1, stk. 2, §§ 8 og 9 og § 10, stk. 7, eller foretager ændringer i sådanne bestemmelser. De pågældende organisationer har endvidere forhandlingsret i forhold til kommunalbestyrelserne i alle spørgsmål vedrørende organisationernes interesser.

§ 13.

Landbrugsministeren bemyndiges til efter forhandling med ministeren for handel, industri og søfart samt indenrigs- og boligministeren at fastsætte regler angående standardisering af fedtindholdet i mælk og fløde, der forhandles til konsum.

§ 14.

Overtrædelse af bestemmelserne i denne lov og de i medfør af denne givne forskrifter og trufne foranstaltninger straffes med bøder, for så vidt højere straf ikke i medfør af anden lovgivning er forskyldt. Bøderne tilfalder statskassen.

§ 15.

Denne lov træder i kraft den .....

Samtidig ophæves lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde.

Ministeren for handel, industri og søfart fastsætter fornødne overgangsbestemmelser.

Bemærkninger til lovforslag I
til lov om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde.

Medens den nugældende lov af 5. august 1940 er en ganske kortfattet bemyndigelseslov, har man i lovforslag I gjort loven betydelig mere detailleret, således at man kommer bort fra handelsministerens tidligere i hvert fald i formen næsten ubegrænsede bemyndigelse. Lovforslag I er iøvrigt bygget over den gældende handelsministerielle bekendtgørelse af 19. august 1940 og den praksis, der har udviklet sig. Gennem lovforslag I vil man, som det fremgår af bemærkningerne til forslaget, på visse punkter opnå at imødekomme den kritik af detailler, som har været rettet imod den gældende ordning, og man vil opnå en noget større ensartethed specielt gennem det foreslåede ankenævns virksomhed.

Til de enkelte paragraffer i forslaget bemærkes:

ad § 1. Det foreslås, at lovens område som hidtil skal være Storkøbenhavn og købstæderne. Storkøbenhavn omfatter for tiden i denne henseende København, Frederiksberg, Gentofte, Rødovre, Hvidovre, Glostrup, Herlev, Gladsaxe, Lyngby-Taarbæk, Søllerød, Taarnby, St. Magleby og Dragør kommuner. Handelsministeren kan godkende, at loven kommer til anvendelse i andre kommuner med bymæssig bebyggelse. Bestemmelserne herom i paragraffens stk. 2 må sammenholdes med § 12, hvoraf det følger, at der skal forhandles med vedkommende organisationer indenfor engros- og detailhandelen med mælk og fløde, inden bestemmelse træffes. Endvidere gør man opmærksom på, at det vil være hensigtsmæssigt, at monopoltilsynet i sådanne tilfælde får lejlighed til at fremkomme med en udtalelse, idet priserne på mælk og fløde i det pågældende område, hvis dette henføres til mælkeloven, herefter ikke længere vil være undergivet loven om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger.

Bestemmelserne i paragraffens 3. og 4. stk. svarer til reglerne i § 1, stk. 3 og 4, i handelsministeriets bekendtgørelse af 6. februar 1946 om tillæg til bekendtgørelse af 19. august 1940.

ad § 2. I paragraffen fastsættes, at der som hidtil udkræves godkendelse af kommunalbestyrelsen til oprettelse, salg og flytning af mejerier, faste udsalgssteder for mælk og fløde og detailvognsruter. Ordene »faste udsalgssteder for mælk og fløde« omfatter også bager- og konditorforretninger.

Disse bestemmelser skal sikre, at antallet af virksomheder indenfor en kommune ikke udvides, uden at kommunalbestyrelsen har haft lejlighed til at tage stilling til, hvorvidt det skønnes hensigtsmæssigt, at der opstår et større antal virksomheder, ligesom det anses for ønskeligt, at kommunalbestyrelsen skal godkende salg af virksomheder og flytning af disse. Bestemmelsen i stk. 1, 2. punktum, er ny.

ad § 3. Bestemmelsen svarer til reglerne i § 1, stk. 2, i handelsministeriets bekendtgørelse af 6. februar 1946 om tillæg til bekendtgørelse af 19. august 1940.

ad § 4. Der fastsættes som hidtil en pligt for faste udsalgssteder til at holde åbent alle ugens dage, idet dog generelt undtages juledag, nytårsdag og påskedag.

Desuden er indføjet en bestemmelse om, at kommunalbestyrelsen kan give tilladelse til, at faste udsalgssteder kan holdes lukket også på enkelte andre dage end de nævnte.

ad § 5. Ved stk. 1 foreslås det ved handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940, § 1, oprettede storkøbenhavnske mælkeudvalg opretholdt. Udvalgets sammensætning er efter forslaget uændret, dog således at de 3 repræsentanter for Københavns kommune efter forslaget skal udpeges af Københavns kommunalbestyrelse og ikke som hidtil af Københavns magistrat. Dette harmonerer med, at loven ikke indeholder en bestemmelse svarende til den i bekendtgørelsen af 19. august 1940 indeholdte,

hvorefter de i den nævnte bekendtgørelse til kommunalbestyrelsen henlagte funktioner i København udøves af magistraten.

ad § *6.* Bestemmelsen svarer til reglen i § 4 i bekendtgørelse af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. Bestemmelsen tilsigter at forhindre virksomheder, der ikke er indstillet på til stadighed at forsyne byerne med alle mælke- og flødesorter, i lejlighedsvis at søge afsætning for en del af deres produktion eller at udnytte en — f. eks. på grund af gældende prisansættelser —• særlig let tilgængelig salgsmulighed for enkelte fløde- eller mælkesorter.

ad § 7. Bestemmelserne træder i stedet for reglerne i § 7 i bekendtgørelsen af 19. august 1940. Den hidtidige bestemmelse om, at mælk og fløde, der er udleveret til private forbrugere, ikke må tages tilbage, foreslås opretholdt.

Det samme gælder bestemmelsen om, at mælk og fløde til engroskunder kun må tages tilbage i ubrudt originalemballage. Som ny bestemmelse er foreslået, at der kun må tages mælk og fløde tilbage, som kan anses for at være i absolut brugbar stand (f. eks. til smørfremstilling). Der tænkes navnlig på, at mælk og fløde udleveret i frisk tilstand ikke ved returnering må være sur eller sammenløben, ligesom der ikke kan returneres mælk og fløde, som har henstået i butikken mere end højst et par dage. Man har været opmærksom på, at normalsundhedsvedtægten på det sidstnævnte punkt har en strengere regel, idet returnering kun kan finde sted dagen efter modtagelsen. Efter det for kommissionen oplyste efterleves denne regel imidlertid ikke i praksis og må formentlig anses som forældet.

Det forudsættes, at der i forbindelse med ansættelsen af engros- og detailpriser fastsættes nærmere bestemmelser vedrørende de priser, hvortil tilbagelevering af ikke solgte varer kan finde sted, hvorved det må tages i betragtning, om den af detailhandlerne ønskede udkørsel af mælk 2 gange daglig er gennemført.

ad § *8.* Bestemmelsen træder i stedet for § 5 i den nugældende bekendtgørelse af 19. august 1940, således som denne er ændret ved bekendtgørelse af 15. juli 1942.

Man har ment det mindre hensigtsmæssigt i selve loven at fastsætte, hvilke varer der må forhandles sammen med mælk og fløde, men foreslår, at dette sker ved en bekendtgørelse, da det er tænkeligt, at der kan blive behov for tid efter anden at foretage ændringer på dette punkt.

ad § *9.* I paragraffen foreslås, at handelsministeren fastsætter nærmere retningslinier for kommunalbestyrelsernes afgørelser i henhold til §§ 2 og 4.

ad § *10.* I paragraffens stk. 1 fastsættes, at detailpriserne på mælk og fløde tillige med rabatsatserne skal godkendes af kommunalbestyrelsen. Det forudsættes, at priserne ansættes under hensyntagen til de lokale forhold, den på stedet eventuelt gennemførte mælkeordning, detailsalgsenhedernes antal m. v.

Det er endvidere fundet ønskeligt, at der som grundlag for ansættelsen af engros- og detailpriserne fastsættes en af monopoltilsynet godkendt notering for mælk, der leveres til konsummælkmejerier, gældende for hele landet med variationer for de lokale områder.

Bestemmelserne i stk. 3—7 er nye. Der oprettes gennem disse bestemmelser et ankenævn, til hvilket kommunalbestyrelsens afgørelser med hensyn til godkendelse af priser og rabatsatser kan indankes. Der har i tiden siden mælkelovens ikrafttræden i 1940 ganske vist kun været få tilfælde, hvor kommunalbestyrelsen og mejerierne har været uenige om mælkeprisen, men i de tilfælde, hvor uenighed har foreligget, har det til gengæld vist sig, at spørgsmålet kan trække længe ud. For at skabe mulighed for en hurtig afgørelse i sådanne situationer foreslås et ankenævn oprettet.

Det er i stk. 4 foreslået, at indankning af kommunalbestyrelsens afgørelse har opsættende virkning, hvorved man er gået ud fra, at ankenævnet, når dets afgørelse medfører ændring af gældende priser, vil kunne bestemme, at ændringen skal have virkning fra det af kommunalbestyrelsen oprindeligt fastsatte

tidspunkt, idet den opståede difference udlignes gennem fremtidig prisansættelse.

Et mindretal (E. Seligmann) er af den opfattelse, at en effektiv og ensartet priskontrol forudsætter, at prisfastsættelsen forestås af et centralorgan, hvorimod det anses for hensigtsmæssigt, at kommunalbestyrelserne fortsat varetager de i §§ 2, 3, 4, 2. stk., og 11 omhandlede opgaver.

Under hensyn til det betænkelige i oprettelsen af et nyt administrationsapparat samt i betragtning af, at kontrollen med forbrugerpriserne i landkommunerne og med leverandørpriserne, hvor disse ikke er fastlagt ved de af handelsministeriet godkendte lokale mælkeordninger, i forvejen påhviler monopoltilsynet, anser det nævnte mindretal det for mest rationelt, at kontrollen med mælkepriserne i Storkøbenhavn og købstæderne overdrages til monopoltilsynet, og at dette foretager prisfastsættelsen i overensstemmelse med de i loven om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger fastlagte principper. I konsekvens heraf må der ud over bestemmelserne i § 10, 1. og 2. stk., foretages forskellige ændringer i lovforslaget, i hvilken forbindelse særlig fremhæves, at det i § 10, 3. stk., foreslåede ankenævn må erstattes af monopolankenævnet.

ad § 11. Medens bestemmelserne i lovudkastets §§ 1—10 umiddelbart får virkning for samtlige de kommuner, der er omfattet af loven, er det ifølge bestemmelserne i denne paragraf overladt til kommunalbestyrelsen, hvorvidt den vil søge handelsministeren om den bemyndigelse, der ifølge § 11 kan gives til koncessionering af handelen med mælk og fløde i vedkommende kommune. Bestemmelsen i § 11 indeholder regler, der svarer til § 9 i bekendtgørelsen af 19. august 1940.

Desuden indeholder udkastet bestemmelser om det materiale, der skal fremlægges, inden den omtalte beføjelse kan gives.

For så vidt angår de byer, i hvilke kommunalbestyrelsen allerede har fået bemyndigelse til at koncessionere handelen med mælk og fløde i medfør af § 9 i handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940, har man betragtet det som en konsekvens af § 11, at kommunalbestyrelsen ved udløbet af koncessionerne må tage de i § 11 omhandlede spørgsmål op til fornyet overvejelse og indsende det fremtidige grundlag for kommunens mælkeordning til handelsministerens godkendelse. løvrigt henvises i denne forbindelse til forslagets § 15, sidste stykke, hvorefter handelsministeren fastsætter fornødne overgangsbestemmelser.

Paragraffens stk. 2 tager sigte på at give retningslinier for den rationalisering af mælkehandelen, som foretages ved gennemførelse af koncessionsordninger gennem § 11. Der tilsigtes således en tilstrækkelig udnyttelse af mejeriernes kapacitet, og der peges på, at man ved placeringen af faste udsalgssteder for mælk og fløde bør tilstræbe at skabe en passende omsætning for disse. Med hensyn til detailvognskørselen gives der i stk. 2 c anvisning på fortrinsvis at tilrettelægge mælkevognsruterne således, at forsyningen af områder med spredt bebyggelse sikres. Der er i kommissionen — bortset fra detailhandelens repræsentanter, som har protesteret herimod — enighed om, at det af hensyn til forbrugernes forsyning ikke hermed er tilsigtet at give nogen almindelig regel om at afskære områder, der hidtil har været betjent af detailvogn, fra denne handelsform.

Stk. 3 fastsætter, at indehavere af mejerier, faste udsalgssteder og detailvognsruter, der nedlægges, har krav på fuldstændig erstatning. Man går ud fra, at erstatning ydes i overensstemmelse med hidtidig praksis. Efter denne ydes der mejerierne good will-erstatning samt dækning for tab ved realisation af mejeribygninger, maskiner og inventar, der ved uvildige mænds skøn ansættes til fuld værdi med fortsat drift for øje.

For mejeriudsalgs vedkommende forudsættes, at der ved nedlæggelse ydes indehaveren erstatning svarende til, hvad der skønnes at kunne opnås ved normal afhændelse af forretningen.

Med hensyn til erstatninger til arbejdere og funktionærer ved nedlæggelse af mejerier følges den hidtidige praksis.

ad § *12.* Bestemmelsen sikrer de indenfor engros- og detailhandelen bestående organisationer forhandlingsret, forinden ministeren udfærdiger bestemmelser i medfør af § 1, stk. 2, §§ 8 og 9 og § 10, stk. 7, ligesom de pågældende organisationer iøvrigt sikres forhandlingsret i forhold til kommunalbestyrelserne.

ad § *13.* Hjemmelen for at påbyde standardisering af mælk og fløde har man hidtil fundet i vareforsyningsloven, idet formålet med standardiseringen, da den i 1941 blev påbudt, særlig var at begrænse forbruget af smørfedt. Selv om dette formål efterhånden er trådt mere i baggrunden, er standardiseringen alligevel hidtil bibeholdt — med en højere fedtprocent — for at bevare et ensartet produkt ikke mindst af hensyn til prisansættelsen. Herefter må det findes mere hensigtsmæssigt, at hjemmelen for standardiseringen indeholdes i loven om handel med mælk og fløde, og det foreslås derfor i nærværende paragraf at optage bestemmelser herom.

Det er forudsat, at standardiseringsbestemmelserne ikke skal komme til anvendelse, hvor der direkte fra stalddør eller fra et mejeri, der ikke driver handel fra vogn eller butik, afhentes mælk og fløde i køberens egen emballage til forbrug i egen husholdning.

ad § *14.* Paragraffens 1. pkt. svarer til § 13 i bekendtgørelsen af 19. august 1940.

ad § *15.* I paragraffen gives der bestemmelser om lovens ikrafttræden og om ophævelse af den nugældende lov. Endvidere bemyndiges ministeren for handel, industri og søfart til at fastsætte fornødne overgangsbestemmelser.

Lovforslag II.

Udkast til lov om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde.

§ 1.

Stk. 1. Lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde ophæves.

Stk. 2. De i Storkøbenhavn, købstæderne og enkelte bymæssige bebyggelser i medfør af nævnte lov nr. 415 af 5. august 1940 trufne foranstaltninger afvikles på grundlag af bestemmelser, der fastsættes af vedkommende kommunalbestyrelse efter forhandling med de interesserede erhverv med gyldighed i en periode af indtil 2 år efter nærværende lovs ikrafttræden. Om de fastsatte overgangsbestemmelser afgives indberetning til det i § 2 omhandlede nævn. Kommunalbestyrelsen påser, at afviklingen finder sted i overensstemmelse med de fastsatte regler.

Stk. 3. Når ganske særlige omstændigheder taler derfor, kan ministeren for handel, industri og søfart efter indstilling fra det i § 2 omhandlede nævn forlænge den i stk. 1 omhandlede frist for gyldigheden af overgangsbestemmelser, dog længst indtil udgangen af året 1959.

§ 2.

Stk. 1. Bestemmelser, der træffes af en kommunalbestyrelse i medfør af denne lov såvel som ethvert af afviklingen udspringende tvivlsspørgsmål, kan indbringes for et af ministeren for handel, industri og søfart i dette øjemed nedsat nævn.

Stk. 2. Det i stk. 1 omhandlede nævn består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at kunne beskikkes til højesteretsdommer, og 4 andre medlemmer, hvoraf et medlem skal repræsentere forbrugerne, medens 2 medlemmer udnævnes efter indstilling henholdsvis fra Danske Konsummælkmejeriers Fællesrepræsentation og De danske Handelsforeningers Fællesorganisation.

Stk. 3. Nævnet er beføjet til at kræve sig meddelt alle sådanne oplysninger, som findes nødvendige for dets virksomhed, herunder til at kræve indsendt behørigt bekræftede udskrifter af protokol- og regnskabsmateriale og at indkalde personer til mundtlig forklaring.

Stk. 4. Nævnet har efter forhandling med ministeren for handel, industri og søfart adgang til at antage medhjælp i det omfang, det skønnes fornødent. Udgifterne ved nævnets virksomhed afholdes af statskassen.

Stk. 5. Nævnets forretningsorden fastsættes af ministeren for handel, industri og søfart.

Stk. 6. Nævnet kan på begæring bestemme, at afgørelsen i en for dette indanket sag skal have opsættende virkning.

Stk. 7. Nævnets afgørelser kan indbringes for ministeren for handel, industri og søfart.

§ 3.

Butikker, der forhandler mælk og fløde, skal have åbent alle ugens dage, med mindre kommunalbestyrelsen gør undtagelse herfra.

4.

Stk. 1. Overtrædelse af bestemmelserne i denne lov og de i medfør af denne trufne foranstaltninger straffes med bøder, for så vidt højere straf ikke i medfør af anden lovgivning er forskyldt. Bøderne tilfalder statskassen.

Stk. 2. Sager vedrørende overtrædelse af denne lov behandles som politisager.

§ 5.

Denne lov træder i kraft 3 måneder efter stadfæstelsen.

Bemærkninger til lovforslag II
til lov om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde.

Forslaget ophæver lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde. Hermed bortfalder samtidig den på grundlag af loven udstedte bekendtgørelse nr. 443 af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. Der kan dog af vedkommende kommunalbestyrelse træffes bestemmelser om, at de hidtil gældende regler eller nogle af dem skal opretholdes i en overgangsperiode, hvis længde er foreslået fastsat til 2 år, dog med adgang til forlængelse, hvor ganske særlige omstændigheder taler derfor.

Der findes enkelte byer, i hvilke der ikke er gennemført nogen egentlig koncessionsordning med deraf følgende nedlæggelse af mejerier, butikker eller vognruter. Hvis kommunalbestyrelsen i en sådan by skønner, at bestemmelserne i den nævnte bekendtgørelse af 19. august 1940 uden ulempe kan bortfalde straks ved lovens ikrafttræden, kan kommunalbestyrelsen undlade at fastsætte overgangsbestemmelser som i § 1, stk. 2, anført. Skønner kommunalbestyrelsen derimod, at en overgangsperiode er ønskelig, må den — da loven af 5. august 1940 og bekendtgørelsen af 19. august 1940 efter forslaget helt ophæves — selv give bestemmelser om, hvorledes f. eks. overgangen fra kommunalbestyrelsens fastsættelse af mælkepriserne til disses henførelse under den almindelige lovgivning om monopoler og konkurrencebegrænsninger skal ske. Som andre spørgsmål, der i så fald må tages stilling til og gives bestemmelser om, kan nævnes spørgsmålet om, fra hvilket tidspunkt der i kommunen kan oprettes nye mejerier, butikker og vognruter uden kommunalbestyrelsens godkendelse og sammenhængende hermed, fra hvilket tidspunkt bestående virksomheder kan sælges eller flyttes uden kommunalbestyrelsens godkendelse. Der kan endelig også blive spørgsmål om, hvornår de i handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. i § 5 indeholdte bestemmelser om butikkernes varesortiment skal ophøre. Dette sidste vil dog formentlig de fleste steder i praksis ikke medføre nogen øjeblikkelig ændring, idet varesortimentet er begrænset i sundhedsvedtægten.

I de fleste byer er der gennemført en egentlig koncessionsordning. Som hovedregel må de gældende koncessionsordninger formentlig fortsætte indtil gyldighedsperiodens udløb. Som ovenfor anført bortfalder imidlertid det hidtidige retsgrundlag for koncessionsordningerne ved lovens ikrafttræden. Kommunalbestyrelsen må derfor med hjemmel i den ny lovs § 1, stk. 2, skabe et nyt retsgrundlag for koncessionernes fortsatte beståen indtil gyldighedsperiodens udløb.

Såfremt der i tilfælde, hvor koncessionsordninger er blevet fornyet efter mælkekommissiones nedsættelse udtrykkelig er taget forbehold i koncessionsordningen med hensyn til en kommende lovrevision, vil en afvikling af koncessionsordningen eventuelt kunne påbegyndes inden gyldighedsperiodens udløb. Modsat vil der kunne være tilfælde, hvor det, hvis en koncessionsordning udløber kort tid efter den ny lovs ikrafttræden, vil kunne være rimeligt indenfor den i § 1, stk. 2, omtalte afviklingsfrist på 2 år at give en kortvarig forlængelse af koncessionsordningen, eventuelt med ændringer, der kan forberede overgangen til koncessionens bortfald, f. eks. ændring af eller bortfald af bestemmelserne om indførsel af mælk til området, om de godkendte virksomheders pligt til at forsyne området med mælk, om rayoninddeling, om udligning af det større eller mindre overskud, der følger med en større eller mindre andel i flødesalget i kommunen o. s. v.

Det er forudsat, at overgangen til en fri ordning ikke kan afgive berettiget grundlag for erstatningskrav i anledning af afviklingen af de nu gældende konkurrencebegrænsende bestemmelser.

Lovens bestemmelser tænkes alene anvendt på de områder, der har været underkastet den gældende mælkelovgivning, d. v. s. Storkøbenhavn, købstæderne og visse bymæssigt bebyggede områder.

En ophævelse af den hidtidige lovgivning vil bl. a. medføre, at kommunalbestyrelserne ikke fremtidig skal godkende priserne på mælk og fløde, men at disse undergives den almindelige lovgivning om monopoler og konkurrencebegrænsninger. Forslaget medfører endvidere, at engrosmejerier og detailudsalg for mælk og fløde fremtidig frit vil kunne oprettes, således at konkurrence i branchen påny indføres.

Ved udarbejdelsen af lovforslaget har man været inde på spørgsmålet om at finde en mellemløsning mellem helt frie forhold indenfor mælkehandelen og en regulering af mælkehandelen som den nu bestående. Man har således været inde på spørgsmålet om at fastsætte bestemmelser vedrørende forholdet mellem engrosmejerier og detailudsalg ud fra det synspunkt, at engrosmejerierne ikke burde konkurrere med deres egne kunder. Man har været så vidt fremme ad den vej, at man har formuleret hertil sigtende bestemmelser. Det har dog ved indgående drøftelser vist sig, at man ikke på dette specielle område har kunnet finde frem til en tilfredsstillende regulering af forholdet mellem engros- og detailhandelen, og man er kommet til den opfattelse, at spørgsmålet bør løses i sammenhæng med en mere generel drøftelse af de her henhørende problemer, der naturligt må overlades til den nu nedsatte næringslovskommission.

Spørgsmålet om kontrol med og gyldigheden af aftaler, som fremtidig måtte blive truffet om priser eller andre forretningsbetingelser indenfor mælkehandelen, har også været indgående behandlet, og om disse spørgsmål har der været formuleret forskellige bestemmelser. Man har imidlertid også her sluttelig fundet, at der ikke er basis for en speciallovgivning på dette område, men at den fornødne regulering må søges i den for samtlige erhverv gældende pris- og trustlovgivning.

Opmærksomheden har været henvendt på spørgsmålet om at fremskaffe midler til finansiering af detailbutikkers modernisering. Før den nugældende lovgivning blev modernisering af detailudsalg i et vist omfang finansieret ved optagelse af lån hos engrosmejerierne, hvorved detailvirksomhederne kom i et vist afhængighedsforhold til engrosmejerierne. For at undgå opståen af sådanne afhængighedsforhold vil det være ønskeligt, at der skabes muligheder for detailvirksomhederne for optagelse af lån af offentlige midler på lempelige vilkår til anskaffelse af inventar, f. eks. køleanlæg m. v. Eventuelt ville der også være mulighed for gennem allerede eksisterende puljer, der er tilvejebragt under den gældende ordning, at stille beløb til rådighed til det heromhandlede formål.

Det må antages, at der bl. a. i forbindelse med afviklingen af den nuværende ordning vil kunne opstå en række tvivlsspørgsmål, og det findes derfor hensigtsmæssigt, at der oprettes et centralorgan, et særligt sagkyndigt nævn, der kan overvåge afviklingen.

Til forslagets enkelte paragraffer bemærkes iøvrigt følgende:

ad § 1. Paragraffen indeholder forslagets hovedformål — en afvikling af den bestående ordning — og fremhæver, at loven alene finder anvendelse på de områder, der har været underlagt lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde.

2. stk. indeholder regler om afvikling af de bestående ordninger. Da de bestående forhold i høj grad er afhængige af lokale ordninger og sædvaner, findes det hensigtsmæssigt at give kommunalbestyrelserne bemyndigelse til efter forhandling med de interesserede erhverv at fastsætte de nødvendige overgangsbestemmelser. Disse foreslås fastsat med gyldighed i en periode af indtil 2 år efter lovens ikrafttræden. Da denne frist formentlig nogle steder vil kunne være for knap, foreslås der i stk. 3 åbnet mulighed for forlængelse.

ad § 2. Når henses til det store antal mælkeordninger, der er gennemført, det efterhånden betydelige antal virksomheder, der er nedlagt og det antal år, hvori de bestemmelser, som nu foreslås afvik-

let har været gældende, må man være forberedt på, at der kan opstå adskillige uoverensstemmelser og tvivlsspørgsmål ved de hidtil gældende bestemmelsers afvikling. Paragraffen foreslår derfor oprettelse af et centralorgan, hvor fornøden sagkundskab er repræsenteret, for hvilket afgørelser truffet af en kommunalbestyrelse såvel som ethvert af afviklingen udspringende tvivlsspørgsmål kan indbringes.

Bestemmelsen i paragraffens 7. stk., hvorefter ankenævnets afgørelser kan indbringes for handelsministeren, afskærer ikke den af almindelige regler følgende adgang til at indbringe spørgsmålet for domstolene.

ad § 3. Ved loven ophæves de hidtil gældende bestemmelser om, hvilke varer der må forhandles sammen med mælk og fløde, jfr. § 5 i bekendtgørelse af 19. august 1940. Varesortimentet er herefter principielt frit bortset fra de begrænsninger, som af sundhedsmæssige hensyn fastsættes i sundhedsvedtægterne.

Ifølge den nugældende bekendtgørelse af 19. august 1940 må mælk og fløde kun forhandles fra butikker, der har åbent alle ugens dage. I udkastet åbnes der mulighed for kommunalbestyrelsen til at gøre undtagelse fra denne pligt til at holde åbent hver dag.

ad § 5. Det foreslås, at loven først træder i kraft 3 måneder efter stadfæstelsen. Dette sker for at give kommunalbestyrelserne tid til at vedtage fornødne overgangsbestemmelser som i § 1, stk. 2, anført.

BILAG

LOV
(Nr. 415 — 5. august 1940)

om

bybefolkningens forsyning med mælk og fløde.

Vi Christian den Tiende, af Guds nåde konge til Danmark og Island, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg, *Gøre vitterligt:* Rigsdagen har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov:

§ 1.

Ministeren for handel, industri og søfart bemyndiges til efter forhandling med ministeren for landbrug og fiskeri at træffe foranstaltninger til sikring af bybefolkningens forsyning med mælk og fløde til den billigste mulige pris. Ministeren kan herunder pålægge kommunalbestyrelserne i København, købstæderne og de købstadmæssigt bebyggede distrikter at iværksætte forholdsregler til rationalisering af handelen med og fordelingen af mælk og fløde, ligesom ministeren kan fastsætte, at sådan handel eller fordeling fremtidig kun kan udøves i henhold til særlig tilladelse fra vedkommende kommunalbestyrelse.

§ 2.

Overtrædelse af de i medfør af nærværende lov af ministeren for handel, industri og søfart eller kommunalbestyrelserne fastsatte bestemmelser straffes, for så vidt højere straf ikke i medfør af anden lovgivning er forskyldt, med bøder. Bøderne tilfalder statskassen.

Sager vedrørende overtrædelse af denne lov behandles som politisager.

§ 3.

Denne lov, der ikke gælder for Færøerne, træder i kraft straks.

Hvorefter alle vedkommende sig have at rette.

Givet **på Amalienborg, den 5. august 1940.**

Under Vor kongelige hånd og segl.

Christian R.
(L. S.)

J. Christmas Møller.

Bilag 2.

Handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940.

Bekendtgørelse (nr. 443) vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v.

I Medfør af lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde bestemmes herved følgende:

Afsnit I.

§ 1.

Det påhviler kommunalbestyrelserne i Storkøbenhavn (København, Frederiksberg, Gentofte, Rødovre, Hvidovre, Glostrup, Herlev, Gladsakse, Lyngby-Taarbæk, Taarnby, St. Magleby og Dragør kommuner) og i købstæderne hver indenfor sit område at træffe foranstaltninger til sikring af, at handel med og fordeling af mælk og fløde foregår på en så rationel måde, at de dermed forbundne omkostninger — under iagttagelse af de af sundhedsautoriteterne stillede krav vedrørende de pågældende varers behandling, transport og forhandling m. v. — bliver de mindst mulige. De ifølge denne bekendtgørelse til kommunalbestyrelsen henlagte funktioner udøves i København af magistraten.

For så vidt angår andre kommuner med bymæssig bebyggelse, kan vedkommende kommunalbestyrelse indstille til ministeren for handel, industri og søfart, at bestemmelserne i denne bekendtgørelse kommer til anvendelse i vedkommende kommune eller dele af samme. Ministeren for handel, industri og søfart bestemmer, om kommunalbestyrelsens indstilling vil være at tage til følge, og fastsætter i så fald de nødvendige nærmere forskrifter.

For så vidt muligt at tilvejebringe ensartethed indenfor mælkehandelen m. v. i Storkøbenhavns område nedsættes et udvalg på 8 medlemmer, bestående af 3 repræsentanter for Københavns magistrat, 2 for Frederiksberg kommunalbestyrelse, 1 for Gentofte kommunalbestyrelse og 2 for de øvrige kommunalbestyrelser indenfor Storkøbenhavns område. Om de af udvalget trufne foranstaltninger afgives indberetning til ministeren for handel, industri og søfart.

Bestemmelserne i denne bekendtgørelse finder ikke anvendelse på mælkekonserves og eksportfløde.

Afsnit II.

§ 2.

Med henblik på tilvejebringelsen af en øjeblikkelig nedsættelse af prisen på mælk **vil** de i afsnit II anførte bestemmelser vedrørende handel med og fordeling af mælk og fløde være at iagttage indenfor de af bekendtgørelsen omfattede områder.

For så vidt særlige forhold måtte begrunde, at de i §§ 3—7 anførte bestemmelser fraviges eller suppleres, kan kommunalbestyrelsen med tilslutning af ministeren for handel, industri og søfart udfærdige de pågældende ændrings- eller suppleringsbestemmelser.

Efter forhandling med de interesserede fastsætter kommunalbestyrelsen snarest de højestepriser, hvortil mælk og fløde indtil videre må sælges en detail i vedkommende kommune, og i forbindelse hermed fastsættes de højeste rabatter, som vil kunne ydes til de forskellige kategorier af aftagere, hvorved det vil være at påse, at hidtil gældende rabatsatser ikke forhøjes. Ved fastsættelsen af priserne **vil** det være at iagttage, at ingen af de hidtil godkendte detailpriser forhøjes, bortset fra forhøjelser, der måtte nødvendiggøres ved ændringer i mejeriernes indkøbspris.

De besparelser, der skønnes at kunne

opnås gennem de pågældende foranstaltninger, og som ikke må henregnes som besparelser vedrørende fløde, jfr. nedenfor, skal i første række anvendes til nedsættelse af prisen på varmebehandlet sødmælk af bedste kvalitet i løssalg, afhentet af forbrugerne fra faste udsalgssteder. Prisen for sådan mælk må højst fastsættes til mejeriernes indkøbspris med tillæg af indtil halvdelen af forskellen mellem den godkendte pris for sødmælk på flaske, udbragt til forbrugerne og indkøbsprisen.

De hidtil godkendte detailpriser på fløde af alle slags må, bortset fra sådanne ændringer, som følger af forandringer i mejeriernes indkøbspris, indtil videre hverken forhøjes eller nedsættes. De besparelser, der kan opnås gennem de pågældende foranstaltninger, skal, i det omfang de findes at måtte anses som besparelser vedrørende fløde, stilles til rådighed for mælkeproducenterne ved indbetaling til smørkontingenteringsfonden. De nærmere bestemmelser om beregningen af denne besparelse og om beløbets indbetaling til fonden fastsættes af ministeren for handel, industri og søfart efter forhandling med ministeren for landbrug og fiskeri.

Det påhviler kommunalbestyrelsen at drage omsorg for, at der fra et passende antal hensigtsmæssigt beliggende udsalgssteder i kommunen finder forhandling sted af varmebehandlet mælk i løssalg i det til dækning af behovet herfor nødvendige omfang. Antallet af sådanne udsalgssteder skal, medmindre ministeren for handel, industri og søfart efter kommunalbestyrelsens indstilling gør undtagelse herfra, udgøre mindst 1 for hver 5000 indbyggere i kommunen.

I kommuner, hvor salg af varmebehandlet mælk i løssalg ikke er foreneligt med de gældende sundhedsvedtægter, vil andragende om ændring af vedtægterne snarest være at indgive til indenrigsministeriet med henblik på muliggørelse af sådant salg.

Om iværksættelsen af de i nærværende paragraf omhandlede foranstaltninger, der skal være gennemført senest 1 måned efter nærværende bekendtgørelses ikrafttræden, påhviler det kommunalbestyrelsen at fremsende indberetning til ministeren for handel, industri og søfart.

§ 3.

Indtil kommunalbestyrelsen har truffet de til gennemførelse af en rationalisering af mælkehandelen nødvendige foranstaltninger, jfr. afsnit III, er alene de personer, firmaer eller selskaber, der den 1. august 1940 handlede med eller fordelte mælk og fløde i kommunen, bebettiget til under iagttagelse af bestemmelserne i §§ 4—7 i denne bekendtgørelse og de for salg af mælk m. v. iøvrigt gældende forskrifter at drive sådan virksomhed.

§ 4.

Uanset tidligere indgåede aftaler må fra og med den 1. september d. å. salg af mælk og fløde til detaillister, hvad enten de har fast udsalgssted eller vogn, bagere og konditorer, beværtere og gæstgivere, marketenderier, pensionater, kliniker, kuranstalter og sanatorier samt hospitaler og offentlige institutioner indenfor kommunens område kun finde sted fra sådanne virksomheder — herunder også landbrugsvirksomheder — som forhandler alle i området almindeligt solgte mælkesorter til videresalg.

Bestemmelserne i stk. 1 omfatter ikke sådanne virksomheder, der udelukkende forhandler børnemælk, ligesom bestemmelserne ej heller kommer til anvendelse på levering fra mælkeproducenter, mejerier m. v. til konsummælkmejerier og lign.

§ 5.

Salg fra butik eller andet fast udsalgssted af mælk og fløde må indenfor de af denne bekendtgørelse omfattede områder kun finde sted fra sådanne udsalgssteder, der har åbent alle ugens dage, og fra hvilke der foruden mælk og fløde kun forhandles:

Brød, kager, is, iscreme, mel, gryn, smør, margarine, fedt og æg.
Sodavand, øl og frugtsaft på flaske.
Honning og marmelade i glas.
Tør chokolade og andre sukkervarer, for så vidt disse opbevares i lukkede beholdere.
Smørrebrødspapir.
Ikke gærede, friske oste (flødeoste o.

lign.), oste pakket i staniol og lukket karton, forudsat at dette salg finder sted fra lukket skab og i ubrudt originalpakning.

Hvor sundhedsvedtægten ikke tillader, at mælk og fløde forhandles sammen med en eller flere af de i stk. 1 nævnte varer, ændres sundhedsvedtægtens bestemmelser i så henseende ikke ved foranstående bestemmelser.

Næringsdrivende, som fra butik eller andet fast udsalgssted forhandler mælk og fløde sammen med andre end de i stk. 1 nævnte varer, skal senest den 1. september d. å. til den stedlige politimyndighed meddele, om de ønsker at fortsætte forhandlingen af mælk og fløde. I bekræftende fald giver politiet de pågældende en frist på indtil 3 uger, inden hvilken deres virksomhed skal være bragt i overensstemmelse med bestemmelserne i stk. 1.

§ 6.

Oprettelse af mælkevognsruter, udsalgssteder for mælk og fløde eller en gros mejerier indenfor de af denne bekendtgørelse omfattede områder kan kun ske med kommunalbestyrelsens tilladelse. Overgang af en mælkerute fra et mejeri til et andet sidestilles med oprettelse af en ny rute.

Salg og omlægning af mælkevognsruter samt salg og flytning af udsalgssteder for mælk og fløde og en gros mejerier indenfor vedkommende kommune kan kun ske efter godkendelse af kommunalbestyrelsen.

§ 7.

Indenfor de af denne bekendtgørelse omfattede områder vil iøvrigt følgende være at iagttage:

Mælk og fløde, der er udleveret til private forbrugere, må ikke tages tilbage.

Mælk og fløde, der er udleveret til detaillister, bagere og konditorer, beværtere og gæstgiverier, marketenderier, pensionater, kliniker, kuranstalter og sanatorier samt hospitaler og offentlige institutioner, må kun tages tilbage i ubrudt originalemballage og til en pris, der ligger mindst 10 pct. under den pågældende aftagers indkøbspris.

De til detaillister, bagere og konditorer, beværtere og gæstgivere, marketenderier, pensionater, kliniker, kuranstalter og sanatorier samt hospitaler og offentlige institutioner udleverede mælke- og fløde-flasker skal debiteres til deres fulde værdi og tages tilbage til det debiterede beløb.

Afsnit III.

§ 8.

Udover gennemførelsen af de i afsnit II ommeldte foranstaltninger til opnåelse af en øjeblikkelig nedsættelse af prisen på mælk, påhviler det kommunalbestyrelsen i de af bekendtgørelsen omfattede kommuner at optage forhandlinger med de interesserede om de foranstaltninger, der vil være at træffe for at gennemføre en rationalisering af mælkehandelen i kommunen med henblik på tilvejebringelse af yderligere prisnedsættelse. De i så henseende fornødne nærmere retningslinier fastsættes af ministeren for handel, industri og søfart i samråd med ministeren for landbrug og fiskeri efter forudgående forhandling med De danske Mejeriers Fællesorganisation og Danske Konsummælkmejeriers Fællesrepræsentation.

Der bør gives de interesserede parter en frist på 1 måned til selv at søge de pågældende rationaliseringsforanstaltninger iværksat på tilfredsstillende måde.

Detailpriserne på mælk og fløde skal — tilligemed rabatsatserne — fremtidig godkendes af kommunalbestyrelsen.

De besparelser, der ved gennemførelsen af den endelige rationaliseringsordning kan opnås med hensyn til prisen på fløde, vil være at indbetale til smørkontingenteringsfonden i overensstemmelse med reglerne i § 2, stk. 5. Bestemmelserne i § 2, stk. 3 og 4 falder iøvrigt bort, når den endelige rationaliseringsordning er truffet.

§ 9.

Såfremt kommunalbestyrelsen anser det for påkrævet, at virksomhed med handel med og fordeling af mælk m. v. i kommunen fremtidig er betinget af kommunalbestyrelsens tilladelse, påhviler det kommunalbestyrelsen at gøre indstilling herom til ministeren for handel, industri og søfart, der træffer bestemmelse om

meddelelse af sådan bemyndigelse til kommunalbestyrelsen.

§ 10.

Enhver i mælkehandelen i de af bekendtgørelsen omfattede kommuner deltagende virksomheder er pligtig omgående at give kommunalbestyrelsen de oplysninger om virksomhedens forhold, som kommunalbestyrelsen måtte ønske med henblik på gennemførelsen af de i nærværende bekendtgørelse fastsatte bestemmelser.

§ 11.

De pågældende foranstaltninger bør søges gennemført snarest og senest inden årets udgang. Kommunalbestyrelsen afgiver beretning til ministeren for handel, industri og søfart angående de forholdsregler, der er truffet med henblik på den endelige ordning af forholdene i vedkommende kommune.

løvrigt påhviler det kommunalbestyrelsen fremtidig at gøre indberetning til ministeren for handel, industri og søfart hver gang, der af kommunalbestyrelsen godkendes ændringer i priserne i kommunen på mælk m. v.

§ 12.

Tvivlsspørgsmål vedrørende bestemmelserne i denne bekendtgørelse afgøres endeligt af ministeren for handel, industri og søfart.

§ 13.

Overtrædelser af de i denne bekendtgørelse indeholdte forskrifter eller de af kommunalbestyrelserne i medfør af samme givne bestemmelser straffes efter reglerne i lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde.

§ 14.

Denne bekendtgørelse træder i kraft den 21. d. m.

Hvilket herved bringes til almindelig kundskab.

Ministeriet for handel, industri og søfart, **den** 19. august 1940.

J. Christmas Møller.

E. Sveinbjörnsson.

Bilag 3.

Handelsministeriets bekendtgørelse af 15. juli 1942.

Bekendtgørelse om ændring **i bekendtgørelse** nr. 443 af **19.** august **1940** vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v.

I medfør af lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde bestemmes herved følgende:

s 1 •

§ 5 i bekendtgørelse nr. 443 af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. affattes således:

Salg fra butik eller andet fast udsalgssted af mælk og fløde må indenfor de af denne bekendtgørelse omfattede områder kun finde sted fra sådanne udsalgssteder, der har åbent alle ugens dage, og fra hvilke der foruden mælk og fløde kun forhandles.

Brød, kager, is, iscreme, mel, gryn, smør, margarine, fedt og æg,
sodavand, øl og frugtsaft på flaske,
honning og marmelade i glas eller anden originalpakning, men ikke i løst mål,
tør chokolade og andre sukkervarer, for så vidt disse opbevares i lukkede beholdere,
smørrebrødspapir,
ikke gærede, friske oste (flødeoste og lign.), oste pakket i staniol og lukket karton, forudsat at dette salg finder sted fra lukket skab og i ubrudt originalpakning.

Endvidere må, for så vidt sundhedsvedtægten tillader dette, forhandles sådanne varer, der er beregnet til at erstatte de ovenfor nævnte varer (surrogater). De foran anførte emballage- og opbevaringsbestemmelser for visse varer omfatter, for så vidt surrogaterne fremtræder i beslægtet form, også disse.

Hvor sundhedsvedtægten ikke tillader, at mælk og fløde forhandles sammen med en eller flere af de ovenfor nævnte varer, ændres sundhedsvedtægtens bestemmelser i så henseende ikke ved foranstående bestemmelser.

2.

Denne bekendtgørelse træder i kraft straks.

Hvilket herved bringes til almindelig kundskab.

Ministeriet for handel, industri og søfart, den 15. juli 1942.

H. **Hendriksen.**

E. Sveinbjörnsson.

Bilag 4.

Handelsministeriets bekendtgørelse af 6. februar 1946.

Bekendtgørelse om ændring i bekendtgørelse nr. 443 af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v.

I medfør af lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde bestemmes herved følgende :

§ 1.

Til § 1 i bekendtgørelse nr. 443 af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. føjes som nyt 5., 6. og 7. stk. følgende:

»Uanset bestemmelsen i foranstående stykke kan der af vedkommende kommunalbestyrelse med handelsministeriets godkendelse fastsættes særlige bestemmelser angående salg eller fordeling indenfor området eller indførsel dertil af mælkekonserves og eksportfløde og andre tilsvarende produkter eller andre mælke- og flødeprodukter, for så vidt det skønnes, at salg eller fordeling indenfor eller indførsel til området af de nævnte produkter griber ind i den omsætning af mælk og fløde, som er reguleret gennem de foranstaltninger, der gennemføres til sikring af, at mælk og fløde kan sælges til forbrugerne til den lavest mulige pris. Ved afgørelse af spørgsmålet om, hvorvidt der ved salg, fordeling eller indførsel af noget af de fornævnte produkter gribes ind på området for salg m. m. af mælk og fløde, er det, uanset hvilken betegnelse varen forhandles under, afgørende, om varen efter sit indhold af mælk eller fløde og den brug, der gøres af den, må sidestilles med mælk eller fløde.

De i denne bekendtgørelse indeholdte bestemmelser vedrørende fløde omfatter tillige pisket fløde og flødelignende produkter i pisket form.

Der kan ikke ved bestemmelser, der træffes i henhold til denne bekendtgørelse, gøres indskrænkninger i bageres og konditorers adgang til detailsalg af pisket fløde eller flødelignende produkter i pisket form.«

§ 2.

Nærværende bekendtgørelse træder i kraft straks.

Hvilket herved bringes til almindelig kundskab.

Ministeriet for handel, industri og søfart, den 6. februar 1946.

J. Villemoes.

E. Sveinbjörnsson.

Bilag 5.

Handelsministeriets bekendtgørelse af 26. juni 1946.

Bekendtgørelse om ændring i bekendtgørelse nr. 443 af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v.

I medfør af lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde bestemmer ministeriet for handel, industri og søfart efter forhandling med ministeriet for landbrug og fiskeri herved følgende:

fil.

I bekendtgørelse nr. 443 af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. foretages følgende ændringer:

a. I § 2, 4. stk., 1. punktum, udgår ordene: »og som ikke må henregnes som besparelser vedrørende fløde, jfr. nedenfor,«

b. § 2, 5. stk., udgår.

c. § 8, 4. stk., affattes således: »Bestemmelserne i § 2, 3. og 4. stk., falder bort, når den endelige rationaliseringsordning er truffet.«

Denne bekendtgørelse træder i kraft den 28. juni 1946.

Hvilket herved bringes til almindelig kundskab.

Ministeriet for handel, industri og søfart, den 26. juni 1946.

J. Vi11emoes.

K. G. Rønn.
Fm.

Cirkulærskrivelse til kommunalbestyrelserne i de af handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v. omfattede kommuner.

Ved lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde blev der givet handelsministeren bemyndigelse til at træffe foranstaltninger til sikring af bybefolkningens forsyning med mælk og fløde til den billigst mulige pris. Handelsministeren bemyndiges til at pålægge kommunalbestyrelserne at iværksætte de nødvendige foranstaltninger, ligesom ministeren bemyndiges til at fastsætte, at handel med eller fordeling af mælk og fløde fremtidig kun må udøves i henhold til særlig tilladelse fra vedkommende kommunalbestyrelse.

I medfør af den givne bemyndigelse udfærdigede handelsministeriet bekendtgørelse af 19. august 1940 vedrørende bybefolkningens forsyning med mælk m. v.

I henhold til bestemmelsen i § 1 i den nævnte bekendtgørelse påhviler det kommunalbestyrelserne i de af bekendtgørelsen omfattede områder at træffe foranstaltninger til sikring af, at handel med og fordeling af mælk og fløde foregår på en så rationel måde, at de dermed forbundne omkostninger — under iagttagelse af de af sundhedsautoriteterne stillede krav vedrørende de pågældende varers behandling, transport og forhandling m. v. — bliver de mindst mulige.

Handelsministeriet har anset det for naturligt, at den nævnte opgave blev pålagt kommunalbestyrelserne, der måtte antages at være stærkt interesserede i en forsvarlig og hurtig løsning af de herhenhørende spørgsmål, og som måtte antages efter fornøden forhandling med de interesserede erhvervskredse at kunne træffe de til de lokale forhold bedst svarende foranstaltninger. Ved udarbejdelsen af bekendtgørelsen har man i overensstemmelse hermed haft for øje at give de enkelte kommunalbestyrelser mulighed for at tilrettelægge de ordninger, der skal træffes, på en sådan måde, at de bliver bedst stemmende med de forhold, der er gældende i de enkelte kommuner.

Spørgsmålet om en rationalisering af mælkehandelen har i de forløbne år ofte været drøftet, og den almindelige opfattelse af, at mælkepriserne gennem en lidet rationel ordning af mælkehandelen efterhånden var kommet op på et for højt niveau, bekræftedes af de undersøgelser, som blev foretaget af den af handelsministeriet i 1939 nedsatte mælkekommission, der afgav betænkning i juni 1940. Spørgsmålet fik en ganske særlig betydning under hensyn til den siden kommissionens nedsættelse stedfundne udvikling, som gjorde det påtrængende nødvendigt, at der hurtigst muligt blev truffet foranstaltninger til en billiggørelse af dette for befolkningen så vigtige næringsmiddel.

Kommissionens forslag gik ud på at søge spørgsmålet løst i to tempi. Ved straks at gennemføre visse almindelige regulerende bestemmelser skulle der skabes mulighed for en øjeblikkelig, mindre prisnedsættelse af generel karakter, der skulle efterfølges af senere nedsættelser på basis af en egentlig rationalisering indenfor mælkehandelen.

Handelsministeriet har imidlertid, således som forholdene iøvrigt udviklede sig, ment det rigtigt, at bestræbelserne i

første omgang, fremfor at rette sig imod en mindre, generel prisnedsættelse, tog sigte på at give befolkningen adgang til en større prisnedsættelse på mælk i løst mål, idet man drog omsorg for, at sådan mælk kan købes fra udsalgssteder, hvorfra forbrugeren selv kan afhente mælken. Med hensyn til den endelige rationaliseringsordning har man af de foran anførte grunde anset det for rigtigt, at spørgsmålets løsning blev henlagt til kommunalbestyrelserne efter forudgående forhandling med de interesserede.

For så vidt angår de *øjeblikkelige foranstaltninger*, der er gennemført ved bekendtgørelsen, bemærkes, at der for at tilvejebringe grundlag for den øjeblikkelige nedsættelse af mælkepriserne — i første række på »spandemælk« — ved §§ 3—7 er gennemført en række særlige bestemmelser.

Det er således i § 3 bestemt, at alene de, der den 1. august 1940 handlede med eller fordelte mælk, indtil videre er berettiget til — under iagttagelse af bestemmelserne i §§ 4—7 og de for sådan handel iøvrigt gældende bestemmelser — at drive sådan virksomhed.

I § 4 er kredsen af dem, der efter 1. september kan sælge mælk en gros, begrænset til virksomheder, der forhandler alle i området almindeligt solgte mælkesorter til videresalg.

I § 5 er der truffet bestemmelse om, at salg af mælk og fløde fra butik eller andet fast udsalgssted kun må finde sted fra udsalgssteder, der har åbent alle ugens dage, og som udover mælk og fløde kun forhandler de i paragraffen nærmere anførte varer.

Der har overfor handelsministeriet været rejst spørgsmål om, hvorvidt handlende, der foruden mælk og fløde sælger andre varer end de i § 5 anførte, kan fortsætte sådan handel, når de deler deres udsalgssted i to underafdelinger, således at der fra den ene afdeling foruden mælk og fløde kun forhandles de i § 5 nævnte varer, medens andre varer forhandles fra den anden afdeling. Det rejste spørgsmål er af handelsministeriet besvaret benægtende, idet en begrænsning af det nuværende meget store antal udsalgssteder er en nødvendig forudsætning for den nedskæring af mælkehandelens omkostninger, der er en af betingelserne for mælkens billiggørelse.

Der har endvidere overfor handelsministeriet været rejst spørgsmål om, hvorvidt handelsministeriet kunne tiltræde en udvidelse af den i § 5 anførte vareliste og en forlængelse af den frist, inden hvilken virksomhederne skal være bragt i overensstemmelse med reglerne i § 5. Også disse spørgsmål er af handelsministeriet besvaret benægtende ud fra de ovenfor anførte synspunkter.

I henhold til § 6 må nye mælkevognsruter, udsalgssteder og en gros mejerier kun oprettes med tilladelse af kommunalbestyrelsen, hvilket også gælder salg og omlægning af mælkeruter og salg og flytning af udsalgssteder og en gros mejerier.

I § 7 er der givet regler for returmælk og debitering af flasker.

De gennem de i §§ 3—7 omhandlede foranstaltninger indvundne besparelser for mælkehandelen anvendes ifølge bekendtgørelsen til prisnedsættelse, i første række for mælk i løssalg. Kommunalbestyrelserne fastsætter de højestepriser, hvortil mælk og fløde fremtidig indtil videre må sælges en detail, og i forbindelse dermed de højeste rabatter, som må ydes de forskellige kategorier af aftagere.

Med hensyn til prisen for den varmebehandlede sødmælk i løssalg er det bestemt, at den pris, kommunalbestyrelsen skulle ansætte, ikke måtte ansættes højere end indkøbsprisen for rå mælk med et tillæg af indtil halvdelen af forskellen mellem indkøbsprisen og den ved bekendtgørelsens ikrafttræden godkendte pris på sødmælk i flaske udbragt til forbrugerne. Med hensyn til spørgsmålet om indkøbsprisen bemærkes, at den pris, der skulle lægges til grund ved fastsættelse af prisen på »spandemælk«, var den pris, de pågældende mejerier på stedet faktisk betalte for leveret mælk. Såfremt der på stedet kun findes andelsmejerier, måtte der ved fastsættelsen af mejeriernes indkøbspris tages hensyn til såvel den øjeblikkelige afregningspris som til den efterbetaling eller bonus, som forudsættes senere at blive udbetalt til andelshaverne,

ligesom der, såfremt mejerierne tilbageleverer andelshaverne skummetmælk gratis eller mod et vederlag, der ikke dækker værdien heraf, tillige måtte tages fornødent hensyn til det heri liggende tillæg til afregningsprisen. Dersom den angivne beregningsmåde måtte give anledning til tvivl, vil det som kontrol kunne være naturligt at undersøge, til hvilken pris der kan foretages indkøb af mælk i omegnen, ligesom det kan undersøges, hvorledes indkøbsprisen ligger for andre byer, såfremt forholdene der måtte være tilsvarende.

I forbindelse med spørgsmålet om den varmebehandlede mælk bemærkes, at der overfor handelsministeriet har været rejst spørgsmål om, hvorvidt bestemmelserne i bekendtgørelsens § 2 om salg af billig, varmebehandlet sødmælk i løssalg udelukker, at rå sødmælk forhandles i løssalg. Dette spørgsmål er besvaret benægtende. Handelsministeriet har imidlertid ved påbudet om, at der fra visse udsalgssteder skal forhandles mælk i løssalg, ment som almindelig regel at måtte påbyde, at det skal være varmebehandlet mælk. Spørgsmål om, hvorvidt der må forhandles rå mælk, er overladt til sundhedsautoriteterne og kommunalbestyrelserne, hvorhos bemærkes, at for så vidt forholdene i et område er sådanne, at det kan være naturligt alene at have løssalg af rå mælk, vil der ikke fra handelsministeriet blive rejst indvendinger derimod, såfremt kommunalbestyrelsen lægger vægt på gennemførelsen af en sådan ordning. Det forudsættes, at kommunalbestyrelsen i nævnte tilfælde er opmærksom på, hvorvidt prisen på rå mælk i løssalg bør sættes noget lavere end for varmebehandlet mælk forudsat.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvilken slags varmebehandling der kommer i betragtning, bemærkes, at stassaniseret, lavpasteuriseret og langtidspasteuriseret mælk i henhold til de nugældende af indenrigsministeriet udfærdigede bestemmelser ikke må forhandles i løssalg. For langtidspasteuriseret mælk gør der sig desuden det forhold gældende, at selve varmebehandlingen foregår, efter at mælken er kommet på flaske, således at langtidspasteuriseret mælk allerede af den grund ikke kommer i betragtning ved salg i løst mål. Den varmebehandling, der herefter kan komme i betragtning ved salg i løst mål, er den almindelige pasteurisering, d. v. s. opvarmning til 80° Celsius (Storchs prøve).

De i §§ 3—7 fastsatte almindelige bestemmelser kan kommunalbestyrelserne i henhold til § 2, 2. stk., fravige eller supplere, når særlige forhold begrunder det, og handelsministeriet giver tilslutning dertil.

Med hensyn til spørgsmålet om en yderligere nedsættelse af mælkepriserne bemærkes, at det her nødvendigvis må være en forudsætning, at der sker en egentlig rationalisering af hele mælkehandelen. Det påhviler kommunalbestyrelsen — jfr. bekendtgørelsens § 8 — at optage forhandlinger med de interesserede om de nødvendige foranstaltninger efter retningslinier fastsatte af handelsministeriet i samråd med landbrugsministeriet og efter forudgående forhandling med De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation og Danske Konsummælkmej eriers Fællesrepræsentation.

Efter at disse forhandlinger har fundet sted, skal man nedenfor anføre de *almindelige synspunkter og retningslinier,* der i så henseende vil være at lægge til grund.

Det må i overvejelserne af, på hvilken måde formålet med rationaliseringen — nemlig at gøre omkostningerne ved mælkens behandling, transport og fordeling så små som muligt for derved at kunne opnå, at prisen overfor de almindelige forbrugere bliver den lavest mulige — kan nås, være en forudsætning, at de fordringer, som sundhedsautoriteterne stiller, fuldt ud opfyldes.

Muligheden for besparelser for forbrugerne kan søges ved, at der gås over til *salgsformer,* der indebærer mindre udgifter for mælkehandelen, og ved en *rationalisering* af mælkehandelen.

Med hensyn til spørgsmålet om overgang til *salgsreformer,* der betyder mindre udgift for mejerierne, tænkes der først og fremmest på salg af mælk i løssalg og på forbrugernes afhentning af varerne. Derved spares der udgifter til

flasker og til udbringelse, men det bør herved erindres, at der ikke herved altid opnås nogen nettobesparelse, for så vidt som foranstaltninger af denne art kan medføre, at omkostningerne bliver forholdsvis større for den del af mælken, som fortsat skal sælges på flasker og udbringes. Der er ved de ordninger, der allerede er tilvejebragt, truffet sådanne foranstaltninger, at den del af bybefolkningen, der ønsker at påtage sig ulejligheden med selv at afhente mælk i løssalg, kan få sådan mælk. Ved de fremtidige ordninger, kommunalbestyrelserne skal træffe, bør disse iagttage, at adgangen til at købe billig mælk i løssalg fortsat består i fornødent omfang.

Kommunalbestyrelserne må ud fra de lokale forhold skønne over, i hvilket omfang det måtte være rimeligt at gennemføre sådanne salgsformer, der tager sigte på direkte udgiftsbesparelser, f. eks. ved yderligere begrænsninger i den service, der ydes forbrugerne. Man skal dog i denne forbindelse pege på, at væsentlige begrænsninger i denne servise for at opnå en direkte besparelse for forbrugerne måske ikke opvejer de byrder, der derved lægges på forbrugerne i almindelighed, og muligt kan påvirke efterspørgselens omfang. Man skal endvidere pege på, at en omlægning af salgs- og distributionsformerne må bedømmes under hensyntagen til, at omlægninger, som nævnt, kan øve indflydelse på omkostningerne indenfor samtlige salgs- og distributionsformer.

Disse spørgsmål må kommunalbestyrelserne under hensyntagen til de forhold, der gør sig gældende i de enkelte kommuner, overveje og søge løst på en for forbrugerne som helhed tilfredsstillende måde.

Det er ikke muligt generelt at angive grænserne for, hvor vidt man bør gå i den nævnte retning. Handelsministeriet har alene ment det rigtigst at pege på spørgsmålet, idet det må være de enkelte kommunalbestyrelsers opgave at afveje de forskellige modgående hensyn, som her melder sig, og som melder sig på forskellig måde og med forskellig styrke i de enkelte kommuner.

Det andet område, som opmærksomheden må rettes imod, er spørgsmålet om den *egentlige rationalisering,* det vil sige tilrettelæggelsen af hele mælkehandelen — derunder såvel mælkens behandling som dens salg og distribution — på en sådan måde, at omkostningerne ved at forsyne Byens befolkning med mælk m. v. under de salgsformer, som man under hensyntagen til de foreliggende forhold skønner passende, bliver så små som muligt.

Kommunalbestyrelserne skal i henhold til § 8 i bekendtgørelsen optage forhandlinger med de interesserede om de foranstaltninger, der vil være at træffe.

Kommunalbestyrelserne bør opfordre de i kommunens forsyning med mælk interesserede mejerier eller disses foreninger, til *inden 1. november d. å.* at fremkomme med et *fuldstændigt forslag til kommunalbestyrelsen til en rationel ordning af mælkehandelen i vedkommende kommune.* For så vidt angår kommunerne i Storkøbenhavn, skal forslaget indsendes til Storkøbenhavns kommunale Mælkeudvalg.

Et sådant forslag bør ledsages af en redegørelse for, *hvorledes mælkehandelen i kommunen i øjeblikket er organiseret,* herunder hvilke mejerier der deltager i forsyningen, disses kapacitet og kapacitetsudnyttelse, og hvorledes deres salg fordeler sig på salg til almindelige forbrugere — fra egne vogne og udsalgssteder — til detaillister, med fast udsalgssted eller vogn, og til en gros kunder. Endvidere bør der redegøres for antallet af udsalgssteder i kommunen, disses beliggenhed og årlige omsætning af mælk m. v. Der bør fremdeles tilvejebringes oplysninger om antallet af detailsalgsvogne, disses ruter og størrelse af det fra vognene stedfindende salg.

Man henleder i denne forbindelse opmærksomheden på § 10 i bekendtgørelsen, hvorefter enhver i mælkehandelen i de af bekendtgørelsen omfattede kommuner deltagende virksomhed er pligtig omgående at give kommunalbestyrelsen de oplysninger om virksomhedens forhold, som kommunalbestyrelsen måtte ønske med henblik på gennemførelsen af de i bekendtgørelsen fastsatte bestemmelser.

I forslaget bør der redegøres for, *hvorledes mælkehandelen fremtidig tænkes tilrettelagt,* derunder på hvilke mejerier behandlingen af mælken tænkes at skulle foregå for at bringe behandlingsomkostningerne mest muligt ned, hvor stort et antal udsalgssteder der — under hensyntagen dels til det ønskelige i at forøge det enkelte udsalgssteds omsætning, dels til en passende adgang for forbrugerne til at kunne købe mælk — skønnes passende, hvor mange vognruter der bør opretholdes, og hvorledes disse tænkes tilrettelagt for at opnå den størst mulige besparelse på dette punkt.

Endvidere bør der i forslaget gøres rede for, *hvilke foranstaltninger der bør træffes fra kommunalbestyrelsens side for at muliggøre forslagets gennemførelse,* eventuelt gennemførelse af den i § 9 omeldte ordning, hvorefter handelsministeriet kan bemyndige kommunalbestyrelsen til at gøre virksomhed med handel med og fordeling af mælk m. v. i kommunen betinget af kommunalbestyrelsens tilladelse. I den forbindelse henledes opmærksomheden på, at der allerede i bekendtgørelsen i §§ 3—7 er gennemført en række regulerende bestemmelser, der fortsat består med de ændringer, som kommunalbestyrelsen måtte finde anledning til at gennemføre og søge handelsministeriets tilslutning til.

Endvidere bør der i forslaget redegøres for, *hvorledes man nærmere har tænkt sig at gennemføre ordningen financielt, for så vidt rationaliseringens gennemførelse forudsætter nedlæggelse af bestående virksomheder.* Det er muligt, at det i nogle kommuner kan anbefale sig at søge etableret en sammenslutning af de interesserede virksomheder, eventuelt således at disse til et fællesforetagende overdrager aktiver og passiver, hvorved der vil være at tage hensyn til den værdi, det overdragne må skønnes at have for fællesforetagendet. Hvor en sådan ordning ikke måtte være mulig, må det oplyses, om og i hvilket omfang og på hvilken måde man tænker sig at yde godtgørelse til de virksomheder, der påtænkes nedlagt.

Forslaget må fremdeles give *oplysninger om de priser, hvortil mælk m. v. vil kunne sælges, når ordningen gennemføres.* Det bør almindeligvis være en forudsætning, når en ordning gennemføres, at der holdes ens priser og ydes ensartede rabatter af alle deltagerne i ordningen. løvrigt må priser og rabatter til stadighed være underkastet kommunalbestyrelsens godkendelse.

Endelig må forslaget indeholde *oplysninger om den kontrol (regnskabskontrol og lign.) fra kommunalbestyrelsens side,* som virksomhederne skal underkaste sig, for at det kan påses, at ordningen stadig virker efter sin hensigt.

Når det pågældende forslag foreligger for kommunalbestyrelsen, bør der snarest optages de fornødne forhandlinger, således at ordningens gennemførelse fremmes mest muligt.

I forbindelse med disse forhandlinger bør der også forhandles med repræsentanter for de stedlige handlende og for de på mejerierne beskæftigede.

Under sine overvejelser bør kommunalbestyrelsen have opmærksomheden henvendt på, at ordningen gennemføres så lempeligt som muligt, hvorved bemærkes, at det af hensyn til de virksomheder m. m., der ikke vil kunne indpasses i den endelige ordning, og de dermed forbundne beskæftigelsesmæssige interesser, vil kunne overvejes, om en afvikling af bestående virksomheder, udsalgssteder og vognruter muligt kan gennemføres gradvis, uden at man derved på afgørende måde forsinker eller vanskeliggør opnåelsen af formålet med rationaliseringen. For så vidt den foreslåede ordning indebærer forslag om godtgørelse til virksomheder, der nedlægges, bør kommunalbestyrelsen skønne over rimeligheden af foreslåede godtgørelser, idet det ikke på forhånd kan anses for udelukket, at der i særlige tilfælde kan være grund til ydelse af en vis godtgørelse.

For så vidt kommunalbestyrelsen ikke inden 1. november d. å. måtte have modtaget forslag til en ordning, eller såfremt de pågældende mejerier, resp. foreninger inden dette tidspunkt måtte meddele, at de ikke mener at kunne fremkomme med forslag, påhviler det kommunalbestyrelsen snarest at indkræve de oplysninger, som er nødvendige for at kunne

tage stilling til den ordning, der skal etableres.

Når oplysningerne er fremkommet, og kommunalbestyrelsen har haft lejlighed til at behandle materialet, bør de interesserede indkaldes til nærmere forhandlinger om den ordning, der tænkes gennemført, således at de pågældende kan få lejlighed til at fremsætte deres bemærkninger.

Dersom kommunalbestyrelsen ikke mener at kunne tilvejebringe en forsvarlig ordning, medmindre kommunalbestyrelsen får adgang til at gøre handel med og fordeling af mælk i kommunen betinget af tilladelse af kommunalbestyrelsen, vil denne, såfremt handelsministeriet skønner det påkrævet, kunne erholde den nødvendige bemyndigelse i henhold til bekendtgørelsens § 9. Kommunalbestyrelsens indstilling til handelsministeriet om opnåelse af sådan bemyndigelse skal være ledsaget af en nærmere redegørelse for de stedfundne forhandlinger og planer.

Ordningen bør være gennemført *inden 1. januar 1941.*

Nærmere meddelelse om indbetaling til smørkontingenteringsfonden af de **i** bekendtgørelsens § 2, 5. stk., og § 8, 4. stk., ommeldte beløb vil snarest tilgå kommunalbestyrelserne.

Ministeriet for handel, industri og søfart, den 30. september 1940.

J. Christmas Møller.

E. Sveinbjörnsson.

Bilag 7.

Prisdannelse på 1 liter sødmælk afhentet i butik før og efter mælkeordningen i Storkøbenhavn.

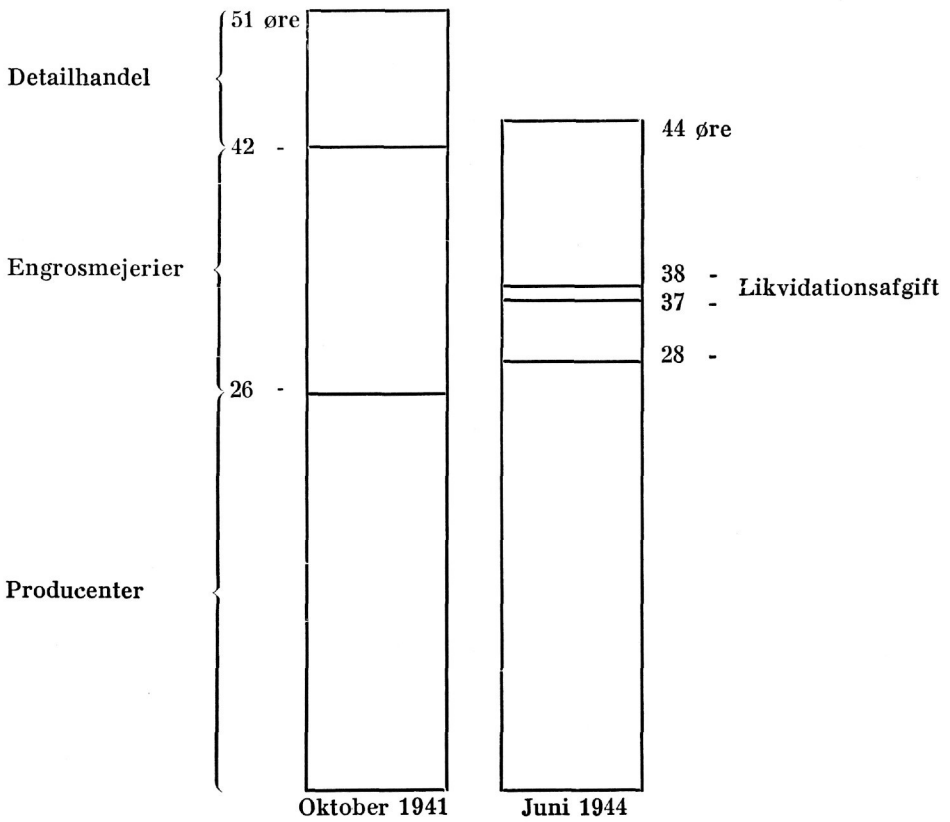

Bilag 8.

Landsforeningen af Detailmælkehandlere
i Danmark.

København, den 24. november 1949.

Til handelsministeriets mælkekommissions **arbejdsudvalg.**

I henhold til fremsat tilsagn til handelsministeriets mælkekommissions arbejdsudvalg fremsendes hermed Storkøbenhavns Detailmejeriers samt de øvrige Landsforeningen af Detailmælkehandlere i Danmark tilknyttede foreningers bemærkninger til en revision af mælkehandelsbestemmelserne under forudsætning af, at sådanne bestemmelser efter den principielle drøftelse i mælkekommissionen fortsat skal opretholdes.

1. *Medbestemmelsesret.*

Vi ønsker principielt repræsentation i alle udvalg og råd mælkehandelen vedrørende, derunder repræsentation i byernes mælkeudvalg, gerne sideordnet med arbejder- og forbrugerrepræsentanter.

Vi foreslår, at der oprettes et rådgivende udvalg for handelsministeriet, der kan fremsætte forslag til generelle bestemmelser og øvrige spørgsmål af interesse for hele landet og eventuelt fremkomne klagemål.

2. *Mælkeudvalgenes myndighedsområde.*

Vi ønsker præciseret, at mælkeudvalgenes myndighedsområde ikke må omfatte andre varegrupper end mælk, og at en forøgelse af vor indtjening ved salg af andre varer ikke tages til indtægt for nedsættelse af mælkeavancen.

3. *Returbøder.*

Der må fra vor side stilles krav om returbødens fuldstændige afskaffelse. Den nuværende ordning medfører uvægerligt en service, hvormed forbrugerne ikke kan være tjent, idet den eksisterende returbøde meget ofte forårsager, at detaillisten af frygt for denne ikke har taget varer hjem i tilstrækkeligt omfang og således ikke kan betjene kunderne tilfredsstillende.

Spørgsmålet hænger ganske nøje sammen med spørgsmålet om en eller flere gange daglig udkørsel, idet forhandlerne, som forholdet er nu med kun en gang daglig udkørsel, nødvendigvis må disponere den foregående dag med hensyn til hver enkelt dags leverancer, og dette er i mangfoldige tilfælde ganske umuligt.

Såfremt nærværende krav ikke vil kunne opfyldes, må der fra detailhandelens side stilles et fast krav om fri returret for indtil 5 % af hver dags regningsbeløb.

4. *Flere leverandører.*

Der er blandt forbrugerne og forhandlerne utilfredshed med at være tvunget til køb af et bestemt mejeris produkter uden nogen mulighed for valg, hvorfor man ønsker 3 subsidiært 2 leverandører.

Spørgsmålet kan også løses — omend ikke tilfredsstillende — derigennem, at der indenfor større afgrænsede områder, f. eks. Storkøbenhavn, foretages en ensartet kapsling af mælkeprodukterne.

5. *Detailvognenes afskaffelse.*

Der må fra detailhandelens side rettes en meget stærk kritik mod det usædvanlige forhold, at man indenfor mælkehandelen skal finde sig i

konkurrence fra sine egne leverandører. Når man henviser til, at salget fra detailvognene i København under mælkeordningen er steget fra ca. 18—28 %, skyldes dette dels det forhold, at perioder med mælkemangel af sikkerhedsgrunde medførte en større bestilling til morgenleverance på bekostning af de suppleringsleverancer, der i dagens løb normalt kom detailmejerierne til gode, dels den stedfindende nedlæggelse af butikkerne.

Vi betragter detailvognskørslen som et supplerende led i fordelingen, med den særlige opgave at betjene de kunder, for hvem de stationære udsalg ligger for ubekvemt. Vi mener, deres kørsel er overflødig, når et kvarter er så udbygget, at der er basis for et udsalg.

6a. *Detailmejerierne s opretholdelse.*

Med hensyn til den i henhold til mælkeordningen gennemførte nedlæggelse af detailmejerierne, skal man udtale, at en vis sanering af de eksisterende butikker er formålstjenlig, men en sådan sanering må foregå med største varsomhed og fortrinsvis begrænses til sådanne steder, hvor der har fundet en sammenklumpning af butikker sted.

Når man lader omsætningens størrelse spille en afgørende rolle ved vurderingen om opretholdelse eller nedlæggelse, bør man vel erindre, at omsætningen meget ofte kan sættes betydeligt op, hvis en energisk og mere forretningskyndig mand overtager forretningen. Dermed har forretningen sandsynligvis bevist sin eksistensberettigelse.

Det mål man bør tilstræbe, er en fornuftig og for forbrugerne formålstjenlig placering af butikkerne.

6b. Subsidiært kan det anbefales, at saneringen udskydes, indtil spørgsmålet om detailvognene er færdigbehandlet af kommissionen.

7. *Fri handelsret med forretningerne.*

Detailhandlerne må i dette spørgsmål kræve samme ret som alle andre brancher, der frit kan afstå deres forretning til hvem som helst og til den pris, hvorom der kan opnås enighed. Dette er kun et rimeligt vederlag for det i mange tilfælde gennem en årrække investerede arbejde og kapital.

Skulle dette krav ikke blive anerkendt, må man fastholde 7 % som minimumsgrundlag — jvf. Københavns mælkeordning — for en forretnings afståelsessum, men må dog samtidig forlange, at inventarets anskaffelsespris lægges til grund ved vurderingen, dog med rimelig hensyntagen til effekternes stand og brugbarhed.

8. *2 gange daglig udkørsel.*

Fra detailmejeriernes side må man påny pege på det overordentlig uheldige forhold, at engrosmejerierne f. eks. i København kun een gang daglig kører mælken ud.

Ved en ekstra udbringning om eftermiddagen ville returspørgsmålet være delvis afhjulpet, og der ville i så fald altid være varer til forbrugerne i ethvert detailmejeri.

9. *Engrosmejeriernes service.*

Siden mælkeordningen indførtes, er den service, som tidligere i udstrakt grad blev udvist fra engrosmejeriernes side, bl. a. etableringslån, leverance af is og skilte, installation af køleskabe samt imødegåelse af flaskeetab, praktisk talt faldet bort. Der kan her bl. a. henvises til foranstående spørgsmål om flere gange daglig udkørsel, og man gør opmærksom på, at virkningerne af den større eller mindre service tydeligt føles af det købende publikum.

10. *Detailforretningernes service.*

Fra detailmejeriernes side må det fremhæves, at man har bestræbt sig for at yde publikum al den service, man på nogen måde formår, men det bør erindres, at detailmejerierne navnlig gennem den første periode i så henseende stærkt var handicappet på grund af særdeles ringe fortjenstmuligheder, bl. a. forårsaget af de

høje budlønninger. Engrosmejeriernes manglende service vil, som foran nævnt, først og sidst gå ud over publikum, og man skal her ganske særligt nævne den undertiden svigtende leveringsdygtighed forårsaget af det under punkt 8 omhandlede forhold.

11. *Engrosmejeriernes størrelse og placering.*

Det må forekomme uheldigt, at de i øjeblikket værende engrosmejerier i Storkøbenhavn er af en så uensartet størrelse og så uhensigtmæssigt beliggende. Idealet må være mejerier af ensartet og mellemstor størrelse samt beliggende således, at hver bydel bekvemt kan blive betjent. Det kan tilføjes, at foretagne undersøgelser har vist, at mejerier af mellemstørrelse har vist sig i økonomisk henseende at være de mest hensigtsmæssige, og med hensyn til engrosmejeriernes spredning over større område kan man henvise til, at Hvidovre sogneråd i et andragende til handelsministeriet om oprettelse af et mejeri i Hvidovre har givet udtryk for en tilsvarende opfattelse.

Dette ønske ligger helt på linje med de af os fremsatte synspunkter.

12. *Større varesortiment.*

Ud fra den betragtning, at detailmejerierne ved mælkeordningens indførelse måtte afgive en lang række varer, medens kolonialhandlerne alene måtte opgive mælkesalget, må man fra vor side påpege det uheldige i, at en del varer, som naturligt hører sammen med mælken og dennes anvendelse, eller varer, forbrugerne bør have adgang til at sikre sig i de tidlige morgentimer (vore forretninger åbnes kl. 6), er udgået af sortimentet. Derfor må man rejse det krav, at sådanne varer, f. eks. buddingpulver, cacao, produkter fremstillet af mel eller gryn, visse konservesvarer, the i pakker, kaffe i dåser og ost af enhver art forhandlet fra lukkede skabe, pány indgår blandt de varer, som husmoderen kan købe i et detailmejeri.

Vi finder det irrationelt, at bagere, der mister mælkesalget, kan fortsætte med den avancemæssigt bedre forretning at sælge fløde og flødeskum, ligesom isbarer sælger flødeskum ud af huset.

f. *Jydske, fynske og sjællandske Centralorganisationer*
Christian Olsen.

f. *Storkøbenhavns Detailmejerier*
Leo Leiding.

Bilag 9.

AALBORG BYRÅD
Mælkeudvalget.

Den 5. april 1950.

Mælkekommissionens sekretær,
Slotsholmsgade 10, København K.

I anledning af Deres skrivelse af 16. marts 1950 vedrørende fordelingen af detaildistributionen af mælk og fløde mellem mælkebuiikker og detailvogne skal man herved udtale, at detailvognene, som det er nævnt i skrivelsen, er afskaffet i Aalborgs centrale bydele, og at der ikke overfor udvalget, dets sekretær eller de større koncessionerede mejerier er fremsat klager, der tyder på, at kundebetjeningen i dette område skulle være blevet ringere efter mælkeordningens indførelse.

Konkurrencen mellem udsalgene om de mange forbrugere, der ved mælkeordningens gennemførelse pr. 1. marts 1948 skulle have ny leverandør, har medført, at mælkeudbringning fra de faste udsalg er blevet mere almindelig end tidligere, og at kunderne såvidt vides allevegne får morgenmælk udbragt.

Utilfredse kunders adgang til at overføre deres køb til andet udsalg har hidtil vist sig at være tilstrækkelig regulator.

Angående leveringen til arbejdspladser, skoler og alderdomshjem har man ikke hørt klager. De forsynes praktisk talt alle af engroskuske, der for de større arbejdspladsers vedkommende leverer til marketenderier.

Marius Andersen.
/ Aage Fjellerup.
Kontorchef.

Bilag 10.

DET STORÅRHUSIANSKE MÆLKEUDVALG

Århus, den 4. maj 1950.

Mælkekommissionens sekretær,
Slotsholmsgade 10, København K.

Under henvisning til kommissionens skrivelse af 16/3 1950 skal man med hensyn til detaildistributionen af mælk og fløde i de detailvognsløse distrikter, som omfatter de centrale bydele i Århus indenfor Ringgaden, oplyse følgende:

Ved placeringen af detailudsalgene i Århus er der så vidt muligt taget hensyn til befolkningstætheden i de enkelte gader, og butikkerne er søgt placeret på en sådan måde, at afstanden mellem de enkelte udsalg ikke er større, end at en forbruger kan skifte udsalg uden at skulle gå alt for langt. Endvidere er udsalg fra samme mejeri ikke placeret umiddelbart op ad hinanden. Fordelene ved denne ordning har været, at såvel mejerierne som udsalgene har måttet konkurrere, og den i forhold til udsalgsprisen lave avance — oprindeligt 4 øre pr. 1/1 liter og 2 øre pr. 1/2 liter, nu 5 og og 2 1/2 øre — har bevirket, at konkurrencen har været holdt inden for rimelige rammer, idet der er grænser for, hvor langt et detailudsalg vil bringe 1/2 liter mælk for at tjene 2 1/2 øre. Man har også erfaring for, at en detailbutiks omsætning er steget eller dalet på grund af indehaverens større eller mindre dygtighed.

Det største problem har været udbringningen af mælk. Da der i den forløbne tid ofte har været vanskeligheder for detailbutikkerne med at skaffe bude, har dette medført, at det i perioder har skortet noget på udbringningen af mælk, og da mælkeavancerne i Århus indeholder dækning for budløn, har mangelfuld udbringning givet anledning til klager fra forbrugerne. Ved forhandling og ved påbud er manglerne dog efterhånden blevet afhjulpet. Den bedste løsning af forholdet har vist sig at være den, at et detailudsalg passes af mand og hustru i forening, således at manden foretager udbringningen af mælken, medens hustruen passer butikken i den tid, manden er ude med varerne.

For at få udbringningen af mælk ind i faste rammer, har mælkeudvalget vedtaget, at al forudbestilt morgenmælk skal udbringes. Endvidere skal al mælk, der bestilles inden kl. 10, udbringes. Mælk, der bestilles uden for disse tidspunkter, kan ikke forlanges udbragt. Da det er vanskeligt at skaffe bude om søndagen, har man endvidere vedtaget, at mælk skal afhentes i detailbutikkerne på søn- og helligdage, dog skal mælk udbringes til ældre samt svagelige personer. Ved disse bestemmelser er det opnået, at en detailhandler kan rationalisere sin udbringning og derved undgå at skulle op i den samme opgang flere gange den samme dag, ligesom en kunde ikke kan ringe og bestille mælk på et for udbringningen ubelejligt tidspunkt.

Betjeningen af større arbejdspladser, skoler, alderdomshjem m. v. foretages af mejeriernes en gros-vogne. Det bemærkes, at der ikke er foretaget en rationalisering af en groshandelen i Århus.

P. m. v.
Erna Hedtoft Larsen.

/ *Ehrenreich.*

Bilag 11.

KØBENHAVNS SUNDHEDSKOMMISSIONS DYRLÆGER
VESTRE BOULEVARD 12, 3., DAGMARHUS

København, V., den 20. marts 1950.

S.K.D. j.nr. S. 11.7/1950.
Brev nr. 587/1950.

Hr. ekspeditionssekretær K. G. Rønn,
Mælkekommissionen,
Handelsministeriet,
Slotsholms gade 10, K.

Hr. ekspeditionssekretær K. G. Rønn,

I et brev af 16. ds. har De anmodet mig om til brug for mælkekommissionen at besvare spørgsmålene om: »hvorvidt salg af mælk fra detailvogn kan anses som en i hygiejnisk henseende tilfredsstillende distributionsform, og navnlig om den kan stå mål med fordeling af mælk fra detailbutik i så henseende.«

Begge spørgsmål kan besvares bekræftende.

På sagens anledning skal yderligere bemærkes, at for den del af befolkningen, der ønsker mælken leveret, er detailvognsdistribution den leveringsform, *der yder størst sikkerhed for,* at levering sker regelmæssigt også med hensyn **til** tidspunkt (kl. 4,30—7,30).

Hvad det betyder, at husholdningerne på denne måde med stor sikkerhed kan have den friskest mulige mælk i hænde til morgenmåltidet behøver ingen særlige kommentarer; og for de husholdninger, hvor der er tale om brug af mælk til spædbørns ernæring, er den københavnske detailvognsdistribuering i de tidlige morgentimer et uomtvisteligt sanitært gode, idet barnets måltider med stor regelmæssighed kan tilberedes om morgenen af frisk mælk.

Med hilsen Deres

H. Hansen.

Bilag 12.

GENTOFTE KOMMUNES SUNDHEDSKOMMISSION
LEVNEDSMIDDELTILSYNET
RÅDHUSET
Charlottenlund, den 5/4 1950.

Til sekretæren for mælkekommissionen,
Slotsholms gade 10,
København K.

Hr. ekspeditionssekretær K. G. Rønn!

Som svar på den ærede mælkekommissions skrivelse af 16. ds., i hvilken der spørges om, hvorvidt salg af mælk fra detailvogn kan anses som en i hygiejnisk henseende tilfredsstillende distributionsform, og navnlig om den kan stå mål med fordeling af mælk fra detailbutik i så henseende, skal jeg meddele, at spørgsmålet kan besvares ganske klart, for så vidt angår fordeling af mælke- eller flødesorter i løst mål, thi i så fald er fordelingen fra detailvogn afgjort utilfredsstillende.

For hovedstadsområdets vedkommende, hvor kun aftappet mælk og fløde kommer i betragtning ved fordeling fra detailvogne, er der efter min opfattelse ingen fremtrædende forskel på de to distributionsformer, men i mine øjne virker det nuværende detailvognsmateriale i hovedstadsområdet ikke ganske tilfredsstillende, fordi vognene hovedsagelig tjener som forsyningsvogne for depoter på gader og veje, hvorfra mælkebudene fordeler mælken. Den utiltalende henstilling af fyldte såvel som tomme flasker uden tilsyn på vejene er navnlig fremtrædende i kvarterer med mere åben bebyggelse, og dette forhold har skabt en del vanskeligheder. Man har forsøgt at afhjælpe disse vanskeligheder ved at henstille mælkekasserne på stativer af passende højde, og denne ordning synes at virke tilfredsstillende, hvorved de væsentligste anker mod distribution fra detailvogne efter min mening bortfalder.

Chr. Werdelin.
Stadsdyrlæge.

Bilag 13.

STADSDYRLÆGEN

Laboratoriet for undersøgelse af levnedsmidler.
Sylows Alle 1.

Frederiksberg, den 21. marts 1950.

Std. j.nr. M 17 49/50.
Brev 95/50.

Hr. ekspeditionssekretær K. G. Rønn,
Mælkekommissionen,
Handelsministeriet,
Slotsholms gade 10, K.

I anledning af den i skrivelse af 16. marts 1950 rettede forespørgsel om, hvorvidt fordeling af mælk fra detailvogn i hygiejnisk henseende kan stå mål med fordeling af mælk fra detailbutik, skal jeg udtale, at begge distributionsformer må anses for lige tilfredsstillende i så henseende, forudsat at fordelingen kun angår mælk (fløde) i original aftappede flasker og beholdere.

Deres ærbødige

H. O. Pedersen.

Bilag 14.

AARHUS LEVNEDSMIDDELKONTROL
STADSDYRLÆGEN

Aarhus, den 30. marts 1950.

Til
Handelsministeriets mælkekommission.

I besvarelse af kommissionens forespørgsel om, hvorvidt salg af mælk fra detailvogn kan anses som en i hygiejnisk henseende tilfredsstillende distributionsform og navnlig om den kan stå mål med fordeling af mælk fra detailbutik i så henseende, skal jeg udtale følgende:

Forandringer i mælkens hygiejniske kvalitet, efter at den har forladt mejeriet og inden den kommer forbrugerne i hænde, vil dels være afhængig af den tid, der hengår, inden dette finder sted, og dels af den temperatur, hvorved mælken opbevares i det pågældende tidsrum.

Hvad detailvognene angår vil det uden tvivl i de allerfleste tilfælde være meget vanskeligt at holde disse nedkølede på en sådan måde, at mælkens temperatur ikke vil stige relativt hurtigt under distributionen. Indrettes vogne til transport af mælk som kølevogne, er det muligt, således som forholdene ved eksporten af frisk mælk til U.S.army viser, at transportere mælken over lange strækninger, uden at mælkens temperatur bliver højere end ved udleveringen fra mejeriet; men selv om man indrettede detailvognene som kølevogne, ville det sikkert blive vanskeligt at holde en lav temperatur, idet disse detailvogne stadig skal lukkes op, for at distribueringen kan foregå.

Man må altså regne med, at en fuldt ud effektiv køling i detailvognene vil være vanskelig at etablere, og det bliver derfor den tid, som mælken opholder sig i detailvognen, der bliver afgørende for mælkens kvalitet, og jo hurtigere distributionen kan finde sted, des mindre vil mælkens kvalitet lide.

Man må altså besvare det stillede spørgsmål derhen, at såfremt udlevering kan finde sted i løbet af kortere tid, fa timer, kan man fra et hygiejnisk synspunkt ikke indvende noget mod denne distributionsform.

Kører detailvognene, som f. eks. visse steder i provinsen, rundt med mælken i adskillige timer, f. eks. hele formiddagen eller længere, er der ingen tvivl om, at mælkens kvalitet vil lide derved, særligt på varme dage og ikke mindst, hvis kasser med mælk også anbringes oven på vognen.

Jeg skal i forbindelse med distribuering(n fra detailvogn også gøre opmærksom på, at den første morgenudbringning og udlevering af mælk fra detailbutikkerne må sidestilles med udbringning fra detailvogn i de første timer, idet man må gå ud fra, at den mælk, der udbringes fra butikkerne straks om morgenen, er mælk, der lige er modtaget fra mejeriet, mælk som ikke i butikkerne har været opbevaret under særlige afkølingsbetingelser.

Anbringes den ikke straks om morgenen udleverede mælk i detailbutikkerne under gunstige køleforhold, og hertil kan jeg i hovedsagen kun henregne elektriske køleskabe, så vil den mælk, der udleveres herfra senere på dagen, ikke i kvalitet afvige meget fra det produkt, som mejerierne har udleveret; men er detailbutikkerne ikke i stand til at holde mælken afkølet på effektiv måde, kan jeg ikke se, at man set fra et hygiejnisk standpunkt, kan fremhæve butikkerne på detailvognenes bekostning.

De ovenfor anførte bemærkninger om distribuering fra detailvogn gælder selvfølgelig kun, såfremt mælken på mejeriet er aftappet på flasker, en distribuering af mælken med vogne, der aftapper på gaderne, må selvsagt fra et hygiejnisk synspunkt betragtes som meget uheldig.

Svend O. Koch.

Bilag 15.

KØBENHAVNS SUNDHEDSKOMMISSIONS DYRLÆGER

J.nr. S. 10.18/45.
Brev nr. 3030/1949.
København V., den 24. novbr. 49.

Hr. ekspeditionssekretær K. G. Rønn,
Mælkekommissionen,
Handelsministeriet,
Slotsholmsgade 10,
København K.

Hr. ekspeditionssekretær K. G. Rønn.

I skrivelse af 13. juli og 22. oktober d. å. har De anmodet om en udtalelse angående:

1) hvorledes den på grundlag af mælkeloven af 5. august 1940 og handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 gennemførte rationalisering og centralisering har virket på de hygiejniske foranstaltninger i

a) en gros mejerierne og
b) detailmælkeudsalgene.

2) hvorvidt det ville have været muligt at gennemføre en tvungen varmebehandling af mælken uden den stedfundne rationalisering, samt

3) hvorvidt der foreligger noget materiale til bedømmelsen af den mælk, som forbrugerne i Storkøbenhavn tidligere købte i detailmejerierne i løst mål sammenlignet med kvaliteten af flaskemælk.

Således foranlediget skal udtales følgende:

ad spørgsmål 1 a.

Under forberedelsen af den storkøbenhavnske mælkeordning af 1. december 1941 blev samtlige i området værende 105 en gros virksomheder gennemgået af en af handelsministeriet nedsat kommission, der som endeligt resultat af undersøgelse og forhandling med handelsministeriet endte sit arbejde med at anbefale 16 en gros mejerier til deltagelse i den storkøbenhavnske mælkeordning.

For to af disse virksomheder, Lyngby mejeri og Rødovre mejeri, skete anbefalingen dog kun på betingelse af, at der for Lyngby mejeri's vedkommende blev foretaget en øjeblikkelig ombygning og for Rødovre mejeri's vedkommende, at der blev opført et nyt mejeri.

Efter mælkeordningens ikrafttræden har samtlige mejerier, i den udstrækning materialesituationen gjorde det muligt, foretaget sådanne bygnings- og maskinmæssige ændringer, som var nødvendige for at behandle og distribuere det stadigt stigende mælkeforbrug. Den almindelige vedligeholdelse blev i krigsperioden på et par enkelte undtagelser nær gennemført på upåklagelig måde med de forhåndenværende materialer og i den udstrækning disse var til rådighed.

Efter krigens ophør har samtlige i København, Frederiksberg og Gentofte kommuner liggende en gros mejerier foretaget mere eller mindre betydelige bygningsmæssige ændringer og maskinelle fornyelser til rationalisering og forbedring af virksomhederne i såvel sanitær som arbejdsmæssig henseende. Disse omfattende arbejder er endnu ikke tilendebragt på samtlige virksomheder.

For omegnskommunernes vedkommende er forholdet det, at der ved den nye mælkeordnings ikrafttræden den 31. december 1948 på de respektive kommuners forlangende er stillet krav til to af

de deltagende mejerier — Glostrup mejeri, Hvissinge pr. Glostrup, og Dronninggård mejeri, Holte — om i løbet af et kortere tidsrum at fremsætte planer om opførelse af nyt mejeri. For Glostrup mejeri's vedkommende skal bemærkes, at der allerede nu — i tilslutning til ejerskifte — er foretaget en del forbedringer, ligesom den almindelige vedligeholdelse nu kan karakteriseres som upåklagelig.

Der er anledning til til det foranstående at føje dette, at man ved den »koncentration« af en gros mejerierne, som fandt sted med mælkeordningens indførelse i 1941 fik udvalgt de på det daværende tidspunkt i hygiejnisk henseende bedst indrettede mejerier. Af disse har de tre store virksomheder ved udvidelse og nyoprettelse skabt store laboratorier, der udover de sædvanlige kontrolmæssige og mejeritekniske arbejder har optaget andre hygiejniske opgaver såsom bekæmpelse af kastning og yversygdomme i leverandørernes besætninger. For de mindre virksomheders vedkommende er der på dette område sket dette, at laboratoriearbejdet er blevet samlet på et enkelt autoriseret laboratorium.

Koncentrationen har yderligere for de interesserede sundhedskommissioner betydet dette, at der er skabt mulighed for at få et bedre overblik over kontrolarbejdet og få et positivt samarbejde i gang med virksomheder til forbedring af mælkekvaliteten. Dette har blandt andet rent praktisk givet sig udslag i fælles arbejdsmetoder for sundhedskommissionernes og mejeriernes laboratorier, således at der nu er mulighed for en sammenligning af de forskellige laboratoriers resultater.

Som forholdene her og i fremtiden yderligere vil udvikle sig, er der ingen tvivl om, at det offentlige mælkekontrolarbejde, der tidligere i en alt for fremtrædende grad har været en gold politibetonet virksomhed til overtrædelsers påvisning og forfølgning, nu på en ganske anden måde til gavn for helheden er blevet et positivt hygiejnearbejde.

ad spørgsmål 1 b.

Hvad angår detailmælkeudsalgene — betegnelsen detailmejerier er med vilje ikke anvendt, da den omhandlede virksomhed, mælkens distribuering fra fast udsalg, ikke er en mejerivirksomhed, men almindelig detailhandel med den af mejerierne behandlede og udsendte mælk — så kan det næppe siges, at der på dette område er sket noget væsentligt siden mælkeordningens indførelse i 1941.

Vel kan det for Københavns kommunes vedkommende siges, at mælkeordningens bestemmelse om »overdragelse« har været administreret således, at der, når det af forsyningsmæssige grunde har været muligt, har været taget skelligt hensyn til om det givne udsalg indretningsmæssigt var godt eller dårligt. På denne måde er en del af de ringeste udsalg udgået, men der er stadig mange tilbage, som burde bort eller fornyes (moderniseres).

Sagen er imidlertid meget vanskelig at bringe i orden, og en af grundene er den, at udsalgene på enkelte undtagelser nær findes i lejede lokaler. Samtidig skal det fremdrages, at byggemåden eller rettere byggespekulationen i detailudsalgs oprettelse, har medført at talrige mælkeudsalg nu kun er et ofte arealmæssigt ringe appendix til en lejlighed, medens et mælkeudsalg før i tiden blev indrettet med både et butikslokale og et eller flere lager-, opholds- eller rengøringsrum. Denne lidet heldige udvikling, der iøvrigt er karakteristisk for al levnedsmiddelhandel her i staden, vil i mange år frem i tiden betyde en forringet mulighed for en virkelig forbedring af detailmælkeudsalgene indretningsmæssigt.

Hvad angår et spørgsmål som mælkens afkøling under forhandlingen, så synes der heller ikke på dette område at være sket nogen særlig mærkbar udvikling. Dette må dog i ikke ringe grad antages at skyldes vanskeligheden ved at fremskaffe brugbart køleinventar. Der er dog på dette område en mærkbar forskel mellem de egentlige detailmælkeudsalg og de mælkesælgende bagere.

ad spørgsmål 2.

Der spørges, om det ville have været muligt at gennemføre den tvungne varmebehandling af mælk uden den stedfundne rationalisering.

Ved mælkeordningens indførelse var en stor del af de en gros mejerier, der blev nedlagt, ikke mejerier, men kun og ofte endda simple aftapningsanstalter, og andre af de nedlagte virksomheder havde så forældede maskinelle installationer, at disse ikke kunne anvendes til udførelse af de nutidige varmebehandlingsmetoder, som er krævet i lovgivningen.

En ændring af disse virksomheder, således at de kunne have opfyldt de lovmæssige krav, ville utvivlsomt i det store og hele have været umuligt af indretningsmæssige, materialemæssige og økonomiske grunde.

Det stillede spørgsmål kan derfor besvares benægtende.

Der kan i denne forbindelse være anledning til at tilføje, at den stedfundne koncentration af mejerierne og den derved opnåede tekniske forbedring uden tvivl må anses for hovedårsagen til, at hovedstadsområdets forsyning med mælk af en relativt brugelig kvalitet har kunnet gennemføres trods den tilførte mælks mere end middelmådige kvalitet.

ad spørgsmål 3.

Der findes ikke her noget materiale til belysning af spørgsmålet om kvaliteten af den tidligere solgte løsmålsmælk sammenlignet med flaskemælk. Årsagen hertil er den, at alt materiale også af denne art blev ødelagt ved en Schalburgtagebrand i april 1944.

Om spandemælkssalget — i den tid dette fandtes — kan iøvrigt siges dette, at det her var behæftet med nøjagtig de samme hygiejniske og andre ulemper, som over det meste af verden har bragt denne form for mælkedistribuering til ophør ved offentlig foranstaltning, nemlig blandt andet dårlig kvalitet, mulighed for sygdomsfremkaldende infektion (opstået under forhandlingen) samt hyppige fejl ved udmålingen.

H. Hansen.

Til

Handelsministeriets mælkekommission.

Ved skrivelse af 13. juli 1949 anmodede arbejdsudvalget mig om for provinsens vedkommende at fremkomme med en udtalelse om, »hvorledes den på grundlag af mælkeloven af 5. august 1940 og handelsministeriets bekendtgørelse af 19. august 1940 gennemførte rationalisering af mælkehandelen i byerne har virket på de hygiejniske foranstaltninger i en gros og detailmejerierne, herunder spørgsmålet om, hvorvidt det ville have været muligt at gennemføre en tvungen varmebehandling af mælken uden den **stedfundne rationalisering«.**

I den anledning har jeg skriftligt rettet nedenstående spørgsmål til stadsdyrlægerne eller dermed ligestillede dyrlæger i følgende 35 byer:

Aabenraa, Aalborg, Århus, Fredericia, Haderslev, Helsingør, Herning, Hillerød, Hjørring, Hobro, Holbæk, Holstebro, Horsens, Kalundborg, Kerteminde, Kolding, Køge, Middelfart, Nakskov, Næstved, Odense, Randers, Ribe, Ringsted, Roskilde, Silkeborg, Slagelse, Sorø, Struer, Sønderborg, Varde, Vejle, Viborg og Vordingborg.

1) Er der efter rationaliseringens gennemførelse sket betydelige hygiejniske forbedringer (nybygninger, ombygninger m. v.) på de mejerier, der har fået koncession på mælkehandelen.

2) Har den gennemførte rationalisering bevirket, at butikkerne er blevet bedre indrettede (automatisk køleanlæg o. lign.), end tidligere var tilfældet.

3) Kan De oplyse noget om kvaliteten af mælk og fløde i forhold til kvaliteten forud for rationaliseringen.

Fra 2 byer (Kalundborg og Ribe) fremkom ikke svar, mens 5 byer (Hillerød, Nakskov, Næstved, Struer og Vordingborg) meddelte, at der ingen rationalisering er foretaget.

Af de resterende 28 byer har *Vejle* rationaliseret før mælkelovens ikraftræden. Rationaliseringen medførte væsentlige forbedringer på mejeri driftens område, idet de dårlige mejerier blev nedlagt, et mejeri blev udvidet og moderniseret og et mejeri helt nybygget.

Butikkerne blev gennemgående bedre og alle forsynede med automatiske køleanlæg. Ved rationaliseringen blev det bestemt, at al mælk, bortset fra børnemælk, skulle varmebehandles.

I *Kerteminde* gennemførtes en frivillig centralisering; 2 mejerier ophørte med salget i byen, da mælkekontrol blev gennemført, senere er yderligere 1 mejeri ophørt. De resterende 2 mejerier har gennemgået betydelige forbedringer, og den frivillige rationalisering har sin andel i en væsentlig kvalitetsforbedring af den forhandlede mælk.

Af besvarelserne fra 26 byer, hvor rationalisering er foretaget i henhold til mælkeloven, fremgår iøvrigt nedenstående forhold:

1) Mejerier.

Ved rationaliseringens gennemførelse blev i alle byer de dårligst indrettede af mejerierne nedlagt eller ophørte med direkte salg, hvilket i sig selv betød en stor fordel i hygiejnisk henseende.

I 4 byer var de tilbageblevne mejerier i hygiejnisk set forsvarlig stand ved rationaliseringens gennemførelse, og senere forbedringer har da angået det maskinelle udstyr.

I 5 byer er der sket moderniseringer bl. a. ved delvis installation af nye maskiner; men tillige er i disse 5 byer plan-

lagt fuldstændige nybygninger af nogle mejerier.

I 15 byer har der været gennemgribende ombygninger og moderniseringer af mejerierne samtidig med en gennemgribende fornyelse af det maskinelle udstyr. Moderniseringen er gennemført efterhånden i løbet af rationaliseringsperioden.

Fra 1 by meddeles, at der ingen hygiejniske forbedringer er foretaget i tilslutning til rationaliseringens gennemførelse; men i 1947/48 er påbegyndt ombygning, nybygning og forbedringer som følge af bestemte krav fra sundhedskommissionens side. Ombygningen skal være tilendebragt i 1950.

Endelig meddeles fra 1 by, at »centraliseringen har haft meget ringe virkning på de hygiejniske forhold på mejerierne, idet man kun til dels har erstattet gamle maskinelle anlæg med andre brugte«.

2) Butikker.

Ved gennemførelse af rationaliseringen har man i en enkelt by ved nedlægning af butikker udelukkende kunnet tage det hensyn at nedlægge de dårligste udsalg; mens det for de øvrige byers vedkommende, og det gælder ikke mindst de noget større provinsbyer, i højere grad har været nødvendigt at tage hensyn til butikkernes placering end til deres hygiejniske standard, når der har været tale om nedlæggelse, hvorfor de tilfælde har kunnet indtræde, at velindrettede butikker er blevet nedlagt, mens mindre velindrettede, men bedre placerede udsalg er blevet opretholdt. Den stærkt forøgede omsætning som følge af rationaliseringen af mælkehandelen har i adskillige byer medført, at butikkerne viste sig at være for små.

I 2 byer er alle udsalg efter rationaliseringen blevet moderniseret, og alle har fået installeret elektriske køleskabe.

I 5 byer er selve butikkerne i et vist omfang moderniseret, men alle har fået installeret elektriske køleskabe.

I 13 byer er en del af udsalgene efterhånden blevet moderniseret, og installering af elektriske køleskabe har efterhånden fundet sted i en række butikker; men moderniseringen og forbedringen er ikke fuldt gennemført; bl. a. har der en overgang været store vanskeligheder ved fremskaffelsen af automatiske køleanlæg.

I en by er der ikke foretaget væsentlige forbedringer af selve butikkerne, men i en del af disse er installeret elektriske køleanlæg.

I 1 by er kun sket meget ringe forbedringer, og udviklingen er begyndt sent.

I 4 byer er der ikke sket væsentlige ændringer med butikkerne, og endelig meddeles fra 1 by, at der intet er forbedret efter rationaliseringen.

3) Mælkens og flødens kvalitet.

Spørgsmålet om, hvorvidt der er sket en forbedring af mælkens og flødens kvalitet i forhold til tiden forud for rationaliseringen er noget vanskelig at belyse med talmateriale, idet bedømmelsen af undersøgelsesresultaterne forud for 1941/42 i nogen grad afviger fra den bedømmelse, der i dag lægges til grund, således at en direkte sammenligning er vanskelig for ikke at sige umulig, og hertil kommer, at der forud for 1940/41 i stort omfang blev solgt rå mælk, mens det nu langt overvejende er varmebehandlet mælk, der sælges.

Der findes dog i de indkomne besvarelser nogle tal, der kan tjene til belysning af spørgsmålet, og som jeg derfor skal anføre.

De anvendte prøver er reduktaseprøven og kimtælling, der angiver et mål for mælkens bakterieindhold og coliprøven, der angiver forekomsten af bestemte arter af bakterier hørende til den såkaldte coli-aerogenes-gruppe.

Den sidste prøve giver det bedste udtryk for behandlingen på mejerierne, idet den, da det drejer sig om varmebehandlet mælk, giver mulighed for at bedømme efterinfektion i mejerierne.

Til forklaring af denne prøve skal oplyses, at prøven må anses for positiv, når der i 2 eller 3 glas, hver med 1/10 ml mælk findes luftudvikling, angivet ved ++- 1/10 og +++ 1/10. Betegnelsen ÷÷÷ 1/10 og +÷÷ 1/10 betyder, at der slet ikke i noget af de 3 glas, eller kun i 1 af 3 glas har fundet luftudvikling sted.

Hjørring: Reduktaseprøve.

	pasteuriseret sød mælk		lavpasteuriseret sød mælk	
	1941	1948	1941	1948
I. kl.	62,7 %	91,6 %	97,4 %	100 %
II. kl.	34,9 %	7,5 %	2,6 %	0
III. kl.	1,8 %	0,9 %	0	0
IV. kl.	0,0 %	0	0	0

Randers: I. kl. ved reduktaseprøven.

	1940	1948
Pasteuriseret sød mælk i løsmål	43,1 %	88,1 %
Stassaniseret sød mælk	66,0 %	99,2 %
Skummet mælk	46,5 %	95,9 %

Århus: Varmebehandlet sød mælk.

	1942	1948	1. halvår 1949
Reduktaseprøve over 5 timer	93,6 %	96,1 %	99,2 %
» 4—5 »	4,9 %	3,1 %	0,4 %
» 2—4 »	1,4 %	0,8 %	0,4 %
» under 2 »	0,1 %	0	0
Kimtal under 25.000	57,9 %	65,8 %	75,0 %
25—50.000	42,1 %	18,5 } 34,2 %	17,5 %
over 50.000		15,7	7,5 %
Coliprøve ÷ ÷ ÷ 1/10	42,1 %	72,7 %	95,5 %
+ ÷ ÷ 1/10	13,7 %	10,2 %	3,0 %
+ + ÷ 1/10	12,7 %	6,8 %	0,4 %
+ + + 1/10	31,5 %	10,3 %	1,1 %

Endelig skal til belysning af forholdet mellem mælkens og flødens indhold af colibakterier før og efter en modernisering af et mejeri anføres følgende tal fra Holstebro.

	Sød mælk		Fløde	
	1948	1949	1948	1949
÷ ÷ ÷ 1/10	43,8 %	92,2 %	30,39 %	55,37 %
+ ÷ ÷ 1/10	15,4 %	0	13,73 %	15,37 %
+ + ÷ 1/10	11,4 %	3,2 %	3,72 %	12,31 %
+ + + 1/10	29,5 %	4,6 %	51,96 %	16,93 %

Fra de øvrige byer har de adspurgte stadsdyrlæger meddelt, at de ikke havde direkte sammenligningsmateriale; men at kvaliteten af den forhandlede mælk er steget betydeligt i de senere år.

Konklusioner.

1) For mejeriernes vedkommende må det, med en enkelt undtagelse, fremhæves for provinsens vedkommende, at der, efter gennemførelse af rationalisering, og det gælder såvel den frivillige rationalisering, der er gennemført i de 2 nævnte byer, som den rationalisering, der er foretaget i henhold til mælkeloven, er sket en overordentlig betydelig forbedring af den hygiejniske standard på de mejerier, der nu deltager i byernes mælkeforsyning.

2) For butikkernes vedkommende må man sige, at selv om forbedringen af de hygiejniske forhold, som det fremgår af ovenstående, ikke i samme omfang som for mejeriernes vedkommende er fulgt med, så viser det sig dog i en række byer, at der efter rationaliseringens gennemførelse er sket meget betydelige forbedringer, og jeg påpeger her særligt, i hvor vid udstrækning der er installeret automatisk virkende køleskabe, et forhold, der er af den allerstørste betydning for at kunne levere forbrugerne mælk af hygiejnisk set høj standard. At rationaliseringen har fremmet denne udvikling, kan der ikke herske tvivl om.

3) Kvaliteten.

Mælkens og flødens kvalitet er betydelig hævet i de senere år; men jeg er enig i det standpunkt, der fremsættes af flere af de adspurgte stadsdyrlæger, at man ikke alene kan tilskrive rationaliseringen dette. Her spiller bl. a. det forhold ind, at forholdene på produktionsstederne er blevet forbedret, således at den til mejerierne leverede mælk gennemgående er blevet af bedre kvalitet, og tillige det forhold, at den moderne mælkekontrol ved indførelsen af driftskontrolundersøgelser på mejerierne har været medvirkende til straks, når fejl påvises ved mælken, da at finde fejlen på mejeriet; men rationaliseringen har medført, at dette arbejde er gjort lettere derigennem,

at der har været færre behandlingssteder, hvor disse undersøgelser skulle foretages, ligesom man selvfølgelig må fremhæve, at moderniseringen af det maskinelle udstyr har gjort det betydeligt lettere for mejerierne at fremstille konsummælk af høj kvalitet.

I spørgsmålet om, hvorvidt det ville have været muligt at gennemføre en tvungen varmebehandling af mælken uden den stedfundne rationalisering, må besvares med ja. En tvungen varmebehandling af mælken har kunnet gennemføres ved bestemmelser i sundhedsvedtægterne, og da alle mejerier råder over apparater til varmebehandling af mælk, ville en sådan beslutning fra sundhedskommissionens side ikke have været uigennemførlig, selv om en rationalisering ikke var foretaget. Adskillige byer har dog netop i forbindelse med rationaliseringen gennemført den tvungne varmebehandling.

Århus, den 18/10—49.

Svend O. Koch.

Bilag 17.

A/L FELLESMEIERIET
SCHWEIGAARDSGT. 34, OSLO

Mælkekommissionen,
Ministeriet for handel, industri og søfart,
Slotsholmsgade 10,
København K.
Danmark.

Oslo, den 15/7-1949.

Idet vi viser til Deres brev av 5. ds. og vårt brev av 8. ds., har vi herved gleden av å gi Dem endel opplysninger om melkeomsetningen i Oslo.

Gjennom årene før krigen foregikk det et planmessig arbeide på å redusere antallet av meierier i Oslo. Melkeprodusentenes organisasjoner gjennomførte dette ved å kjøpe opp de meieriene som var på private hender. Før krigen ble alle private meierier oppkjøpt og nedlagt på denne måten, og det var bare to meierier igjen i Oslo: Melkeforsyningen og Meieribolaget. Produsentene selv eide og drev disse. I 1946 ble disse sluttet sammen til et selskap under navnet A/L Fellesmeieriet, som eies og drives av produsentene selv. I Oslo er det altså nå bare ett meieri, som imidlertid har to anlegg. Det ene omsetter ca. 65 % av melken og det andre ca. 35 %. Salgsområdet omfatter ca. 450.000 enkelt-personer.

De fordeler dette førte med seg, var at byen kunne inndeles i soner slik at utkjøringen av melken kunne gjennomføres så planmessig og billig som over hodet mulig. All krysskjøring ble eliminert og utkjøringsutgiftene ble redusert tilsvarende.

Sammenslutningen av meieriene har videre gjort det mulig å legge en generalplan for rasjonalisering av tilførslene av melk fra land-distriktene til Oslo. Som følge av at produsentene er sluttet sammen i eet og samme selskap, kunne denne legges under hensyntagen til at melken skulle tilføres byen med så lave transportkostnader som over hodet mulig. Vi tillåter oss å vedlegge denne planen (underbilag 1, side 184) og skal samtidig gjøre oppmerksom på at den allerede er gjennomført i en viss utstrekning. Helt gjennomført krever den imidlertid visse endringer i Oslo-anleggene. Så snart tilgangen på byggematerialer blir bedre, vil Oslo-anleggene bli utbygget i samsvar med de krav denne plan stiller.

Sammenslutningen av anleggene muliggjorde videre utarbeidelsen av en plan for en rasjonalisering av detalj-omsetningen av melk i selve byen. Vi tillåter oss også å vedlegge denne plan (underbilag 2, side 190), og vi unnlater ikke å gjøre opmerksom på at den fra vår side gir uttrykk for de retningslinjer vi mener arbeidet framover bør følge. Planen ble forelagt Prisdirektoratet til avgjørelse, som ga følgende kjennelse:

1) S/L Østlandets Melkesentral og A/L Fellesmeieriets plan av 27. mai 1947 for rasjonalisering av melkeomsetningen i Oslo godkjennes ikke.
2) Avgjørelse under 1) skal ikke være til hinder for at melkeleverandørene tar opp spørsmålet om å nekte melkelevering til enkelte utsalg men slike saker forutsettes forelagt Prisdirektoratet i hvert enkelt tilfelle før leveringsnektelse settes i verk.

Som det framgår, motsatte Prisdirektoratet seg prinsipielt ikke en rasjonalisering av detalj omsetningen av melk. I

overensstemmelse med kjennelsen forelå vi så Prisdirektoratet et konkret tilfelle som omfatter 10 utsalg. Vi foreslo 6 av disse nedlagt. Prisdirektoratet har senest for noen dager siden avslått også denne søknad.

Som mælkekommissionen kanskje kjenner til, er det her i Norge nedsatt en departemental varehandelkommisjon. Denne skal gi forslag til rettningslinj er for detalj handelen i framtiden. Melkeforhandlerne (detaljistene) har gjennom sin forening underrettet denne kommisjon om at de finner det riktig at melkehandelen baseres på handelsbrev og at antallet av utsalg reduseres.

Vår personlige oppfatning er fremdeles den samme som vi har gitt uttrykk for i vår framstilling til Prisdirektoratet, og vi håper at vi smått om senn skal kunne gjennomføre en rasjonalisering av detalj omsetningen etter de retningslinjer som er anført i vår innstilling til Prisdirektoratet.

Hos oss er det ingen spesielle regler for omsetning av melkebutikker. Detaljomsetning av melk er en frihandel-virksomhet, som skjer gjennom ca 1250 utsalg.

Vi benytter for tiden ingen detalj vogner for omsetning av melk, all detalj omsetning skjer gjennom melkeutsalgene.

Som følge av at meieriene driver på samvirkebasis har meieriene i realiteten ingen spesiell avanse, idet produsentene får utbetalt for sin melk hva meieriet er i stand til å bringe den ut til. Gjennom prisutjevningen gjennom melkesentralene har meieriene derimot marginer for den oppgave de utfører. Hvis meieriet sparer eller taper noe på disse, går dette til heving eller senking av prisen til produsentene. I 1948 hadde vi en margin på 6,4 øre pr. liter for levering av melk på spann levert mottaker og 10,5 øre pr. liter for melk levert på flasker, levert detaljist. Dette inkluderer da mottakelse, pasteurisering, avkjøling, fylling på flasker og utkjøring, i det hele alle kostnader som løper på fra det øyeblikk melken kommer til meieriets port inntil den er levert forhandler.

I 1948 utbetalte vi leverandørene 44,42 øre pr. liter melk med 3,65 % fett. Melkesentralens grunnpris var 42,78 øre. Det vi har betalt ut over grunnpris stammer fra besparelser på de marginer vi er tildelt og fra et større utbytte av melken enn medreknet i prisutjevningen, hvor man benytter normaltall for såvel utbytte som utgifter.

Detaljprisene og detaljavansen for melk og fløte er for øyeblikket:

	Detaljpris:	Netto-avanse:
Helmelk på spann	45	Leveres ikke detaljist
» » 1/1 fl.	49	3,04
» » 1/2 »	28	1,95
10 % fløte på spann	160	Leveres ikke detaljist
10 % » » 1/1 fl.	164	16,05
10 % » » 1/2 »	84	8,05

I løpet av nærmeste framtid blir det fastsatt nye priser for fløte med opp til 35 % fett. Skulle De ønske nærmere opplysninger om disse eller nærmere opplysninger om andre ting, skal det være oss en giede å gi Dem slike.

Ærbødigst

A/L FELLESMEIERIET

Johan Aulie.

Bilag 17.
Underbilag 1.

Utdrag av innstilling om rasjonalisering av tilførslene av melk til Fellesmeieriet.

Avgitt i juni 1947 av et av Fellesmeieriets styre oppnevnt utvalg.

Planene.

Det er utvalgets prinsipielle oppfatning at en ordning av leveranseforhold og omsetningsforhold bør skje etter følgende prinsipper:

a) Overføring til direkte leveranse for den melkens vedkommende som kommer fra distriktene nærmest Oslo.
b) Samling av de resterende mottakerstasjoner til større enheter, fortrins-

vis ved jernbanestasjoner hvor det blir adgang til å transportere melken i tankvogner med jernbane.

c) Overføring av produksjon av smør og ost i størst mulig utstrekning til landdistriktene, og da fortrinsvis i de distrikter som ligger lengst borte fra Oslo.

En skal i det følgende kort berøre de enkelte av de her nevnte punkter.

1. *Direkte leveransen.*

Direkte leverandør ene til Oslo blir avregnet med Fellesmeieriets Oslo-pris. De får spannene vasket og leverer melk en gang om dagen ved nærmeste bilveg eller jernbanestasjon. Frakten for melken inn til Oslo dekkes av Østlandets Melkesentral.

For den melkens vedkommende som leveres til mottaker stas jonene, kommer det til ekstra utgifter for behandling ved stas jonen. Stasjonsholdmarginen er for tiden 2 øre pr. liter innmålt melk. Leverandørene til mottaker stas jonene må selv besørge og koste frakten fram til stasjonen, med mindre avstandene og omkostningene er så store at det kommer inn under regiene for statstilskudd til melketransport; i slike tilfelle får leverandøren refundert en del av transportutgiftene.

Hvis melken overføres til direkte leveranse, sparer en utgiften til mottakerstasjonen, på den annen side faller det kostbarere ved Oslo-anleggene å motta melk fra en rekke direkte leverandører framfor fra mottakerstasjonene. Likeledes blir fraktutgiftene ved direkte leveranse gjennomgående høyere enn fraktene fra mottakerstasjonene og inn til Oslo. Men samtidig er jo da også dekket utgiften fra nærmeste bilveg og fram til stasjonen. De merutgifter som påløper ved henting av melken og ved mottakelse fra direkte leverandører i Oslo, er ikke over 0,9 øre pr. liter melk. Nettobesparelsen ved denne overføring blir således 1,1 øre pr. liter, og det er da ikke regnet noe for utgiften ved transport fram til mottakerstasjonen.

Et moment av vesentlig betydning ved overgang fra stasjonsleveranse til direkte leveranse, er den bedre melkekvalitet som direkte leveransen fører med seg. Det er gjennom reduktaseprøvene gjort klart at direkte leverandørene i gjennomsnitt har et betydelig større antall prøver i kl. I enn hva tilfellet er med mottakerstasjonene.

Hvilke distrikter som kan overføres til direkte leveranse og hvilke som fortsatt bør beholde mottakerstasjonene, må vurderes for hvert enkelt tilfelle. Det må her tas hensyn til de geografiske forhold, avstånden fra Oslo og stedlig salg. I Stockholm distrikt har Mjölkcentralen overført til direkte leveranse all melk innen en avstånd av 60 km fra hovedstaden. Utvalget mener det er betenkelig å overføre til direkte leveranse melk fra distrikter som ligger vesentlig fjernere enn 40—60 km fra Oslo.

Det er framholdt at direkte leveranse fører med seg større behov for mottakelseskapasitet i Oslo. Der blir flere småspann og flere leverandører, og dette trenger nye maskiner, liksom også den plass Fellesmeieriet for tiden disponerer over, setter en viss grense for i hvor stor utstrekning en kan gå over til denne leveranseform. En kan imidlertid regne med lettelser ved mottakelsen i og med øket overgang til tanktransport fra modtaker stasjonene. Det er også kommet på markedet en type spanntømmemaskiner av svensk fabrikat som i høy grad vil lette mottakelsen av spannmelk. Fellesmeieriet har bestilt slike automatiske tømmemaskiner for spann og utstyr for utvidelse av kapasiteten for spannvask. Da det samtidig er hensikten å plasere vekter i kombinasjon med spanntømmemaskinene, vil forholdet for direkte leveranse ved Oslo-anleggene kunne bedres i vesentlig grad.

Det er imidlertid lang leveringstid for disse maskiner, slik at en neppe kan gjøre regning med noen vesentlig øket overgang til direkte leveranse de første par årene.

2. *Mottakerstasjonene.*

Mange av de mottakerstasjonene som i dag er i drift, ligger tett inn til hverandre og er et resultat av at leverandører i samme distrikt har levert melk til forskjeilige mottakere i Oslo. Mottakersta-

sjonene har også i stor utstrekning vært basert på at melken fra produsenten til samlestedet blir transportert med hest.

De større mottakerstasjoner har muligheter for billigere drift. Driftsudgiftenes størrelse i forhold til stasjonens størrelse vil gå fram av følgende beregning på grunnlag av oppstillet normal-budsjett hvor utgiftene er beregnet eksklusiv skummingsgodtgj øreisen:

Mill. liter:	Driftsudgifter øre/liter:
0,6	2,10
1,2	1,34
3,5	0,92
5,0	0,77
8,0	0,70

De større mottakerstasjoner fører også med seg at det til driften kan anvendes det best mulige utstyr, kvalifiserte fagfolk og at det kan skaffes spannvaskemaskiner til vask av leverandørenes spann. Videre gir en samling av melken i større enheter grunnlag for transport med tankvogner, hvorved også transporten fra stasjonen til Oslo blir den billigst mulige.

Skall en samle melken i større enheter enn hva nå er tilfelle, vil dette i stor utstrekning føre med seg at en må gå over til transport av melken med bil fra produsent til mottakerstasjon. Dette er allerede gjennomført ved enkelte mottakerstasjoner og ved en hel rekke av landets øvrige mejerier. Utvalget har innhentet omfattende oppgaver over transportutgiftene henholdsvis med hest og med bil og har som konklusjon for hestetransportens vedkommende etter undersøkelse ved 16 mottakerstasjoner funnet en gjennomsnittlig transportutgift pr. kg melk på 4,35 øre, og hvor hvert kg melk er kjørt 31 meter. For biltransportens vedkommende har en etter nøye å ha beregnet 28 bilruter funnet en gjennomsnittlig transportutgift pr. kg melk på 2,27 øre, og i dette tilfelle er hver kg melk transportert 44 meter. Beregningsgrunnlag for prisene er at det for hestekjøring må betales kr. 1,70 pr. time for kjørekar og kr. 0,83 pr. time for vogn og hest, tilsammen kr. 2,53 pr. time. For biltransport er det regnet med kr. 2,53 pr. time for sjåfør og kr. 2,12 pr. time for bil, tilsammen kr. 4,65.

Som det vil sees av dette, der det langt billigere å kjøre med bil, til tross for at melken er kjørt lengere med bil enn med hest. Biltransporten viser også erfaringsmessig å ha større muligheter for en mer rasjonell driftsordning ved mottakerstasjonene, idet innveiingen går raskere unna. Henting av melken med bil og med full fraktutjevning blant leverandørene er gjennomført ved Aurskog Meieri siden 1938. De faktiske fraktutgifter pr. kg melk var for Aurskog i 1946 følgende:

Måned:	øre pr kg	Anm.
Januar	1,08	
Februar	1,16	
Mars	1,22	
April	1,04	
Mai	1,65	(2 turer daglig)
Juni	1,62	»
Juli	1,80	»
August	2,07	»
September	2,05	»
Oktober	1,17	
November	1,10	
Desember	1,04	

Den gjennomsnittlige rutelengde tur og retur er 22 km.

3. *Produksjonsavdelingene.*

Produksjons-melkemengden i 1939 var åtskillig større enn den regnes å bli nå. En hadde således i 1939 59,7 mill. liter smørmelk og 19,2 mill. liter ostemelk. Med den melkemengde en kan regne med å ha til disposisjon for smørproduksjon skulle kjerningskapasiteten være mer enn tilstrekkelig.

Produksjonskapasiteten for melk til ost er i dag ca. 100.000 ltr. pr. dag, eller ca. 30 mill. ltr. i året. Med den ostemelkmengde som foran er anført skulle også ystingskapasiteten bli fullt tilstrekkelig.

Utvalget finner det rimelig at der ikke trekkes mer melk inn til Oslo enn hva det er nødvendig for å dekke salget til enhver tid, og slik at en har de nødvendige reserver til å dekke variasjonene i etterspørselen fra dag til dag. På grunnlag av oversikter over variasjonene fra den ene dag til den annen, finner utvalget det forsvarlig at det dekkes frakt på et produktionsmelkkvantum på inntil

20.000 liter pr. dag, svarende til 6 mill. liter pr. år for at Oslo-anleggene skal få den nødvendige melk til regulering.

Av hensyn til den regulering som produksjonsavdelingene skal bidra til, finner utvalget det riktig at Melkesentralen betaler avsavn til Fellesmeieriet for melk levert fra produksjonsavdelinger til Oslo, også når Staten stopper bevilgningen til dette formål. Dette prinsipp bør for så vidt også følges når melken leveres fra utenforstående selvstændige meierier.

Med hensyn til den framtidige avsavnsgodtgjørelse for melk fra produksjonsavdelingene må antagelig Melkesentralen ta en reservasjon. Det kan nemlig tenkes at melkesalget er steget eller vil stige så meget at det vil bli svært liten produksjon ved produksjonsavdelingene i framtiden. Det er da mulig at Østlandssentralen kan forlange at produksjonsavdelingene avvikles og bare benyttes som mottakerstasjoner.

4. *Organisasjon av samlemeierier og f raktuleuning.*

Ved organisasjon av nye mottakerstasjoner eller ved driften av de stasjoner som blir opprettholdt, kan det være 2 prinsipper som kan anvendes:

a) Enten at stas jonene består som selvstendige enheter med sin egen administrasjon og hvor driften baseres på marginsystemet.
b) Eller at Fellesmeieriet overtar opprettelse og drift av anleggene med fastsatt utbetalingspris til leverandørene.

Begge disse prinsipper har hver for seg store fordeler. Rent organisasjonsmessig vil utvalget se det som en fordel om selvstyret på bygdene blir opprettholdt. Dette at vedkommende leverandør selv eier og driver sine egne anlegg skaper sikkert en bedre kontakt mellom leverandørene og meieriselskapet enn hva tilfelle vil bli om stasjonene utover bygdene administreres av de valte tillitsmenn og funksjonærer ved Fellesmeieriet.

Utviklingen går også i retning av at de stedlige meierier etter hvert overtar andre funksjoner på samvirkemessig basis ved oppretting av vaskerier, fryselagre, innkjøpslag og slike virksomheter som naturlig og hendig kan kombineres med meieriets drift og administrasjon. Også slike virksomheter må en formode lettere vil kunne realiseres hvor vedkommende leverandører eier og driver de stedlige anlegg.

Rent driftsmessig må en imidlertid være oppmerksom på at en ordning hvor Fellesmeieriet overtar driften av samlemeierierne, innebærer betydelige tekniske lettelser. Det gjelder både for utnyttelse av teknisk materiell og faglig hjelp. Det er også grunn til å anta at selve organisasjonsarbeidet under disse forhold lettere vil kunne realiseres.

Utvalget vil se det som en fordel og rettferdig løsning av organisasjonsspørsmålet på samvirkebasis at Fellesmeieriets leverandører får samme pris for melken uavhengig av leveransestedet og uavhengig av mottakerstedets størrelse. Også dette prinsipp vil lettest kunne gjennomføres hvor Fellesmeieriet overtar samlestasjonenes anlegg og drift.

For at de enkelte leverandørgrupper selv skal kunne få ta stilling til hvilket av disse alternativer det er ønskelig å arbeide etter, vil utvalget foreslå at begge muligheter holdes åpne og at en går fram etter følgende retningslinjer:

a) Fellesmeieriets representantskap fastsetter hvilke distrikter som skal ta opp direkteleveranse og likeledes i hvilke distrikter melken skal samles i mottakerstasjoner. Representantskapet fastsetter videre distriktene for mottakerstasjonene og således leveransestedene for de enkelte leverandører.
b) Direktelever andørene inndeles i leverandørforeninger (valgkretser) som nå. Videre danner leverandørene til samme mottakerstasjon en leverandørforening som i årsmøtet velger sitt styre og sine utsendinger til Fellesmeieriets årsmøte.
c) De resp. leverandørforeninger fatter beslutning om hvem som skal anlegge de samlemeierier som må nyopprettes, enten Fellesmeieriet eller den stedlige forening. På samme måte har leverandørforeningene ved de stasjoner som opprettholdes krav på at Fellesmeieriet innløser anlegget

etter takst, der hvor dette måtte ønskes.

d) Leverandørforeningene beslutter hvor vidt driften skal skje for foreningens egen regning eller om denne skal overlates Fellesmeieriet.

På denne måte er bestemmelsesretten lagt til de stedlige leverandørforeninger, og en kan faktisk få 4 forskjeilige driftsformer: Enten ved at leverandørforeningen eier og driver sitt eget anlegg, eller ved at leverandørforeningen eier anlegget og bortforpakter driften til Fellesmeieriet, eller ved at Fellesmeieriet eier anlegget og driver dette for egen regning, eller ved at Fellesmeieriet eier anlegget og bortforpakter dette til leverandørforeningen.

De samme driftsformer er vel kjent innen Fellesmeieriet i dag gjennom de forskj ellige avtaler med produksjonsavdelingene, som dels eies av den stedlige leverandørforening (Stange Meieribolag, Blaker Meieri) og dels av Fellesmeieriet (de øvrige).

I de tilfelle hvor driften overtas av Fellesmeieriet, må dette foreta amortisasjon og forrentning av bygninger og maskiner etter fastlagte satser og garantere leverandørene en melkepris som med dagens avregningsforhold bør være utbetalingsprisen for melk levert Oslo. Under disse forhold bør styret i den lokale leverandørforening fungere som Fellesmeieriets tilsynsutvalg for vedkommende samlemeieri. Hvis den nåværende ordning med dekning av frakten etter regning fra stasjon til Oslo skulle falle bort, bør prisen fastsettes på grunnlag av Oslo-prisen med fradrag i forhold til avstånden fra Oslo.

Der hvor leverandørforeningen selv ønsker å forestå driften, må Fellesmeieriet tilstå foreningen en margin i forhold til anleggets størrelse og slik at jo større melkemengden er, jo lavere er marginen. Det er under et tidligere punkt vist hvordan driftsutgiftene varierer med størrelsen. Marginen bør derfor fastsettes til hva der beregnes som utgift for et samlemeieri av vedkommende størrelse, hvorved besparelsen ved rasjonaliseringen kan bli til forholdsvis like stor fordel for all melk innen selskabet. Ved denne driftsform må leverandørforeningen selv forestå forrentning og amortisasjon av anlegget, eller i de tilfelle hvor Fellesmeieriet eier anlegget, mens leverandørforeningen driver det, kan marginen reduseres tilsvarende slik at Fellesmeieriet forestår amortisasjonen.

Det vil kunne tenkes at enkelte leverandørgrupper stiller seg uinteressert til rasjonaliseringsarbeidene og eventuelt nekter å levere sin melk til de av Fellesmeieriet fastsatte leveringssteder. En gjør sikker regning med at slike tilfelle bare vil forekomme som en overgang. Men de vil bidra til at driften fordyres ikke bare for denne leverandørgruppe alene, men også for Fellesmeieriet, idet driften blir forholdsvis mer oppstykket. Det må derfor være riktig at det for slike etternølere fastsettes en margin for driften som ikke er større enn hva der blir tilstått det av Fellesmeieriet fastsatte leveringssted tillagt vedkommende stasjons egen melkemengde.

Ved disse retningslinjer har en således fritt spillerom for forskj ellige driftsformer som alle lett kan innpasses under samme organisasjon, og hvor en etter hvert som utviklingen måtte vise det ønskelig, kan gå over fra den ene til den annen driftsform. Også for de samlemeierier som opprettes av vedkommende leverandørforening gjelder det at Fellesmeieriet må godkjenne planer og utstyr. Disse stasjonene bør baseres på andelsprinsippet hvor leverandørene tegner en mindre andelskapital eller i hvert tilfelle får tildelt et andelsbevis. Det vil bli utarbeidet forslag til vedtekter for disse leverandørforeninger. De stasjoner som nedlegges, blir vedkommende leverandørers egen eiendom.

Det er utvalgets oppfatning at ved en organisasjonsform som foreslått her, vil kontakten mellom Fellesmeieriet og samlemeierierne, event. produksjonsavdelingene, kunne bli langt bedre enn hva tilfelle er i dag. Med den foreslåtte reduksjon i samlemeierienes antall vil Fellesmeieriets tillitsmenn og overordnede funksjonærer kunne være representert i leverandørforeningenes styremøter og årsmøter, og vegen skulle kunne ligge åpen for å få hver enkelt leverandørfor-

ening representert i representantskapet.

Under punkt 2 er det gjort rede for hensiktsmessigheten ved fraktutjevning og biltransport av melken fram til mottaker stasjonene. Utgiftene til innhenting av melken med bil til stasjonene kompenseres til en viss grad i de lavere driftsomkostninger ved samlemeieriene. Også av den grunn vil det falle urimelig for de leverandører som bor lengst borte, om disse må bære de forholdsvis høyere fraktutgifter i forhold til de av leverandørene som bor nærmere anlegget.

Fraktutjevningen kan være fullstendig, slik at alle leverandører er med og betaler gjennomsnittsfrakten slik som ved Aurskog Meieri. Eller også kan fraktutjevningen være delvis slik at en del av utgiftene dekkes i fellesskap, mens resten dekkes av vedkommende leverandør eller leverandørgruppe. Også dette prinsipp er anvendt ved enkelte meierier.

Ved en delvis fraktutjevning må en anta at leverandørene eller leverandørgruppene i sterkere grad gjøres interessert i å holde fraktutgiftene lavest mulige. Utvalget vil derfor prinsipielt foreslå at det gjennomføres en modifisert fraktutjevning hvor Fellesmeieriet for inntransporten av melken til mottakerstasjonene betaler alle bilfrakter inntil 1 øre pr. liter melk + halvparten av den overskytende fraktutgift. Er utgiften 2 øre, dekkes således 1,5 øre osv. Ved vesentlige endringer i det nåværende prisnivå, bør grunnsatsene på 1 øre reguleres. Dette er i overensstemmelse med de alminnelige anvendte f raktut j evningsordninger i Sverige. Det må bli de stedlige styrer eller andre tillitsmenn som fastsetter hvor melken skal leveres på nærmeste bilveg.

Ved de retningslinjer som er foreslått her, har en oppnådd at de stedlige grupper av leverandører beholder en omfattende bestemmelsesrett og innflytelse på mottakerstasjonens oppretting og drift.

Melkeprisen til de enkelte leverandører i Fellesmeieriet vil bli sterkere utjevnet enn hva tilfelle er i dag. Men ved marginsystem for frakter og driftsutgifter gis det samtidig muligheter for fortjeneste ved rasjonell drift og personlig initiativ.

5. *Finansiering av rasjonaliseringskostnadene.*

Enkelte av de nåværende mottakerstasjoner berøres bare lite eller overhodet ikke av de foreslåtte rasjonaliseringsplaner når det gj elder driftsmåte, bygg og utstyr. I andre distrikter er det behov for utvidelse og i andre distrikter igjen for nye bygg.

I dag er forholdet dette at en rekke av mottakerstasjonene, hvis de skulle fortsatt driften som hittil, hadde måttet gå til omfatende nyanskaffelser, ominnredninger eller nybygg. Tidspunktet skulle derfor være gunstig valt.

De marginer som må ytes av Sentralen til mottakerstasjonenes drift, vedlikehold og amortisasjon, er beregnet på grunnlag av en års-melkemengde på 1,2 mill. liter. Konsentrasjonen av melken i færre og større stasjoner gjør driften billigere. Stasjonsholdsmarginen er relativ sett i forhold til marginen for andre driftstyper og melkeanvendelser.

Utvalget vil foreslå at beregningsgrunnlaget i marginene på 1,2 mill. liter opprettholdes og at utgiftene til rasjonaliseringsarbeidene, til bygg og maskiner, betales av den gevinst som oppstår ved at samlemeieriene får billigere driftsomomkostninger.

Det vil kunne bli tvilstilfelle om hva som er direkte rasjonaliseringsutgifter og hva som er vanlige driftsomkostninger. Det gj elder ikke bare for mottakerstasjonene, men også for Oslo-anleggene at det må til nyanskaffelser av både bygningsmessig og maskinell art for å kunne gjennomføre de foreslåtte forenklinger. En mener at en upartisk nemnd vil kunne avgjøre spørsmålet om hva der skal oppfattes som rasjonaliseringsutgifter.

Beregningsgrundlaget for mottakerstasjonene må således ikke endres i det relative forhold til andre marginer før rasjonaliseringstiltakene er brakt til ende, eller før der er opp samlet midler av marginen til gjennomføring av tiltakene.

Rent praktisk bør det også ordnes slik at Fellesmeieriet godskrives for stasjonsholdsmarginen for samtlige samlestasjoner. Det er foran foreslått at Fellesmeieriet igjen tildeler samlestasjonene mar-

gin i forhold til størrelsen med fallende margin for stigende melkemengde.

For produksjonsavdelingenes vedkommende og for utbyggingen av disse foreslår utvalget at en forholder seg på samme måte som ved mottakerstasjonene, hvor det nåværende beregningsgrunnlag opprettholdes, slik at også denne del av rasjonaliseringsarbeidet kan finansieres av marginen.

For direkteleverandørene til Oslo forutsettes den nåværende ordning bibeholdt hvor Sentralen dekker fraktene inn til Oslo med et beløb begrenset oppad til hva der svarer til stasjonshold og fraktutgift fra stasjon til Oslo.

Forholdet mellom Østlandets Melkesentral og Riksoppgjøret mellom sentralene berøres ikke i denne innstilling, idet utvalgets oppfatning er at dette er en sak mellom sentralen og Norske Melkeprodusenters Landsforbund.

Bilag 17.
Underbilag 2.

Melkeomsetningen i Stor-Oslo og rasjonalisering av denne.

1. *Utviklingen av melkeomsetningen i Stor-Oslo.*

Fram til omkring midten av forrige århundrede ble det daværende Kristiania's forsyning av melk enten besorget av melkeprodusentene i byens nærmeste omegn, eller av borgerne selv, som for en del holdt kuer på lökkene sine. Etterhvert som byens störreise öket og kommunikasjonene utviklet seg ble imidlertid stadig fjernere distrikter trukket inn i det området som forsynte byen med melk. Dette förte til opprettelsen av meierier som mottok, behandlet og distribuerte melk både fra markedsnære og markedsfjerne produsenter.

Byens forste egentlige meieri var Meieribolaget som ble opprettet i 1871. Etterhvert fulgte en rekke andre hvorav kan nevnes Tuft, Husebye, Melkeforsyningen og mange flere. De var enten aksjeselskaper eller rene private forretninger, andelsprinsippet i sin nåværende form var dengang ikke anvendt i meieribruket.

Melk anvendt til konsum ga höyere nettopris enn melk anvendt til andre formål, hvorfor produsentene i byens nærmeste omegn fant det lönnsomt å markedsföre melken for egen rekning utenom meieriene. Av samme grunn fant fjerntliggende bygdemeierier det også rekningssvarende å opptre på Oslo-markedet.

Disse forhold förte naturlig nok til en meget sterk konkurranse hvis fölge var en rekke utglidninger i melkehandelen. I sine bestrebelser på å öke salget tillot meieriene melkesalg praktisk talt på hvert gatehjörne. Konkurransen ble drevet så langt at hvis et meieri opprettet utsalg et sted, fant et eller flere av de andre det straks opportunt å opprette et konkurrerende utsalg samme sted. I kampen om salget og dermed om detailjistene forhandlet meieriene om avansen, innrömmet lån og kreditter, ga större eller mindre godmål etc. Selvom det enkelte utsalgs melkeomsetning var meget liten, kunne innehaveren av disse grunner allikevel tjene en del på den. Fellesmeieriet har enda ca. kr. 200.000,— utestående som lån hos ca. 150 forskjellige melkeforhandlere fra denne tiden.

Fölgen av disse forholdene var at byen fikk et altfor stort antall utsalg, hvis beliggenhet i overveiende grad var diktert ut fra konkurransehensyn, hvorfor det hele ble både planlöst og tilfeldig.

Det var først og framst denne sterke konkurransen mellom engrossforhand-1erne som förte melkeomsetningen inn i de uheldige baner den fölger idag, og som ga den en form som nå må karakteriseres som meget lite rasjonell, sett både fra et hygienisk og ökonomisk synspunkt.

2. *Rasjonalisering au engrossomsetningen.*

Konkurransen på konsummelkmarkedet ble etterhvert drevet så langt, at prisene omkring 1930 var drevet ned til omtrent det samme som hva en kunde utbringe melken til ved å anvende den til

smör og ost. Dette ved siden av den alminnelige depresjon i disse årene førte til en fullstendig samling av alle melkeprodusenter i de såkaldte melkesentraler. Disse bragte orden og ro på konsummelkmarkedet nokså raskt ved å gjennomföre en ökonomisk poletikk som i meget vesentlig grad eleminerte konkurransen mellom meieriene.

Dermed var grunnlaget lagt for det store rasjonaliseringsarbeide som senere er gjennomfört i engrossomsetningen av melk på Oslo-markedet. Alle private meierier er etterhvert oppkjöpt og behandlingen av melken og omsetningen av denne er konsentrert i stadig ferre og större anlegg. Sluttstenen i dette rasjonaliseringsarbeide ble lagt i 1946 da de 2 eneste gjenværende meierier, A/L Meieribolaget og A/L Melkeforsyningen, ble sluttet sammen til et selskap under navn av A/L Fellesmeieriet.

Rasjonaliseringsarbeidet hadde dermed fört til nedleggelse av 11 meieriselskaper bare i Oslo. Det hele ble gjennomfört på absolutt frivillig basis og uten tvang hverken fra organisasjonens eller statens side. Gjennom dette har en fått de nödvendige muligheter for en sterk rasjonalisering såvel av tilförslene til Oslo, som behandlingen og omsetningen på markedet.

En komite med representanter fra Landbruksdepartementet, Östlandets Melkesentral og Fellesmeieriet har utarbeidet en fullstendig plan for tilförslene. Denne går i korte trekk ut på å redusere antallet av oppsamlingsstasjoner ute i distriktene fra 117 til 15 stk. Dermed vil en spare oppsamlingskostnadene til 40 mill. 1. pr. år, og en vil få redusert oppsamlingskostnadene for de resterende 85 mill. 1.

Konsentrasjonen av engrossomsetningen har også gitt muligheter for meget store besparelser ved behandlingen av melken og i omsetningen på selve markedet. Dette fordi den har gitt det nödvendige ökonomiske grunnlag for en full utnyttelse av de tekniske framskritt som skjer i tiden, en rasjonalisering i takt med utviklingen, og dermed en rasjonell og billigst mulig behandling og omsetning.

3. *Detalj omsetningen idag.*

Ser en på detalj omsetningen vil en kunne konstatere at en liknende utvikling ikke har funnet sted i dette omsetningsledd. En må tvertimod erkjenne at utviklingen ikke på noen måte har holdt tritt med den tekniske utvikling.

Detalj apparatet ble såvel i form som omfang utbygget under sterk konkurranse mellom privatmeierier og aksjemeierier. Dette skjedde för 1930 eller för den tid da melkeprodusentene selv overtok omsetningen gjennom sine andelsmeierier og samvirkeorganisasjoner. 1930 danner derfor også et merkeår • for detalj omsetningen, idet arbeidet etter denne tid har tatt sikte på å begrense eller redusere antallet av utsalg i motsetning til tidligere, da antallet av konkurransehensyn stadig ble oket.

Fellesmeieriets salgsområde strekker seg idag til og med Nesodden og Langhus i syd, til og med Klemetsrud, Lörenskog og Hakadal i öst, Maridalsvannet og Holmenkollen i nord og til og med Sollihögda i vest.

Omsetningen skjer i hele området gjennom forhandlere, som hver dag tilföres melk og videreselger den til områdets ca. 451.000 husstandsmedlemmer for en fast margin pr. 1. Omsetningsleddet består av 1281 forhandlere, hvorav 402 kolonialkjöpmenn, 873 frihandlere og 6 utsalg som eies og drives av Fellesmeieriet.

Avmerker en utsalgene på et kart vil en finne at de er plasert planlöst og uten hensyn til befolkningstettheten eller det virkelige behov. Det ligger til dels flere utsalg i samme hus eller i hus som ligger ved siden av hverandre eller vis a vis hverandre, mens det i andre strök tildels er meget langt mellom hvert utsalg.

Under fritt salg omsetter Stor-Oslo's 1281 melkebutikker ca. 307.000 1. pr. dag, eller ca. 240 1. i gjennomsnitt pr. utsalg og dag. Utsalgenes störreise varierer som vist nedenfor:

Utsalgenes daglige melkesalg.

Salg pr. dag v. fritt s. ltr.	under 50	50–100	100–150	150–200	200–250	250–300	300–350	350–400	400–450	450–500	over 500
Antall utsalg	46	112	216	221	195	163	95	70	41	37	85

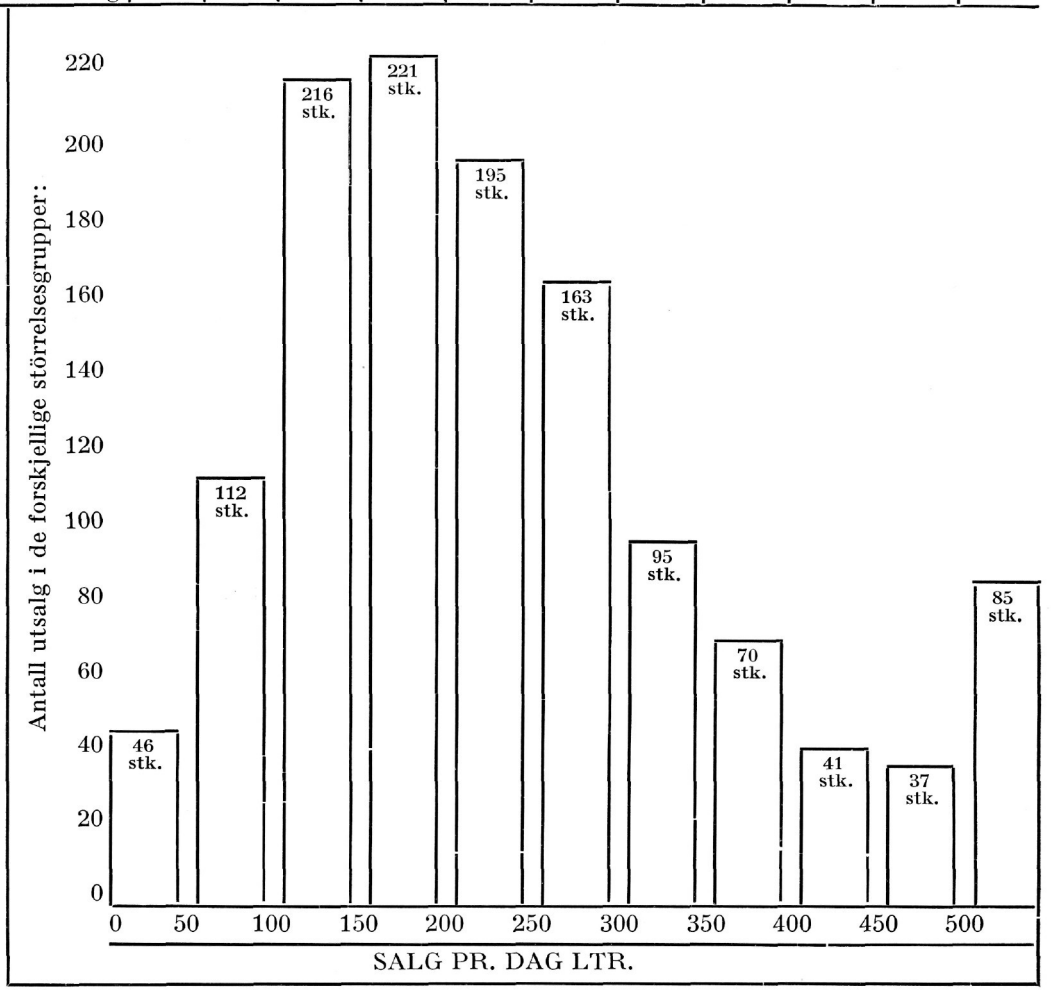

Forhandlerne omsetter melken for 3,0 öre pr. litr., og har m. a. en *gjennomsnittlig bruttoavanse pr. dag på kr. 7,20.*

Antall utsalg i de forskjellige störrelsesgrupper av bruttoinntekter framgår av nedenstående:

Bruttoav. pr. dag v. fr. s. kr.	under 2,50	2,50-5,00	5,00-7,50	7,50-10,00	10,00-12,50	12,50-15,00	over 15,00
Antall utsalg	111	347	333	229	111	65	85

Det relative antall i de forskj eilige bruttoinntektsgrupper framgår av nedenstående:

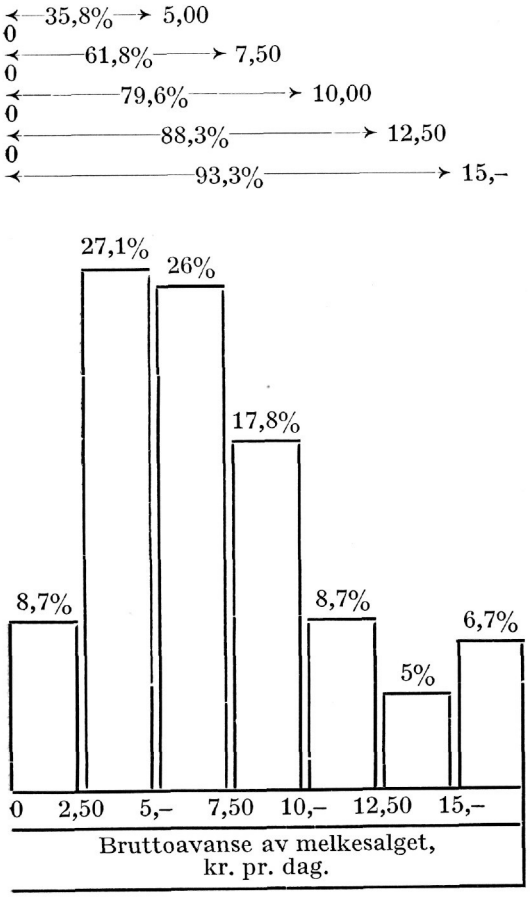

Det framgår at 458 eller 35,8 % av utsalgene har en daglig bruttoinntekt som ligger under kr. 5,00, mens hele 1020 eller 80 % av dem har en bruttoinntekt som ligger under kr. 10,00. Dette skal dekke utgifter til husleie, lönn, brensel ets., og ikke minst tap ved flaskebrekkasje og svinn. Bare 85 stk. eller 6,7 % har en bruttoinntekt på melk som er så stor at denne alene dekker lönnen til et menneske.

Næringsmiddelbestemmelsene forbyr videre meierierne å motta melk fra utsalgene som de har rekvirert, men ikke fått solgt. Dette er en utgiftspost som sikkert i de aller fleste tilfelde alene vil kreve hele utsalgenes bruttoavanse, hvis de skal rekvirere så meget at de er sikre på at alle får nok.

Det tör derfor være klart at melkesalget i seg selv neppe gir forhandleren noen nettofortjeneste for det arbeide han utförer, hvorfor det forsåvidt turde være av meget liten ökonomisk interesse for ham.

På bakgrunn av dette er det naturlig at de lokaler hvor der omsettes melk ikke fyller de krav en idag burde stille til utsalg som omsetter et så viktig næringsmiddel som melk. Melkesalg ble tillatt i disse lokaler i en tid da kravene til deres hygieniske og utstyrsmessige standard var en ganske annen enn idag, og i en tid da fortjenesten av melkesalg var langt större både absolutt og relativt. Dette har medfört at innehaverne ikke har villet eller kunnet påta seg de utgiftene som har vært nödvendig for til enhver tid å holde utsalget i tidsmessig stand. Ytterst få er bl. a. utstyrt med kjölerom for oppbevaring av melken, hvilket en idag burde kreve.

Det er vår oppfatning at utsalgenes omsetning av melk er altfor liten til at forhandlerne vil sette dem i den stand at de helt ut fyller sin oppgave. Skal detaljomsetningen fortsette i de oppstykkede småenheter vi har nå, vil den bli holdt nede på et nivå som på ingen måte er i pakt med tidens krav til hygiene, utstyr ets. og den vil ikke innebære muligheter for noen tilfredsstillende bedring.

Den oppstykkede detalj omsetning gir ikke alene et utilfredsstillende detalj apparat med meget små muligheter for forbedring, men den gjör også hele distribusjonen meget dyr og omfattende.

Forhandlernes ökonomiske evne er så dårlig at vi har måttet gjennomföre daglig oppgjör med dem. Dette gjör et enormt kontroll og kontorarbeide nödvendig som koster tid og penger.

For det annet beslaglegger detalj omsetningen et unödig stort antall lokaler ute i byen, og for det tredje gir den ikke full beskjeftigelse for det personalet som seiger den over disken.

Det som imidlertid betyr mest er at Fellesmeieriet må holde en bilpark av helt urimelige dimensjoner. Manglende kjöleutstyr sammen med melkens lett-

bedervelighet umuliggjör lagring av melk i utsalgene natten over. Dette medförer at alle sammen må tilföres melk tidlig om morgenen, hvilket igjen gjör det nödvendig å besöke hvert enkelt utsalg 2 og tildels 3 ganger daglig. Följen av dette er helt urimelig höye kostnader for utkj öring av melk fra meieriet til utsalgene.

De små kvanta hver enkelt forhandler omsetter gjör det også umulig å nytte rullebaner eller andre tekniske hjelpemidler ved lossingen av bilene. Kj ör erne må derfor bære all melk inn i utsalgene og alt tomgods ut igjen. Hver enkelt av dem bærer daglig ca. 12 tonn på denne måten. Dette reduserer ikke alene utnyttelsen av bilmateriellet meget sterkt, men det gir også våre kjörere en fysisk påkjenning som sliter dem ut altfor tidlig. Et meget stort antall av dem har rygg- og armskader som må tilskrives nettopp den sterke påkjenningen ved lossingen av bilene ute i byen.

Som det turde framgå av dette er en forandring i detaljomsetningen nödvendig og önskelig sett både fra et ökonomisk og et hygienisk synspunkt.

4. *Rasjonalisering av detalj omsetningen.*

Detalj omsetningen av melk har også vært sterkt oppstykket og urasjonell i andre byer. Melkesentralenes rasjonalisering av engros-omsetningen har muliggjort en rasjonalisering av detalj omsetningen som allerede er gjennomfört i flere byer i de senere årene. Dette gj elder f. eks. Dröbak, Moss, Fredrikstad m. fl. I disse byene er antallet av utsalg redusert til ca. ¼ og omsetningen ble innstillet i de övrige uten at disse mottok noen kompensasjon. De stedlige helsemyndigheter og meieriet arbeidet sammen om dette. Prisdirektoratet var gjort kjent med saken, men gjorde ingen innsigelser og tok ingen protester til följe. Reduksjonen av utsalgenes antall ga de gjenværende langt större muligheter for et tilfredsstillende utstyr, samtidig som meieriets utkjöringsapparat kunne reduseres meget vesentlig.

I Oslo har en også etter 1930 sökt å redusere antallet av melkeforhandlere. Frihandlernes Forening, Östlandets Melkesentral og meieriene har arbeidet sammen om dette, idet de i 1938 på initiativ av Östlandets Melkesentral nedsatte et utvalg som siden har avgitt uttalelse i alle de tilfeller det har vært spörsmål om nyopprettelse av melkeutsalg. Gjennom sitt arbeid har dette utvalg hindret nyopprettelse av vel 100 utsalg i årene siden 1938.

Under krigen ble transportvanskelighetene etterhvert så store at en innskrenkning av antallet av melkebutikker var tvingende nödvendig for i det hele å få brakt melken ut. Östlandets Melkesentral fikk på bakkgrunn av dette transportformidlingens, forsyningsnemndas og Prisdirektoratets tillåtelse til fra 1/11 1944 å stoppe melkeleveransen til de kolonialkjöpmenn som omsatte mindre enn 25 liter pr. dag ved fulle rasjoner. De samme bestemmelser ble gjort gjeldende fra 25/4 1945 overfor de som solgte mindre enn 50 liter pr. dag. Dette förte til at melketilförselen ble stoppet til 122 utsalg förste gang, og ytterligere 121 annen gang. En del av disse har senere sökt om å få gjenoppta melkesalget. Deres söknader er behandlet på ordinær måte av utvalget, og innvilget i 3 tilfeller, og da på grunn av forholdsvis stor avstånd til nærmeste utsalg.

Det er således i löpet av de 3—4 siste årene stoppet melkeleveranse til 240 tidligere forhandlere. Rekner en så med de 100 som er blitt hindret opprettet, kommer vi opp i 340 stk. siden 1938.

På tross av disse rasjonaliseringstiltak har Stor-Oslo framdeles 1281 melkeutsalg med et gjennomsnittlig salg pr. dag på 240 liter ved fritt salg. Antallet er etter vår mening altfor stort, og bör som tidligere nevnt reduseres meget sterkt.

Spörsmålet har også vært dröftet med Oslo Helseråd, som fullt ut deler vår oppfatning. Etter hva vi også har hatt anledning til å se i andre land bl. a. i U.S.A., er det vår bestemte oppfattning at en avstånd av 400 m. mellom utsalgene skulle være passelig og i et hvert tilfelle ikke for stor. De av konsumentene som bor midt i mellom 2 utsalg vil få lengst vei å gå, og disse vil få ca. 200 m. Denne avstånd mellom utsalgene vil betinge mellom 300 og 350 utsalg, eller 900—950

ferre enn vi har idag. En rasjonalisering synes derfor å være både ønskelig og nödvendig.

På bakgrunn av dette tör en fremsette folgende forslag:

1. I de områder av Fellesmeieriets salgsområde (Stor-Oslo) hvor utsalgene ligger tettere enn ca. 400 m. reduseres antallet slik at avståndén ökes til ca. 400 m.
2. I de tettbebyggede strök hvor avståndén er over ca. 600 m. sorger Fellesmeieriet for å få opprettet melkeutsalg så snart det kan skaffes hovelige lokaler.
3. De forhandlere som idag har melkeutsalg der hvor det etter punkt 1 fortsatt skal være melkeutsalg, fortsetter som melkeforhandlere mot å innrede kjölerom for oppbevaring av et kvantum melk som svarer til 2 dagers salg, og mot å sette utsalget i den stand Oslo Helseråd v/ Fellesmeieriet krever. Videre skal de ansette det merpersonale som måtte være nödvendig for å overta dette ökede salg, blant de som mister sitt melkesalg.
4. De som etter punkt 1 mister sitt melkesalg, og som ikke finner ansettelse i de gjenværende utsalg, skal i den utstrekning det er behov for det, og i den utstrekning de under ellers like forhold er egnet til det, skaffes arbeide i Fellesmeieriet. Fellesmeieriet skal ikke innta ny arbeidskraft för samtlige forhandlere som er egnet til det, er tilbudt arbeide i Fellesmeieriet.
5. De forhandlere hvis melkesalg skal opphöre gis skriftlig underretning ca. 1. juli iår om at melketilförselen blir stoppet så snart Fellesmeieriet kan realisere disse planer, dog tidligst 1. januar 1948.

Dette forslag gjennomfört innebærer mange og meget vesentlige fordeler. Utsalgenes melkesalg vil bli hevet fra ca. 240 til ca. 1000 liter pr. dag, og den daglige bruttoavanse fra ca. kr. 7,20 til ca. kr. 30,—. Stigningen i omsetningen vil i stor grad gi kompensasjon for den lave enhetsavansen, og vil gi interesse og muligheter for en tilfredsstillende höyning av utsalgenes utstyrsmessige og hygieniske standard.

Konsentrasjonen av melkeomsetningen vil også medföre en konsentrasjon av omsetningen av de andre vårene som melkeforhandlerne omsetter. Disse ting vil til sammen heve inntektene så sterkt, at en forhöyelse av detaljavansen vil kunne unngåes, hvilket erfaringene fra andre byer tyder på.

Butikkpersonalets arbeidstid kan utnyttes bedre, og det frigj öres arbeidskraft og lokaler som med langt större fordel kan nyttes til andre formål.

Dette imötekommer en av vår tids störste samfundsproblemer, nemlig å billiggjöre omsetningen og å före folk over fra omsetningen til produktivt arbeide, samtidig som det er med og löser det skrikende boligproblem.

Publikum vil til enhver tid få nedkjölte og fullgode varer, melken vil komme publikum kold og bakteriologisk tilfredsstillende i hende, spörgsmålet om retur av overskuddsmelk fra utsalgene vil forsvinne, publikum vil bli sikret nok melk til enhver tid på dagen, spörsmålet om flere gangers daglig levering til utsalgene forsvinner ets.

Fellesmeieriet vil kunne gjennomföre ukes- eller månedsrekninger med de utsalgene som blir igjen, og kontor- og kontrollarbeidet vil bli redusert til en brökkdel.

Gjennomförer en ukentlig oppgjör vil antallet av rekninger, inkassoer og revisjoner reduseres fra ca. 7.700 pr. uke til ca. 350, eller fra ca. 30.000 pr. måned til ca. 350 hvis en gjennomförer månedlig oppgjör.

Kjölerommene vil videre åpne mulighetene for å tilföre melkeutsalgene melk bare annen hver dag, og da for 2 dager a gangen. Dette ved siden av den sterke reduksjon av utsalgenes antall vil redusere utkjöringsomkostningene meget sterkt. Mens vi idag besöker 1281 melkeutsalg 2 og tildels 3 ganger daglig, vil vi etter forslaget besöke bare 300—350 annenhver dag eller 150—175 hver dag. Kjörerne kan avlastes for bæringen av melken inn i utsalgene og tomgodset ut

igjen, idet de kvanta som hvert enkelt utsalg skal ha vil bli store nok til at en kan ta rullebaner i bruk ved lossingen.

Endelig vil kjölerommene og den reduserte bilpark spare Fellesmeieriet for store innkjöp av nye biler og for bygningsmessige utvidelser.

Det er vår bestemte mening at dette rasjonaliseringsarbeid må gjennomföres snarest, og at det vil gi meget store ökonomiske besparelser, samtidig som det utelukkende byr på fordeler for konsumentene uten hevning av prisene.

27/5-47. *PS.*

Bilag 17 a.

OSLO HELSERÅD

St. Olavs pl. 5

Mælkekommissionen,
ved ekspeditionssekretær K. G. Rönn,
handelsministeriet,
Slotsholmsgade 10, Köbenhavn K.

Jeg har mottatt Deres skrivelse av 12. juli d. å. Den sene besvarelse skyldes at jeg nettopp er kommet tilbake etter 7 ukers sykdomspermisjon og at brevet var adressert til meg privat.

Kommisjonen ber om å få opplyst

1. *hvor stor del av melkeprisen som går med til dekning av utgiftene ved den norske melkekontroll, og hvori denne består.*

Den kontroll som helserådene utförer med melken betales i sin helhet av de enkelte kommuner, slik at denne utgift ikke belaster melkeprisen. For Oslos vedkommende består kontrollen dels i inspeksjonskontroll ved veterinærer og kontrollörer av de enkelte besetninger, dels av de såkaldte samlemeierier og sentralmeieriet i Oslo. Laboratoriekontrollen består i rutinemessig uttak av prover, som undersökes både bakteriologisk og kjemisk. Med hensyn til Oslo Helseråds kontroll med melk henvises til vedlagte årsberetning for 1946 (den siste rapport som foreligger i særtrykk) punkt A, 1, 2 og 3 samt punkt I og II (underbilag 1, side 198).

En ganske omfattende både inspeksjons- og laboratoriekontroll av melken blir også imidlertid utfört fra meieriene's side. A/L Fellesmeieriet i Oslo har således både veterinærer og inspektörer som foretar inspeksjoner og en omfattende både kjemisk og bakteriologisk laboratoriekontroll med melken. Videre utförer de fleste såkaldte samlemeierier regelmessig reduktaseundersökelse og fettbestemmelse i melk fra de enkelte leverandörer. Utgiftene til denne kontroll utredes av meieriene selv og må dekkes av melkeprisen. En oppgave over störreisen av disse utgifter vil A/L Fellesmeieriet i Oslo kunne gi Dem, og jeg har i særskilt skriv til Fellesmeieriet anmodet om at oppgaver blir stillet direkte til Dem. (underbilag 2, side 207).

2. *Hvilke hygieniske krav som stilles til detailutsalg som forhandler melk og flöte, samt hvilke varer disse utsalg kan forhandle ved siden av melk og flöte.*

For melkeutsalg i Oslo fastsatte Oslo Helseråd i 1928 vedlagte regler for renhold og innredning av melkeutsalg (underbilag 3 og 4, side 208 og 209). Av disse fremgår det hvilke hygieniske krav det stilles til utsalgene og også hvilke andre varer enn melk og flöte som disse utsalg kan forhandle.

De nevnte regler ble fastsatt på et tidspunkt da den overveiende del av melken ble solgt upasteurisert og i löst salg. Siden 1940 har der imidlertid bare vært solgt pasteurisert flaskemelk i Oslo. De regler som ble fastsatt i 1928 passer derfor ikke helt på de nåværende forhold, hvorfor det nå arbeides med revisjon av regiene. Da pasteurisert melk på flasker ikke er utsatt for forurensning eller kan oppta fremmed lukt eller smak fra andre varer, er det rimlig å gjöre visse lempninger på dette området. Den etter vår mening störste hygieniske mangel ved melkeutsalgene i Oslo for tiden er at det ikke er utstyr til å kunne holde melken tilstrekkelig avkjölt på utsalgsstedene. På dette området vil en fra helserådets side forsöke å få kravene skjerpet.

Oslo, den 1. september 1949.

Avd. for næringsmiddelkontroll.
Haakon Natvig.

Bilag 17 a.
Underbilag 1.

Avdelingen fører tilsyn og kontroll med tilvirkning, oppbevaring, transport og omsetning av nærings- og nytelsesmidler i Oslo. Dessuten undersøkes innsendte prøver fra publikum med forespørsel om næringsinnhold, godhet m. m. av matvarer.

I forhold til 1945 har det vært jevn bedring av tilgangen på matvarer for befolkningen hvilket også har satt sitt preg på næringsmiddelforretningene. Selv om flere viktige næringsmidler som melk, fløte, egg, kjøtt er strengt ras jonert, har likevel ernæringstilstanden i 1946 bedret seg betydelig fordi det har vært rikeligere av andre varer, bl. a. fisk og bakervarer.

A. Kontrollen med melk.

Melken har også i 1946 vært ras jonert med 0,25 liter pr. dag for voksne, for barn ¾ liter, for ungdom over 16 år ½ liter. Hertil kommer tillegg for de som har sykeattester. Svarende til tilgangen på melk har ras jonene vari ert fra 4 opptil 12 pr. uke. Salg av fløte har som tidligere år ikke forekommet, unntatt til et fåtall syke, som har hatt adgang til å kjøpe mot legeattest. Hele fløtesalget fra Oslomeieriene har bare vært ca. 4.000 liter i 1946. Melkesalget, dvs. helmelk, skummet melk og kjernemelk har til tross for rasjoneringen vist en sterk økning og var i 1946 7,8 pst. mer enn i 1939 beregnet som helmelk. Etter en driftsberetning fra A/L Fellesmeieriet for 1946 var melkesalget beregnet som helmelk fra 1939 til 1946 for hvert år følgende (salget i 1939 er satt til 100). 1939: 100. 1940: 97,9. 1941: 99,1. 1942: 40,9. 1943: 43. 1944: 44. 1945: 69,6. 1946: 107,8.

I 1946 har det funnet sted en sammenslutning av Oslomeieriene til A/L Fellesmeieriet, idet Melkeforsyningen og Meieribolaget fortsetter under feiles ledelse, Melkeforsyningen som avd. Schweigårdsgt. 34, og Meieribolaget som avd. Dælenenggt. 20. Som det ses av fig. 1. får Oslo melk fra ca. 700 direkte leverandører og fra 130 meierier og samlestasjoner som igjen får sin melk fra ca. 8.000 gårdsbruk i Akershus, Østfold, Vestfold, Hedemark, Opland og Buskerud fylker. Av disse 130 anlegg er 16 såkaldte suppleringsmeierier som leilighetsvis har sendt melk til Oslo. Leveranse av barnemelk har ikke funnet sted i 1946. Konsummelken i Oslo har som foregående år vært pasteurisert melk på flasker, unntatt en periode på forsommeren da helserådet ga tillåtelse til salg av sur melk i løst mål.

1. *Kontrollen med melken på produksjonsstedene.*

Denne ble utført av C. M. Hillesund inntil 1. mars da den ble overtatt av assistentveterinær R. Vollan som har gitt følgende rapport:

»Det er i 1946 utført 478 inspeksjoner av fjøs og 11 andre inspeksjoner. Det er i alt tatt ut 412 prøver for mastitisundersøkelser. Til melkeprodusenter er det sendt 69 påbud som følge av sanitære mangler.

Melkekontrollen er i 1946 stadig blitt vanskeligere. En vesentlig årsak til dette har striden om melkeprisene vært og trudselen om melkestreik. Som følge av den dårlige betaling som bøndene får for melken, har det vært vanskelig å gjennomføre hygieniske forbedringer. Det

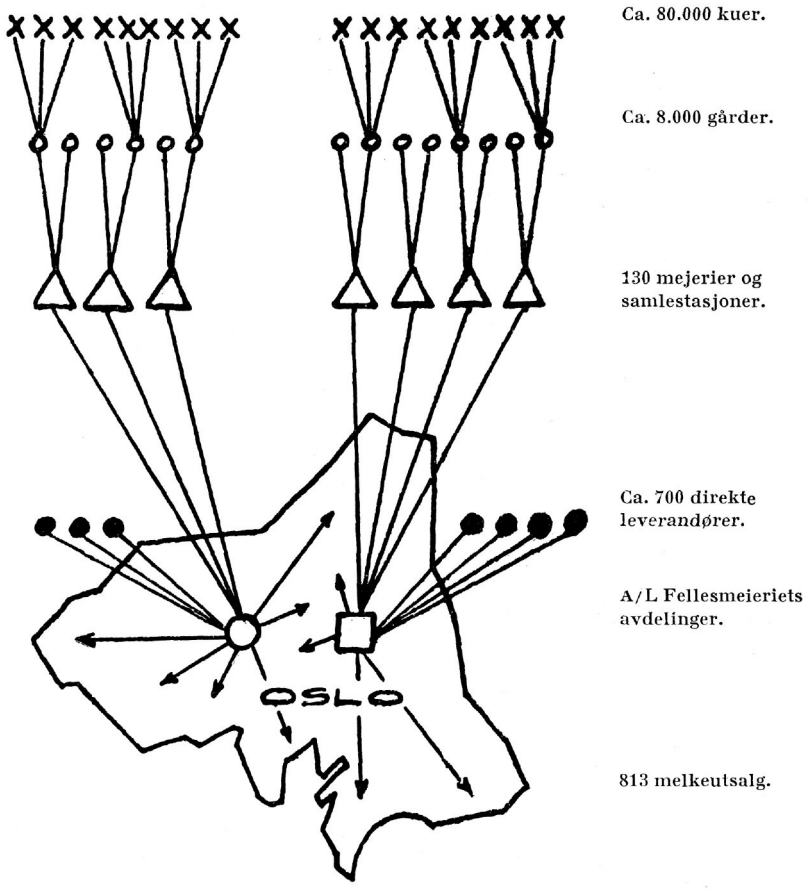

Skjematisk fremstilling av distribusjonsapparatet for melketilførselen til Oslo.

har også vært vanskelig å få melkeprodusentene til å forstå at reduktasetrekket i melkeprisene bare forverrer saken.

På den annen side må det innrømmes at den skrikende mangel på arbeidshjelp i landbruket idag må ta en stor del av skylden for den mangelfulle hygiene i fjøsene. Mest følelig er mangelen på arbeidshjelp på de middelstore gårder med ca. 20 kuer. På slike gårder er det vanskelig å betale en sveiser med de gjeldende lønnssatser. På små gårder er man som regel sjølhjulpen, og på de store gårder faller det lettere fullt ut å nyttiggjøre seg den leiede arbeidshjelp. Mangelen på is har også vært meget stor. Gårder som før regelmessig sørget for isf or syning hvert år, har unlatt å gjøre det på grunn av mangel på hjelp.

Transportforholdene av melken til samlemeieriene har bedret seg betydelig i løpet av året. Det er dog fremdeles mange bønder som bare leverer melken en gang daglig og sjeldnere.

Ofte er imidlertid hygieniske mangler som påvises ved helserådets inspeksjoner av en slik art at de lett lar seg rette på uten stort økonomisk utlegg.

Fremdeles er det mangel på mælkeutensilier, børster o. lign. Men etter hva holdsvis raskt vil bedres. Helserådet har i flere tilfelle bevirket leveranse av melkeutensilier etc. til visse meierikretser hvor behovet har vært særlig stort.

Ved produksjonskontrollen har en i stor utstrekning latt seg lede av laboratorieundersøkelsene av prøver av melk som tas ut ved melkens ankomst til Oslo-

meieriene. Man har valgt ut de leverandører som har sendt inn en melk med over 100.000 bakterier pr. ml. Disse gårder er besøkt, men en har ikke på langt nær kunnet rekke å besøke alle de gårder som burde ha vært det. For å gjøre kontrollen mer effektiv, er det foretatt etterkontroll på de steder hvor det er gitt specielle påbud. Ved siden herav har en i stor utstrekning benyttet reduktaselistene på meieriene og samlestasjonene, og besøkt de gårder som har dårligst reduktasetid. Det arbejdes også nå fra helserådets side på å få innført strengere bestemmelser for reduktasetrekk av melken. Det er sikkert en effektiv måte å få bøndene til å forstå betydningen av en god melkehygiene. Dette er også i samsvar med de argumenter som en har brukt overfor bøndene, nemlig at når de forlanger høyere pris på melken sin, må de også vise vilje til å produsere en hygienisk tilfredsstillende melk.«

2. *Kontrollen med meierier og samlestasjoner.*

Denne kontroll er utført av meierikandidat G. M. Heiberg som har gitt følgende rapport:

I 1946 har 130 meierier og samlestasjoner levert melk til Oslo. Av disse anlegg er 16 såkaldte suppleringsmeierier, dvs. meierier som i mere normale tider driver produksjon, 5 anlegg har leilighetsvis sendt fløte til Oslo.

Det er i årets løp foretatt 410 inspeksjoner. 1552 prøver er uttat og det er sendt 238 skriv.

For å få et klarere billede av bakteriinnholdet av den melk som leveres til meieriene, har en i stor utstrekning tatt ut prøver av melken fra de enkelte gårder når den kommer inn til samlestasjonene. Prøvene blir nedkjølt og så hurtig som mulig kjørt inn til laboratoriet. De blir undersøkt på reduktasetid og innhold av kolibakterier. Den siste prøve gir et meget godt billede av stellet på produksjonsstedet, og er til stor støtte for produksjonskontrollen.

I forbindelse med prøveuttakningen på meieriene blir det undersøkt om spannene som melken kommer på er rene. De spann som viser seg å være dårligst rengjort, kalkes og merkes før de sendes tilbake. Det viste seg at av de 1244 leverandører hvis spann ble undersøkt, leverte 23,6 pst. melk på spann som var dårlig vasket. En del av de større meierier har planer om å innstallere spannvaskemaskiner i anleggene, et tiltak som utvilsomt vil bidra til å bedre melkekvaliteten. Det bør her bare bli tale om »langvaskemaskiner« da de små »rundvaskemaskinene« vasker for dårlig. Spannene får for kort opphold i hver seksjon og er sj elden tørre når de kommer ut av maskinen.

Foruten disse undersøkelser er det gjort 60 forskjellig undersøkelser av vaskeeffekten i meieriene. Følgende fremgangsmåte er her benyttet: 50—100 liter vann tømmes i innveiningsvekten og ledes samme vei som konsummelken går. Prøver tas ut for skj eilige steder under passasjen gjennom ledninger og pumper og ved utløbet for å finne ut hvor den eventuelle infeksjon og forurensning kommer fra. Prøvene er undersøkt på innhold av bakterier etter platetellingsmetoden og på kolibakterier. Denne fremgangsmåte har vist seg meget effektiv når det gj elder å påvise år saken til forurensninger i meierier.

De sanitære forhold ved meieriene er stort sett bra. Men når det g j elder arbeidet med å bedre melkekvaliteten på produksjonsstedet, en oppgave som vel må sies å være en av meieribestyrerens viktigste, gjøres det alt for lite. Rent unntagelsesvis besøker bestyreren gårdene for å rettlede produsentene, og den kontroll av vasken som føres med leverandørenes spann ved ankomsten til meieriet, er alt for slapp.

Tabell 1. Redaks jonstiden etter vendemetoden i melkeprøver uttat ved innveiningen i samlemeierier.

	Antall prøver	Prosent
1. klasse	667	74,8
2. »	194	21,8
3. »	30	3,4
4. »	0	
Tilsammen	891	100

Tabell 2. Bakterieinnholdet etter platetellingsmetoden i melkeprøver uttat ved innkomsten til samlemeieriene.

Bakterier pr. ml.	Antall prøver	Prosent	
Under 20.000	383	57,7	65,8
21— 50.000	18	2,7	
51—100.000	36	5,4	
101—500.000	107	16,2	
501—1 million	57	8,6	
1,1—5 »	51	7,7	
5,1—10 »	3	0,5	
Over 10 »	8	1,2	
Tilsammen	663	100	

Tabell 3. Innhold av kolibakterier i melkeprøver uttatt ved innveininger i samlemeierier.

Kolibakterier pr. ml.	Antall prøver	Prosent
Under 10	146	86,0
11—100	6	3,5
101—500	13	7,6
Over 501	5	2,9
Tilsammen	170	100

Resultatene av de bakteriologiske undersøkelser av melk foretatt i 1946 ses av tabell 1, 2 og 3. Det ses at 74,8 pst. av prøvene holder over 5½ time ved reduktaseprøven, 65,8 pst. har under 100.000 bakterier pr. ml. og 86 pst. har under 10 kolibakterier pr. ml. jfr. tabellene 4, 5, 6 og 10, 11 og 12.

3. *Kontrollen med melkeutsalgene i Oslo.* Denne utføres av de 4 distriktskontrollører. Ved årets utgång var det 813 melkeutsalg. Når antallet er så sterkt øket i forhold til foregående år skyldes det at 57 delikatesseforretninger og 4 delikatesseutsalg har sluttet med delikatesse og er gått over til melkeutsalg. Det er således ingen reel økning av melkeutsalgenes antall i 1946. I disse har der vært foretatt 1.118 inspeksjoner, dvs. 1,4 inspeksjon i gjennomsnitt. Der var dessuten 108 delikatesseforretninger med kjøkken, som solgte melk. For å få en bedre oversikt over hygienen i melkeutsalgene i Oslo, har en i 1947 planlagt en samleundersøkelse av samtlige melkeutsalg i Oslo.

I. Laboratoriekontrollen av næringsmidler.

1. *Melk.* De fleste prøver er rå melk fra meierier og samlestasjoner og fra de såkaldte direkte leverandører til Fellesmeieriet. Prøvene blir tatt ut av helserådets melkekontrollør ved melkens ankomst til Fellesmeieriet. Dessuten undersøkes daglig prøver av den pasteuriserte flaskemelken (helmelk og skummet melk) fra Fellesmeieriets 2 avdelinger. Undersøkelse på forekomst av mastitisstreptokokker fra enkelte besetninger ved hjelp af »prøvekasser«, er i dette år utført i liten utstrekning i forhold til tidligere år. Det er derimot i årets løp foretatt en undersøkelse av den bakteridide effekt ved bestråling av melk etter svensken godseier Åke W. Grönvalds metode. Undersøkelsene som ble foretatt i 2 avdelinger med et par måneders mellomrom, viste at der ved undersøkelse av 337 prøver ikke kunne påvises noen sikker baktericid eller bakteriostatisk effekt ved bestråling av melk etter Grönvalds metode. På grunnlag av undersøkelsene kunne helserådet ikke anbefale metoden anvendt hverken hos melkeprodusenter eller ved meierier.

	Antall melkeprøver i 1946
Rå melk fra direkte leverandører til Fellesmeieriet	2955
Rå melk fra meierier og samlestasjoner	1740
Pasteurisert helmelk på flasker	595
Pasteurisert skummet melk på flasker	293
Samlemelk fra enkelte besetninger	1964
Tilsammen	7547

Følgende undersøkelser blir rutinemessig utført:

1. Reduktaseprøven (i alle prøver av rå melk fra meierier, samlestasjoner og direkte leverandører).
2. Bestemmelse av bakterieantallet etter platetellingsmetoden (for rå melk og pasteurisert melk).
3. Bestemmelse av antall koliforme bakterier (for rå melk og pasteurisert melk).

4. Bestemmelse av fettinholdet (vesentlig i pasteurisert melk).
5. Fosfataseprøven som kontroll på pasteuriseringen (bare for den pasteuriserte helmelk og skummet melk).

I det følgende skal vi omtale resultatet av de enkelte undersøkelser:

1. *Reduktaseprøven.*

Denne utføres etter vendemetoden, beskrevet i Meieriposten nr. 41, 1941. Resultatet ses av tabell 4.

Tabell 4.

Reduksjonstid	Antall prøver	Prosent
Over 5½ time	2741	58,4
2—5½ »	1741	37,1
20 min.—2 timer	204	4,3
Under 20 min.	11	0,2
Tilsammen	4697	100

2. *Undersøkelse av bakterieantallet i melken etter platetellingsmetoden.*

Som næringssubstrat brukes trypsinhydrolysert kaseinagar med 0,5 pst. laktose. Platene inkuberes ved 30° C i 2 døgn. Resultatet av platetellingen for de forskjellige prøver ses av tabell 5.

Tabell 5. Bakterieinnholdet i Oslomelken 1946.

Antal bakterier pr. ml.	Rå melk Antall	Rå melk %		Past. helmelk Antall	Past. helmelk %		Past. sk. melk Antall	Past. sk. melk %	
Under 10.000	308	6,5	58,4	182	30,6	83,3	149	50,9	87,4
11000—20000	780	16,5		196	33,0		71	24,2	
21000—30000	651	13,7		117	19,7		36	12,3	
31000—40000	326	6,9		36	6,0		9	3,1	
41000—50000	198	3,9		22	3,7		8	2,7	
51000—100000	519	10,9		26	4,3		10	3,4	
101000—500000	1199	25,3		13	2,2		8	2,7	
501000—1 mill.	402	8,5		3	0,5		2	0,7	
1,1—10 mill.	345	7,3							
Over 10 mill.	22	0,5							
Tilsammen	4741	100		595	100		293	100	

3. *Undersøkelse av forekomsten av koliforme bakterier i melken.*

Metodikk: Utsed av 0,1 cc. melk i ca. 12 cc. smeltet violettrød-galle-agar. Inkubering i 24 timer ved 37° C. Deretter telling av koloniene og eventuelt identifisering. Resultatet for de forskjellige grupper av melkeprøver fremgår av tabell 6.

Tabell 6. Innhold av kolibakterier i Oslomelken i 1946.

Antall koliforme bakt. pr. ml.	Rå melk Antall	Rå melk %		Past. helmelk Antall	Past. helmelk %		Past. sk. melk Antall	Past. sk. melk %	
Under 10 pr. ml.	2768	60,1	78,9	489	82,4	96,5	213	75,3	92,3
10—100	867	18,8		84	14,1		48	17,0	
110—500	638	13,9		17	2,9		19	6,7	
510—1000	176	3,8		2	0,3		2	0,7	
Over 1000	157	3,4		2	0,3		1	0,3	
Tilsammen	4606	100		594	100		283	100	

Tabell 7. Fettinnholdet i konsummelken 1946.

Fettinnhold pr. 100 g	Pasteurisert helmælk Antall	%
3,0—3,19	—	—
3,2—3,39	11	1,8
3,4—3,59	149	24,9
3,6—3,79	305	51,0
3,8—3,99	131	21,9
4,0—4,19	2	0,4
Tilsammen	598	100

4. *Undersøkelse av fettinnhold i prøver av pasteurisert helmelk.*

Fettbestemmelsen fortas etter Gerbers metode. Det er bare utført undersøkelser av pasteurisert helmelk. Resultatet ses av tabell 7.

5. *Fosfataseprøven — undersøkelse av om melken er tilstrekkelig pasteurisert.*

En har benyttet Ewos-metoden, som er

rask og sikker. I alt er undersøkt 595 prøver av pasteurisert helmelk og 293 prøver av pasteurisert skummet melk. Det ses av tabell 8 at 2,19 pst. av den pasteuriserte helmelk og 0,68 pst. av skummet melken ikke har været tilstrekkelig pasteurisert i 1946.

Tabell 8. Fosfatase prøven for pasteurisert melk i 1946.

	Antall under-søkte prøver	De positive fosfatase Antaii	Prosent
Helmelk	595	13	2,19
Skummet melk	293	2	0,68
Tilsammen	888	15	2,87

Bedømmelse av den rå melken som gendeg m oslomeieriene.

Til denne melk stiller Oslo helseråd følgende krav: Den bør ha en reduksjonstid over 5,30 timer. Der skal være høyst 100.000 bakterier pr. ml. etter platetellingsmetoden, oe ikke mer enn 100 kolibakterier pr. ml. Av nedenstående tabell 9 fremgår det at også i 1946 er den rå melk til Oslomeieriene forverret i forhold til tidligere år slik at bare vel halvparten av de uttatte prøver tilfredsstiller kravene Det er under omtale av produksjonskontrollen og kontroll med meierier og samlestasjoner gjort nærmere rede for årsaken til denne tilbakegang.

Tabell 9. Den bakterielle renhet av rå melk 1941—1946.

Prosent prøver med	1941	1942	1943	1944	1945	1946
Reduksjonstid over 5½ time	74,9	63,6	57,1	62,5	60,8	58,4
Mindre enn 100.000 bakterier pr. ml.	80,1	73,8	65,9	69,6	62,2	58,4
Mindre enn 100 kolibakterier pr. ml.	93,9	92,8	80,1	83,7	77,4	60,1

Av tabellene 10, 11 og 12 fremgår det nå velkjente forhold at melken fra de direkte leverandører til meieriene er betydelig bedre enn den melk som sendes gjennom meierier og samlestasjoner. Det er ingen t vil om at ved siden av sammenblandingen av melken fra forskj eilige leverandører, ugunstige transportforhold m. m. er årsaken også at melken forurenses ved passasjen gjennom samlemeierier og stas joner. En har derfor i dette år satt i gang en systematisk undersøkelse for i de enkelte ti lfelle å kunne påvise den forurensning som finner sted. Herom henvises til meierikandidat Heibergs rapport.

Tabell 10. Reduksjonstiden i melk fra direkte leverandører og fra mejerier og samlestasjoner.

Reduksjonstid	Direkte leverandører Antaii prøver	Prosent	Meierier og samlestj. Antall prøver	Prosent
Over 5½ time	1937	65,5	804	46,2
2—5½ time	905	30,6	836	48,0
20 min.—2 timer	107	3,6	97	5,6
Under 20 min.	8	0,3	3	0,2
Tilsammen	2957	100	1740	100

Tabell 11. Bakterieinnholdet i melk fra direkte leverandører og fra meierier og samlestasjoner.

Antall bakterier pr. cc.	Direkte leverandører Antall prøver	Prosent		Meierier og samlestj. Antall prøver	Prosent	
Under 10.000	242	7,9	64,8	66	3,9	46,9
11.000—20.000	610	19,9		170	10,3	
21.000—30.000	449	14,6		202	12,1	
31.000—40.000	213	6,9		113	6,8	
41.000—50.000	123	4,0		66	3,9	
51.000—100.000	353	11,5		166	9,9	
101.000—500.000	619	20,1		580	34,8	
501.000—1 mill.	245	8,0		157	9,4	
1,1—10 mill.	201	6,5		144	8,6	
Over 10 mill.	17	0,6		5	0,3	
Tilsammen	3072	100		1669	100	

Tabell 12. Antallet av koliformebakterier i melk fra direkte leverandører og fra meierier og samlestasjoner.

Antall koliforme bakterier pr. cc.	Direkte leverandører Antall prøver	Direkte leverandører Prosent	Meierier og samlestj. Antall prøver	Meierier og samlestj. Prosent
Under 10 pr. ml.	1937	69,7	831	45,5
10— 100 » »	455	16,4	412	22,6
110— 500 » »	281	10,1	357	19,5
510—1000 » »	84	3,01	92	5,0
Over 1000 » »	22	0,79	135	7,4
Tilsammen	2779	100	1827	100

Bedømmelse av den pasteuriserte flaskemelken.

Konsummelken i Oslo: Oslo helseråds krav til denne melk er at den ikke skal inneholde flere enn 30.000 bakterier pr. ml. ved platetellingsmetoden, at kolibakterier ikke skal kunne påvises i 0,1 ml., og at fosfataseprøven er negativ som tegn på at pasteuriseringen har vært effektiv.

Helmelken: Tabell 13 viser det prosentvise antall prøver av pasteurisert helmelk som har tilfredsstillet nevnte krav i tiden 1941 til 1946. Tabellen viser at den bedring som fant sted fra 1944 stort sett har holdt seg. På den annen side har det ikke vært noen nevneverdig bedring i 1946 i forhold til 1945. Dette skyldes bl. a. nedslitte maskiner i meieriene og at den bakteriologiske driftskontroll som meieriet selv utfører ikke altid har vært så effektiv som ønskelig.

Tabell 13. Den bakterielle renhet av pasteurisert helmelk 1941—1946.

Prosent prøver med	1941	1942	1943	1944	1945	1946
Mindre enn 30.000 bakterier pr. ml.	74,9	70,2	58,4	84,3	81,3	83,3
Mindre enn 10 kolibakterier pr. ml.	75,1	75,6	50,2	77,3	88,8	82,4
Negativ fosfataseprøve		90,0	86,0	97,6	97,1	97,8

Tabell 14. Fettinnholdet i pasteurisert helmelk i krigsårene 1940—1946. Tallene angir det prosentvise antall prøver.

Gram fett pr. 100 g	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946
3,0–3,59	1,3 %	1,0 %	8,4 %	20,0 %	44,4 %	64,3 %	26,7 %
3,6–3,99	97,7 %	49,0 %	90,3 %	79,7 %	55,6 %	35,3 %	72,9 %
4,0–4,59	1,0 %	50,0 %	1,3 %	0,3 %	0 %	0,4 %	0,4 %
Tilsammen	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Antall undersøkte prøver	389	544	540	569	584	580	598

Tabell 14 viser at den nedgang i helmelkens fettinnhold som fant sted i de foregående år har stanset og at fettprosenten er øket betydelig. I 1946 hadde 72,9 pst. av helmelkprøvene et fettinnhold mellom 3,6 og 3,99 prosent. Forholdet svarer noenlunde til 1943, men tabellen viser samtidig at fettinnholdet fremdeles ligger langt under årene før 1943.

Tabell 15. Den bakterielle renhet av pasteurisert skummetmelk 1941—1946.

Prosent prøver med	1941	1942	1943	1944	1945	1946
Mindre enn 30.000 bakterier pr. ml.	53,1	56,4	53,0	78,9	91,3	87,4
Mindre enn 10 kolibakterier pr. ml.	43,9	58,0	30,4	73,7	87,7	73,3
Negative fosfatasereaksjon		98,6	95,0	98,1	99,3	99,32

Skummet melk: Av tabell 15 fremgår at den bakteriologiske renhet av den pasteuriserte skummet melk gjennomgående har vært noe dårligere enn i 1945. Årsakene til dette er de samme som nevnt for helmelkens vedkommende.

II. Kontroll med flaskevasken ved Oslomeieriene.

I 1946 er foretatt bakteriologisk undersøkelse av tilsammen 930 flasker fra Oslomeieriene etter den metodikk som er beskrevet i årsberetningen for 1943. Re-

Tabell 16. Bakteriologisk undersøkelse av melkeflasker i 1946.

Antall kolonier pr. cm^2	Antall prøver	Prosent
0—0,1	715	76,77
0,1 1— 1,0	75	8,17
1,1 — 3,0	55	5,92
3,1 —10,0	50	5,37
Over 10	35	3,7
Tilsammen	930	100

sultatet ses av tabell 16. Av denne og av tabell 17 som viser en sammenstilling for årene 1942—1946 fremgår at rengjøringen av melkeflaskene i 1946 ikke har vært så god som foregående år idet bare ca. 74 pst. av de undersøkte flasker tilfredsstillet kravet om at det skal være mindre enn 0,1 koloni pr. cm^2.

I 1946 er det fra publikum innlevert 28 melkeflasker som har vært forurenset. Herav har 8 vært forurenset med eddikflua, 6 med maling og olje, 3 med korker og kapsler, 1 med en kost, 1 med et glasskår og 9 andre forskjellige forurensninger.

Tabell 17. Den bakteriologiske renhet av melkeflaskene 1942—1946.

	1942	1943	1944	1945	1946
Antall undersøkte flasker	100	846	708	740	930
Antall prøver med under 0,1 kolonier pr. cm2	11	505	560	636	715
Prosent tilfredsstillende rengjorte flasker	11	60	79,1	85,9	76,77

I anledning av den utilfredsstillende rengjøring av melkeflaskene sendte en den 27. juni 1946 en skrivelse til Fellesmeieriet hvor en henstilte om å sette i verk følgende foranstaltninger:

De personer som foretar gjennomlysningen av flaskene bør sitte i eget avlukke i halvmørke hvor de bare ser gjennom en åpning hvor melkeflaskene passerer. På denne måte vil de ikke forstyrres og distraheres av ting som foregår omkring dem.

For å eliminere uaktsomhet som skyldes tiltagende tretthet, bør de personer som foretar gjennomlysningen ha kortere vakter enn hittil. Etter hver vakt bør de ha en hviletid.

De personer som tas til dette ansvarsfulle arbeide, bør på forhånd bli undersøkt psykoteknisk for å få en objektiv registrering av deres oppmerksomhetsevne. Bare personer som har en høy oppmerksomhetsevne bør settes til dette arbeide. Helserådet konfererte samtidig med Oslo psykotekniske institutt som meddelte at det ville være meieriene behjelpelig med en slik psykoteknisk prøvning.

De personer som har gjennomlysningsarbeide bør få et lønnstillegg. Dette vil stimulere ansvarsfølelsen hos de personer som får dette arbeide.

Meieriet bør selv etablere en kontrol med de enkelte personers effektivitet ved gjennomlysningsarbeidet. Kontrollen bør etableres både ved at der monteres apparater på tappemaskinene slik at meieriet og helserådet til enhver tid kan vite hvilken person det er som har ansvaret for gjennomlysningen av de enkelte flasker. For det annet bør meieriet ved en tillidsmann til ubestemte tider kontrollere de enkelte gjennomlyseres aktsomhet og effektivitet.

For å søke å råde bot på den forholdsvis hyppige forurensning med maling, lakk og olje i melkeflaskene, rettet helserådet en henvendelse til Oslo Olje- og Fargehandleres Forening om å være behjelpelig med at det ikke ble utlevert oljer, lakker, maling etc. på melkeflasker. Dette har resultert i at plakater er delt ut til alle fargehandlere i Oslo om at det er forbudt å bruke melkeflasker til embalasje for oljer, farger etc.

Den forholdsmessig hyppige forurensning med eddikflua som etter kontrollør Dahls undersøkelser skyldes at flasker blir stående i hjemmene med gamle melkerester, har en søkt å komme til livs ved skjerpning av helserådets påbud om at alle flasker som leveres i retur i utsalgene skal være skyllet slik at tidligere melkerester ikke er tilstede.

En medvirkende årsak til de forurensede melkeflasker er også at flasker av mørkfarget glass vanskeliggjør rengjøringen og gjennomlysningskontrollen.

Helserådet har ved direkte henvendelse til glassprodusentene forsøkt å hjelpe meieriet til å bli kvitt de mørkfargede flasker, men glassituasjonen har i 1946 fremdeles vært så vanskelig at det ikke har lykkes.

Det må også nevnes at flaskevaskemaskinene, særlig ved et av Oslomeieriene har vært meget nedslitt. Meieriet har for lengst bestilt nye vaskemaskiner, men de vil ikke kunne bli levert før i 1947.

Bilag 17 a.
Underbilag 2.

A/L FELLESMEIERIET
SCHWEIGAARDSGT. 34, OSLO

Mælkekommissionen,
Ministeriet for handel, industri og söfart,
Slotsholmsgade 10, Kjöbenhavn K.

Oslo, den 5. sept. 1949.

Vi kommer i dag tilbake til Deres skrivelse av 5. juli i år hvor De ber om opplysninger om diverse forhold vedrörende melkeomsetningen i Oslo, se vårt brev av 15. juli i år vedrörende denne sak. Som kjent hadde vi tidligere henvist Dem til dr. Natvig, Oslo Helseråd, vedrörende spörsmål om den offentlige melkekontroll.

Under den 1. ds. er vi tilstillet gj enpart av Oslo Helseråds skrivelse av samme dato om denne sak. I tilslutning til hva der tidligere er meddelt i vor skrivelse av 15. juli og Helserådets skrivelse av 1. ds. skal vi herved få gi folgende opplysninger om egenkontrollen med melken og omkostningene ved denne kontroll.

Egenkontrollen består i reduktaseprö-ve, fettpröve og bakteriologisk pröve i den melk som vi mottar ved våre anlegg i Oslo og fortlöpende kontroll ved melkens behandling og passas je gjennom ledninger, apparater og tanker. Kontroll med vaskens effektivitet og videre fettpröving og bakteriologisk kontroll i den ferdig tappede melk.

Dernest besöker våre fjösinspektörer de enkelte produsenter som leverer melken, enten gjennom våre mottakerstasjoner eller direkte til Oslo. De foretar inspeksjoner og gir pålegg hvor noe bör rettes, samtidig som de stötter seg til den bakteriologiske laboratoriekontroll der hvor det gj elder å bringe år saken til en dårlig kvalitet på det rene.

Det er ikke mulig for oss å gi helt nöyaktige oppgaver over omkostningene ved denne kontroll. Vi mangler således oppgaver over omkostningene ved kontrollen av melken ved mottakerstasjonene. For våre Oslo-anlegg gj elder det også at åtskillig av kontrollarbeidet utföres av personale hvor omkostningene ikke direkte belastes laboratoriet. På den annen side utförer jo også laboratoriet arbeider som ikke står i direkte forbindelse med melkekvaliteten selv om kvalitetsarbeidet virker sterkest i laboratorieutgiftene.

Vi kan gi Dem folgende oppgaver over de utgifter vi har spesifisert:

Laboratorieutgifter	0,44	öre pr. Hr. behandlet melk
Utgifter til fjösinspeksjon, dyrlege og tilliggende laboratorieundersökelser	0,70	» » » » »
Tilsammen	1,14	öre pr. ltr. behandlet melk
De tilsvarende tall for 1. halvår 1949 er	0,58	öre pr. ltr. behandlet melk
	0,60	» » » » »
Tilsammen	1,18	öre pr. ltr. behandlet melk

Tallene refererer seg for 1948 til en melkemengde på 140 mill. liter og for förste halvår 1949 til en melkemengde på 76 mill. liter.

Selv om disse tall ikke inkluderer alle omkostninger i forbindelse med egenkontrollen av melk håper vi likevel at de kan være til nytte for Dem.

Ærbodigst

A/L FELLESMEIERIET
Johannes Kobro.

Bilag 17 a.
Underbilag 3.

Regler for renhold m. v. i melkutsalg.
(Fastsatt av Oslo helseråd 30. april 1928).

§ 1.

I melkutsalg må — foruten melk og fløte — kun forhandles eller opbevares smør, ost (dog ikke sterkt lugtende), margarin, egg, brød, konditorvarer, chokolade, drops, melkehermetikk, safter, honning, øl, mineralvann og iskrem samt smørbrødspålegg, hvortil opskjær maskin må benyttes. Således må ikke forhandles eller opbevares andre delikatessevarer, rå, stekte eller kokte kjøtt-, flesk- eller fiskevarer. Kokning eller stekning i utsalg med tilhørende approberte rum tillates ikke undtagen kokning av kaffe, te o. 1. til betjeningens eget bruk.

Varerne må være beskyttet mot publikum, fluer og støv, og må ikke opbevares i utsalget i sådan en mengde, at de er til hinder for godt renhold. Utstilling av utildekkede varer på diskevernet er ikke tillat.

§ 2.

Melkekar må være forsynt med håndtak, likeledes må målekarrene ha passende håndtak, så enhver berøring med melken eller melkebeholderen undgås.

§ 3.

I melkutsalg med tilhørende rum må det til enhver tid herske orden og godt renhold. Det daglige renhold (bl. a. av melkekjørrel o. a.) utføres om aftenen efter endt handel, hvorefter forretningen utluftes natten over.

Hovedrengjøring foretas minst 2 ganger om året.

Gulvteppe o. 1. tillates ikke. Ved støvtørring må anvendes fuktig klut. Tørfeining tillates ikke. Det må ikke benyttes petroleumsovn e. 1. til opvarmning. Ølkurver o. 1. plasseres i opvaskrummet.

Husdyr (katter, hunder eller andre) må ikke ha tilhold i forretningen.

§ 4.

Enhver som skal ha med melkens bemelkekjørrel å gjøre, må fremstille sig

melkekjørrel å gjøre, må fremstille sig

for en av helserådets læger til undersøkelse eller fremvise lægeattest fra annen læge.

Personer med feber, forkjølelse, sygdom som difteri eller annen halslidelse må ikke på nogen måte komme i berøring med melk og melkekjørrel før læge erklærer dem smittefri.

Personer som lider av kroniske, smitsomme sygdommer (herunder innbefattet lungetuberkulose), veskende sår i ansikt, på hender eller armer, skallende eller smittende sygdom sammesteds eller diarrhoe, må heller ikke på nogen måte komme i berøring med melken.

Finner kontrolløren sundhetstilstanden hos nogen person mistenkelig, skal han påby lægeundersøkelse og fremvisning av lægeattest.

§ 5.

Renslighet med person og klædedrakt må iakttas av alle som er beskjeftiget med melkens salg eller behandling. Det må derfor stadig være såpe og rene håndklær i opvaskrummet.

Det må under arbeidet i utsalget til stadighet anvendes hvitt overtrekk over den daglige drakt, samt hvit hodebekledning.

Ved ekspedering i utsalget må det ikke telles op penger på papir som skal anvendes til innpakning av matvarer. Under innpakningen må fingrene ikke vetes i munnen for å få fatt i innpakningspapiret.

§ 6.

Et eksemplar av disse regler skal til stadighet være ophengt i ethvert utsalg på et for publikum iøinefallende og lett tilgjengelig sted.

Oslo helseråd, april 1928.

H. M. Gram.

C. S. Aaser.

Regler for innredning av melkutsalg.
(Fastsatt av Oslo helseråd 30. april 1928).

§ 1.

Melk- og fløteutsalg må meldes til helserådet og godkjennes av dette før de tas i bruk. (Slik melding må være attestert av gårdens eier eller bestyrer).

Når godkjent utsalg skifter innehaver, skal såvel den tidligere som den nye innehaver melde dette til helserådet før overdragelsen. Melding skal sendes helserådet også ved gjenopptagelse eller gjenåpning av slik forretning, når den har været nedlagt over 1 — ett — år.

§ 2

Utsalgsstedet må ha egen inngang fra gate og må ikke ligge i umiddelbar nærhet av fjøs, stall eller grisehus, eller andre lokaler og innretninger, som kan gi anledning til stank og fremme utvikling av fluer og rotter.

Butikken må ha en høyde under taket av minst 2,65 m. og en golvflate av minst 20 m^2. Det må innres et passende stort oppvaskrom med innlagt vann og godkjent oppvaskkum og utslagsvask, dessuten må det settes opp varmtvannsbeholder.

§3.

Utsalgsstedet med tilhørende approberte rom (butikk, oppvaskrom, melkerom og i tilfelle entré) må bare brukes til melkehandelen, således ikke til annet arbeid eller som oppholds- eller soverom. De må ikke ved dør eller annen åpning stå i forbindelse med andre rom.

§4.

Rommene må være lyse og luftige og forsynt med ventilasjon godkjent av helserådet. Såvel vinduer som tilførselsventiler i disse forsynes med tett fluenetting.

Golvet i butikken skal utenfor disken være belagt med fliser eller annet jevngodt materiale godkjent av helserådet, og må for øvrig være helt og tett, uten åpne fuger og sprekker, og belagt med linoleum eller annet jevngodt materiale, godkjent av helserådet.

Veggene i utsalg og melkerom belegges med veggfliser i brystningshøyde (1,50 m). Den øvrige del av forretningen oljemales i lyse farver.

Disk og reoler settes på ben og innres med færrest mulige skuffer. Gjennomgangen i disken må være lengst mulig fra melkekummen. Disk, bord og reoler, f. eks. for ost og smør, skal være belagt med plate av slipt sten eller annet jevngodt materiale, godkjent av helserådet. Dører i reolene (skyvedører) bør være av glass.

I disken anordnes diskevern for vårene og ved golvet anordnes klaff mot trekk (på innsiden).

I vindu som skal brukes til utstilling av varer, må det anordnes utstillingsskap med tett overdekke (helst glass).

I utsalg og tilhørende rom må det ikke installeres komfyr eller annen stekeinnretning. (For øvrig vises til § 1 i renholdsreglene).

Det må innres skap eller rom for betjeningens garderobe.

§5.

Det må finnes passende innredning for melkens avkjøling, hvorfor kum med tilførsel av vann og avløp til sluk anbringes.

Kummen, som ikke må vere av tre, forsynes med lokk, og må plaseres på innsiden av disken og helst i et dertil spesielt godkjent rom. Hvis kummen er flyttbar, skal den opstilles slik, at det er lett adgang til rengjøring under og rundt denne.

Over kummen anbringes fast merke som tydelig angir innhold i de forskjeilige såer, f. eks. »uskummet melk«, »fløte«, o. s. v.

Det må ikke settes opp hyller, slåes opp plakater e. 1. over melkekummen.

6.

Utsalgsstedet med tilhørende rom må til stadighet være godt vedlikeholdt.

§ 7.

Disse regler gjelder også eldre utsalg, når disse skifter innehaver.

Oslo helseråd, april 1928.

H. M. Gram.

C. S. Aaser.

Bilag 18.

MJÖLKCENTRALEN

Lantmännens mjölkförsäljningsförening u. p. a.

Mælkekommissionen,
c/o Ekspeditionssekretær K. G. Rønn,
Kongl. Handelministeriet.
Slotsholmsgade 10, København K.
Danmark.

Stockholm 1
15/12—1949.

Med anledning av Eder skrivelse den 5 juli 1949, vilken vi beklagligtvis icke tidigare varit i tilfälle besvara, översänder vi härmed närslutna P.M. innehållande de av Eder önskade uppgifterna rörande mjölkhandeln i Stockholm m. m.

Högaktningsfullt
MJÖLKCENTRALEN
S. B. Lundberg.

P.M.

i anledning av Maelkekommissionens skrivelse den 5. juli 1949.

1. Antalet mjölkbutiker inom Storstockholm den 31/7 1949 utgjorde 2.475 st. Antalet mjölkbutiker den 31/12 1948 inom Stockholms stads administrativa område var 1.801 st.

2. Överlåtelse av igång varande mjölkbutik, som är inrymd i av hälsovårdsnämnd godkänd lokal, får ske utan några inskränkande bestämmelser. Däremot faller överlåtelse av mjölkbutik, som under någon tid hållits stängd, under nyetableringskontroll för så vitt icke stängningen berott på hastigt påkommande sjukdom eller annan orsak, över vilken butiksinnehavaren ej kunnat råda.

Anm. Vissa av de nu existerande mjölkbutikerna inom Stockholmsområdet äro inrymda i lokaler, som i olika avseenden ej uppfylla matvarustadgans bestämmelser. Vederbörande hälsovårdsmämnd har emellertid i dessa fa!l lämnat dispens för öppethållande så länge nuvarande innehavare driver rörelsen. En eventuell överlåtelse av en sådan butik till annan ägare får däremot ej ske, förrän lokalen satts i sådant skick, att den uppfyller stadgans fordringar. Om ändringsarbetena därvidlag bliva så omfattande, att butiken måste hållas stängd någon tid, behandlas överlåtelsen som ett nyetableringsfall.

3. Nyetableringskontroll inom mjölkdetaljhandeln har upprätthållits inom Stockholmsområdet sedan år 1934. För att handlägga med densamma sammanhängande frågor bildades detta år ett särskilt samarbetsorgan, Kommittén för mjölkhandelns ordnande i Stockhold m. o. I detta organ äro representerade Mjölkcentralen och NEN: s meieri A/B samt den enskilda kolonialvarugrosshandels jämte de privata livsmedelsdetaljhanlarne och

bagarnas organisationer i Stockholm. Utöver nu nämnda intressegrupper inbjöds även Konsumtionsföreningen i Stockholm att deltaga i samarbetet. Detta erbjudande avslogs emellertid, varför kooperationen ej har deltagit i samarbetet. I stort sett har emellertid även det kooperativa företaget tillämpat samme principer som Kommittén vid etablering av nya mjölkbutiker.

Fram till år 1946 förelåg ej något skriftligt avtal mellan de i Kommittén samarbetande parterna angående grunderna för nyetableringskontrollens bedrivande. Redan från början enades man dock om att behovsprincipen och frågan om butikslokalens beskaffenhet skulle vara utslagsgivande vid bedömandet av om en ifrågasatt nyetablering skulle godkännas eller ej. Att frågan om butikslokalens beskaffenhet upptogs till prövning berodde på, att hälsovårdsmyndigheterna i de kommuner som utgjorde Kommitténs verksamhetsområde, ställde mycket olika krav i detta hänseende, varför man för vinnande av någorlunda enhetlighet ifråga om de nyetablerande mjölkbutikernas hygieniska standard måste i samband med nyetableringskontrollen uppställa vissa minimifordringer på butikslokalens kvalitet. Någon prövning av butiksinnehavarens branschkompetens eller hans ekonomiska kvalifikationer har däremot ej förekommit.

Från och med år 1946 har emellertid nyetableringskontrollen bedrivits i anslutning till ett mellan Svenska Mejeriernas Riksförening och Sveriges Speceri- & Lanthandlareförbund ingånget branschavtal. I detta avtal stipuleras blandt annat, att Svenska Mejeriernas Riksförening åtager sig att verka för att till riksföreningen anslutet mejeriföretag levererar mjölk til av lokalnämnd godkänt, nyöppnat försäljningsställe under förutsättning »att handlanden för dag då minutförsäljning må äga rum, för minutförsäljning allenast i det nya försäljningsstället av mejeriet inköper och där försäljer minst den kvantitet mjölk, som i genomsnit för dagen försälj es genom samtliga mejeriföretagets egna och dess återförsäljares i orten förefintliga försäljningsställen, bortsett från den mjölk som försälj es i mejeriföretagets i eller invid dess mejeri i orten belägna butik samt försäljningsställen, som äro avsedda för kortare tidsrymd«.

Den ovan angivna bestämmelsen innebär för Stockholmsområdets vidkommande, där medelförsäljningen per butik och dag uppgår til ca 200 liter mjölk, att leverans ej bör vägras till ett nyöppnat försäljningsställe om försäljningen där kan beräknas komma att uppgå till nämnda kvantitet eller om handlanden garanterar, att försäljningen i butiken ej kommer att understiga den sålunda stipulerade minimikvantiteten. Å andra sidan är mejeriet oförhindrat att vägra leverans till ett redan etablerat försäljningsställe, om det skulle visa sig att den stipulerade försäljningen ej uppnås. Någon sådan leveransvägran till igång varande butik har dock ännu ej förekommit.

Den avtalsenligt fastställda minimikvantiteten har emellertid för dagen ej direkt utslagsgivande betydelse för nyetableringskontrollen. Orsaken härtill är den begränsade tillgången på lämpliga lokaler. Det sedan flera år tilbaka förekommande underskottet på bostäder har tvingat de ansvariga myndigheterna att i första hand inrikta byggnadsproduktionen på nya bostäder.

Produktionen av affärslokaler har sålunda betraktats som en andrahandsfråga. Resultatet härav har blivit, att endast de affärslokaler, som ansetts oundgängligen nödvändiga, ha fått iordningställas. Vid denna bedömning har man utgått ifrån, att mjölkbutikerna borde uppnå en genomsnittlig omsättning, som är ungefär dubbelt så stor som den stipulerade minimikvantiteten (ca 200 lit.). Att man stannat vid ca 400 liter mjölkomsättning per butik och dag, har berott på att man vid nuvarande

exploateringstal för Stockholms stads markområden kan uppnå denna försäljningsvolym, utan att allmänhetens gångavstånd behöver bli alltför stora. Man har ansett, att större avstånd till närmaste mjölkbutik än 200 m helst bör undvikas.

Samtidigt som alltså butikerna utlagts så, att de i första hand skola betjäna allmänheten inom ett visst bestämt område har man dock i de fall, där de stadsplanemässiga förutsättningarna förelegat sökt lägga butikerna så, att allmänheten utan olägenhet i form av väsentligt längre gångavstånd beredes möjlighet att välja inköpsställa. Man har därvid även i viss utsträckning sökt beakta kravet på valfrihet mellan kooperativa och privata butiker.

4. Mjölkcentralen betalar sedan år 1945 samma grundpris för all från medlemmar invägd mjölk, oavsett till vilket av föreningens mejerier mjölken levereras. Grundpriset fastställes from den 1/9 1949 vid en fetthalt av 3,5 % för mjölk av kvalitetsklass 1 från reaktionsfria besättningar (tbc). Avdrag och tillägg för resp. lägre eller högre medelfetthalt än 3,5 % i den levererade mjölken sker med 0,7 öre per kg mjölk för varje 0,1 procents avvikelse. Utöver grundpriset utbetalas vid vissa mejerier zontillägg och fraktgottgörelse.

De senaste åren har utöver ovan angivna tillägg under höstmånaderna utbetalats ett särskilt lågt produktionstillägg. År 1948 var detta tillägg för månaderna september och november 2 öre per kg nettolevererad producentmjölk, d. v. s. för invägd mjölk ÷ återtagen skum- och kärnmjölk. För oktober var motsvarande tillägg 3 öre/kg. Till Mjölkcentralens medlemmar har dessutom i efterskott för hela årsleveransen utgått en s k efterlikvid av 1 öre per kg levererad mjölk.

Mjölkens grundpris under redovisningsperioden 1/7 1948—30/6 1949 har efter de grunder som gäller för prissättningen efter den 1/9 1949 varit 26,9 öre/kg utom för månaderna juli och augusti 1948, då grundpriset var resp. 25,4 och 26,4 öre/kg.

5. Mjölkcentralens avräkningspris för mjölk från producenter fastställes på grundval av det uppnådda driftsresultatet vid föreningens samtliga mejerier. Man kan alltså ej angiva något värde för mejeriernas avans. Däremot tillämpas vid leverans av mjölk och grädde från mejerier, som deltaga i prisutjämningsförfarandet för mjölk och grädde inom Stockholms tillförselsområde följande värden för den s k grossistmarginalen, nämligen för mjölk 4,9 öre/lit., för kaffegrädde 27,78 öre/lit. och för vispgrädde 34,56 öre/lit.

6. Detaljhandelspriserna utgöra:

för mjölk i löst mått	5,2	öre/lit.
» glastappad mjölk	40,—	» »
» kaffegrädde	220,—	» »
» vispgrädde	530,—	» »

7. Detaljhandelsmarginalen utgör i Stockholm:

för mjölk i löst mått	5,2	öre/lit.
» glastappad mjölk	4,8	» »
» kaffegrädde	30,0	» »
» vispgrädde	70,0	» »

Den fastställda detaljhandelsmarginalen för mjölk bestrides inom Stockholmsområdet med 0,8 öre per liter av statsmedel.

Den stardardiserade mjölkens fetthalt skall vara 3 % med en fetthaltstolerans uppåt eller nedåt av 0,1 %.

8. Mjölkkontrollen i vad den avser kontroll av inkommande producentmjölk kostade Mjölkcentralen under sist förflutna verksamhetsår 47,78 öre per ton mjölk. Att mera exakt angiva kostnaden för Mjölkcentralens driftsmässiga kontroll, som ävan innefattar viss kontroll över de i mjölkbutikerna saluförda produkterna, ställer sig synnerligen svårt. Mjölkcentralens centrallaboratorium arbetar nämligen i betydande omfattning med rena forskningsuppgifter, och någon ingående fördelning av kostnaderna mellan laboratoriets olika verksamhetsgrenar göres för närvarande ej.

9. *Den svenska mjölkkontrollens omfattning.*

Den första kontrollinstansen är kontrollföreningarna som kontinuerligt i ladugården följer mjölk- och smörfettutbytet hos varje ko som är ansluten till denna organisation.

Nästa instans är mjölkbedömningsföreningarna vilkas verksamhet är förlagd till mejeriernas invägning. I allmänhet bestämmes fetthalten, reduktastid och smutshalt i varje leverantörs mjölk 4 å 3 ggr i månaden.

Då mjölken enligt lag skall betalas på grundlag av kvalitetsbestämning är dessa provningar obligatoriska. Bägge dessa kontrollorganisationer ledas och bekostas av lantbrukarna sj älva.

Den mejeribehandlade mjölken skall enligt lag vara pastöriserad och standardiserad till för närvarande 3 % fetthalt. Efterlevnaden av dessa lagar kontrolleras periodiskt dels av lokala hälsovårdsmyndigheter och dels av lantbruksstyrelsen genom utsedda provtagare.

Förutom dessa mjölkkontroller utövar givetvis mejerierna själva en omfattande kontroll av såväl in- som utgående produkter. Omfattningen varierar med de olika mejeriföretagens storlek och resurser.

10. Några enhetliga bestämmelser för hela landet i avseende på mjölkbutikernas hygieniska standard finnes ej. En statlig kommitté, 1948 års livsmedelsakkunniga, har emellertid i sitt betänkande, som nyligen avgivits, framlagt förslag till livsmedelsstadga för riket. I detta förslag finnes även intagen en normalvarustadga, vilken förutsättes bli normgivande för de lokala matvarustadgor, som skola ersätta de nu gällande som regel mycket ålderstigna stadgorna. Stockholms stads nu gällande matvarustadga fastställdes t ex år 1908 med smärre ändringar av år 1910. I denna stadgas, att lägenhet för försäljning av mjölk och mejeriprodukter »skall vara sund, ljus, rymlig och ändamålsenligt inredd samt hava golv, väggar och tak så anordnade, att de ständigt kunna hållas i rent og snyggt skick. I lägenheten skall finnas tillfredsställande ventilation«.

I anslutning till denna stadga har hälsovårdnämnden tid efter annan utfärdat vissa allmänna anvisningar angående hälsovårdsföreskrifternas tillämpande. De senast utfärdade anvisningarna fastställdes i maj månad 1949. I stort sett sammanfaller anvisningarnas bestämmelser med de krav, som Kommittén för mjölkhandelns ordnande i Stockholm med omnejd ur hygienisk synspunkt ställt på de nyetablerade mjölkbutikerna. Kommittén har dock utöver vad som finnes angivet i anvisningarna under senare år arbetat för att de nyetablerade butikerna skola bliva utrustade med mekanisk kylning och i de fall, där betingelser förelegat, särskilt kylrum.

Det framlagda förslaget till livsmedelsstadga torde ej innehålla bestämmelser, som gå utöver dem i anvisningarna meddelade.

11. I fråga om mjölkbutikernas varusortiment finnes för närvarende ej några enhetliga bestämmelser, utan de lokala hälsovårdsmyndigheterna tillämpa i detta hänseende ganska olika principer. Ovan omnämnda matstadga för Stockholms stad säger, att »i lägenhet, i vilken mjölk försälj es, får ej förutom mjölk och grädde saluhållas eller förvaras andra varor än bröd, konditorivaror, ägg, smör, margarin, konserver, hermetiskt inneslutna, samt malt- och läskedrycker på buteljer, och skola dessa varor hållas väl avskilda från mjölkkärlen«. Sedan mycket lång tid tilbaka har emellertid stadgans bestämmelser ej tillämpats enligt bokstaven, utan har i mjölkbutik utöver stadgans varusortiment även fått saluföras sådana varor såsom t ex gryn, socker, kaffe, te, kakao, essenser, marmelad, honung, matolja m m, blott dessa varor varit fabriksförpackade i godkänt emballage. I andra kommuner inom Storstockholm, som haft ungefär likalydande bestämmelser ifråga om mjölkbutikernas varusortiment, som de härovan citerade, ha emellertid hälso-

vårdsmyndigheterna vis tillämpningen förfarit mera rigoröst. En klart framträdande tendens till skärpning härutinnan har framträtt under senare år.

I det nu framlagda betänkandet har de sakkunniga föreslagit, att »i lokal, där mjölk försälj es annat än i sluten förpacking, få ej utan särskilt tillstånd av hälsovårdnämnden saluhållas andra varor än mjölk, grädde, smör, margarin, fettemulsion, isterflott, talg, konstister, bröd, konditorivaror, konfektyrer, ägg, malt- och läskedrycker, saft, ävensom andra livsmedel i tillslutna förpackningar, som bereda livsmedlen erforderlig skydd — med undantag av s k halvkonserver av fisk« — så ock djupfrysta varor »under förutsättning att för varornas förvaring användas anordninger för att bibehålla varorna vid en för djupfrysta varor erforderlig köldgrad«.

Bilag 19.

Forslag til lov

om

forberedelse af mælkemonopolernes afvikling.

(Forelagt i folketinget den 4. maj 1948 af Anker Lau, Boye Meyer, Erik Eriksen, Knud Kristensen og Edvard Sørensen.)

§ 1.

De ministeren for handel, industri og søfart ved lov nr. 415 af 5. august 1940 om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde givne bemyndigelser ophører den 31. december 1950.

§ 2.

Alle foranstaltninger, som er truffet i medfør af den i § 1 nævnte lov, kan med tilslutning fra ministeren for handel, industri og søfart forblive i kraft indtil 31. december 1950.

§ 3.

Nye foranstaltninger af den i § 1 i nævnte lov omhandlede art kan kun træffes ved lov. Ministeren for handel, industri og søfart bemyndiges dog til inden for rammen af allerede trufne foranstaltninger at tillade oprettelsen af sådanne nye, selvstændige og uafhængige engros- og detailmejerier, som byernes befolkningstilvækst eller befolkningsforskydning måtte begrunde, samt til ved nedlæggelse af mælkevognsruter at søge fordelingen af mælk og fløde i højere grad etableret gennem de faste detailudsalg, eventuelt ved en forøgelse af disses antal.

§ 4.

Det påhviler ministeren for handel, industri og søfart at nedsætte et udvalg til behandling af spørgsmålet om mælkemonopolernes endelige afvikling og herefter inden udgangen af december måned 1949 at forelægge rigsdagen lovforslag om de nævnte monopolers endelige afvikling.

§ 5

Denne lov træder i kraft straks.